

77 930.
GÖRÖG ÉS LATÍN REMEKÍRÓK.

KIADJA A M. TUD. AKADÉMIAÉNAK CLASSICA-PHILOLOGIAI BIZOTTSÁGA.

CATULLUS

VERSEI

FORDITOTTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTA

CSENGERI JÁNOS

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1901.

Ára 2 K 60 f.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

6. 29.

✓ GÖRÖG ÉS LATÍN
REMEKÍRÓK.

KIADJA

A M. TUD. AKADÉMIAÉNAK
CLASSICA-PHILOLOGIAI BIZOTTSÁGA.

CATULLUS VERSEI.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1901.

CATULLUS

VERSEI

FORDITOTTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTA

CSENGERI JÁNOS

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1901.

847001

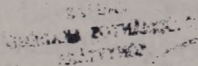
MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

ÆMILIO THEWREWK DE PONOR

INTERPRETUM PRINCIPI

SACRUM.

«Habe tibi quicquid hoc libelli qualecunque.»

ELŐSZÓ.

Húsz éve annak, hogy az első magyar Catullus — első irodalmi kísérletem — az Olcsó Könyvtárban megjelent. Más, szerencsésebb irodalmi viszonyok közt élő nemzeteknél egy-egy olyan klasszikusnak, mint Homeros, Sophokles, Catullus, Horatius stb. — újabbnál újabb, jobbnál jobb fordításai kerülnek a könyvpiacra. Egyiket egy, a másikat más jelessége igazolja. Catallusnak húsz év óta nem akadt újabb magyar fordítója, csak egyes költeményeinek alakilag hű s kiváló fordítását közölte néha az Egyetemes Philologiai Közlöny P. Thewrewk Emil avatott tollából — épen azokat, a melyekkel egyetemi katedrájáról először csepegtette volt belém a Catullus iránt való szeretetet. Pedig az első kísérletnek, a minőt én a nyilvánosságnak nyújtottam, mindig megvannak a maga leküzdhetetlen nehézségei és csak többszörös próbálkozással tehetjük magunkéivá más nemzetek költőit. Örömmel fogadtam azért a Magyar Tud. Akadémiának azt a megbízását, hogy régi fordításomat, a melyből az eredetinek mintegy 30 darabját kihagytam volt, kiegészítsem és a Görög és Latin Remekírók cz. gyűjtemény számára revideáljam, mert így alkalmat nyertem arra, hogy visszatérjek első szerelmemhez, az én kedves Catallusomhoz. Együttal azonban szigorú önbírálatot tartva csakhamar átláttam, hogy mai fordításom nem lehet a réginek egyszerű lenyomata. Éreztem, hogy a formára nézve szigorúbb törvényeket kell magam elé tűznöm.

A szembe teendő latin szöveg is szinte parancsolólag éreztette velem követelményeit. Első fordításomnak az volt a célja, hogy a római költőt, Róma egyetlen igaz lyrikusát, a nagy közönség előtt magyar köntösben mentül közvetlenebbül érthetővé, élvezhetővé tegyem. Mintegy *reactio* volt e teljesen magyar rhythmusban készült, rimes fordítás az olyan philologiai fordítások ellen, a melyek a kicsinyesen és aggodalmasan értelmezett hűséget tekintvén fő feladatuknak, igen gyakran még a könnyen-érthetőségnek is hijával voltak, vagy, ha ez megvolt bennük, legalább is a költőiség szempontját hanyagolták el. Nem mondom én, hogy az alakilag hű fordítás nem jogosult s ezt fordításaim tanusága szerint a gyakorlatban is eléggé törekedtem megbizonyítani. De csak két föltétel alatt jogosult. Az első az, hogy a fordító képes legyen az idegen formában is úgy mozogni, hogy seholse éreztesse az olvasóval, mintha az idegen forma nyűg volna neki, a melynek nyomása alatt kénytelen olyan kifejezésekkel beérni, a melyek helyett, az idegen formához nem kötve, helyesebbeket, jellemzőbbeket választhatott volna. Mert a műfordításnak a legjobbat kell adnia, a mire az illető nyelv általában képes és nem szabad megelégednie azzal, ha a forma nyűgében *valahogy* épen visszaadja az eredeti gondolatot. A másik föltétel pedig az, hogy az illető idegen forma a költői műfaj szempontjából* a modern olvasó által is élvezhető legyen, vagy más szavakkal: az idegen forma ne legyen akadálya annak, hogy a fordított költeményt a mai olvasó is lehetőleg közvetlenül élvezhesse s költői érdeme szerint méltányolhassa. Ha e két föltétel közül valamelyik hiányzik, akkor részemről habozás nélkül a modern formának adom az elsőséget, sőt azt helyeslem első sorban akkor is, mikor a közvetlen költői hatást inkább el lehet vele érni,

* L. Propertiushoz való előszómat.

mint az eredeti költemény formájával. Azonban itt is két dolog szükséges. Az első az, hogy a modern alak a költői tartalom szempontjából helyesen, tapintatosan, harmonikusan legyen megválasztva; a másik, hogy a műfordító képes legyen a lelkébe olvasztott eredetit lehető congenialitással reprodukálni. A műfordításnak ilyen munkájára czélzott *Th. Heyse*, Catullus hírneves fordítója, mikor ezt mondta: «*Es gibt kein volles Verständniss fremden Geistes, als im Ringen, im Wett-eifer mit ihm.*» Heyse az eredeti versmértékekben fordította Catullust. Fordítása valódi remekmű a maga nemében s én mégis azt hiszem, nem lehet róla elmondani: «*Omne tulit punctum.*» A művelt laikus közönség alig élvezheti teljesen, mert jó részében alig érzi, hogy verset olvas, bár a német nyelvben, a mely a hangsúlyos szótagot veszi hosszúnak, az antik metrum éreztetése nem ellenkezik annyira a természetes hangoztatással. De hányadik ember érzi ma, kivált nálunk, a *sapphói*, *alkaios*i vers rhythmusát, zenéjét? hát még a *glyconi* verset vagy a *skázon*t, a melyeket a modern irodalmak csak elvétve próbáltak utánozni s irodalmi polgárjogot egyiknek sem szereztek? Nem is csoda, mert pl. a skázon a magyarban, de a németben is rhythmikai képtelenség, a mennyiben a modern zene nem ismer hozzá hasonló rhythmust.*

Catallusnál, a kit a forma időhöz köt, de a tartalom minden idők lyrikusává avat, a tartalomnak kell adnunk az elsőséget, kivált a valódi lyrikumokban. A mi benne örök emberi, örök igaz, minden időben érvényes, azt modern formában jobban értjük, teljesebben, zavartalanabbul élvezzük.**

* «*Ut vineta egomet cædam mea*», bizonyságul hadd mutassak rá az 59. sz. darabra, melynek tartalma nem sajnáltatta velem az eredeti skázon megtartását — elijesztő például.

** «*Wenn irgend ein Dichter des Alterthums für Nachdichtung in deutschen Reimen sich eignet, dann will vor allen Valerius Ca-*

Ellenben tudós színezetű, alexandriai tanulmányon alapuló nagyobb költeményei már nem kívánják a modern alakot, sőt némileg ellentétesek is vele. Ennélfogva a lyrikumokat általában modern alakban adom, többnyire rimesen is, de a szemnek s többnyire a fülnek is megfelelő alakban. Azonban megtartottam az olyan versmértékeket, a melyek a mi költészetünkben is honosak, minő pl. a trimeter iambicus (4. 29.), a melyet egy párszor más szokatlan mérték helyett is alkalmaztam (22. 39.), továbbá egy pár szokatlan, de a költemény szempontjából igen jellemző mértéket, mint pl. a versus Priapeust (17.), a csonka iambusi tetrametert (25. megrímelve), a sapphói versszakot abban a költeményben (51.), a melyben ez a versforma először zendült meg a római irodalomban. Következetlenség vádjának tettem ki magamat azzal, hogy a 11. költeményben modern alakkal cseréltem fel a sapphói strophát, vagyis hogy régi fordításomat majdnem egészen megtartottam. A két utolsó stropha az oka, a melyeket más formában — úgy éreztem — csak elrontottam volna. Megtartottam továbbá nem kevés esetben Catullus egyik legkedvesebb mértékét, a versus Phalaeciust vagy hendecasyllabust (24. 38. 40. 41. 43. 46. 49. 53. 54. 56. 57. 58.), habár költészetünkben ez sem nyert polgárjogot. E Phalaeciusban fordított darabok egy pár (38. 46.) kivételével nem tartoznak Catallusnak minden időre szóló lyrikumai közé: specialis alkalmi költemények, itt-ott nagyon is rómaiak, úgy, hogy modern forma útján való akklimatizálásuk — mint régi fordításom tanusíthatja — nem kívánatos. Hadd maradjanak egy kissé távolabb tőlünk.

tullus in dieser modernen Form uns modernen Menschen nahe treten. Nur selten sind seine Gedichte so specifisch römisch, dass sie einer Umformung ihres antiken Gewandes in das moderne widerstreben.» *R. Westphal* Catull's Buch der Lieder, Leipzig 1884. p. VIII.

A 61. darabbal kezdődnek a nagyobb költemények. A két lakodalmi költeményben (61. 62.) meghagytam régi fordításom modern alakját, mert a 61. Glyconeusait a magyar fül kevésbbé élvezhetné; a 62-ik darab régi fordítását pedig — őszintén szólva — sajnáltam eldobni a hexameterért. A 63-nál — *sit venia verbo!* — nagy feladatra vállalkoztam. Megtartottam az eredeti vers lázas tartalmával annyira összelüktető Galliambus-verset, de diäresissel négy tactusra osztva, a mire különben az eredeti is példát adott, úgy hogy az egész fordítás mint magyar rhythmus olvasható. A többi nagyobb költeményben (64—68.) szintén jónak láttam visszatérni az eredeti hexameterhez, illetőleg distichonhoz, minthogy — a 67. kivételével — épen ezek a darabok hordják leginkább magukon az alexandrinismus bélyegét.

A 69. darabbal kezdődnek a rövidebb, jobbára epigrammatikus költemények mind distichonban. Megtartottam e mértéket a támadó epigrammák jó részében (71. 74. 78. 78 b. 80. 81. 88. 89. 90. 94. 97. 98. 103. 105. 110. 111. 112. 113. 114. 115.), mert az ilyen epigrammának legjellemzőbb s maig elfogadott mértéke a distichon; de modern rimes alakkkal cseréltem fel a lyrikus természetűekben s egy néhány olyan satirikus darabban is, a mely hozzánk közelebb áll.

Mind ennek az lett az eredménye, hogy a régi fordítás helyét egy majdnem teljesen új foglalta el, a mely — úgy remélem — kedves költőmnnek több megérdemelt becsülést fog szerezni, mint a mennyit a régi szerezhetett.

A szintén újonnan írt bevezetésben a roppant gazdag cattullusi irodalom jelentősebb műveire kiterjeszkedve a költő életéről, költészetéről s költeményei sorsáról lehetőleg minden irányban tájékoztató munkálatot kívántam nyújtani. A szokottnál terjedelmesebb magyarázatok is ezt a czélt szolgálják s kivált tárgyi szempontból lehető teljességre törekésznek. Nálunk nem jelennek meg évenként értekezések

Catullusról, mint a németeknél, francziáknál, angoloknál: a multnak mulasztásait csak úgy pótolhatjuk, ha ilyen alkalmmal az illető íróra vonatkozó irodalom status quo-jának megfelelő színvonalat iparkodunk elérni; talán így inkább remélhetjük, hogy egyes kérdésekkel tüzetesebben foglalkozni mások is kedvet kapnak.

A mi a latin szöveget illeti, alapúl itt is, mint Propertiusnál, a *Haupt-Vahlen*-féle kiadást fogadtam el, azonban sokszor ettől is el kellett térnem különösen conservatív szempontból, a legjobb codexek tekintélyének hódolva, s e tekintetben a *Schulze*-féle kiadásnak köszönök legtöbbet.

A használt művek a bevezetésben meg a jegyzetekben vannak megemlítve.

Azzal a kívánsággal hadd végezzem szavaimat, a melylyel a költő az ő Ajánlását:

*quod, o patrona virgo,
Plus uno maneat perenne saeclo.*

Kolozsvárt, 1900. húsvét után.

Csengeri János, dr.

BEVEZETÉS.

I. Catullus élete.

1. Neve, születése helye, ideje.

Költőnk teljes neve: *Gaius Valerius Catullus*. Ő maga költeményeiben csak cognomenét, a Catullust emlegeti s másik két neve a jobb kéziratokban sem szerepel, a melyek csak *Catulli Veronensis liber*-t írnak költeményei czíméül; azonban hogy nemzetségneve Valerius volt, több régi író egyhangúlag bizonyítja.¹ S valóban Veronában, a költő születése helyén, számos feliratot találtak, a melyek a Valerius névnek Veronában honos voltát mutatják. Annál bajosabb a prænomen kérdésének eldöntése. Néhány csekélyebb becsű kézirat ugyanis *Quintus*-t ír a költő előnévéül s ezt az adatot támogatni látszik Pliniusnak egy helye,² a hol Catullus említve van s a hol néhány kézirat szintén Q-t ír előnévül. Ez adatok bizonyító erejét azzal támogatta Scaliger (és utána Lachmann), hogy Catallusnak egy sorába³ a romlott *qui te* helyett *Quinte*-t írt. A ki ezt a coniecturát elfogadja,⁴ az természetesen a hitványabb kéziratok és az idé-

¹ Varro L. L. VII. 50. Suetonius Jul. 73. Porphyrio ad Hor. Sat. I, 10, 19. Charisius I, 97. Hieronymus chron. a. Abr. 1930.

² N. H. 37, 6, 81.

³ 67, 12 Verum istius populi ianua *qui te* facit.

⁴ Mint a hogy elfogadták: Sillig, Paldamus, Haupt, Hand, Pleitner, Fröhlich, Rossbach, Jungclaussen, Mommsen stb.

zett pliniusi hely auctoritására támaszkodik. Azonban ezzel szemben áll a Hieronymus, Suetonius és Apuleius¹ bizonyossága, a kik egybehangzóan *Gaiust* írnak. Ez többet nyom a latban, mint interpolált codexek tanúsága s a Scaliger coniecturája. Azok a codexek ugyanis valószínűleg Q. Lutatius *Catullussal* zavarták össze a mi Catullusunkat; Scaliger coniecturája pedig már csak azért is gyanús, mert feltűnő volna, hogy Catullus, a ki költeményeiben 24-szer Catullusnak nevezi magát, másképp sehol, egyetlen egyszer mégis prænomenjét használta volna saját maga apostrophálására, a mi a római elegikusoknál teljességgel szokatlan.² El kell tehát fogadnunk, hogy költőnk neve: *Gaius Valerius Catullus*.³

Semmi kétség nem fér a születése helyéhez. Hieronymus az említett helyen ezt írja: *Gaius Valerius Catullus scriptor lyricus Veronae nascitur*. E szerint a költő szülőföldje Verona volt Gallia Transpadanában. Ezért mondja egyik epigrammájában Martialis,⁴ hogy a nagy Verona annyit köszön Catullusnak, mint a kis Mantua Vergiliusnak; Ovidius pedig így szól: Mantua Vergiliusnak örül, Verona Catullusnak, engem majd a paelignus nép dícsőségének mondanak.⁵ A többi adat is mind ezt támogatja s maga Catullus, bár nem mondja ki határozottan, több helyen úgy emlegeti Veronát, hogy szava

¹ Hieronymus id. h. Suetonius id. h. Apuleius apol. 50.

² Horatiusnál már előfordul: Sat. 2, 6, 37.

³ Az egész kérdés tüzetes tárgyalását l. *Schwabe: Quæstionum Catullianarum liber I.* Gissae 1862. p. 8—27.

⁴ XIV, 195.

*Tantum magna suo debet Verona Catullo,
Quantum parva suo Mantua Vergilio.*

⁵ Am. III, 15, 7.

*Mantua Vergilio gaudet, Verona Catullo,
Paelignae dicar gloria gentis ego.*

kétségtelen bizonyságul szolgálhat.¹ Az is Verona mellett szól, hogy annak közelében, a Garda-tóba benyúló Sirmio (Sermione) nevű félszigeten villája volt, a hol nagyon szívesen tartózkodott. Akadtak olyanok, a kik azt állították, hogy nem is Verona volt a költő születése helye, hanem Sirmio, a melyet olyan meleg szeretettel üdvözöl otthonául a 31. költeményben; hiszen Vergiliusnak sem Mantua volt a születése helye, hanem a hozzá közel eső Andes község s az epigrammák mégis Mantuát emlegetik.² Azonban míg Vergiliusról Hieronymus Suetonius nyomán határozottan megmondja, hogy Andesban született, Catullusról sem ő, sem más forrás nem mondja, hogy Sirmiön született volna.

Sokkal bonyolodottabb kérdés Catullus születése és halála éve. Hieronymus Eusebius chronikájához az 1930-ik évhez Ábrahám után, a 187. olympias 2-ik évéhez (= Kr. e. 87.) írja már említett adatát: *Gaius Catullus scriptor lyricus Veronae nascitur*. Ugyancsak ő az Ábrahám utáni 1959-ik évhez, tehát a 180. olympias 3-ik évéhez (= Kr. e. 58) írja: *Catullus XXX aetatis anno Romae moritur*. Azonban ha 30 évet élt, akkor nem is Kr. e. 58-ban, hanem 57-ben kellett meghalnia. Másrészt azonban ez az adat sem lehet helyes, mert kétségtelenül ki van mutatva, hogy Catullusnak több költeménye a Kr. e. 57. utáni időből való. Így 113. költeményében Pompeius másodszori consulságát említi, a mely az 55. évre esik; a 11. és 29. költeményben Caesar britanniai expedíciójáról szól, a mely szintén 55. és 54-ben történt; az 53-ban Calvusnak Vatinius ellen valószínűleg 54-ben intézett támadásáról.³ Az 54-ik éven túli

¹ 39, 13 transpadanusnak nevezi magát; 35, 3. 68, 27. Veronai dolgok ismeretére vall a 67. és 100. költ. is.

² V. ö. Heskamp: De C. Val. Cat. vita et ordine, quo carmina amatoria sunt scripta. Monasterii 1869.

³ Az 52. költ. 2-ik verséből plane, a hol Vatinius consulsága

időre azonban egyetlen egy költeménye sem vonatkozik. E szerint vagy még 54-ben, vagy 53-ban meghalt. Ez utóbbi évre mutat Corn. Nepos e kifejezése: *post Lucretii Catullique mortem*,¹ mert Lucretius is 53-ban halt meg.

Hieronymusnak tehát vagy az az állítása helytelen, hogy Catullus 30 éves korában halt meg, mert halála éve az 54. vagy 53. év lévén, 33 vagy 34 éves volt, mikor meghalt, vagy az az állítása, hogy 87-ben született; mert ha 30 éves korában halt meg, akkor 84-ben vagy 83-ban kellett születnie. Sőt az sem lehetetlen, hogy mind a két állítás helytelen, s a költő nem 87-ben született s nem is 30 éves korában halt meg. Minthogy azonban bizonyos, hogy ifjan halt meg, mint Ovidius is tudtunkra adja,² s mert a 87. év ellen, mint a költő születése éve ellen, czáfoló adat közvetlenül nem hozható fel, valószínűnek kell tartanunk, s ezt alábbi ada-

van említve, mivel Vatinius csak 47-ben jutott consulságra, többen (Lachmann, Haupt, Gibbon) azt következtették, hogy Catullus csak 47-, vagy 46-ban halt meg, s ha ez 30 éves korában történt, akkor 77- vagy 76-ban kellett születnie. Lachmann abból magyarázza Hieronymus tévedését, hogy összezavarta a 76-ik évbeli consult, Cn. Octaviust a 87-ik évbeli Cn. Octavius consullal. Azonban a ki ezt elfogadja, annak azt kell hinnie, hogy Catullus nem egészen 17 éves korában volt szerelmi viszonyban a 35 éves Lesbiával (= Clodiával) s ugyanekkor írta a 68. költeményt (l. B. Schmidt Proleg. p. LX.). Az 52. 2 helyes magyarázatát lásd a jegyzetekben. A fentebbi föltevés szerint továbbá azt kellene hinni, hogy Catullus 54-től 47-ig semmit sem írt, pedig e mozgalmas idők alatt az ő muzsája alig hallgathatott volna. (V. ö. *Jungclaussen: Zur Chronologie der Gedichte d. Q. Val. Cat. Itzehoe 1857. p. 5.*)

¹ Atticus 12, 4. L. Iulium Calidum, quem post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere.

² Am. III, 9, 61.

«Obvius huic venias hedera iuvenalia cinctus
Tempora cum Calvo, docte Catulle, tuo».

tok is igazolják, hogy Catullus Kr. e. 87-ben született s 34 éves korában, tehát épen olyan fiatalon, mint Tibullus, Lucretiussal egy évben, Kr. e. 53-ban halt meg.¹ E szerint Hieronymus egy olympiasnyi időt hibázott.

2. Családi viszonyai, nevelése.

Catullus előkelő, jómódú család fia volt. Bizonyítja ezt Suetonius,² a ki azt mondja, hogy Catullus atyja vendégbaráti viszonyban volt Julius Césarral, s az imperator, mindamellett, hogy Catullus nem egyszer bocsátotta ki reá epigrammáinak mérges nyilait, többször megfordult mint vendég az apa házában. De bizonyítja módosságukat az is, hogy Sirmio szigetén, s később Tiburban is, nyaralója volt, hogy Rómában hivatalt nem vállalva kedvteléseinek élhetett, előkelő emberek barátságával dicsekedhetett; családja előkelő voltára vall a 79. költ. hangja is, melyben *gens*-ét emlegeti. Nem szabad tehát a 13, 9 humoros kifejezéséből³ vagy a 10, 21—23. verseiből azt következtetni, hogy költőnk szegény volt, különben nem adhatott volna kölcsön 10.000 sestertiust Silónak (103.) s nem tudta volna megfizetni Aufilenát (110). Igaz, hogy Bithyniába egyrészt talán azért is kísérte el Memmiust, hogy vagyoni állapotát javítsa (10, 8. és 28,

¹ Kalandos föltevésre ragadtatta magát Scaliger a 34. verstől, a melyet évszázados versnek nézett, nev. hogy Catullus megérte, mint 71 éves ember, az Augustus rendezte évszázados ünnepet (animadv. in Eus. p. 155), de e különös véleményt rég megczáfolta Isaacus Vossius (observ. in Cat. p. 81.), bár maga is téved abban, hogy a 34. költeményt szintén évszázados ünnepre vonatkoztatja s azt hiszi, hogy Catullus 50-ben vagy 49-ben halt meg.

² Suet. Jul. 73.

³ «Catullodnak tarsolyában immár tanyát vert a pókhad.»

8 stb.), de ebből nem következik, hogy szűkös anyagi viszonyok közt élt volna.

Feltűnő, hogy Catullus seholsem említi a szülőit, nem úgy, mint Propertius vagy Horatius. Mivel tudjuk, hogy apja élt, sőt kétségtől tovább élt a fiánál, róla való hallgatását alig magyarázhatjuk meg egyébbel, mint azzal, hogy nem volt köztük belső összhang. Hiszen politikailag is ellenfelek voltak: az apa nagy híve volt Cæsarnak, a fiú egyik legelkeseredettebb ellensége, csak nagysokára békült ki vele. S ha fölteszszük, hogy anyját azért nem említi a költő, a ki pedig nagyon fogékony volt a gyöngéd érzelmek iránt, mert már kis korában elvesztette, akkor megértjük, miért költözött olyan hamar Rómába, s megértjük, miért csüngött olyan nagy szeretettel fítestvérén, a kinek elvesztését olyan meghatóan siratja.* Családi érzelmei ebben az egy testvérben összpontosultak s a holt testvér cultusa ép úgy betöltötte a lelkét, mint az Antigonéét. Egyedül a holt testvért emlegeti családja tagjai közül, a kinek halálával egész házuk sirba hanyatlott, örömeik valamenyi virága elhervadott. Ez a testvér — valószínűleg bátyja Catullusnak — Troasban halt meg, messze hazájától, a hova valószínűleg ő is valamely praetor kíséretében utazott.

Költőnk neveléséről, fejlődéséről nincsenek adataink. Mint módos ember fia természetesen kijárta a nagy várost játszó Verona iskoláit s annak görögökkel vegyes népessége közt némi görögös műveltségre is tett szert, sőt a lantot is korán kezdte pengetni. Attól fogva, hogy 16—17 éves korában fölvette a férfi-togát, annak az istennőnek a szolgálatában, a ki édes keserűséget ad a szívnek, szüntelenül zengett a lantja.** A görög studiumok folytatásának vágya, földieinek

* 65, 5—14. 68, 19—26. 92—100. és a 101. költ.

** 68, 15 skk.

példája, a kik az egyetlen Rómába, Itáliának első iskolájába seregelték és családi életének sivársága ösztönözhetette a korán ért, lánglelkű ifjút, hogy — talán bátyjával együtt, talán utána — ő is Rómába menjen s ott élvezze, mi az élet.* Tizenkilencz-húsz éves lehetett ekkor (Kr. e. 67.). Róma második hazája lett: «ott lehet élni csupán». Nem feledte ugyan el Pón-túli szép szülőföldjét: legszebb dalaiba belezátszanak szülőföldje képei. Vissza is tért egy párszor testvére halála után Veronába, bithyniai útja után sirmiói nyaralójába. De Róma volt, a mely táplálékot adott szívének és szellemének, Róma volt legkedvesebb mulatótanyája s Róma lett sírja a rövid élet után.

3. Rómában.

Arról az életről, a melyet a római ifjúság ez időben folytatott, eleven és tartalmas képet rajzol Boissier «Cicero és barátai» cz. könyvének Cæliusról írt szakaszában.**

Átmeneti korszak volt az, a bomló köztársaság átmenete a monarchiába. Boissier a mi korunkhoz hasonlítja: mindkettőben hiányzik az erős hit, nyugtalan a *ma*, bizonytalan a *holnap*; a mult hagyományai eltűntek, a jövő körvonalai még határozatlanok. A társas élet ekkor volt keletkezőben. De miből állt ez a kezdetleges társas élet? Sikamlós társalgásból, pikáns szerelmi kalandokból, genialis korhelykedésből. Az e korbéli előkelő ifjúság már nem olyan volt, mint az arpinumi homo novus, Cicero, a kit lángoló becsvágy vezért Rómába, hogy «névét kivívja mély porából s általadja

* 68, 34 skk.

** E cím alatt: Le jeunesse romaine au temps de César. Cicéron et ses amis. Paris 1874. p. 167 skk. Magyar kiadás 177 skk.

maradékainak», hogy bízván a *respublica* jövőjében és realitásban, a közügynek szentelje minden tevékenységét s örvendjen, hogy a «*pater patriæ*» elnevezésben a legnagyobb jutalmat kapta meg, a melyről csak álmodhatott. Nem, az az ifjúság, a melyet Cicero férfikora delén maga körül felnőni látott, már csakugyan közel állott ahhoz a képhez, a melyet Madách fest róluk a római jelenetben. Ivás, szeretkezés és adósságszinálás volt a jelszó. Komoly munkát alig tett csak egy is élete föladatává, ha csak az alexandriai költészet studiumát nem tekintjük annak, a melynek talaján az új római költészet felsarjadott. Annak az ifjúságnak, a mely tönkre jutott nemesekből állott, vagy a kik a kormányzás terén elvesztett befolyásukat szerették volna visszaszerezni, *Catilina* volt a vezérük, a ki éppen ebben az időben toborzotta össze a fővárosból és a vidékr az elégedetleneknek politikai aspirációkkal telt csapatait. Catullust nyílt, becsületes lelke megóvta attól, hogy e bandába kerüljön. Az álmodozó s a költészet égi virágai után sovárgó veronai ifjú nem azért ment Rómába, hogy ott felforgató törekvésekhez csatlakozva mások tetemein emelkedjék magasra; ő azokhoz az ifjakhoz szegődött, a kik az élet örömét mulatságban, de egyúttal a költészet lelki fűszerében keresték. Sajátságos, hogy ezek a múzsa-fiak nagyobb részt a provinciából valók voltak, sőt jórészüik Gallia Transpadanából való volt, mint maga Catullus. Ott volt *Valerius Cato*, a grammatikus és költő, a római sirén — mint egy társa elnevezte * — «a ki egymaga ért hozzá, hogy kell a költőket olvasni és csinálni», s a ki az az Aventinuson régóta fennállott czéhszerű költői iskolának egészen új irányt adott. Ide tartozott a történeti életrajzairól jól ismert *Cornelius*

* *Furius Bibaculus* Suetoniusnál de gramm. 11. «*Cato grammaticus, Latína Siren, Qui solus legit ac facit poetas.*»

Nepos, a ki, mint *Cæsar*, *Cicero*, *Brutus* és mások, az akkori bon-ton követelményeinek szintén eleget tett, a mennyiben verseket is próbált írni. Továbbá *Quintilius Varus*, *Cornificius*, szintén költők földiei, valamint *Caelius*, *Quintius* és mások. Ezenkívül *Catullus*nak, mint jó módú és előkelő származású ifjúnak, könnyű volt Rómában a legelőkelőbb körökbe is bejutni, a hol szellemével és megnyerő egyéniségével férfiak és nők barátságát is biztosítani tudta magának. *L. Manlius Torquatus* (61.), *Hortensius Hortalus* (65.), *Asinius Pollio* (12, 6), *Allius* (68.) olyan nevek, a melyek arra mutatnak, hogy költők előtt nyitva álltak Róma legelőkelőbb házai.

Az irodalommal, költészettel foglalkozó fiatal emberek — mint jeleztük — új iskolát nyitnak a római irodalom történetében. Ellenzéki álláspontot foglaltak el ezek az addig divatos költői és szónoki stilus ellenében. Az alexandriai költők nyomán indulva ezek a fiatal rómaiak irtóznak a nagyobb lélekzetű költői művektől, a minők az epos, a dráma, a tanító költemény; a mythologiai epyllion, az elégia és az epigramma műfaja vonzza őket. Az alexandriai költőket fordítják, utánozzák, olvasottságukat, tudós jártasságukat lépten-nyomon fitogtatják, változatos, új formára, mondjuk «secesiós» kifejezőmódra törekesznek s a régiebbek által már formált, idomított, megpubitott latin nyelvvel a verselésbeli technika bravurjait végeztetik. A szónokok, ügyvédek, a kiknek élén *Catullus*nak egyik legbensőbb barátja, *Licinius Calvus* áll, elvetik a dagályos ázsiai stilust, a melynek *Hortensius* csinált legnagyobb propagandát, de elvetik *Cicero* mérsékeltebb szónoki stilusát is mintaképeivel *Demosthenes*-sel, *Aischiness*sel és *Isokratess*sel együtt; *Lysias*t állítják fel példának pointes, finoman font, átlátszó stilusával s büszkén attikaiaknak nevezik magukat. *Cicerónak* nem egy helye mutatja, hogy a római ékesszólás mestere kényelmetlenül

érezte magát ez új iránynyal szemben; gúnyosan beszél ez ifjú óriásokról, a kiknek működésében a nagyszabású rhetori stilus megnyomorítását látta, az ifjú költőkre pedig épen nem hizelgő elnevezést alkalmaz, midőn «*cantores Euphotionis*»-nak bélyegezi őket.

Ehhez az iskolához, a *doctus poeták* rendjéhez, tartozott tehát Catullus s ez iskola ízlésének hódolt, mikor halhatatlanságot ígért barátja, Helvius Cinna tudákossággal telt epyllionának, a Zmyrnának (95. költ.), ellenben rövid életet és csúfos véget Volusius terjedelmes, régi stilű verses krónikájának. Általában az alexandriai stil hatását mutatják hosszabb költeményei, különösen a 61—66. Catullus költői tehetsége ezekben sem hazudtolja meg magát, némelyikben, mint pl. a 60. és a 68-ban, meg épen fényesen ragyog, mindamellet a kisebb költemények, a játsziságok, bohóságok, mint maga nevezi, azok, a melyek az igazi Catullust, a szív és kedély, a lélek és indulat, a szerelem és gyűlöletemberét a maga mivoltában, Róma első és egyetlen dalköltőjét virágja teljében mutatják. «Lesbia diktálta neked verseidet, műértő Catullus» — mondja Martialis.* S valóban Lesbia iránt való szerelme volt az, a mely tehetsége bimbait teljes virágzásra fakasztotta.

4. Lesbia.

Catullus a verseiben írta meg a szerelme történetét, azt a történetet, a mely régi és mindig új marad. De nem a tudomány számára írta meg e történet «égig ujjongásait és halálra kesergéseit», hanem önmagának s legfeljebb a vele rokon sziveknek. Bármennyire igazak, őszinték tehát szive megnyilatkozásai, nagyon nehéz szerelme történetéről

* Mart. VIII, 73, 8. Lesbia dictavit, docte Catulle, tibi.

objectiv képet rajzolni, épen azért, mert az ő költeményei a legteljesebb mértékben «alkalmi» költemények igazi reális háttérrel. Ezt a reális háttért pedig csaknem lehetetlen lelki szemeink előtt világosan láthatóvá tennünk. A mutatkozó hézagokat sokszor képzelődéssel kell kitöltenünk s az így megfestett kép valóságáról alig kezeskedhetünk. Hiszen ha a történetből különben ismert és tisztázott tények kezünkbe nem adnának bizonyos Ariadne-fonalat, mindössze annyit mondhatnánk: *költőnk egy ideig boldog volt Lesbia szerelmében, de mikor az hűtelen lett hozzá, csak nagy küzdelmek árán nyerte vissza lelke egyensúlyát.* Költeményeiben megtaláljuk a boldog szerelem rajzát, megtaláljuk a kétséget és kétségbeesést s megtaláljuk végre férfias küzdelmét, a melylyel átkos szerelmétől szabadulni törekszik. Szerencsére azonban, vagy talán szerencsétlenségünkre (mert a rideg való annyiszor beszennyezi a költészet ideális világát) az adatok véletlen összejátszása olyan bizonyítékokat szolgáltat kezünkbe, a melyek nemcsak fölébresztik, hanem részben mindjárt ki is elégítik kíváncsiságunkat Lesbia kilétét illetőleg.

Ovidius ugyanis megsűgja nekünk, hogy *Lesbia* álnév.* Többet mond a Kr. u. 2-ik századbeli *Apuleius*, a ki azt is tudja, hogy *Lesbiának Clodia* volt az igazi neve.** Az álnév használata épen nem feltűnő, hiszen a római költőknél általános szokás volt: így beszél *Tibullus* *Deliáról* *Plania* helyett, *Propertius* *Cynthiáról* *Hostia* helyett stb. — a *Bentley*től felismert szabály csak az volt, hogy az álnév szótagszám és mérték dolgában teljesen megfeleljen az eredeti névnek.

* *Ovid. Trist. II, 427.*

Sic sua lascivo cantata est saepe Catullo.

Femina, cui falsum Lesbia nomen erat.

** *Apul. Apol. 10. Eadem opera accusent C. Catullum, quod Lesbiam pro Clodia nominarit...*

De ki volt ez a Clodia? Ennek kiderítésével sok ideig nem törődtek a tudósok. De *Petrus Victorius*, *Muretus* és *Statius* a XVI. században már kifejezték abbeli gyanújokat, hogy Clodia nem más, mint a hirhedt néptribunusnak, P. Clodius Pulchernek, Cicero halálos ellenségének testvére, a még hirhedtebb Clodia, a kit Cicero Homeros naiv nyelvén Ὑρα βοῶπις-nak, bikaszemű Herának nevez. Ezt a véleményt korunkban *Haupt* Móricz tette magáévá s többen követték, *Schwabe* pedig az ő korszakos Catullus-tanulmányaiban* nagy tudományos apparatussal iparkodott kétségen kívülé tenni. S el kell ismernünk, hogy az azonosságot bizonyító adatok olyan erősek, hogy ma, midőn Schwabe nyomán többen is folytatták a kutatást, e kérdésben más alapra helyezkedni alig lehetséges.** Az okokat, a melyeknek engedve az említett Clodiával való azonosságot el kell fogadnunk, a következő pontokban foglaljuk össze:

* Quæstionum Catullianarum liber p. 53—135.

** 1880-ban kiadott első Catullus-fordításom bevezetésével szemben tehát én is palinodiát zengek, mint *Riese*, a ki 1872-ben (*Fleckeisen's Jahrbücher* XVIII. p. 747—756) még fölvette Schwabéval a keztyűt s arra a negatív eredményre jutott, hogy Lesbiát nem ismerjük (ellene *Schulze*: Catullus Lesbia. Ztschr. f. d. Gymn. W. 1874. p. 699—708), de 1884-iki kiadásában, bár a kérdést nem tartja véglegesen eldöntöttnek, mégis kapitulál Schwabeék uralomra jutott álláspontja előtt s egész kiadását erre alapítja. — Ezzel a kérdéssel nálunk is foglalkozott egy doctori dissertatio 1886-ban, a *Wirth Gyuláé*, a melyet a *Philologiai Közl.* XIII. 244—247. lapjain ismertettem s már ott kimondottam Wirth ellen, a ki az én régebbi álláspontomat fogadta el: «azóta be kellett látnom, hogy ez az álláspont mereven fenn nem tartható, mert ha van hypothesis, melyet nyomós okok támogatnak, akkor a Lesbiát Clodiával azonosító hypothesis olyan... Az ember természetesen gyakran hajlandó az ily dolgokban idealisan fogni fel a dolgot, s ifjú optimissal az etikailag és poetikailag szebbet választja, de később belátja, hogy a feltűnően bizonyító tények előtt kapitulálnia kell...»

1. Lesbia, mikor Catullussal megismerkedett, már *férjes asszony* volt (tehát nem *libertina*, mint Hertzberg, Paldamus és Leutsch hitte), ép úgy, mint Clodia. Bizonyítják ezt a 68. költ. 145—6 versei:

«Titkon a hallgatag éj csendjében adá adományit
És meglopta saját férje-urának élet».*

Hasonlókép férjesnek tünteti fel Lesbiát a 83. költ.**

2. A 68. költemény — Lesbia neve nem fordul ugyan elő benne, de kétség kívül őt kell értenünk — bizonyága szerint Catullus és Lesbia először az előkelő Allius házában jöttek össze titkon, tehát a férjes Clodia előkelő nő volt, másként nem lett volna szüksége épen Allius házának ótalmára. Az a költemény is, a mely a rajongásig szerelmes költőnek epekedését rajzolja (51.), épen mert Sapphóból van fordítva, bizonyítja egyrészt azt, hogy a költő nem egy más eszközökkel is megnyerhető nő kegye után sovárogo, másrészt hogy vágyának teljesülését kétesnek tartja, előbb «nagy harcokat kellett érette küzdenie» (37, 13.).

3. Lesbia előkelő voltát bizonyítja Catullus 36. költeménye is, a melyben Lesbiának a költészet iránt való vonzalmáról, általában műérzékéről van szó; sőt valószínű, hogy Lesbia a költészet terén is tett kísérleteket, azért nevezte el a költő Lesbiának, azaz Sappho lesbosi költő nő mássának s azért vette nagyrészt Sapphóból hozzá intézett első költeményét

* A latin kifejezés még erősebb e sorban:

«*Ipsius ex ipso dempta viri gremio*».

** Propertius III, 32, 87 Helenával hasonlítja össze Lesbiát. Nincs tehát igaza Heskampnak, a ki idézett értekezésében (p. 14) azt állítja, hogy Cat. Clodiával, mint leánynyal ismerkedett meg s a 8. költeményben azon panaszkodik, hogy Clodia hűtlen lett hozzá és Metellushoz ment nőül.

(51). Baehrens * Riese ellenében a 37. és 11, 16—20-al is helyesen bizonyítja Lesbia előkelő voltát.

4. Cicero Caeliusért mondott beszédében eleven képet rajzol a hirhedt Clodiáról s e képnek úgyszólván egy vonása sincs, a mely költőnk Lesbiájára rá ne illenék. Hogy csak a legfelölőbb tényeket említsük, Ciceróból tudjuk, hogy Clodia egy ideig szerelmi viszonyt folytatott M. Caelius Rufussal. Hogy Lesbia is viszonyban volt Caelius Rufussal, bizonyítják a 77. meg az 58. költemények. Sőt mi több, Cicero egyenesen szemére veti Clodiának, hogy saját testvérével (Publiussal) incestust folytatott. Catullus a 79. költeményben panaszkodik, hogy Lesbia jobban szereti Lesbiust, mint őt. Ha Lesbia igazi neve Clodia, akkor Lesbius sem lehet más, mint Clodius.** (Erre mutat a *Pulcher* nevére való célzás is: Lesbius est *pulcher*.) Általában Clodiának féktelen élete, a minőnek azt Cicero rajzolja, egyúttal a Lesbia élete is. Hogy Lesbia hűtelen, azt Catullus már abban a költeményében gyanítja, a melyben Alliusnak vendégszeretetéért hálálkodik (68, 135 skk.). Később Catullus rendszeres ostromot folytat vetélytársai ellen, a kikről az utolsó, búcsút mondó költeményben (11.) ezt halljuk:

Kurafattyáival vigan éljen, rajta!
A kiket százával hálójába hajta,
Igaz szerelemmel egyikért sem égve,
Csak szívöket tépve . . .

Igen, ez ugyan az a Clodia, a kiről Cicero e két szóval ad mindennél erősebb jellemzést: *amica omnium*. (V. ö. Catullus 37. 72. 75. 85.)

5. Catullus és Lesbia kora, ha nem bizonyíték, legalább

* *Analecta Catulliana*, Jenae 1874. p. 18.

** Nem adhatok igazat *Vorlaender*nek, ki szerint (De Cat. ad Lesbiam carm. Bonnae 1864) Cat. a szerencsés vetélytársat egyszerűen azért nevezi Lesbiusnak, mert Lesbiával viszonyban volt.

nem akadály az azonosításra nézve. Ha elfogadjuk azt, a mit Schwabe csaknem kétségtelenül kimutat, hogy Clodia Kr. e. 94-ben született, akkor a 87-ben született költő 7 évvel volt fiatalabb. A kik e különbséget az azonosítás akadályának tekintik, gondolják meg, hogy a Cicero védte Caelius 12 évvel volt fiatalabb a hírhedt Clodiánál s mégis szerelmi viszonyt folytatott vele.

6. E bizonyítékokat még szaporítani lehet: pl. mind Lesbia, mind Clodia rendkívüli szépség volt, mindakettő híres volt (v. ö. Cat. 43, 7. 58, 1. 16, 12.) stb., de ezek már nem föltétlen bizonyítékai az azonosságnak.

A felsorolt bizonyítékok alapján jogunk van elfogadni Lesbia és Clodia azonosságát és ez azonosság alapján foglalozni Catullus szerelme tárgyával. E tárgyalás folyamán egyúttal több alkalmunk lesz arra, hogy a még bizonyítékul szolgáló adatokat érinthessük.

Clodia Appius Claudius Pulchernek (Kr. e. 79-ben consul) és Cæciliának a leánya, Kr. e. 94-ben született. Három fítestvére volt: Appius, Gaius és Publius s két leánytestvére, az egyik nénje, a másik huga. Cicero egy helyéből (pro Cælio 15, 36) kitűnik, hogy Clodia idősebb volt a legfiatalabb fiúnál, Publiusnál, a híres demagógnál, de — mint Schwabe kimutatja — csak egy évvel, ellenben Appiusnál és Gaiusnál fiatalabb. Clodia unokatestvéréhez, Q. Metellus Celerhez, egy igen tisztességes, de szűk látókörű, unalmas, szellemtelen * patriciushoz ment nőül, a ki már 62-ben Gallia Cisalpinát igazgatta, a helyett, hogy Clodiával foglalkozott volna; mikor, azt nem tudjuk, csak az bizonyos,** hogy Kr. e. 63-ban, tehát 31 éves korában, már

* Cic. ad Att. I, 18, 1. «Metellus, non homo, sed litus atque aër et solitudo mera».

** Cic. ad fam. V, 2, 6: «egi cum Claudia, uxore tua» — írja Metellusnak.

neje volt s hogy nem jól éltek, mert — mint szintén Cicero bizonyítja¹ — Clodia viszálykodó volt és hadi lábon állott a férjével. Mikor ismerkedett meg Catullus Clodiával, arra nézve semmi adatunk sincsen, de annyi szinte kétségtelen, hogy megismerkedésükkor Clodia már férjnél volt. Ezt tanúsítja a 68. költemény, a mely szerelmük kezdetét leírja, kivált a már idézett 145. és 146. versek. Ez a költemény festi egyúttal a fiatal veronai költő izzó szerelmét (53. skk. v.) s ez a költemény mond hálát Alliusnak, a ki

. . . . énnem ép oly segedelmet adott.

Ő nyitja útát a zárt, az ohajtott pálya teréhez,

Ő ada hajlékot s benne a kedvesemet,

Ketteskén együtt boldog szerelembe' hogy éljünk . . .

(68, 66—69.)

E boldog korszaknak folytatását ünneplik az 5. 7. 3. 86. 87. költemények, ellenben az 51., a melyben emésztő szerelmét Sappho szavaival vallja be, s a 2., a melyben még epedő sovárgását fejezi ki, kétségkívül megelőzték a 68. költeményben rajzolt boldog korszakot; maga a 68. költemény mindannyinál későbbi keletű, mert már abban a költő tudja, hogy vetélytársai vannak (135. 136.).

Szerelmük kezdetét Schwabe² Kr. e. 61-re teszi, Jungclaussen³ 62-re. Részemről hajlandóbb vagyok Jungclaussenhez szegődni, sőt föltenni, hogy ismeretségük, esetleg szerelmük is még korábbi keletű, mert feltűnőnek találom, hogy Catullus, a ki Rómába érkezte után csakhamar kedvelt tagja lett az előkelő társaságnak, csak öt vagy hat évi római tartózkodás után ismerkedett volna meg Clodiával. Nem kell

¹ Cic. ad Att. II, 1, 5 «ea est enim seditiosa, ea cum viro bellum gerit» . . .

² Quæst. Cat. p. 132.

³ Zur Chronologie etc. p. 13.

azt hinnünk, hogy a megismerkedést nyomon követte az Allius házában való összejövetel, hiszen halljuk a költőtől, hogy nagy harczokat kellett érette küzdenie (37, 13). Én tehát azt hiszem, hogy legalább is a 63. évet kell tekintenünk viszonyuk kezdetének. Feltűnő talán, hogy nem találunk több olyan költeményt, mely a szerelem zavartalan boldogságát rajzolná. De ki tudja, nem veszett-e el a költeményeknek egy része?

Az arany napokat különben, a melyek eleinte tündököltek (8, 3), csakhamar fellegbe vonta Clodia állhatatlansága. Az e miatt támadt érzékenykedések, neheztelések rövidebb-hosszabb időre megzavarták viszonyukat. Nem próbáljuk meg időrendbe szedni azokat a költeményeket, a melyek szerelmük e korszakát tükröztetik vissza, mert nagyon kétes, melyik korábbi, melyik későbbi, csak jelezzük, hogy e korból (61—60) valók pl. a következők: 83. 92. 70. De a költő nemcsak a hűtlen Lesbiának tesz szemrehányásokat, hanem mérges nyilakat ereget Lesbia udvarlóí ellen is. Így a 40. költeményben egy bizonyos *Ravidus* ellen száll síkra, a ki Lesbiára merte vetni a szemét. Így a 80. 88. 89. 90. 91. 116. költemények nyíllai egy bizonyos *Gellius* ellen irányulnak, a ki szintén visszaélt a költő bizalmával és vetélytársul lépett fel. De legkeservesebben esett a csalódások embeérének, mikor hűnek hitt barátjában, *Caelius*-ban kellett csalódnia, annyival inkább, mert tapasztalnia kellett, hogy Caelius csakugyan kiütötte a nyeregből, mert hogy Caelius csakugyan szeretője volt Clodiának, azt Cicero említett beszéde (pro Caelio) kétségtelenné teszi. «Az érzékies Rómában — mondja Drumann * — Caelius nemes alakja, nyulánk termete, viruló arczzsine és szép szeme veszedelmes ajánlás volt férfiak és hölgyek előtt». Aztán Caelius

* Geschichte Roms. Königsberg 1835. II, p. 421.

igen alkalmas időpontban tűnt föl Clodia szemhatárán. 59-ben ugyanis meghalt Clodia férje, Metellus, s akár igaz, akár nem, de Clodiára mindenesetre jellemző az az elterjedt gyanú, hogy mérget itatott a férjével; e gyanú olyan erős volt, hogy Cicero három évvel később mondott beszédében is kifejezte abbeli véleményét, hogy Metellus nem természetes halállal mult ki s ugyanekkor a vádolt Caelius nem átallotta Clodiát egy szörnyű névvel és egy ominosusan megbélyegző jelzővel illetni, midőn *Clytaemnestra quadrantariának*¹ nevezte. Abban az időben, mikor Metellus meghalt, vagy valamivel előbb, érhetette Catullust az a súlyos csapás, hogy hön szeretett bátyja, a ki talán valamely pro-prætor kíséretében Kisázsziába hajózott volt, Trója vidékén elhunyt s idegen földben nyert örök pihenést. A családot sujtó csapás szükségessé tette, hogy Catullus Veronába menjen ügyeit rendezni. Úgy látszik, még jól vált el Clodiától, hiszen az a költemény (68.), a melyet Veronában ír, még tele van rajongással, habár resignatio is vegyül bele; de a költemény befejezése még reményt és boldogságot lehel. Ez az idő volt arra való, hogy Caelius jöjjön, lásson és győzzön. Nem rég (Jungclaussen szerint 59-ben, Schwabe szerint p. 65. előbb) érkezett meg Afrikából, a hol Q. Pompeius Rufus kíséretében volt és csakhamar a Palatinuson, épen Clodius házában, bérelt lakást, hogy Clodiához minél közelebb lehessen; részt vett orgiáiban, Rómában és Baiæban, a híres tengeri fürdőben egyaránt.²

»Ha valamely nem férjes nő — mondja Cicero³ — megnyitja házat mindenki vágyának és nyiltan a hetæra-

¹ Quadrantaria, a ki egy quadransért, egy as negyedrészéért is odaadja magát («garasos»).

² Drumann II, 377.

³ Pro Cælio 49.

életre adja magát s teljesen idegen férfiak társaságában mulat; ha így tesz a városban, a kertekben, így Baiæ közönségének szeme láttára, szóval ha úgy viselkedik, nemcsak járásával, hanem cziczomájával és kíséretével, nem szemeinek ragyogásával, nem szabad szólásával, hanem ölelkezéseivel, csókolódzásaival, vizen, hajón, lakomákon, hogy méltán nemcsak határának, hanem egyenesen dévaj és szemtelen határának lehet tartani; ha valamely ifjú ezzel összekerül, vajjon, L. Herennius, házasságtörőnek fogod-e azt mondani vagy szeretőnek, olyannak, a ki az erény várát ostromolja, vagy olyannak, a ki kéjvágyát elégíti ki?» Megdöbbentő az a kép, a melyet a Cæliust védő Cicero erről az asszonyról rajzol, a ki nemcsak «*nobilis, sed etiam nota*».¹ De bár Cicero, mint Clodiának ellensége, s talán volt udvarlója² nyilván kelleténél erősebb színekkel festi a «palatinusi Medeát», sok olyat mond, a mit egyéb adatok nem gyöngítenek, hanem erősítenek.³

Hogy a férjét megölte s hogy saját öcscsével incestusban élt (bár ezt Catullus is elhitte: 79. költ.), nem igen valószínű. Az előbbire nézve tudnunk kell, hogy Rómában akkor napirenden voltak az effajta gyanusítások, azonban feltűnő, hogy hivatalos váddal senki sem lépett fel Clodia ellen, még Cicero sem, pedig ugyancsak alkalma lett volna reá, mikor

¹ Clodiára nagyon ráillik az a kép, a melyet Semproniáról rajzol Sallustius (Cat. 25, 2.), vagy Juliáról, Augustus leányáról Seneca (de benef. VI, 32, 1).

² Plutarchos Cic. 29. azt beszéli, hogy Cicero hajlandó lett volna Terentiától elválni s Clodiát nőül venni, de Terentia ezt megsejtván, kényszerítette a férjét, hogy egy bűnügyben Clodius ellen tegyen a törvény előtt tanuságot és így Clodiusékkal való barátsága a legnagyobb ellenségeskedéssé változott.

³ Cælius és Clodia viszonyáról l. Boissier Cicéron et ses amis. Paris. 3-ik kiad, 1874. p. 167—219. Magyar kiadás p. 177 stb.

Clodia 56-ban bűnügyi pörbe fogta Cæliust s azzal vádolta, hogy mérget akart itatni vele. Hogy ilyen váddal épen a méregkeverő lépjen fel s ne féljen attól, hogy a vádat ellene fordítják, nem igen valószínű, bár az emberi lélek rejtélyeinél fogva teljességgel lehetetlennek nem mondható. «Kétes az is, — mondja Boissier — bár Cicero (tegyük hozzá: és Catullus) állítja, hogy fitestvéreinek (csak Publiusnak!) lett volna szeretője; de szerencsétlenségére nagyon is bizonyos, hogy sok más szeretője volt. Egyetlen mentsége, a mely mellette fölhozható, hogy az ilyen életmód akkoriban eléggé mindennapi volt. Az effajta botrányok sohasem voltak inkább napirenden Róma előkelő hölgyvilágában».

Catullusnak, az őszinte lelkű veronai ifjúnak, a ki szerelme mélységében Romeónak méltó földije, lassanként nyílt fel a szeme. Bár érzékeny szívének alapvonása a kételkedés (l. 70. 109. költ.), mindaddig bízik, míg bizalmát meg nem csalják. Veronában létekor valószínűleg Allius volt az, a ki hozzá írt levelében Clodia életmódjára czélzást tett.* Azonban a költő maga is ismerte Clodia életmódját, barátaival együtt, a kik között újabban Cælius is ott volt, maga is sokat mulatott Clodia fesztelen társaságában s boldog volt abban a hiszemben, hogy ő a kiválasztott, ő az egyedüli. Azért Allius hírét sem veszi egészen komolyan:

«És bár jól tudom azt, nem elég maga néki Catullus,

Míg okkal-móddal csal, no hisz elviselem,

Zsémbes vén butaként ne legyek terhére fölöttébb»,

(68, 135 skk.)

Ilyen laza erkölcsi felfogást Catullus másutt se fejez ki kedvesével szemben. Valószínű tehát, hogy szavai nem egészen komolyak, valószínű, hogy semmit sem akarva kocz-

* Azonban nem a 68, 29-ben kell az erre való czélzást keresnünk, hanem a mindjárt említendő helyen (68, 135.).

káztatni, látszólag inkább Clodia álláspontjára helyezkedik, ne kelljen attól félnie (hiszen Allius kétségkívül először is Clodiának fogja felolvasni az őt dicsőítő, de voltaképp Clodiát ünneplő költeményt), hogy ha Rómába visszatér, a boldogság kapuja örökre bezárul előtte.

Mikor Rómába visszatért, akkor kellett tapasztalnia, hogy nem ő az egyetlen, sőt nem is ő az első: az első helyet Clodiánál már egészen meghitt barátja, a nálánál öt évvel ifjabb Caelius foglalta el. A kétszeresen csalódott költő keserű szemrehányásra fakad a hűnek hitt barát ellen, a ki minden üdvét elrabolta s a halál zord szelét baráti frigyükre lehellte (77. költ., talán a 73. is), majd gyalázó szidalmakra fakad ellene és dühös túlzással pellengére állítja a hölgyvilág előtt a hölgyek kedveltjét (69., talán 78. b.).* Mert Catullus, a milyen erősen tudott szeretni, olyan erősen tudott gyűlölni is, és minél jobban szeretett valakit, annál inkább meggyűlölte, ha csalódott benne. Ekkor írhatta Lesbiához azt a két sorból álló költeményt, a mely meghasonlott lelkének olyan megragadó viszhangja:

Szeretek is, gyűlölök is, kérded talán, mért teszem?

Nem tudom én, de hogy úgy van, gyötrellemmel érzem.

(85.)

Ekkor írhatta a 37. költeményt, a melyben Clodia egész mulató kompániája ellen kikél, a 8-ikat, a melyben férfias lemondásra biztatja magát s melynek 4—8 versei épen az Allius házában töltött idylli órákra czéloznak, s a 79-iket, a melyben Clodiát azzal vádolja, hogy fitestvérével bujálkodik, a ki pedig mocskos ajka miatt senkisem csókolna meg, a ki ismeri. Hogy itt Clodia öcsesét, Publiust, a híres demagógot

* Ellenben nem fogadhatom el Schwabe azon állítását (p. 88.), hogy az 59. költemény Rufulusa is Caelius Rufus volna (l. az 59-hez való jegyzetet).

kell érteni, azt kellő bizonyossággal kimutatja Schwabe,* azért e kérdéssel nem is foglalkozunk.

De ilyen elkeseredés, ilyen fel-fellobogó gyűlölet mellett sem tudta Catullus Clodia képét kivetni a szívéből. Napról-napra kevésbbé becsüli, s a szenvedély lángja még gyújtóbbá válik benne (72.), nem tudná becsülni, habár a legjobbá válnék s nem tudja nem szeretni, ha még mélyebbre süllyedne is (75.). Ime az ész és a szív tragikus harca, a meghasonlott lélek kétségbeesett vergődése! ** Lehet-e csodálni, ha ily emésztő szenvedély elhallgattatja az ész szavát és mikor Clodia, a kit a nemesis azzal büntetett, hogy Cæliust meg ő nem tudta sokáig magához lánczolni, ismét közeledett hozzá s kétségkívül bocsánataért is esdekelt, Catullus mindent felfedve tér vissza karjaiba s ujjongva hirdeti nem remélt boldogságát? (107. 109. költ.). A kibékülést egyúttal elmés mókázással ünnepelték meg, mikor Vénusnak áldozatul a lángok közé dobták Volusius verses krónikáját (36. költ.). De az őszi napfény nem tartott sokáig. Catullusnak csakhamar tapasztalnia kellett, hogy Clodia nem szíve sugallatára tért vissza hozzá, hanem hiúságból, hogy az őt ünneplő költőt ismét magához bilincselje, kivált ha Cæliussal csakugyan szakításra kerül a sor. Ez az újabb csalódás romboló hatással volt a költő szenvedélyére, de mert érezte, hogy annak omladozó paraszát mégsem tudja önerejéből elhamvasztani,

* Quæst. Cat. p. 89 skk.

** Nem érthetek egyet Schwabeval, a ki ebből az időből származtatja a 42. költeményt is, mint a melyben Catullus visszaköveteli Clodiától a hozzá írt verseket, valamint a 8-ikat, a melyről Schwabe el tudja képzelni, hogy a 42. után íródott. Részemről a 8. költeményt sokkal korábbinak tartom (l. XXXIII. lap), abból az időből, a mikor még Clodiát nem rajongták úgy körül, különben, hogy kérdezhetné benne a költő:

*«Hozzád ki jár, szépnek ki fog dicsérni?
És kit szeretsz és téged ki szeret?» stb.*

egy költeményben, a melynek örök szépségén évezredek sem fognak csorbát ütni, az istenekhez folyamodik, hogy szabaddítsák ki ebből a kárhozatos kórból:

«Nem azt kívánom immár, hogy viszont szeressen,
S becsületes legyen, nem, a mi lehetetlen,
Magamnak kérek, íme, gyógyulást e kórból...
Adjátok ezt a hűnek, istenek, jutalmul».

(76, 23—26.)

De midőn az istenek segítségéért esdekelt, tudta, hogy neki magának is mindent meg kell tennie, a mit a józan ész tanácsol. Kapóra jött egy kínálkozó alkalom, hogy Memmius kíséretéhez csatlakozhatik, a ki az 57-ik év elején Bithyniába indult, hogy azt proprætorként igazgassa. Lehet, hogy ezt az utat a római élettől megrendített vagyoni helyzete is tanácsolta, mivelhogy egy-egy gazdagabb provinciából nem csak a proprætör, hanem kísérete (cohors) is hasznot szokott volt látni; az is kíváncsisághoz vezetett, hogy Clodiával minden áron, végkép szakítani akart s mert ismerte magát, tudta, hogy kedvese ismételt hívó szavának nem tudna ellenállani.

5. A bithyniai út. Testvére sírjánál.

Gaius Memmiusról azt olvassuk Cicerónál,* hogy jártas volt az irodalomban, de csak a görögben, mert a rómaiakat fitymálta, szónoki tehetsége is volt, de hiányzott benne a műgond, a melylyel tehetségét kifejleszthette volna. Ovidius és Plinius** pedig mint dévaj szerelmi versek íróját említik.

* Brutus 70, 247.

** Ovid. Trist. II, 433. Plin. Ep. V, 3, 5.

Lucretius nagy elismeréssel adózott az ő irodalompártolásának, mikor a Természetről (*De rerum natura*) cz. nagy didaktikus eposzát neki ajánlotta. Valószínű, hogy mikor 58-ik évbeli praetorsága után Bithyniát kapta provinciául, részben olyan egyénekből akarta összeállítani *cohorsát*, a kiknek társaságából szórakozást, szellemes időtöltést várt. Így történt, hogy az ifjú, görögös műveltségű költők közül is felszólított egy párt, hogy menjenek vele, így Catullust és jó barátját, C. Helvius Cinnát. Az 57. év tavaszán indult el a proprætor és kísérete Bithyniába,* a hol a következő év tavaszáig maradtak. Catullusnak ama költeményeiből, a melyek a bithyniai tartózkodásra vonatkoznak (10. 28.) azt olvassuk ki, hogy a cohors tagjai nagyon csalatkoztak Memmiusban, a ki kapzsiságával általános gyűlölet tárgyává tette magát. A fiatal emberek ugyanis, s köztük Catullus is, abban a reményben csatlakoztak hozzá, hogy a bohème-életben megapadt erszényüket egy kissé megszédhetik. Memmius azonban minden jóvedelmet, hasznot maga rakott zsebre, a más érdekével nem törődött. Ezért Catullus a legteljesebb indignatióval fakad ki ellene s a nagy urak ellen, a kikkel nem jó egy tálból cseresznyét enni (28, 12.). Pedig úgy látszik, valami hasznot ő is húzott a provinciából, mert az yachtot, a melyen hazatért, ott szerzett pénzen maga csináltatta (4, 10.) s evezős legényekről is maga gondoskodott.

Az 56. év tavaszán végre haza készülődhetett. S az a haszna megvolt a bithyniai évnek, hogy szíve sebét gyógyította. Azokban a költeményekben, a melyek erre az útjára vonatkoznak, már nincs szó Lesbiáról. Hazakészüléskor írta azt a gyönyörű kis verset (46.), a melyben elbúcsuzik társai kedves körétől, a kik együtt jöttek el hazulról és most

* Schwabe Quæst. Cat. p. 158 skk. 163.

más-más úton térnek baza. Ő maga az ő yachtján a Propon-tison indult visszafelé s előre föltett szándéka szerint kiszál-lott Trója földjén, a Rhoeteum hegyfokánál, hogy ott pihenő testvéreinek a sírját meglátogassa s hamvai fölé síremléket emeljen.* Ennek költői epitaphiumát írja meg a 101. költeményben, a melynek nyugodt, bár bensőséges hangja már nem tanusít olyan szívtépő fájdalmat, mint a 65, 5—14, vagy a 68, 19—26. és 91—100. versei, a melyek a veszteség friss benyomása alatt keletkeztek, de azért az egész kegyeletes actussal kapcsolatban költőnk tiszta szívének jóleső meleg-ségét sugároztatják.

Troasból ismét hajóra szállván Rhodus felé hajózott, ta-lán útba ejté a kisázsiai tengerpart hiresebb városait (46, 6.), majd Peloponnesust megkerülván, feljutott az Adriai ten-gerre, végre a lacus Benacusra, a mai Garda tavára Sirmio szigeti házi tűzhelyéhez.** Hű bárkáját (vagy annak képét) áldozatul ajánlja fel a hajósok védő isteneinek, Castor- és Polluxnak, egy kedves, eleven költeményben (4. költ.) s üdvözli a rég óhajtott édes otthont azokban az örökké igaz sorokban (31.), a melyek olyan közvetetlen kifejezései a sokat küzdött lélek szelíd örömeinek.

Catallusnak, ha teljes gyógyulást akart találni, ott kellett volna maradnia családi villájában, de csakhamar idegenül érezte ő ott magát. Sokkal inkább megszokta a nagyvárosi életet, semhogy akár a sirmiói magány, akár a Verona kis-városias légköre kielégíthette volna. Férfivá érve sok keserű

* Azoknak a véleménye ellen, a kik azt hiszik, hogy Catallus Bithyniába menve látogatta meg testvére sírját, meggyőző okokat hoz föl Schwabe Quæst. Cat. p. 177 skk. Természetes is, hogy oda-menet aligha tartóztathatta volna fel kegyeletes magán ügyével az egész utazó társaságot és Memmiust, míg visszajövet saját hajójá-val bátran kiköthetett.

** Lásd a 4. költeményhez való jegyzetet.

tapasztalat között, elég erősnek hitte lelkét, hogy ismét bele-
dobja magát az élet árába.

Csakhamar ismét Rómában találjuk (10.).

6. Clodia vádja Cælius ellen. Ismét Rómában.

Az alatt, míg Catullus Bithyniában volt, Rómában csak növekedett a Clodia nevéhez fűződő *cronique scandaleuse*. Cæliust, a ki csak diadalt, szórakozást és pénzt keresett Clodiánál, nem sokáig tarthatták fogva a kaczer asszony bájai. Alighogy Catullus eltávozott, Cælius is kereket oldott. Ezt Clodia, a ki maga szerette változtatni szeretőit, nem viselhette el megtorlás nélkül. Az 56. év tavaszán, tehát mikor Catullus Bithyniából haza készülődött, rábirta az ifjabb L. Sempronius Atratinust, hogy lépjen föl Cælius vádlójául.* A vád abban állott, hogy Cælius pénzt kért tőle kölcsön, hogy azzal gyilkosokat béreljen az alexandriai Dio ellen, s hogy e tartozását megfizetnie ne kelljen, magát Clodiát meg akarta mérgezni. Dio, akademikus bölcsele, a feje volt annak az alexandriai követségnek, a mely azért ment Rómába, hogy az előzőtt Ptolemæus Auletes visszahelyezését megakadályozza, s csakugyan gyilkos kezek áldozata lett Puteoliban. E vádak ellen Cælius maga védekezett, azután M. Crassus beszélt mellette, végre Cicero, a ki az előbbi év szeptemberében tért vissza számkivetéséből, melylyel halálos ellenségének, Clodiusnak bosszuja sujtotta. Nem hiába választotta Cicero védelme tárgyául a vádnak különösen azt a pontját, a mely a Clodia ellen tervezett gyilkos kísérletről szólt. Itt volt az alkalom, hogy Clodiuséknak megfizessen számkivetése tizenöt keserves hónapjáért és sok egyébért. Beszéd-

* Vádló társai voltak: L. Herennius, Balbus és P. Clodius. (Drumann II, 376.)

jében az egész vádat a gyűlölet és hosszú művének nyilvánítja. Nem tagadja cliense könnyelmű életmódját, de egyrészt minden bajának forrását abban találja, hogy Clodius házába, a palatinusi Medea szomszédságába költözött, másrészt nem tartja egy ifjúra nézve megbélyegzőnek, ha a korához mért gyönyöröket megízleli, mikor annyi a példa, hogy olyanokból, a kik egész ifjúságukat tobzódásban töltötték, igen derék hazafiak váltak. Clodiáról ellenben, bár csak «annyit akar róla beszélni, a mennyit a vád czáfolata megkíván», s «nem akar hadi lábon állani olyan nővel, a ki *minden férfinak barátja*» — olyan képet rajzol, a mely ma törvénybe ütköznék, mert egy nő erkölceit jobban kompromittálni már nem lehet. Erősen kifejezi azt a gyanút is, hogy Clodia megmérgezte a férjét s vigasztalja, hogy szép szomszédja, Caelius helyett kárpótlást találhat öcsésében, Publiusban, a kivel, mint félénk gyerekekkel, testvéri szeretetből úgy is megosztja az ágyát; aztán kertet is szerzett magának a Tiberis partján, a hol az úszó ifjakban gyönyörködhetik. De az egész beszédet ki kellene írunk, ha Cicero minden vádját, gúnyját, gyanúsítását számba akarnók venni. Clodiát, a kiről leveleiben még úgy beszél, mint egy Ἡρα βοῶπις-ről (bikaszemű Junóról), a pro Caelióban olyan jelzőkkel és hasonlatokkal illusztrálja, a melyek művelt társaságban alig ismételhetők. «Clodia e napon — mondja Boissier — minden hozzátartozójáért megbűnhődött.» Legkeservesebben az eshetett bosszúért lihegő lelkének, hogy Caeliust fölmentették.

Ebben az időtájban Catullus már Sirmión vagy Veronában lehetett. Kétségkívül értesült a Rómában történtekekről s talán még a távolból írta Caeliushoz, a kit most már nem gyűlölt: *

«Nézd el, Caelius, a mi Lesbiánkat...»

58. költ.

* V. ö. Prop. I, 5, 29.

«Csak mint boldogtalan szerelemben társak
Sírjuk ki magunkat kebelén egymásnak».

Schwabe* hajlandó a 49. költeményt is a Cælius-ügyre vonatkoztatni, mint a melyben Catullus Clodia pellengérre állításáért mondana köszönetet Cicerónak, azonban e föltevésben nagyon kevés a valószínűség. Az az indulat, a mely Clodia iránt a 104. költeményben nyilvánul, mely szerint a költő nem tudja gyalázni kedvesét, akárhogy megérdemli is, bizonyos mértékben mindvégig megmaradt költőnk lelkében; ezért nem érthetünk egyet Boissier-val, a ki szerint: «Catullus goromba epigrammákkal korbácsolta azt a nőt, a ki legszebb verseit sugalmazta volt». Az 58. költeményt nem tartjuk goromba epigrammának, csak egy sajnálatos tény fájdalmas constatálásának, a 42-ikről pedig épen az említett okból nem hihetjük, hogy Clodiának szólana. Hiányzik e kegyetlen támadás rajzából Clodia individualis képe, s hiányzanak a multak emlékei. Más költemény az, a melyben a költő végső búcsut mond Lesbiának. Clodia ugyanis Cæliust is elvesztvén, azt hitte, hogy Catullust könnyű szerrel ismét hálójába ejtheti s a tolakodó Furiust és Aureliust küldötte békekövetekül Catullushoz. Ez az 55. év nyarán történt.** A költő még egy utolsó feleletre méltatta kedvese ajánlatát: minden hatás nélkül tehát még sem volt reá. De most már csakugyan «férfiú» volt és «erős». Válasza büszke elutasítás volt, de az alkut nem ismerő határozat fájdalmas accorddal végződik, a melyen egy megölt szív keserve hangzik keresztül:

«Ne számítson többé e szív szerelmére!
Elhervadt már az, és az az ő vétké,
Mint a virág, melyet zord ekevas érvén,
Meghal a rét szélén».

(11, 17—20.)

* Quæst. Cat. p. 127.

** Kitűnik ez a 11. költ.-nek Cæsar britanniai expeditiójára való célzásából (l. a hozzá való jegyzetet).

Pedig ki tudja, nem jobb természete vett-e erőt Clodián, mikor egy utolsó kísérletet tett annak az embernek a visszanyerésére, a kinek szive nemesebb gerjedelmeit köszönhette? Hiába, késő volt s Clodia szégyenletes multjával minden jogát eljátszotta. Nem volt számára más hátra, mint az az élet, a melyet Catullus megjósolt:

Bűnös leány te, mily élted leszen? (8, 15.)

s melyet az 58. költ. erős befejezése rajzol. Clodia egyébiránt legalább tíz évvel tovább élt Catullusnál.*

7. Más szerelmi viszonyok.

Hogy Catullus egyetlen igaz szerelme Lesbia volt, azt Ovidius épen azzal bizonyítja, hogy más szeretkezéseiről szólván, azokat *adulteriumok*-nak nevezi a Lesbiával való viszony szempontjából, vagyis Catullust és Lesbiát mintegy hites házastársaknak tünteti fel.** Ez egyúttal annak is bizonyítéka, hogy Lesbia nem libertina volt, hanem előkelő asszony, a kit Ovidius Catullus poétikus hitvesének tekinthetett. Azonban tagadhatatlan, hogy Lesbián kívül mások is szerepelnek Catullus költeményeiben a nemi élet viszonyai-
val kapcsolatban s maga a költő is megvallja, hogy attól kezdve, mikor a férfi-tógát felöltötte, tehát 16—17 éves kora óta, sokat szerelmeskedett (68, 15 skk.). Mivel Lesbiájával csak 24—25 éves korában ismerkedett meg, természetesen

* Drumann II, 382.

** Ovid. trist. II, 427.

Sic sua lascivo cantata est sæpe Catullo
Femina, cui falsum Lesbia nomen erat,
Nec contentus ea multos vulgavit amores,
In quibus ipse suum fassus adulterium est.

előbb másokkal volt rövidebb-hosszabb viszonya, mint a hogy Propertiust sem Cynthia, hanem Lycinna avatta be az *ars amandi*-ba. Ebbe az időbe tartozhatik az *Aufilena* iránti vonzalom, melyről a 82. 100. 110. és 111. költemények szólnak.¹ Ezekből egyébiránt az tűnik ki, hogy Aufilena közönséges hetæra volt, a ki még a hetæra-becsület alapszabályait se tartotta meg (110.).

Aufilenának mássa, a hetæra-kapzsiság másik példaképe, a kit a 41, 1 (valószínűleg hibás) olvasása szerint *Ametinának*, mások *Ameanának* neveznek, de a kit helyesebb névtelennek tekintenünk,² a mennyiben a 41, 4 az akkori közönség előtt eléggé világosan megjelöli kilétét, mikor azt mondja róla:

Formiæ pazarának a kegyeltje.

Formiæ pazara nem más, mint Cæsar creaturája, Mamurra. Mamurra Cæsar műszaki ezredese volt Gallia Cisalpinában. Valószínű tehát Schwabe föltevése, hogy 58-ban ment oda Cæsarral. Ebben az időben Catullus is Veronában tartózkodott, már megrendítve Lesbia hűségébe vetett hitében. A szóban levő leány vidéki volt (43, 6.), valószínűleg veronai. Catullus, úgy látszik, hajlandó volt Lesbiával szemben a revanche-ra és maga is kárpótlást keresett az unalmas Veronában (68, 28 skk.), így kezdett járni a kétségkívül csinos leány után, a kit aztán, mikor az ezredesnek adja az elsőséget, haraggal telve állít pellengerre (43. költ.).³

Egy harmadik hölgy — Lesbiát nem számítva — a 32. költ. *Ipsithillája*, a kinek qualificatiója a költemény szavaiból következtetve nem lehet kétséges előttünk, de a vele

¹ Schwabe Quæst. Cat. p. 142 skk.

² L. a 41. költ.-hez való jegyzetet.

³ Schwabe p. 141.

való viszony (ha ugyan annak nevezhető) idejének meghatározására semmi adat nem kínálkozik. Pusztá gyanítást fejezünk ki, ha Aufilenáért vagy Ametináért (?) való kárpótlásnak tekintjük.

Sokkal nagyobb figyelmet érdemel *Juventius* egyénisége, a ki iránt Catullusban szenvedélyes vonzalom keletkezett. Az effajta viszony, a melyet ma szóba is restelkedve hozunk, az ókornak elfogadott, szinte szentesített abususa volt a nemi élet terén. Hiszen Horatiusnak is vannak fiúkhöz szóló dalai s Tibullus három gyönyörű elégiában panaszkodik a szép Marathus kevélysége miatt. Catullus is csókolni vágyik *Juventiust* s nem tudna betelni csókjaival (48.); egyszer csókot lop tőle, édesebbet az ambrosiánál, de keservesen kell érte bűnhődni (99.). Engedékenyebb a szép fiú *Furius* és *Aurelius* iránt, a kiket ezért a költő gúnyjával ostoroz (24.). *Aureliust* pedig fenyegetve inti, hogy a szép gyermektől tartózkodjék (15. 18—21.). Úgy látszik, *Furius* és *Aurelius* azzal álltak bosszút e támadásokért, hogy a költő verseit nyíltan ócsárolták: ez ellen védekezik Catullus a 16. költeményben.

Schwabe bizonyítása szerint* igen valószínű, hogy Catullus csak Bithyniából hazatérte után, tehát *Lesbia* iránt való szerelmének megszűnte után, 56—55-ben lángolt *Juventius*-ért, mivelhogy *Furius* és *Aurelius* már bíráló megjegyzéseket tettek a *Lesbia*-dalokra (v. ö. 16, 12), s a 11. költ., a melyben a költő épen *Furiusra* és *Aureliusra* bízta *Lesbiának* szóló üzenetét, nem keletkezhetett az 55. év nyara előtt. Teljes bizonyosságot nyerne Schwabénak e föltevése, ha kétségtelennek tarthatnók azt, a mit ő erősen hisz, hogy t. i. a 25. költemény *Thallusa* *Juventius* álneve; mert ebben szó van olyan tárgyakról is, a melyeket Bithyniából hozott magával a költő (25, 7). Azonban *Juventiusnak* *Thallussal* azono-

* Quæst. Cat. p. 148.

sítása nem áll elég erős alapon. Egészben azonban szívesen hozzájárulunk Schwabe egész idevágó bizonyításának ahhoz a sarkpontjához, hogy Catullus soha egy időben két szerelemnek rabja nem volt, mert csak így értjük meg az érzelmeiben megnyilatkozó elementaris erőt és magával ragadó hevet.

8. Barátjai és ellenségei. Halála.

Catullus barátjairól nem szólhatunk a nélkül, hogy egyúttal ellenségeiről is ne szóljunk. Ez a két fogalom gyakran egymásba fonódik az impressionista Catullusnál, a szeretet és gyűlölet emberénél, a kinek ellenségei többnyire barátjai számából kerültek ki.

Catullus baráti körét mindenekelőtt az egyivású írók, költők alkották. Ezek közt különösen *C. Licinius Calvus* volt az, a kit mint rokon törekvésű és hasonló jellemű embert, rajongó szeretettel ölelt magához. Calvus is írt hendecasyllabusokat, epigrammákat, egy *Io* című epylliont és egy lakodalmi dalt. Az ezekből fenmaradt töredékek¹ sok rokonságot mutatnak Catullus költeményeivel. Minthogy politikai érületben is megegyeztek és Cæsart egyaránt támadták, nem csoda, hogy régi írók gyakran együtt emlegetik őket.² Catullusnak hozzá intézett költeményei a következők: 14. 50. 53. 96. Ez utolsóban vigasztalja Calvust Quintiliája halála miatt. Az 53-ik költemény pedig Calvus szónoki sikeréről szól, a melyről különben Senecánál³ olvasunk érdekes adatot,

¹ L. Müller Catullus kiadásában p. 83—86.

² Propertius II, 25, 3

«Szépséged a dalban világgá hirdetem,
Ha engedi Calvus, Catullus pora».

V. ö. Prop. II, 24, 89. Hor. Sat. I, 10, 19. Ovid. Am. III. 9, 62. Trist. II, 432. Plin. Epist. I, 16.

³ Sen. Controv. 7, 19.

t. i., hogy olyan heves vádbeszédet mondott Vatinius ellen, hogy Vatinius fölugrott és azt kiáltotta: «Kérlek benneteket, bírák, azért, hogy ez olyan ékesszóló, csak nem fogtok engem elítélni?» A 14. és 50. költeményből Calvust, mint igen szellemes és bohó tréfára kész embert ismerjük meg.

C. Helvius Cinna epigrammaköltővel, a ki egyebek közt 9 év alatt Zmyrna czímen egy alexandriai ízlésű tudós epyliont is írt (95. költ.), szintén jó barátságban volt Catullus. Együtt voltak Bithyniában (10.) s viszonyuk a 113. költ. tanúsága szerint zavartalanul fennállott mindvégig.

Catullus földieiről és írotársairól, *Valerius Cató*ról (56. költ.) a történetíró *Cornelius Nepos*ról, a kinek verseit ajánlotta, *Quintilius Varus*ról és *Cornificius*ról már fönnebb (XX—XXI. l.) megemlékeztünk. Egy különben ismeretlen novumcomumi költőről, *Caecilius*ról szól a 35. költ. Jó viszonyban volt Catullus kezdetben *Q. Hortensius Hortalus* (Kr. e. 114—50) híres szónokkal, Cicero nagy ellenfelével is; hozzá intézte a 65. költeményt és neki kedveskedett a Kallimachosból fordított *Berenice hajfűrtjével* (66. költ.), de barátságuk nem volt valami benső* és csakhamar ellenségeskedéssé változott, a mennyiben a 95. költeményben Catullus gúnyos czélzást tesz *Hortensius* versgyártására.

Nem-író barátai közt első helyen állanak *Veranius* és *Fabullus*, a kiket közelebbről nem, épen csak Catullus verseiből ismerünk (9. 13. 28. 47. költ. Említve vannak; 12, 15 és 25, 7). Nem valószínűtlen, hogy ifjúkori veronai barátjai voltak; bizonyos, hogy viszonyuk mindvégig zavartalanul fennállott. Az a költemény (9.), a melyben Catullus Hispaniából hazatérő *Veranius*át üdvözli, becsületére válik meleg és őszinte baráti érzelmének. A 13-ikban pedig *Fabullus* fogadására tesz tréfás előkészületeket.

* V. ö. Schwabe p. 278.

Barátai közé tartoznak továbbá *Camerius* (55. költ.), *Alfenus* (30. költ.), a ki azonban visszaélt C. barátságával és *Septimius*, a kiről egy igen kedves idyllben emlékezik meg (45. költ.). Előkelő barátjai sorából említsük *Manlius Torquatust*, a kinek *Vinia Aurunculeiával* való egybekelését ünnepli híres menyegzői dalában (61.) és *Manius Alliust*, a kinek a szárnyai alatt Catullus a szerelem üdvét és mámorát éldelte (68.). De ezeket nem ismerjük közelebbről. C. *Memmius* proprætorral, a kivel Bithyniába ment, eleinte szintén jó viszonyban lehetett, de később, mikor Memmius kapzsiságát látta, nagyon elkeseredett ellene (10, 12. 28.).

Azoknak az élén, a kikről alig tudjuk, barátjainak nevezük-e vagy ellenségeinek, áll *Caelius*, a kiről, mint Catullus vetélytársáról, *Clodia* híres szeretőjéről, fentebb szoltunk (100. 82. 77. 73. 69. 59. 58. költ.).

Veraniusnak és Fabullusnak, a két jó barátnek, mintegy csattanós ellentéte *Furius* és *Aurelius*, a kikről csak annyit tudunk, a mennyit Catullus mond róluk.¹ Eleinte valószínűleg jó viszonyban volt velük, bár megbízhatóknak sehol sincsenek rajzolva,² de mindinkább magukra haragították a költőt egyrészt Juventius elhódításával, másrészt azzal, hogy költeményeit nyilvánosan bírálgatták.³ Furiust különösen mint éhenkórász embert állítja pellengérre (23.), nem különben Aureliust (18—21.). Mindamellet *Furius* és *Aurelius* nem tágitottak Catullus mellől s valami érdekből tovább is tolakodtak barátságukkal, valószínű, hogy ők voltak Catullus baráti körének kidobhatatlan parasitái. Erre mutat az is, hogy *Lesbia* őket bízta meg a közbenjárással, mikor Catullust vissza akarta nyerni s ezért beszél róluk gúnyosan a költő

¹ Lásd a jegyzetet a 11. költ.-hez.

² V. ö. 15. 24. költ.

³ L. 16. költ.

(11.), mint olyan ragaszkodó barátokról, a kiket nem tud lerázni a nyakáról.

A költő ellenségei közé tartoznak továbbá: *Lesbius*, vagyis igazi nevén Publius Claudius Pulcher (79.), *Egnatius* (37.), *Gellius*, a ki ellen a támadó költeményeknek egész sorozata van,¹ a zsebkendőtolvaj *Asinius* (12.), *Porcius* és *Socraton*, *Piso* kegyeltjei (47.), valamint a silány fűzfapoéták: *Volusius* (36. 95, 7.), *Suffenus* (22.), *Caesius*, *Aquinus* (14, 19.).

Nem sorolva fel azt a néhány puszta nevet, a mely a költeményekben még említve van, áttérünk a költő nagy ellenfelére, *Caesarra* és a *Caesar-pártiakra*, a kik iránt Catullusban olyan elkeseredett gyűlölet lobogott. Kérdés, vajjon személyes bántalom vagy politikai pártállás adott-e okot erre a gyűlölségre. Annyi bizonyos, hogy Catullus, a ki hivatalt sohasem keresett, sohasem szerepelt a politikai arénán, aligha intézett volna olyan heves támadásokat Cäsarék ellen, ha személyes bántalom nem ingerelte volna. Mindamellett azonban, hogy lanyha politikus volt, nem kell azt hinnünk, hogy politikai pártállást nem foglalt. Hiszen testi-lelki barátja, *Calvus*, mint szónok, heves ellenzéki szellemben működött a hatalmasokkal szemben s Cäsar creaturája, *Vatinius* ellen kiméretlenül föllépett,² sőt versben is támadta Cäsart, *Pompeius*t, mint egy pár fenmaradt töredéke bizonyítja, de *Suetoniustól* is tudjuk,³ hogy hirhedtekké vált epigrammákat (*«famosa epigrammata»*) írt Cäsar ellen. Tudván továbbá *Suetoniusból*,⁴ hogy Catullus atyja kezdettől fogva vendégbaráti viszonyban volt Cäsarral, abból a körülményből, hogy Catullus és atyja közt nem volt meg a kellő összhang, bátran

¹ 74. 80. 88. 89. 90. 91. 116. Kilétéről l. a 74. költ.-hez való jegyzetet.

² L. 53. költ.

³ Jul. 73.

⁴ U. o.

következtethetjük, hogy Catullus már eleve republikánus érzelmű volt, de politikával nem foglalkozván, egy ideig semmi különösebb oka nem volt rá, hogy a hatalmasakat versekben támadja. A Bithyniában tartózkodás, a mely alatt szerelme is mindinkább elhamvadott, nagy, átalakító hatással volt költőnk lelkére. Keserű tapasztalatokban gazdagabban, férfivá érve tért vissza Rómába, talán tetterőt is érzett magában, hogy a köztársaság érdekében tegyen valamit, de otthon olyan állapotokat talált, a melyek legkevésbé sem voltak biztatók, s a melyek a költő elkeseredett lelkéből merészen támadó, gúnyos epigrammákat csaltak ki. *Difficile erat satiram non scribere*. A respublica végső vonaglásaiban feküdt. A lucai összejövetelen, 56. áprilisában, a triumvirek aláírták halálos ítéletét: felosztották maguk közt a zsákmányt s híveik prédaleső vadászserege tolongott körülöttük.¹ Ehhez járult egy személyes sérelem: Cæsar műszaki ezredese, Mamurra elütött egy leányt Catullus kezéről s Catullus, a *noli me tangere* embere, nem maradt adósa sem Mamurrának, sem a leánynak.² Minthogy pedig Mamurra az efféle viszonyokban nagyon egy húron pendült Cæsarral, a költő csakhamar Cæsar ellen is síkra szállt. Cæsarral szemben nagy *non-chalance*-szal mondja (93.):

Nem törekszem tetszeni, nemes Cæsar, néked;

Azt se tudom, fekete vagy fehér-e képed —

s ezzel a hadüzenettel bátran hirdeti függetlenségét azzal az emberrel szemben, a ki már akkor leghatalmasabb volt a hatalmasok közt. A hadüzenetet a leghevesebb támadások követték, a melyek Mamurrát meg Cæsart, sőt Pompeiust is pellengérre állították.³ Más költeményeiben pedig egyedül

¹ Ribbeck C. Val. Cat. Kiel. 1853. p. 45.

² L. 41. 43. költ.

³ L. a 29. és az 57. költ.

Mamurrát ostorozza Mentula csúf néven,¹ vagy pedig Cæsar más creaturái ellen fakad ki.² Pompeius házi becsületéről is kiméletlenül lerántja a leplet.³ Cæsart eléggé érzékenyen érintették e kiméletlen támadások,⁴ mindamellett politikájának nem felelt volna meg, hogy erőszakos rendszabályokhoz nyuljon. Catullusnak atyjával tovább is jó viszonyban maradt, sőt sikerült nagylelkűségével a költőt is lebilincselni és kibékíteni. «Bármily feszült viszonyban volt is valakivel — írja Suetonius⁵ — a legelső alkalommal szívesen felhagyott vele... Gaius Calvusnak, a ki maró epigrammái közzététele után barátjai közbenjárására Cæsarral békülni óhajtott, saját jószántából írt, még pedig előbb. Valerius Catullust, a kinek Mamurrára szóló költeményei által magát örök időkre megbélyegezve vélte, ugyanaz nap, melyen ez tőle bocsánatot kért,⁶ ebédre hívta és Catullus atyjával éppen úgy fentartotta a baráti viszonyt, mint azelőtt.» Ez 54. telén vagy tavaszán történhetett, mikor Cæsar Gallia Cisalpinát beutazta, s a kibékülésnek kétségkívül Catullus atya volt a mozgatója, ha ugyan nem egyenesen követelte fiától ezt az áldozatot, talán abban a reményben, hogy fiának politikai *carrière*-t biztosít. Hiszen költőnk barátja, Calvus is meghódolt Cæsar személyiségének varázsa előtt. Csak Furius Bibaculus, a ki szintén támadó verseket

¹ 105. 114. 115. költ.

² 52. 54. költ.

³ 113. költ., mely egyúttal Cæsarra és Mamurrára is lövelli nyilát.

⁴ V. ö. 54, 6.

Jambusimra haragszol újra mégis...

Ők hibásak-e, ritka imperátor?

⁵ Jul. 73. fordította dr. Székely István.

⁶ Az eredeti kevesebbet mond: «Sibi satisfaciens». Ez a *satisfactio* semmi esetre se lehetett olyan, hogy Catullusnak önértékét fel kellett volna áldoznia.

írt Cæsar ellen, maradt meg nyakasan ellenséges álláspontján, sőt Augustusra is átvitte politikai gyűlöletét.¹ Vajjon Mamurrával is kibékült-e a költő, nem tudjuk. Schwabe abban a véleményben van, hogy Catullus csak Cæsarral békült ki, Mamurra ellen folytatta támadásait, épen csak annyit tett meg Cæsar kedvéért, hogy Mamurrát nem igazi néven, hanem a Mentula csúf néven ostromozta,² valamint azt, hogy ezekben a támadásokban minden politikai czélzást került. Ez a hypothesis mindenesetre megmagyarázza, miért nevezi a költő Mentula álnéven Mamurrát, a kit előbb saját néven nevezett, ámbár azt is föl lehetne tenni, hogy Catullus első támadásaiban nevezte álnéven Mamurrát s később indignatioja fokozódásával szólította igazi néven.³

Atyja netáni reményei azonban, hogy fia Cæsarral kibékülvén, fényes pályát fog megfuthatni, nem teljesülhettek. A fiatal, de az életbe belefáradt költő élete fonalát hirtelen elvágta a Párka. Egy-két költeményén mintha éreznék a halál lehellete.⁴ Csakhamar követte kedves barátja, a lélekben vele legrokonabb *Calvus* is; ezért Ovidius úgy beszél róluk, mint a kik együtt szálltak a halottak országába.⁵

¹ Ribbeck p. 49. Tacitus Ann. IV, 34.

² Schwabe p. 238. Jungclaussen p. 22.

³ Fröhlich (Über einige Ged. d. Val. Cat. Abh. d. I. Classe d. k. Baier. Akad. der Wiss. VI, 2. p. 269) tagadja Mamurra és Mentula azonosságát, mert a formiæi Mamurrából semmit sem talál a Mentulára írt gúnydalokban, de ebben nincs igaza. Hogy a két név metrikailag nem felel meg egymásnak s így Bentley törvényébe ütközik, azt megmagyarázza Jungclaussen p. 25. (V. ö. Tibullusnál Cerinthust és Cornutust.)

⁴ 38. 52. költ.

⁵ Ovid. Amor. III. 9, 61.

II. Catullus mint költő.

Catullus nagyon kis részben válhatott az iskola költőjévé, nem úgy, mint Horatius vagy Vergilius. Az iskola az augustusi kor költőinek adta a pálmát s nem annyira azt a teremtető ős erőt becsülte, a mely Lucretiusnál és Catullusnál megnyilatkozik, hanem az ízléses, harmonikus formát, a szélsőségek kerülését, az aurea mediocritast. S az iskolának a maga szempontjából igaza volt és igaza van. Mikor azonban nem pædagogiai szempontból, hanem független æsthetikai álláspontból tekintjük a római irodalmat, a mely természeténél és jelleménél fogva épen a lyrának nem adhatott állandó otthont; ha a lyrikus Catullust vetjük egybe a lyrikus Horatiussal,* akkor egészen más eredményekre kell jutnunk s nem fogunk csodálkozni, hogy *Niebuhr* Róma legnagyobb költőjét látta Catullusban. «Nem keresi a szót, nem a formát: a költészet csak úgy buzog belőle, az neki ugyan az a nyelv, ugyan az a kifejezés, a melyet a szükség szül, minden szava a természetes érzés kifejezése. Épen olyan tökéletes, mint a Sophoklesig élt görög költők s egyenrangú velük.»** Mérsékeltbben formulázza ítéletét *Mommsen*, a ki, miután kitünően jellemezte Catullus költészetét, így folytatja: «Kiváló teremtető erőt és nagy poétikus intentiókat persze nem szabad

* «Ohne alle eigentliche Poesie, besonders in den Oden» (Goethe).

Még Düntzer is a ki Horatiust annyira Catullus fölé emeli (Catull. u. Horat. Philol. 1894. p. 138. 332.) s Catullusban csak a *Studentenader* kicsapongó uralmát látja, kénytelen elismerni, «dass Catulls' aus dem vollen Leben geschöpfte Liebeslieder an Lesbia uns frischer anmuthen, als die kunstvollen Liebesgedichte des ältern Horaz.»

** Niebuhr: Röm. Gesch. Berlin 1846 III, p. 127.

nála keresnünk; ¹ igen tehetséges és kedves, de nem nagy költő, és költeményei, mint maga nevezi őket, nem egyebek, mint 'tréfák és bohóságok' ... de: A latin nemzet nem produkált költőt, a kinél a művészi tartalom és művészi forma olyan egyenletes tökéletességben jelenne meg, mint Catullusnál, és ebben az értelemben Catullus verses könyve mindenestre a legtökéletesebb, a mit a latin költészet általában fölmutathat.» ² Már *Fénélon* nagy elismeréssel szól Catullusról, bár obscenitásaitól borzad: «Catulle, qu'on ne peut nommer sans avoir horreur de ses obscénités, est au comble de la perfection pour une simplicité passionnée» ³ s idézi az *Odi et amo*-t (86. költ.).

Sokszor hivatkoznak *C. G. Helbig* jellemzésére, a mely Haupt catullusi munkálatainak kiadása alkalmából látott napvilágot. ⁴ Azokat a költeményeket, a melyekben «közönséges érzékiség közönséges rajzát» találjuk, nagyon szigoruan itéli meg Helbig és minden költészetet megtagad tőlük. ⁵ Kévs becsét tulajdonít satirikus és görög mintára írt költeményeinek is, bár elismeri, hogy mint *doctus poeta* szerencsésen egyengette az útját az augustusi kor költőinek, de tulajdonképeni lyrikus költeményeiről, a melyekben a költő saját benső lényét fejezi ki, ő is a legnagyobb elragadtatással nyilatkozik: «Hier ist er ganz und gar Dichter und zwar ein Dichter einzig in seiner Art unter den römischen Dichtern,

¹ A kiváló teremtmő erőt («eminente schöpferische Kraft») azonban méltán vindikálja Catullus részére Riese (Einleit. p. XX).

² Mommsen, Röm. Gesch. Berlin, 1866. III, p. 585.

³ Lettre écrite à l'Académie française. Oeuvres compl. Toulouse, 1810. III. p. 367.

⁴ Deutsche Jahrb. f. Wissensch. u. Kunst 1842, p. 1213—1219.

⁵ Пыленек: 15. 16. 23. 37. 39. 69. 59. 71. 88—91. 79. 98., «zu deren Gedanken wir analoge Ausdrücke kaum unter unserm Pöbel finden dürften».

voll inniger Zartheit der Empfindung und naiver Anmut des Ausdrucks, wie wir es bei keinem anderen Römer finden.»

Hogy lehet ez? egy azon költőnek némely művével úgy bánni el, mint a múzsák a Helikonra kapaszkodó Mentulával (105. költ.), más műveit pedig égis magasztalni? Hát koncentrálhatja-e valamely költő az ő erényeit és hibáit külön-külön olyan elszigetelten, hogy egyik művében csak erényei, a másikon csak hibái tűnjenek fel? Az őszinteségnek és igazmondásnak olyan ritka példáját, a minő Catullus, kétarcú Janusnak hihetjük-e, a ki egyik arczával elundorít, a másikkal elbájol? Nem, az ilyen jellemzés nem lehet igazságos, mert æsthetikai álláspontja absztrakt, a mennyiben két körülményt teljesen figyelmen kívül hagy. Az egyik a költő kora, a másik a költő egyénisége. Nem a bírálat az első az emberi szellem alkotásaival szemben, hanem a megértés. Megértenünk pedig csak a költő korából s a költő lelkéből lehet. A költő kora nem olyan szemmel nézte, nem olyan finnyás ízléssel olvasta Catullus költeményeit, mint általában a mai olvasó. Lám, Quintilianusnak sem volt érzéke Catullus lyrájának méltánylására: ő a lyrikusok közül jóformán az egyetlen Horatiust tartja olvasásra érdemesnek, Catullusnak csak satirikus jambusait emlegeti, a melyekről tudjuk, hogy még egy Cæsarra sem tévesztették el hatásukat. Szintén nagyra becsülte Catullus kora, sőt az augustusi kor is költőnknek az alexandriaikat utánzó tudós költeményeit, a melyeket a mai kritika több tekintetből hibáztatni kénytelen. Szóval nekünk az tetszik Catullusban legjobban, a mi az ő korában legkevesebb figyelmet keltett, az ő «tréfái», «bohóságai», a melyek akkoriban csak kevesek elismerését vívták ki.* Miért emelné ki különben a költő, hogy Corn. Nepos az

* «Az élet apróságai, enyelgése, semmisségei egészen helyükön valók, mihelyt a lélek hozzájuk kötheti gerjedelmeit. Gazdag lélek

ő játszi bohóságait becsülte valamire? Mind ebből az következik, hogy a költő kora nem róttta meg a költemények nyilt-szavúságát, sőt obscenitását sem, s ha mégis akadt egy-egy Furius vagy Aurelius, a ki Catullust ilyen szempontból megkritizálta, a költő nem késik a leczkével és bátran hirdeti, hogy elég, ha a költő maga tiszta, feddhetetlen, a költemények maguk bátran lehetnek az érzékiség kifejezései is. A még durva társadalmi élet előtt minden pruderia ismeretlen volt, sőt épen Furius és Aurelius lehettek legkevésbbé feljogosítva arra, hogy Catullus költeményeiről erkölcsi szempontból ítéletet mondjanak, úgy hogy az ő külön álláspontjuk csak jobban igazolja a szabályt, az általános felfogást, a mely Catullusnak kedvezett. Catullus nevén nevezi a gyermeket, a rút fogalmat nem öltözteti tetszetős ruhába, ellenfeleit saját fegyvereikkel támadja meg, nem szépít semmit, még attól sem fél, hogy a valóságnál rosszabbnak tünteti fel önmagát: ez a minden álszeméremtől, szenteskedéstől ment becsületes őszinteség, a mely magát ép oly kevésbé kiméli, mint mást, ethikailag igazolható álláspontot biztosít neki, csak nem szabad a rideg erkölcsbíró szempontjából itélnünk, csak nem szabad megfélekedoznünk a költő környezetéről, melytől ő sem lehetett teljességgel különböző.

A másik dolog, a melyet tekintetbe kell vennünk, a költő egyénisége. Catullus a szélsőségek embere volt, egész élete izgalom, indulat, küzdelem. Szeret vagy gyűlöl, közéletet nem ismer. Rajong s rajongása legtöbbször magában hordja a csalódás csiráit. Képes a legnagyobb gyöngédségre, de ha megbántják, kíméletlen, kegyetlen. Gyermeki, naiv lélek, mely vakon bizik és rosszat senkiről se gondol, de ha csalódnia kell, ha hazugságot, álságot tapasztal, a mitől az ő

a legkisebb dologban is a mindenséget látja...» mondja Gottschall (Poetik p. 255).

lelke teljesen tiszta, bizalma elkeseredéssé változik, szeretete gyűlöletté, sőt megvetéssé, naivsága világfájdalommá. Ezek az ellentétek nem ritkán egy azon költeményében is kifejezésre jutnak. Többet mondok. Alig van olyan, ránk nézve, nem tagadom, bántó s mondjuk aljas légkörben mozgó költeménye, a melyben a szív embere, a finomabb érzés legalább egy pillanatra ne mutatkoznék s alig van olyan gyöngéd, bájos, megkapó költeménye, a melyben bizonyos nyers erő, némi féktelenség vagy legalább dissonantia ne nyilvánulna. A Helbigtől kárhoztatott s a Helbigtől magasztalt költemények nem szakíthatók el teljesen egymástól: kiegészítik egymást, mint a költő lelkének darabjai, egymás nélkül nehezebben érthető részei. Vagy nem találunk olyan füledt levegőjű költeményben is, minő a 37., a léleknek mélyéből fakadó ilyen gyönyörű sorokat:

«Hisz ott ül a leány, ölemből messze szállva,
Kínél jobban nem volt szeretve senkisé?»

Nem egymás mellett találunk-e olyan strophákat, mint a 11. költ. utolsó előtti és utolsó strophája? A dévaj humor nem menti-e a 23. költ. fogalomkörét? Elismerem, hogy vannak darabok, a melyektől Helbig nem egészen jogtalanul vonja meg a költészet nevét: de ezekre nézve, ismétlem, a korban s a költő egyéniségében legalább mentséget találhatunk. Indulatoktól háborgó lelke nem csak igaz gyöngyöt vet föl a felszínre, hanem salakot is. De a költő ez aberrációiban is épen azok a sajátságok nyilvánulnak legerősebben, a melyeknek leginkább köszöni kiválóságát: az őszinteség, természetesség.

Érzelmait, indulatait, szeretetét, gyűlöletét, haragját, elkeseredését soha egy költő se fejezte ki leplezetlenebbül, igazabban, mint Catullus. Csak így válhatott első római lyrikussá, sőt a világ egyik legkiválóbb lyrikusává, de épen ezért lépi át néha a költészet mesgyéjét. Személyisége azonos költészetével s fegyelmezetlen ifjui heve nem engedi, hogy kellő

önbírálatot gyakoroljon.¹ Nem ő keresi fel a tárgyat, a tárgy keresi fel őt. Minden költeménye «alkalmi költemény» Goethe értelmében. De csak így írhatta meg költeményeiben életét, s milyen hálásak volnánk, ha a véletlen egy pár olyan költeményt juttatna kezünkbe Catullustól, a melyben nem a költői szempont prædominál!

Nem kell azonban azt hinnünk, hogy Catullus természetessége, mesterkéletlensége olyan önkénytelen valami, mint a mező virága, a mely művelés nélkül is kisarjad. Hiszen Catullus mestere a formának és Lucretiussal együtt megalapítója a latin költői nyelvnek.² Catullusnál a természetadta tehetség tanulmányyszerű műgonddal párosul, csakhogy érzelmeinek kifejezésében, a lyricumokban nem érezteti ezt a műgondot s épen ebben áll a legnagyobb művészet. Ő itt is az ellentétek embere. Nagyobb költeményei az alexandriai költők beható tanulmányára mutatnak s a műgond, a művészet a fő elemük. Ezekben látjuk a *doctus poetát*, mint a régiek nevezték.³ Saját érzelmeit azonban olyan közvetlenséggel tudja kifejezni, mintha nem is költeményt írna, hanem szerelmet vallana, hazatérő barátját ölelné keblére, otthonát üdvözlőné hosszú távollét után; mintha haragját öntené ki, átkozódnék, magába szállana, az istenekhez könyörögne. Ezzel a közvetlenséggel írt meg Catullus néhány olyan köl-

¹ «C'est toujours le jeune homme impétueux et livré à ses passions que nous avons déjà entrevu, avec un mélange remarquable de tendresse et de dureté, du vulgarité et de distinction; il a des qualités qui lui appartiennent en propre et des défauts que lui ont donné le temps et le lieu où il vivait.» (Couat: Étude sur C. p. 74.)

² «Ce petit volume de Catulle, ce lepidus libellus... est dans sa variété, dans sa richesse poétique, comme la préface du siècle d'Auguste». (Patin, Études sur la poésie Latine, Paris 1869. I, p. 99.)

³ Ovid. Am. 3, 9, 61 «docte Catulle». Martialis. I, 61 Verona docti syllabas. amat vatis. És passim.

teményt, a melyek páratlanok és magukban biztosítják neki a lyrikus költészet egyik legszebb koszorúját.¹ «Az egyszerűség, a pathos, a tökéletes kellem, a melyet a nagy athéni mintákban találok, mind megvannak Catullusban s a rómaiak közt egyedül csak «ő benne» — mondja Macaulay,² a kit a 8. 38. és 76. költ., valahányszor olvasta, könnyekre indított.

De nagyobb költeményei közt is van nem egy, a melyben a költő természetes tehetsége diadalmaskodik az alexandriai művészkedésen. Ilyen a 61. költ., a melyet Ribbeck nevető napfénynek nevez. Bájos a 62. is, a mely talán Sapphót utánozza. Nagy drámai erő, erős pszichologiai festés van az Attisről szóló költeményben (63.) s bármily mesterkéltnek tartjuk is a Peleus és Thetis lakodalmában (64.) a különböző mythosi cselekmények laza összefűzését s hiányosnak a költemény egységét, tagadhatatlan, hogy a szerelem retorikájának olyan megkapó kifejezésével, a minő Ariadne panasza, itt találkozunk először a római irodalomban s a részletek színeiben gazdag, eleven rajza is igazi művészre vall. Berenice hajfűrtje (66.) mindenestre nagyon csinált költészet, de ez nem Catullus alkotása, hanem egyenes fordítása Kallimachos költeményének. A köv. 67. költeménynek nem tulajdoníthatunk különösebb költői becsét, hacsak inventio dolgában nem, ellenben a 68. költemény, a melyben csodásan egyesül az alexandriaiak művészete a költő szívének gazdag költői erével, a maga nemében páratlan,³ habár a mi ízlésünkkel nem egy tekintetben ellenkezik. Egyébiránt Catullusnak még e tudós színezetű költészete sem függ teljesen az alexandriaiaktól: elég gyakran találunk Homeros, Sappho

¹ V. ö. 2. 3. 4. 5. 7. 8. 9. 11. 31. 45. 46. 70. 72. 76. 85. 92. 101. 107. 109. költ.

² Life 2, 448.

³ Kiessling a latin lyrai költészet legkiválóbb alkotásának tartja. (Analecta Catulliana. 1877. p. 13.)

nyomaira, kisebb invectiváiban pedig Archilochos szelleme ihlette meg.*

Jogos dolog egy lyrikussal szemben fölvetni azt a kérdést, miképen jelentkezik költészetében a nemzeti elem, mennyire hű kifejezője a kort mozgató eszméknek? Római lyrikusra nézve azonban csaknem kényelmetlen ez a kérdés. Hiszen a római embernek a költészet minden ága iránt nagyobb fogékonysága volt, mint a lyra iránt. Ha már most egy hevesvérű, s nem is római, hanem veronai fiatal ember kezébe vette a lantot és Latium földjén soha nem hallott hangokat csalt ki belőle, várhatjuk-e, hogy éppen a specificus nemzeti elem, talán a múlt dicsőség vagy a jövőben való kétség, szóval a honfi öröme és bánata lesz az, a mely felajzza lantja húrjait? Nem, ez a nemzeti elem, a mely a katonás római államban teljesen ki nem fejlődhetett s a mely legfeljebb Róma világalomra hivatásának tudatában koncentrálódott, eddig sem párosult a költészettel és a respublica végvonaglásai közt sem tudott kellőkép érvényesülni a politikai élet küzdőterén kívül. Csak Horatius ódáiban jelenik meg, de ott sem közvetetlen érzés, hanem reflexio és böles resignatio alakjában, midőn a költő a respublica letűnt dicsőségének elég bátor emlegetésében talál jogcímet arra, hogy a jelen helyzettel megalkudva a monarchia áldásaiért hálálkodjék. Ezt a nemzeti elemet tehát ne keressük Catullusnál, a kiből éppen Horatius retorikája és reflexiója hiányzik leginkább s a ki éppen ezért nagyobb lyrikus Horatiusnál. Catullust latin létére éppen az tette lyrikussá, hogy saját egyéniségéből kiindulva saját érzéseinek adott közvetetlen kifejezést s ezen az alapon volt is mondani valója. Hogyne, mikor fogékony lelkét változatos élet, mélyreható benyomások, rokon- vagy ellenérzést keltő elemek vették körül? S itt találjuk meg

* L. Lafaye pályanyertes művét: *Catulle et ses modèles*. Paris, 1894.

Catullus lyrájának tulajdonképeni talaját, az életben, a társaságban; ez az, a mi nagy nemzeti eszmék hiányát nála pótolja. A hanyatló római *res publica* társadalmának a költője ő: «ezé rajta minden jegy», ez az a nemzeti elem, a mely költeményeinek levegőjét adja. Sok költeménye épen olyan jellemző korrajz, mint akár Cicerónak valamely tartalmas levele. Félreismerhetetlen Catullusban a *republicanus* érzület, a mely a kisvárosi naiv becsületességben gyökeredzik. De nem foglalkoztatják nagy politikai kérdések, theoretikus problémák: személyes gyűlöletét fejezi ki azok ellen, a kik a szabadságot veszélyeztetik, a nélkül, hogy Laberiussal fölkiáltana:

Porro, Quirites, libertatem perdimus.

Nem, szemükre veti kapzsiságukat, erkölestelenségüket, pazarlásukat, dobzódásukat s erkölesi felháborodással azon van, hogy átadja őket a közmegvetésnek. «Miért késel, Catullus, mért nem halsz te meg?» — kérdi elbusulva magától, mikor látja, milyen emberek jutnak consuli, bírói hivatalra. Ime Catullus, mint érzelmi politikus, a ki még nem sejti, hogy a megtámadott hatalmasok rövid időn egészen át fogják alakítani a római államot, de felháborodik azon, hogy a köztársaságban, hacsak egy időre is, egyes hatalmasok akarata lett törvény.

Végre még egy kérdés: milyen viszonyban van Catullus a természettel? Nem lehet mondani, hogy a természet nagy szerepet játszanék Catullus költészetében; ő az életnek, a veronai meg a római életnek költője első sorban:

«Rómában mind más, ott lehet élni csupán»...

A római élet mellett a kisvárosi, veronai élet is kicsinyesnek, unalmasnak tetszett neki. Mindamellet a 4. 31. 44. s 46. írójától nem lehet elvitatni a természet iránt való fogékony-ságot, bár sentimentalis vonatkozásban sehol se látjuk a természettel. Ez Propertius költészetének volt fentartva.

III. Catulli Veronensis liber.

Catullus verses könyvének sorsáról akarok röviden megemlékezni. S itt mindjárt egy problémával találkozunk: vajjon maga Catullus adta-e ki versei gyűjteményét vagy halála után barátai? Régebben azt tartották a ránk maradt gyűjteményről, hogy az ajánló költemény bizonyossága szerint az egész Corn. Neposnak volt ajánlva s e szerint 54-ben, kevés-sel halála előtt, maga a költő adta ki.¹ De ennek a véleménynek ma már alig van híve. Bajos elhinni, hogy a költő, ámbár 54-ben Cæsarral kibékült, mégis nyomban azután föl-vette volna gyűjteményébe a Cæsar ellen támadó verseket.² De sokkal döntőbb ennél az a bizonyíték, a melyet *Th. Birt* hoz fel,³ t. i. hogy olyan testes verses volumenek, mint a Catullusé (2286 vers), *egy könyvben* a régieknél merőben szokatlanok voltak s ily nagy verses könyvet a költő nem nevezhetett volna «lepidus novus libellus»-nak (1, 1). Az sem valószínű, hogy az ajánló költemény «játszi holmi» (nugæ) kifejezését Catullus a nagyobb költeményekre» (61—68) is értette volna. Aztán, ha a költő maga rendezte volna az egész gyűjteményt, kétségkívül valamelyes rendbe szedte volna költeményeit; a mostani gyűjteményben azonban bajos bármimű rendet találni. Chronologiai rend épen nincs benne, bár némelyek, mint *Vorlaender*, azt akartak benne fölfedezni. A gyűjtemény első tekintetre három részre oszlik: I. 1—60. kisebb lyrikus és jambikus költemények; II. 61—68 hosszabb költemények, epikus és elegiai mértékűek és tartalmuak, III. 69—116. epigrammák. Ez a classificatio az egészre nézve

¹ Mommsen Röm. Gesch. III, 313. Schwabe id. m. p. 297.

² Schulze: Catullforschungen. Festschrift d. Friedr. Werderschen Gymn. in Berlin. 1881, p. 198.

³ Das antike Buchwesen in seinem Verhältniss zur Litteratur, Berlin. 1882 p. 401 skk.

már kizárja a chronologiai rendet, sőt az egyes részek kere-
tén belül sincsen chronologiai rend.¹ Így pl. az 51. költ. az
első, a mely Lesbiához szól, a 11. költ. az utolsó, a 46-ikban
búcsuzik Bithyniától s haza érkezvén, a 4-ikben ajánlja fel
hajóját a Dioskurosoknak. Bizonyos továbbá, hogy Catullus
egyes költeményei mindjárt megírásuk után ismeretessé
váltak. A 16, 12 adata szerint pl. Furius és Aurelius már
olvasták a csókok ezreiről szóló (5. és 7.) költeményeket; a
43, 7 szerint a provinciában is ismeretesek voltak a Lesbia-
dalok; a Cæsar elleni támadások is azonnal hatottak² s
Corn. Nepos már igen korán kedvező véleményt mondott a
fiatal költő verseiről.³ Catullusnak minden apróbb költe-
ménye alkalmi költemény, személyekről s személyekhez szóla-
nak. Természetes tehát, hogy olyan sorsuk volt, mint valami
levélnek, a melyet nemcsak hogy a címzett megkap, hanem
actualis voltánál fogva szűkebb, majd tágasabb körben is is-
meretessé válik.

Ha mindezekon kívül azt is gondolóra vesszük, hogy a
régi költőknél nem találni verses könyvet, a mely olyan kü-
lönböző fajú és terjedelmű költeményekből állana, mint Ca-
tullus gyűjteménye, föl kell tennünk, hogy ez a mostani gyűj-
temény eredetileg legalább három könyvből állott (talán a
főntebb kimutatott három résznek megfelelőleg). Minthogy
az ajánló költemény tanúsága szerint Catullus az ő játszásá-
gait, bohóságait (14 b., 1.) egy újdonat-új kis könyvben ki-
adta és Corn. Neposnak ajánlotta, kérdés, mennyire terjedt
ez a *lepidus novus libellus*? Némelyek (pl. Brunér,⁴ Birt.
Bæhrens) szerint ez a könyvecske az 1—60. költeményeket

¹ Couat: Étude sur Catulle, p. XV.

² Suet. Jul. 73.

³ Riese, Einleit., p. XXX.

⁴ Brunér: De ordine et temporibus carminum Valerii Catulli.
Acta soc. scient. Fennicæ. Helsingforsia 1863. T. VII. 601—657.

foglalta magában,* mások (Schulze, Richter) szerint csak az 1—14-et. A kérdést végleg eldönteni lehetetlennek látszik: ha a vele foglalkozók okoskodását reprodukálni akarnók, a föltevésnek labirinthusába tévednénk, a melyből nincs kivezető Ariadne-fonalunk. De minthogy az egész kérdés találgatások és ötletek szövédékeiből áll, röviden én is elmondom, a mit gondolok. A *lepidus novus libellus* válogatott darabokat foglalhatott magában az 1—60-ból, de valószínűleg többet, mint 14 költeményt; hogy melyeket, azt meghatározni nincs módunkban. Mikor a költő az ő új könyvecskéjét Corn. Neposnak ajánlotta (nem előbb, mint 54-ben), már nagyobb gyűjteményeket publikált, így pl. mindenesetre a nagyobb költeményeket (61—68), de talán a lyrikumokból és az epigrammákból is egy-egy kisebb cyclust, ámbár lehetséges, hogy az apróbb költeményekből először is a Corn. Neposnak ajánlott gyűjteményt rendezte s a többit azután akarta összeállítani, de betegsége, majd halála félbeszakította munkáját. A félbehagyott munkát aztán valamelyik barátja (talán Corn. Nepos? gondolja Riese) folytatta és fejezte be, összegyűjtve mindenünnen a Catullustól írt és egyesek kezében levő kisebb költeményeket. Ez rendet csak annyiban követett, hogy először a különböző versmértékű lyrikumokat állította egybe, azután a hosszabb költeményeket, végre a distichonos epigrammákat; továbbá annyiban, a mennyiben rokontárgyú költeményeket nem ritkán egymás mellé sorozott,** másrészt azonban éppen összetartozó költeményeket, minők az 5. és 7., egészen más hangú és tartalmú költemény közbeszúrásával

* Birt azt hiszi, hogy 4 monobiblos volt: 1. poematorum liber ad Nepotem (1—60.). 2. Nuptiæ Pelei et Thetidos. 3. Carminum liber; a többi nagyobb darab. 4. Epigrammák (67—116, kivéve 68 B.). A sorrendet eredetinek tartja (p. 412. 413.) Így Süß is (Catulliana 1876).

** Így pl. 2. és 3., 15. és 16., 23. és 24., 52. és 53., 88—91. stb.

elszakított egymástól, a mely eljárásban némelyek a *varietas delectat* elvét akarják fölfedezni.

A mi Catullus költeményeinek hatását illeti, az már a költő életében nagy lehetett; a költészete iránt nyilvánult elismerésnek tudhatjuk be részben azt a nagy önbizalmat, a mely költeményein átvonul. Corn. Nepos dicsérete, a Julius Cæsar respectusa, a melyet a költő és költeményei iránt tanusított, egyaránt arra mutatnak, hogy Catullust már kora kellőkép méltányolta, respektálta. Az Augustus-korabeli költők, még a legkiválóbbak is, sokat tanultak Catullustól, a római költői dictio leglelkesebb megalapítójától. Vergiliusban számos catullusi reminiscentiát találunk. Horatius fitymálja Catullust,¹ de azért nem egy helyét átveszi, kifejezésmódját utánozza, mert akarva sem lehetett tőle független. Propertius, Tibullus, Ovidius, valamint a Culex és Ciris cz. költemények ismeretlen szerzői is sokat köszönhetnek neki. Az augustusi korban kivált kis eposát, a 64. költeményt, tanulmányozzák és utánozzák. Vergilius Didójának panasza és átka Ariadne panaszával rokon.² Mindamellett magát Catullust kevesebben olvassák. A költői apróságok, bohóságok háttérbe szorulnak Vergilius Aeneise, Horatius életphilosophiája s komoly muzsája előtt. Ezért, hogy Quintilianus a lyrikusok közül egyedül Horatiust tartja olvasásra méltónak.³ Nem csoda, ha így ítél az a kritikus, a ki esztelennek tartotta Catullust Cæsar ellen intézett támadásaiért.⁴ Mindamellett épen a császári kor elején, Horatius és Vergilius halála

¹ Sat. I, 10, 19. neque simius iste nil præter Calvum et doctus cantare Catullum.

² Gondosan összeállítja Catullus hatásának nyomait Ant. Danyz: De scriptorum imprimis poetarum Romanorum studiis Catullianis. Posnaniæ 1876.

³ Quint. 10, 1, 96.

⁴ Quint. 2, 1, 38.

után, újra felkapott költő lett Catullus. A kisebb utánzókat nem említve, Martialis egyenesen mesterének ismeri el Catullust s minden ambíciója, hogy csak az egy Catullusnál legyen kisebb.¹ Lépten-nyomon emlegeti, utánozza s Vergiliussal egy sorba állítja. Az ifjabb Plinius leveleiből is látjuk, milyen népszerű költő lehetett Catullus abban a korban. A Krisztus utáni 2-ik század is olvasta Catullust. Gellius három helyen idézi, kiváló költőnek vallja s Anakreonnal hasonlítja össze, de egyúttal a Catullus-példányok megrongált állapotát is panaszolja.² A 3-ik századtól kezdve azonban a feledés fátyola kezd borulni Catullus költeményeire. A grammatikusok is inkább csak másodkézből idézik, mint olvassák,³ s a mi különös, olyan sorokat is idéznek belőle, a melyek a ránk maradt gyűjteményben nem találhatók. A negyedik században még ismeri és olvassa Ausonius, a jeles költő, és Sidonius Apollinaris, galliai püspök.⁴ De az 5. században már szinte nyoma vész. Macrobius kevéssé ismeri, Martianus Capella pedig «egy bizonyos Catullus»-ról beszél.⁵ A római anthologia költői már nem utánozzák, Isidorus, az utolsó római litterator, úgy látszik, csak névről ismeri.⁶ Mindamellett Corippus Afrikában még a 6. században is olvassa és használja.⁷ A 10-dik századig aztán tudtunkkal senki se olvassa, senki sem ismeri. Ekkor tűnik elő újra a feledés homályából, még pedig éppen szülőföldjén, Veronában. *Ratherius* (Rather), a ki

¹ Mart. 10, 78. 14.

² Gell. Noct. Att. VI, 20, 6, XIX, 9, 7. VII, 16.

³ Danysz id. m. p. 68.

⁴ Th. Birt: Zwei polit. Satiren des alten Rom, Marburg 1888 p. 65.

⁵ 3, 229: «hoc etiam Catullus quidem non insuavis poeta commemorat dicens, munus dat tibi Sulla litterator».

⁶ Danysz id. m. p. 70. Riese Einleit., p. XXXIV.

⁷ L. Birt id. h.

két ízben volt veronai püspök, 965-ben mondott prédikációjában töredelmesen megvallja, hogy Plautust és Catullust olvassa; ¹ ugyan ő prédikációban három helyen utánozza is. De ezután ismét eltűnik Catullus és a 14-ik században újra kell fölfedezni. Erről az eseményről egy vers emlékezik, a melyet némely kézirat, köztük a legkiválóbbak egyike, a codex Sangermanensis tartott fenn számunkra.² Érdekes volta miatt itt közlöm:

«*Versus domini Benevenuti de Campexanis de Vicencia de resurrectione Catulli poete Veronensis:*

*Ad patriam venio longis a finibus exul.
Causa mei reditus compatriota fuit,
Scilicet a calamis tribuit cui Francia nomen,
Quique notat turbe praetereuntis iter.
Quo licet ingenio vestrum celebrate Catullum,
Cuius sub modio clausa papyrus erat.»*

Ebből a nevezetes epigrammából a következőket olvashatjuk ki: A vicenzai *Benvenuto Campesani*, a kit kortársai jeles költőnek tartottak s a ki 1330 előtt halt meg,³ ezekben a versekben egy veronai emberről beszél (a nevét a 3. versben eddig meg nem oldott rejtvénybe burkolva és csak Francesco előnevét adva tudtunkra), mint Catullus föltalálójáról. Voltaképen azonban maga Catullus, vagyis verses könyve szól és elmondja, hogy ő az alvilágból ⁴ jön vissza hazájába

¹ *Migne: Patrologiæ cursus compl.* 1853. Tom. CXXXVI. p. 752. «Catullum nunquam antea lectum, Plautum quando iam olim lego nec lectum... O sed miserrimus ego, qualiter in talibus, et proh dolor! detestabilioribus in infernum vivens descendo...»

² *Catulle, Manuscrit de St-Germain-Des-Prés* (Biblioth. Nationale, No. 14137). Photolithographie de MM. Lumière Paris, Leroux, 1890. p. 36.

³ V. ö. Haupt Opusc. I, 3.

⁴ Az első sorból némelyek, mint *Ellis, Baehrens*, azt olvassák ki, hogy a költő műve messze földről (*longis a finibus*) került vissza

s ezt egy honfitársának köszöni, a ki őt a véka alól, a mely alá rejtve volt (bibliai kifejezés, Lukács 11, 33), napvilágra hozta s így mintegy holtából új életre keltette. Sok valószínűség van abban a számításban, hogy ebben az 1300—1330 táján életre kelt codexben Ratherius eltévedt Catullusát kell látnunk s így az, a ki 1375-ben a codex Sangermanensist másolta, épen Ratherius megrongált példányát használta: azért mentegeti hibáit azzal, hogy nagyon romlott szöveg volt előtte. Ratherius példányából ismerhette meg Catullust *Petrarca* is 1347-ben,¹ valamint barátja, *Pastrengo* (1295—1360), a ki idézi is Catullust s könyvét azzal jellemzi, hogy különböző mértékekben van írva és sok mulatságos dolgot foglal magában. Hogy ez időben még nem igen másolták, annak bizonyossága az, hogy 1374-ben, *Petrarca* halála évében, a híres fiórenczi kancellár, *Coluccio Piero Salutati* szeretné olvasni és a veronai Guaspar de Broaspinist kéri, hogy *Petrarca* könyvtárából vagy az eredetit, vagy másolatát szerezze meg neki. «Catullum, quem credo parvum libellum, aut exemplatum aut exemplandum rogo transmittite».² Hova lett aztán ez a veronai Catullus-példány, nem tudjuk,³ annyi bizonyos, hogy összes Catullus-kézirataink (mintegy 70) belőle

Veronába; azonban az utolsó sor bibliai kifejezése ez esetben nem illenék ide. Az alvilágra érti Haupt is Opusc. I, 5. 276.

¹ Trionfo d'amore 4, 19. skk. Senilia 11, 3.

² Haupt Opusc. I, 279.

³ Valószínű, hogy *Baptista Guarinus* humanista még látta és használta, mert egy 1456-ban Ferrarában írt — de nem tudni kihez intézett — levelében, a mely az Apponyi-féle nagy-apponyi könyvtár Janus Pannonius codexében található, ezt írja: «Catullum ubi meliorem fecero, ad proprios lares remeare compellam.» A *proprius lares*-en kétségkívül Veronát kell érteni (célzás a 31. költeményre) s így valószínű, hogy a codex Veronensisről van szó. (L. Ábel Jenőnek a Ztschr. f. d. öst. Gymn. 1883. 161—166. lapjain megjelent értekezését, a mely e kérdést tüzetesen tárgyalja.)

származnak.¹ Különösen két codex az, a mely leghívebben tartotta fenn számunkra a veronai anyacodexet, t. i. a már említett *codex Sangermanensis* (G) a párizsi Bibliothèque Nationale egyik legbecsesebb kincse,² és az oxfordi Canonicianus 30, röviden: *Oxonienensis* (O). Mindakettőt a 14. században írták, ellenben a többi kézirat mind a 15. századból való és sok önkényes javítással van tele. Ezért a mai kritika, habár részben más kéziratok tanuságát is figyelembe veszi, általában a Sangermanensis és az Oxoniensis alapján iparkodik Catullus szövegét megállapítani és eltérés leginkább csak abban mutatkozik, hogy némelyek (mint Schwabe) abban, mások (pl. Baehrens, Wölfflin) ebben látják hívebb képét az elveszett Veronensisnek, valamint abban, hogy némelyek, mint pl. Ellis, a többi codexet sem tartják értékteleneknek, a mennyiben néhol ezek őrizték meg a helyes olvasást s nem fogadható el Baehrensnek az az állítása, hogy közvetve mindannyi a G másolata.³

A 15-ik századtól kezdve ismét elismert nagysággá lett a

¹ Csak a 62. költ. maradt fenn külön is a cod. Par. 8071-ben, az úgynev. Thuaneusban, a mely a IX. vagy X. századból való.

² Erről azt tartja Schwabe, hogy ugyan az a kézirat, a melyet Broaspinis másoltatott Coluccio számára. (Verhandl. d. 22. Versamml. deutsch. Phil. u. Schulm. in Meissen 1863. Leipzig. 1864. p. 111—120.)

³ V. ö. Schulze Hermes XXXIII. 567. Újabban Hale, az amerikai archæol. társaság igazgatója, a vaticani könyvtárban egy eddig ismeretlen Catullus kéziratot talált (R), a melyről Schulze (Hermes 33. 1898, p. 511) azt állítja, hogy értéktelen, mert megegyezik a velencei M-codexsel. A codex becse ki fog tűnni, mert a Danneski kiadó-cég Rómában phototypice készül kiadni. Egyébiránt l. Hale czikkét a Hermesben XXXIV. 1. füz. «Me etiam iuvat — írja nekem Mr. Hale 1899 május 6-ikán — quod Schulzio et codicem et repertorem eius damnanti non statim credidisti, sed potius inquirere voluisti.»

veronai költő, bár a Catullus-példány még e század első felében is elég ritka volt, mint Beccadelli (szül. Palermóban 1393 vagy 1394) Hermaphroditusának egy verséből látható.* Első nyomtatott kiadása 1472-ből való, de kritikai kiadásnak csak a *Lachmann*-é nevezhető (1829. 1874.). Ma azonban már jórészt az is elavult, mert főleg az 1463-ban írt Datanusra** és a Santenianusra támaszkodik, a mely codexek interpoláltaknak bizonyultak és a Sangermanensis meg az Oxoniensis csak azóta lettek ismeretesekek.

Az újabb kiadások közül, a melyeket az irodalomtörténet felsorol, csak a legbecsessebbeket említem. A szövegre nézve legfontosabbak: *Schwabe* (Giessen 1886), *Haupt-Vahlen* (Leipzig 5. kiad. 1885), *L. Müller* (Leipz. 1870), *Schmidt* (Leipz. 1887). Legbecsesebb kommentár az *Ellis*-é (A Commentary on Catullus, Oxford 1876), a *Benoist*-é s folytatólag a 64. költeménytől a *Thomas*-é a Rostand-féle Catullus-fordítás mellett (Paris 1882—1890), a *Riese*-é (Leipzig 1884) és a *Baehrens*-é (Lipsiæ 1885). Legkiválóbb német fordítója *Th. Heyse* (Berlin 1855); mellette elismeréssel említhetjük *Westphal*-t (Breslau 1867, 1884).

Első magyar fordítását én adtam volt (Budapest 1880, Olcsókönyvtár), miután szeretett mesteremtől, P. Thewrewk Emiltől, nem egy catullusi költemény megkapó fordítását hallottam az egyetemi tanszékről. Az általa fordított költemények elszórva találhatók az Egyetemes Philologiai Közlöny több évfolyamában.

* V. ö. Ellis The MSS. of Cat. Academy XI. 1877, p. 559.

** Hogy azonban a Datanus ma sem értéktelen, kimutatja *Sydow*: De recensendis Cat. carm. Berlin 1881. Catullus kéziratairól *Pirchala* is írt E. Phil. K. I, 417.

VERONAI CATULLUS

VERSES KÖNYVE.

1. Ajánlás.

Újdonat-új kis könyvem kinek adjam,
Mellyet a tajték ép' imént csiszolt ki?
Néked, Cornelius, hisz' tőled hallottam,
Hogy valamieskét ér e játszi holmi;
5 Bárha e honban csak te valál bátor
Nagy művet írni e világ dolgáról,
S nagy tudománnyal: isten úgy segéljen!
Bármí szerény hát kis könyvem, fogadjad,
És te, dicső szűz patronánk, ó adjad,
10 Hogy legalább egy pár századot érjen.

2. Lesbia verebéről.

Ó kis madárka, kedvesem kedveltje!
 Ölén hogy' ugrálsz s hogy' játszik veled!
 Kis ujját oda nyújtja ellenkedve
 S örül, ha hévvel összecsipdesed,
 5 Mikor ő, szívem édes üdve, vágya
 Veled így óhajt olykor játszani,
 Hiszem, búbanatának némi vigaszára:
 S hogy enyhülnének szíve lángjai.
 Csak én is, mint ő, játszhatnám veled
 10 S szívem sebére szállna enyhület!

 Örülnék én is, úgy, mint Atalanta,
 Midőn elébe hullt az arany alma
 S megoldá a rég hordott szűz-övet.

3. A veréb halálára.

Sírjatok, ti Vénusok, Cupidók
 S minden érző lénye a világnak!
 Elhunyt lánykám kis verebecskéje,
 A veréb, gyönyöre a leánynak,
 5 Drágább néki, mint a szeme fénye:
 Mint a méz, oly édes volt, ismerte
 Asszonyát, mint anyját a leányka,
 És öléből soha el nem szálla,
 Ő körötte szökdicsélt csak egyre
 10 S másra nem, mindig csak rá csicserge.

- S ott halad most a sötét ösvényen
 Oda, honnan nem tért vissza senki!
 Ó gonosz homály te, átkom érjen,
 Minden szépet hogy' kész vagy benyelni!
 15 Szép verébkém is hogy' elragadtad!
 Ó mi gazság! ó szegény madárka!
 Szép szemét, no lásd, most te miattad
 Mily vörösre sírt a leányka!

4. A révbe tért gálya.

- E gálya, mellyet itt látsz íme, idegen!
 Azt vallja, leggyorsabb volt a hajók között;
 Utól nem érte vón' a tengernek színét
 Hasító sajka, nem, ha evezőcsapás,
 5 Avagy vitorla szárnya vitte útjain.
 Nem is tagadja ezt, ő mondja, Adria
 Félelmes partja, sem az Archipelagus,
 A büszke Rhodus és viharzó Thracia,
 Propontis és a Pontus zordon öblei,
 10 Hol ő, most gálya, azelőtt lombos fa volt,
 Mely a Cytorus ormán gyakran suttogott
 Lágyan csevegve szél-lengette lombival.
 Amastris, Pontus öble s hol puszpáng tenyész,
 Cytorus, jól tudjátok régtől fogva ezt,
 15 E gálya vallja: ősidőktől óta ott
 Állott, Cytorus, a te büszke ormidon,
 Vizedbe mártá, Amastris, lapátjait
 És onnan indult a vadúl zajló habon
 S vivé urát, bár jobbra, balra szolítá
 20 A szél, avagy ha mindkét részről egyaránt

- Füvált rá Juppiter dagasztva vásznait;
 S a parti istenekhez nem fohászkodott,
 Nagy útja volt bár, kezdve messze tengeren
 Egész idáig, e tó fényes tükreig.
- 25 De már ez elmúlt, immár nyugalomban agg
 S e révben itt magát ti nektek szenteli
 Jó Castor és Castornak édes vére te!

5. Csak éljünk és szeressünk...

- Csak éljünk és szeressünk, Lesbiám,
 S mogorva vénnek megrovó szaván
 Ne induljunk el: egy batkát sem ér!
 A nap lenyugszik s újra visszatér:
 5 Nekünk ha elhunyt arasznai napunk,
 Örökös éjben együtt alhatunk.
 Adj hát ezernyi csókot s rája százat,
 Aztán egy másik ezret s másik százat,
 Aztán megint új ezret s újra százat.
- 10 S ekkép ha szert teszünk sok-sok ezerre,
 Hogy elfelejtsük: hány? zavarjuk össze,
 És ellenségünk meg ne irigyelje,
 Nem tudva, mennyi csókjaink özönje.

6. Vallatás.

Flavius, a te szeretőd ki légyen,
 Volna csinos csak s tisztességes épen,
 Nem rejtegetnéd, azt te nem is tudnád,
 Catullusodnak bizony tudtul adnád.

- Ámde bizonynyal holmi kóros szajha
 5 Lesz a szerelmed s bevallanod szégyen.
 Mert hogy az éjt nem töltöd özvegységben,
 Hirdeti ágyad nem néma szózatja,
 Mely koszorúkban, syr olajban fürdött,
 Vánkosod, a mely össze-vissza gyűrött,
 10 A remegő ágy hangos ropogása,
 Erre meg arra rengő inogása.
 A bujaságot tagadni mi haszna ?
 Béna, kiszolgált tomporod mutatja,
 Ostobaságok hogy veled megesnek.
 15 Hát a mi részed vala rosszban, jóban,
 Bízd te reám, és én csinos dalokban
 Téged a lánynyal az égig emellek.

7. Hány csókot ?

- Kérdezed, ó lány, hány csókot adj nekem,
 Hogy ajakamnak úntig elég legyen ?
 Libya síkján a hány szem a fővény,
 A fenyütermő Cyrene mezején,
 5 Kezdve az utat Battus szent sírjától
 Jós Jupiterhez míg elér a vándor ;
 Hallgatag éjjel boldog szeretőkre
 Csillag a mennyi tekint leskelődve :
 Csókot ez ajkra annyit adjon ajkad
 10 S úntig elég lesz örült Catullodnak ;
 Így a kíváncsi ne vehesse számba
 S meg ne igézzé a gonosz nyelv átka.

8. Ha férfi vagy, légy férfi!

Szegény Catullus! légy ura eszednek,
 S mit veszve látsz, tekintsd azt elveszettnek.
 Ragyogtak egykor rád arany napok,
 Jártál, hová a lány hívogatott,
 5 Hisz úgy szerettem, mint még nem szerettek.
 Mennyit enyegél édesen vele
 Kédvéd szerint s ő sem volt ellene.
 Bizony ragyogtak szép napok reád!
 Nem kellesz immár: hát ne járj utána,
 10 Ne üzd, ki elfut, nyomorulttá válva,
 Megedzve szíved férfi légy, szilárd.
 Isten veled, lány! im Catullus férfi,
 Nem jó megint, kegyed nem fogja kérni:
 S te majd kesergsz, ha nem kér senkisé.
 15 Bűnös leány te, mily élted leszen?
 Hozzád ki jár? szépnek ki fog dicsérni?
 És kit szeretsz és téged ki szeret?
 Kinek az ajkán csókdosol sebet?
 Catullus! légy erős csak, légy te férfi.

9. Veranius megjöttékor.

Veraniusom! az egész világon
 Ezerszer is legkedvesebb barátom!
 Hát megjöttél házadnak tűzhelyéhez
 S hű vériden csüggsz, öreg jó anyádon?

- 5 Igen, megjöttél. Ó e hír mily édes !
 Meglátlak épségben s elhallgatom,
 Beszédes ajkaid miként mesélik
 Hispániának népeit, vidékit
 S történetét; én csüggve nyakadon
 10 Édes szemed és szád csókolgatom.
 Ó boldog emberi egész világnak,
 Ki boldogabb most nálam, ki vidámabb ?

10. Pórus járt dicsekvés.

- A fórumon hogy ögyelgék a multkor,
 Elhíva Varus : lássam kedvesét.
 Olyan dámácska, vettem észre mindjárt,
 De nem szellemtelen s elég csinos.
 5 Hogy oda értünk, megeredt a szó
 Egyről is, másról is, többek között
 Bithyniáról, hogy' megy a sora,
 Látott-e hasznot erszényem belőle ?
 Mondám s úgy is van, nincs most arra mód,
 10 Hogy a praetor vagy a kísérete
 Zsirosb erszénnyel térjen vissza onnan,
 Kivált mert praetorunk bitang kölyök
 S kíséretét kutyába sem veszi.
 «De tán csak — szólnak — mégis szert tevé!
 15 Hintóvivő ficzkókra, mint az ott
 Mindennapos». Én a leány előtt
 Urat kívánva mégis játszani,
 Szólék: «Hisz nem volt ép' oly rossz sorom,
 Hogy, mert oly hitvány tartományt nyerénk,
 20 Nyolcz szál ficzkót ne tudtam volna venni.»

- Pedig egy szál se volt, mint nincsen itt sem,
 Ki ócska ágyam tört fáját nyakába
 Vehette volna nagy nyögés nekül.
 Nekem esik most szajha-módra ő:
- 25 «Édes Catullus, a legényidet
 Kérném egy perczre, épen Serapishoz
 Iparkodám.» «Várj csak» — mondám a lánynak,
 «A mit imént sajátomnak neveztem,
 Tévedtem abban, mert az én barátom,
- 30 A Cinna Gaius a tulajdonos.
 De övé vagy enyém, az egyre megy,
 Csak úgy használok, mint sajátomat.
 Te, mondhatom, ízetlen kritikus vagy,
 Ki egy elejtett szóba is belé kötsz.»

11. Izenet.

- Furius és Aurél, Catullus kölönczi,
 Habár Indiába akarna költözni,
 Melynek kelet árja nagy-messze harsogva
 Partjait csapdossa ;
- 5 Elpuhult arabshoz vagy Hyrcaniába,
 Skythákhoz, nyílvető parthushoz ha szállna,
 Vagy oda, hol a hét águ Nilus messzi
 A tengert megfesti ;
- At a magas Alpok ormain ha kelne
 10 Meglátni, hol termett Caesar sok győzelme :
 Gallia Rajnáját, tengernek vad árját,
 Brittek zord hazáját :

- Vele mind ez útra kik készek volnátok,
 Hogyha reá mérné az isteni szándok ;
 15 Ezt a néhány zokszót no hát vigyétek meg
 Az «én kedvesemnek» :

- Kurafattyaival vígan éljen, rajta !
 A kiket százával hálójába hajta,
 Igaz szerelemmel egyikért sem égve,
 20 Csak szívöket tépve . . .

Ne számítson többé e szív szerelmére !
 Elhervadt már az, és ez az ő vétke,
 Mint a virág, melyet zord ekevas érvén,
 Meghal a rét szélén.

12. A zsebkendőtolvaj Asinius.

- Asinius, marrucin-föld szülötte,
 Bor s tréfa közt csúnyán jár bal kezed :
 Ki nem ügyel, kendőjét elteszed.
 Hiszed, jó tréfa ? nem tudod, te dőre,
 5 Hogy piszkos és ripők egy művelet ?
 Vagy nem hallgatsz rám ? hallgass Pollióra,
 Öcsédre, a ki tolvajlásidért
 Nagy pénzt fizetne váltságul, ha korra
 Ifjú, de finom tréfát jobban ért.
 10 Készülj tehát, hogy vagy zudúl reád
 Egész özön vers, vagy jöjjön a kendő,
 Érték szerint nem nagyra becsülendő,
 De kedves emlék, adta jó barát.
 Spanyol kendőket küldtek volt nekem

- 15 Saetabisból Veranius s Fabullus :
 Ajándokuk' hát ép úgy kedvelem
 Miként Veraniuskámat s Fabullust.

13. Meghívás.

- Fabullusom, édes, pompás egy ebédet
 Kapsz ma-holnap nálam, ha istened éltet,
 De csak úgy, ha nem jössz üres kézzel hozzám,
 Lakomát meg szép lányt csak te magad hozzám,
 5 Nem különben jó bort sava-borsa kedvvel.
 Szép barátom, mondom, hogyha jössz mind evvel,
 Jó lakomát lakhatsz: hja, mert Catullodnak
 Tarsolyában immár tanyát vert a pókhad.
 Igaz szeretetben viszont hiány nem lesz
 10 S finomabbat is kapsz, a mi roppant kedves :
 Adok egy illatszert, a melyet lánykámnak
 Vénusok s Cupidók ajándékoznak.
 Szagold csak, tudom, hogy így könnyörögsz menten :
 «Istenek! tegyetek csupa orrá engem!»

14. Calvus ajándéka.

- Ne volnál nékem, édes Calvusom,
 Drágább szememnél, ajándékon
 Vatinius-düh forra rád most bennem :
 Mi tettel avvagy szóval érdemeltem
 5 Hogy így megölj sok poétáddal engem ?
 Kliensedet büntesse Zeus haragja,

- Ki rá küldé e szemetet nyakadra.
 De ha ez új, szemén-szedett ajándok
 Írástudó Sullád küldötte bér,
 10 Nincs semmi baj, sőt inkább gratulálok,
 Hogy *van* jutalmad fáradalmidér'.
 Egek! mily szörnyü könyv, mily átkozott!
 S te boldogítod jó Catullusod,
 Hogy nyomba' veszszen el e könyv mián
 15 E szép napon, a Saturnalián.
 De szárazon, kópé, el nem viszed:
 Ha virrad, minden könyvárust bejárok,
 Hogy megvegyem leggyilkosb mérgüket:
 Aquinust, Caesiust, Suffénüket
 20 S ez lesz neked méltó viszont-ajándok.
 Ti meg isten nevében fussatok,
 Oda, a honnan jött rossz lábatok,
 Ti gyász-poéták, századunkon átok.

14 b. Töredék.

Ha valaha olvasóra
 Találnak e bohóságok
 S kezetekbe venni könyvem
 Néhányan nem átalljátok . . .

15. Kényes bizomány.

Magam és gyerkőczöm ajánlom neked,
 Aurél, s szerényen kérek egy kegyet:
 Valaha lelkedből azt ha áhitád,
 Hogy tisztán megőrizd szíved birtokát,

- 5 Szeplőtlenül őrizd meg e gyermeket,
 Nem mondom, a néptől — nem ijesztenek
 Azok, kik az utczán keresztül-kasúl
 Kiki saját dolga után iramúl —
 Nem, *téged* retteglek és szerszámodat,
 10 Mely egyként fenyeget jó s rossz fiukat.
 Irányozd, a merre tetszik, bárhová,
 Mi künn a világban készen vár reá,
 Szerényen csak ez *egy* kivételt teszem.
 És hogyha kaján csel, vak düh valaha,
 15 Gonosz, oly gazságra rá uszitana,
 Hogy csalárdul törbe ejtsd szegény fejem,
 Ó te szerencsétlen! mi sors vár reád!
 Szétrántott lábad közt, nyílt alfeleden
 Tengeri halak és retkek járnak át.

16. Fenyegetés.

- Megérzitek még férfi-voltomat
 Ti férfi-ringyók, Aurél s Furius,
 Kik verseimből, mert kissé pikánsak,
 Azt vélitek, hogy asszonyos vagyok.
 5 Legyen a *költő* tiszta s feddhetetlen,
 A *verseknek* nincs szükségük reá;
 Savuk-borsuk hisz ép' akkor vagyon,
 Zamatjuk hogyha asszonyos, pikáns,
 S a kéjvágyat tudják csiklandani
 10 Nem a fiúkban, ám e mohosokban,
 Kik nem bírják erőtlen inukat.
 S ti olvasván a csókok ezriről
 Azt vélitek, hogy fél-ember vagyok?
 Megérzitek még férfi-voltomat!

17. Colonia városához.

- Ó Colonia, mely kívánsz hosszú hidon enyelgni
 S tánczosid kara készen áll, ámde félsz a hidacskád
 Gyöngé lábaitól, melyek korhadoznak a vízben,
 Hogy ledőlnek előbb-utóbb a mocsár fenekére :
 5 Úgy legyen neked új hidad, mint a szíved ohajtja,
 S járja ünnepi tánczait rajta Marsnak a papja,
 Mint ajándokul énnekem megcselekszed e tréfát.
 Kérlek, a te hidadrul egy földim, ó be szeretném,
 Nyakra-főre ha szép-szerin bépotyogna a sárba,
 10 Ott a legközepén, a hol legzöldebb a mocsár-víz
 S mélyen tátog a rothatag tónak kapzsi iszapja.
 Szörnyű együgyű, mint csak egy két éves kicsi gyermek,
 A kit apja ölébe vesz s ringat, a mig elalszik.
 S mily leányt nyere nőül, egy nyiló gyöngé virágszált,
 15 Mily leány ! finomabb falat zsenge kis gödölyénél,
 Úgy kén' őrzeni, mint tövén a sötétszinű fürtöt ;
 S rá sem is hederít, hanem váltig hagyja mulatni,
 Nem mozdulna ki helyiből, mint a lomha egerfa,
 Mellyet fejszeceapás ledönt a ligúri vadonban.
 20 Annyit ért a világbul ép' mint ki nincs a világon.
 Illyen im ez a vén számár, lusta hallani, látni,
 Azt se tudja, fiú, leány, azt se, hogy van-e, nincs-e.
 Ezt buktassa le, vágyam az, nyakra-főre a hidad,
 Hátha még sikerül a vén álmodót felijeszteni
 25 S lustasága belé ragad a nehéz pocsolyába,
 Mint a sár lemarasztja a vas sarút a számárról.

18—21. A vetélytárshoz.

- Aurél, királya éhenkórászoknak,
 Nem csak azoknak, a kik most éheznek,
 De kik éheztek és éhezni fognak :
 Ifjam a vágya fajtalan hevednek.
 5 Nem titok : együtt vagy véle, enyelgesz,
 Mind' a nyakán csüggsz, mindent megpróbálva.
 Hasztalanúl, mert míg te nekem lest vetsz,
 Én megelőzlek s azt ajakad bánja.
 És legalább már tennéd jóllakottan ;
 10 Így czukros ifjam miatt kell remegnem,
 Tűrnie kell majd éhet-szomjat ottan.
 Hagyd abba hát, míg lehet, becsületben,
 Szennyes ajakkal hogy tenned ne kelljen.

22. A versgyártó Suffenus.

- Suffenus, a kit bizton ismersz, Varusom,
 Müvelt világfi, tréfás, kellemes nagyon,
 S ezenkívül tömérdek verset összeír.
 Ha többet nem, tízezret írt már, azt hiszem,
 5 S nem is vakart papírra, mint mások teszik :
 Velin-papyrus, új a boritéka is,
 Új hengergombja s szép vörös zsinórja van,
 Vonalzott a papír s tajtékkötől sima.
 De olvasd, a mit írt, s e csinos, kellemes
 10 Suffenust nyomba' kecskepásztornak hiszed,
 Avagy kapásnak : olly egész más, mint előbb.

- Hogy fejtsük ezt még? im az élezelő uracs,
 S talán még annál is sokkalta finomabb,
 Parasztabb lesz egyszerre mint a sült paraszt,
 15 Mihelyt költésbe fog, és még sincsen soha
 Oly boldog, mint akkor, ha verseket farag:
 Örül a lelke és bámulja önmagát.
 Tévedni persze ember sorsa: senki sincs,
 Kit egybe-másba' Suffenusnak nem találsz.
 20 Mindenkibe oltott a természet hibát,
 De mely hátunkon csüng, nem látjuk a batyut.

23. Az inséges Furius.

- Nincs neked, Furius, mit apríts a tejbe,
 Se pók, se poloska tanyát ott nem verne,
 De van apád bezzeg s mostohád is mellé,
 Foguk a kovakőt apróra őrölné.
 5 A te öregeddel nagyszerűen éltek
 Fadarab nejével együtt az öregnek.
 Nem csoda, bőviben vagytok egészségnek,
 Jól emészt gyomrotok, mitől se remegtek.
 Nem féltek tűzvésztől, nem hogy a ház bédül,
 10 Nem gaz tolvajoktól, se megmérgezésstül,
 Nem ti semmi véstül, a mi mást eláraszt;
 Hisz a ti testetek a szarunál szárazb,
 — Meg annál is, a mi szarunál keményebb —
 A naptól, a fagytól meg a koplalástul . . .
 15 Mért ne volna néked boldogság az élet?
 Ment vagy te a nyáltól, ment az izzadástul,
 Orrodat se bántja nedvesség, se nátha.
 Hát az a tisztaság, melynek nincsen párja,

- Hogy a sótartónál alsó feled tisztább,
 20 Tízser se használd egy évben a nyitját,
 És az is keményebb kavicsnál, borsónál,
 Egy csipetet hogyha kezed közt morzsolnál,
 Avval egy ujjadnak hegyét se piszkítnád.
 E nagy földi jókat kevésbe ne végyed,
 25 S meg ne vedd, Furius, nem a világért se,
 S a száz sestertiust, a mit oly rég kérsz te,
 Ne kérd többé : elég boldogság a részed.

24. Juventiushoz.

- Szép virága Juventius-fiaknak,
 Kik most élnek, avagy kik egykor éltek,
 Meg kik majd csak ezentúl fognak élni,
 Midas kincseit adtad volna inkább
 5 Annak, a ki a tejbe mit sem aprít,
 Mint eltűrd a szerelme lángolását.
 «Hogy-hogy? nem csinos ember?» ezt hozod fel.
 Jó, jó, ámde a tejbe mit sem aprít...
 S vedd el bár a szavam vagy megbecsüljed,
 10 Mégis úgy van : a tejbe mit sem aprít.

25. Felszólítás.

Parázna Thallus, házi nyúl szőrénél elpuhultabb,
 Fülezipa lappantyúinál, lágy pelyhinél a lúdnak,
 Oly lágy, mint póknak szála, mint elfonnyadt tagja vénnek
 S mégis mohóbban elkapó — viharjánál a szélnek,

- 5 Midőn istennőd rámutat az elbóbiskolókra :
 Felöltöm, mellyet ellopál, küldd nékem vissza nyomba'
 S hispáni len-kendőmet és bithyni tarka könyvem . .
 Fitogtatod te bárgyu, mintha kaptad vón' örökben !
 Küldd vissza mind, csirizes ujjaidtul elszakítva,
 10 Nehogy lágy tomporocskádat s pubácska kis kacsódat
 Gyalázatos nyomokkal a korbácsom végig írja
 És ritka módon járd a tánczot, mint parányi csónak,
 A mely körül sik tengeren dühös szelek tombolnak.

26. Különös szél.

- Villácskád, Furius, sehol sem éri
 Az északi szél, sem pedig a déli,
 Nyugat s kelet szele megkiméli,
 De tizenöt ezernek küzd szelével :
 5 Szörnyű orkán, pestist szór szerte-széjjel.

27. Bordal.

- Hé fiu, most fanyarabb íz kell nekem :
 Falernumi ó-bort kíván serlegem.
 Így rendeli asztalunknak asszonya,
 Postumia, részeg mint a csap maga.
 5 Félre innen, hitvány vizek, menjetek,
 Rontsa borát a filiszter veletek :
 Poharunkban Bacchus színbora pezseg.

28. Solamen miseris...

- Piso útitársi, könnyü vándorok
 Szűkre gabalyított, sovány kis batyúval,
 Jó Veraniusom, hogy megy dolgotok,
 S te jó Fabullusom? sokat fáztatok,
 5 Sokat éheztetek ama gézengúzzal?
 Néha-néha egy kis hasznót is jegyeztek
 Könyvetekbe? mint én, a ki, praetorum
 Kisérvén, a hasznót ekkép iktatom:
 Jaj Memmius, a te dorongoddal bezzeg
 10 Szegény fejem szépen s végleg agyon cseszted!
 De látom, sorsotok az enyémnek mássa,
 Nem kisebb a szerszám, mely nektek betett...
 Ilyen a nagy urak híres barátsága!
 Szálljon rátok minden istennek csapása,
 15 Bepiszkoltátok a római nevet.

29. Caesarhoz.

- Ki bírja azt elnézni, vajh ki tűrheti,
 Ha nem ledér, nem kockakajátszó s kővadász,
 Hogy mind Mamurra bírja azt, mit Gallia
 Birt volt előbb s a brit föld messze nyugaton?
 5 S te szajha Romulus, elnézed, tűröd ezt?
 Nagy garral, ime, kincs-özönben úszva most
 Jár-kél körül és minden ágyban megpihen
 Miként egy him-galamb vagy új Adoneus?
 S te szajha Romulus, elnézed, tűröd ezt?

10 Bizony ledér vagy, koczkajátszó, kéjvadász.

Ezért kellett, páratlan imperátorunk,

A messze nyugat szigetét pusztítanod,

Hogy úton-útfelen kiszolgált farkatok

Egyszerre faljon ezreket s százezreket?

15 Van átkos bőkezűség, hogy ha ez nem az?

Kevés talán, mit eddig elvert, elpazalt?

Először atyai javát dőzsölte el:

Került a sor Pöntus, majd meg Hiberia

Kincsére, tudja ezt aranyhordó Tagus:

20 Most a két Gallia s Britannia remeg.

Mit dédelgettek ily mételyt? mi máshoz ért,

Mint hogy befaljon zsíros örökségeket?

Szerelmetes vő és szerelmetes após,

Ezért hozátok romlást a föld népére?

30. Szemrehányás Alfenushoz.

Alfenus, te feledékeny, hívedet ki megcsalád,

Meg se hatja szívedet már a rég kedvelt hű barát?

Cserben hagyni, elárulni, hitszegő, nem rettegél?

Jól van, de az ég haragszik bűnös, csalfa tettekér!

6 Ám te ezzel nem törődöl s elhagyál a vészben, el.

Hajh, mit tegyen hát az ember, bizalmat ki érdemel?

Hogy' biztattál, kecsegtettél, míg bizalmam kicsalád,

Szerelemre csalogatva a veszélyt nem láttatád.

És most íme visszavonulsz, minden szavad, tettedet
 10 A szelek és futó felhők prédájául engeded.

Elfeledéd, de az ég és a Hűség nem feledi
 És keserű bánatot fog érte benned kelteni.

31. Hazaérkezéskor.

Sirmióm te, gyöngye minden félszigetnek
 És minden szigetnek, a melyek csak rengnek
 Tavak kristály tükrén avagy tenger-árban,
 Csakhogy újra látlak, ez órát be vártam !
 5 Nem hiszek szememnek, hogy a bithyn rétet
 S Thyniát elhagyván bizton látlak téged.
 Ó van-e édesebb, mint ha gondtól menten
 Túladhat a lélek minden bajon, terhen,
 Úttól eltörődve tűzhelyünkhöz érünk
 10 S az ohajtott ágyban nyugalomra térünk ?
 A sok fáradságnak csak most látjuk hasznát.
 Üdvöz légy, Sirmio, örülj, itt a gazdád ;
 Ti csevegő habok, ti is örüljeteK,
 S minden zug e házban kaczagjon veletek.

32. Ipsithillához.

Szép Ipsithillám, édes aranyom,
 Enyelgni véled legfőbb óhajom ;
 Hát hívj magadhoz egy kis siestára,
 S ha beleegyezel, vigyázz nagyon,

- 5 Ajtód előtttem senki bé ne zárja.
 De ki ne röppenj hazulról te sem,
 Hanem honn ülve várj, hogy egy-huzomban
 Kilenczszer áldozz Vénusnak velem.
 S hogy így lehessen, hivass, kérlek, nyomban :
 10 Ebéd után heverek ép' hanyatt,
 Feszítve ingem és kabátomat.

33. A két Vibennius.

- Fürdő-tolvajok közt legeslegügyesb,
 Vibennius, s fiad, rosszabb mint a szajha
 (Mert hát az öregnek jobbja csirizesb,
 Fiának falánkabb a két alsó partja):
 5 Miért nem pusztultok a fenébe innen?
 Csinjeidet, vén csont, ismeri már minden,
 S te fiú, mohos már a pénzkeresőd,
 Kináld egy garasért: nem akad yevőd.

34. Hymnus Dianához.

- Diana a mi gyámolunk,
 Szeplőtelen fiúk, lányok:
 Dianához dalt dalolunk
 Szeplőtelen fiúk, lányok.
 5 Ó Latona szép leánya,
 Legdicsőbb Zeus dicső sarja,
 Kit olajfa árnyékába'
 Szült Deloson istenanyja,

Hogy ura légy hegyormoknak,
 10 Erdők üde lombjainak,
 Az elrejtett tisztásoknak,
 Folyók zúgó habjainak.

Vajúdó nő Lucinának
 És Junónak nevez téged,
 15 Te hatalmas Triviánk vagy,
 S Luna, ha rezg kölcsön-fényed.

Kiméred az év pályáját
 Havonkénti futásoddal
 S a földműves kalibáját
 20 Tele töltöd áldásoddal.

Légy imádva minden néven,
 A mely tetsző lehet néked
 És gyámolítsd úgy, mint régen,
 A római nemzetséget.

35. Levél Caeciliushoz.

Caeciliusnak, finom poétáknak,
 A jó barátnak, mondd el kis levél:
 Comum falát és Lago partjait
 Hagyván siessen ide Veronába.
 5 Szeretném, hogyha egy közös barátunk
 Eszméit itt közölhetném vele.
 Ha hát eszén van, kapja bé az utat,
 Habár ezerszer visszahívogatja
 Mentében a szép lány és két kezét

- 10 Nyakára fonva esdekel, maradjon ;
 Az, a ki most, ha a hír nem hazug,
 Ő rajta csügg csak örült szenvedélylyel.
 Azóta, hogy felolvasá neki
 Versét, mely szól Dindymus asszonyáról,
 15 Emészti szívét szörnyü láng szegénynek.
 De megbocsátok, hisz Sappho muzsája
 Nem oly műértő, mint te : annyi bájjal
 Zeng Cybeléről dalt Caecilius.

36. Hálaáldozat.

- Volusius s . . . törlő krónikája,
 Váltsd bé nekem, mit ígért a leányka,
 Mert szent Vénusnak s a kis Cupidónak
 Fogadta, hogyha békénk helyre áll;
 5 S mérges nyilat rá jambusim se szórnak,
 A legrosszabb költőnek, kit talál,
 Művét a sánta istenségnek szánja :
 Emészsze meg bajlóslatú fa lángja.
 És a gonosz lány jól tudá, miért
 10 Oly kedves, elmés, a mit ő ígért.
 Nos hát szülötte kéklő tengerárnak,
 Ki szent Idaliont s Uriont lakod,
 Ancona s Cnidus örzi templomod,
 Ki Amathust s Golgit látogatod,
 15 S Dyrrhachiont, tárát az Adriának :
 Vedd most a lány nevében és fogadd,
 Ha nem sületlen illyen áldozat.
 Jöjj hát elő, hadd adjalak a lángnak
 Ó bárgyuság, paraszt ízlés gyártmánya,
 20 Volusius s . . . törlő krónikája.

37. A jeles gárdához.

- Parázna fészek és ti, korhely czimborái
 A Castor-templomtól kilencz oszlopnyira,
 Azt vélitek, csak nálatok van minek állni,
 Nektek virúlnak a világ összes leányi
 5 És bakszagú nekik más embernek fia ?
 Vagy mert százan, kétszázan ottan ültök egyre,
 Azt hiszitek, nem vón' erőm, ó bamba serge,
 Kétszáz ily guggolónak a száját betömni?
 Higgyétek el, mert e lebuj falára szerte
 10 Ráfestem én, miket szokásotok művelni.
 Hisz ott ül a leány, ölemből messze szállva,
 Kinél jobban nem volt szeretve senkisé
 S nagy harczokat kellett érette küzdenem . .
 Ott ül, és e nemes urak, vitézi gárda,
 15 Sorban szeretgetik s a mi vérlázító,
 Hitvány kölyök-nép, utczákon bujálkodó;
 Kivált te, ó sörényes úrfik mintaképe,
 Kit szült a nyúltenyésztő Celtiberia,
 Egnatius, kinek árnyas szakáll az éke
 20 És ön-vizével dörzsölt fényes fogsora.

38. Vigasztalanságban.

Rossz a sorsa biz' isten, ó nagyon rossz,
 Cornificiusom, Catullusodnak,
 S napról-napra, de perczről-perczre kinosb.
 És vajjon — pedig oly csekély kicsinység! —

- 5 Egy jó szót vigaszomra szól-t-e ajkad?
 Menj, haragszom — e bér jutott szívemnek?
 Egy szót csak, Simonides gyászdalánál
 Bár búsabb, de szívemre balzsam-ír lesz.

39. A vigyorgó Egnatius.

- Egnatius, mert hófehér a fogsora,
 Mindig és mindenütt vigyorg. Törvény előtt,
 Midőn a védő megrikat mindenki mást:
 Vigyorg. Midőn a máglya hű fiút emészt,
 5 S kesergi gyászos anyja egyetlen fiát:
 Vigyorg. Történjek bármi, legyen bárhol is,
 Akármit tesz, vigyorg. Ez passziója már,
 De — úgy hiszem — nem illedelmes, nem finom.
 Fogadd meg hát tanácsom, jó Egnatius!
 10 Volnál fővárosi, tiburi vagy sabin,
 Zsugorgató umber, tusk föld hizott fia,
 Lanuviumi barna, jó fogú szülött,
 Pón-túli bár, a honnan én vagyok való,
 Vagy más, fogát ki tiszta vízzel dörzsöli,
 15 Mégsem kívánnám, hogy mindegyre csak ne vess:
 Hülye vigyorgásnál mert nincs bárgyúbb dolog.
 De hát te celtiber vagy s ott az a szokás,
 Hogy reggelenként, a ki mit vizelt, fogát
 S vörös inyét is azzal végig dörzsöli.
 20 Minél fényesben tündököl hát fogatok:
 Fogvizetekből annál többet béivott.

40. Ravidushoz.

Ó milly örület az, szegény Ravidus,
 A mely jambusaimra rá uszított?
 Nem jól esdekelél az istenedhez,
 Ily gyászos viadalra tán azért kelt?
 5 Avvagy vágyol a nép szájára jutni?
 Hírnév vágya szivednek okvetetlen?
 Meglesz s bűnhődöl érte, így akartad,
 Hogy lánykámra vetéd szemed merészen.

41. A nagyzás hóbortja.

Ép elméjü ez elvirúlt leányzó?
 Árát tízezer asra szabta nékem!
 Az a lány, a csunyácska orral áldott,
 Formiae pazarának a kegyeltje.
 5 Kik gondoltok a lánynyal, ó rokonság,
 Csődítsetek az orvost és barátot.
 Nincsen ép esze; persze nem szokása
 Megkérdezni a tükröt: az beszélne.

42. Ostrom.

Elő most, jambusok, ti, mind a hányan
 Csak vagytok, elő most mindenünnen!
 Egy rút személy bolonddá tart im engem
 S kiadni jegyző-könyvecskéteket

- 5 Nem hajlandó, hivén, hogy tűritek.
 Vegyük üzőbe hát és követeljük.
 Azt kérditek, ki ő? Lépdelni gyakran
 Látjátok arczátlan komédiásként
 Csúnyán vigyorgva, mint egy gallus eb.
- 10 Vegyétek közre, rá támadva így:
 «Ó gyatra ringyó, ide azt a könyvet,
 Ide csak azt a könyvet, gyatra ringyó!»
 Nem hederítsz rá? ó bordély-mocsok,
 Vagy a mi még ennél is aljasabb.
- 15 De ez se lesz eléggé hathatós,
 Ha egyebet már el nem érhetünk,
 Üssön ki szégyen pírja hát ebarczán.
 Kiáltsatok rá újra, hangosabban:
 «Ó gyatra ringyó, ide azt a könyvet,
- 20 Ide csak azt a könyvet, gyatra ringyó!»
 Semmit se használ, ez se hat reá.
 Meg kell cserélnünk hát a hangnemet,
 Talán ekképpen több sikert arattok:
 «Add vissza könyvünk, tiszta szűz erény!»

43. Üdvözlét.

- Üdvöz légy, te leány, te nem kis orrú,
 A lábad se kicsiny, bogár szemed sincs,
 Nincs nyúlánk kezéd és a szád se száraz
 És nem finom a szádnak nyelvezetje,
- 5 Formiae pazarának hölgyikéje.
 S téged mondanak e vidéken szépnek?
 Véled mérhetik össze Lesbiámat?
 Jaj ízléstelen, elbutult világ te!

44. Mezei jószágához.

- Kedves tanyácskám, ha tiburí, ha sabin
 (Tiburhoz számít, a ki nem vágy bántani
 Catullust, ám ki szívesen boszantja őt,
 Megesküszik, sabinus földhöz tartozol),
 5 Légy hát sabin bár, avvagy inkább tiburí,
 Kis házikódban szívesen töltém időm
 S gonosz huruttól szabadult meg a tüdőm,
 A melylyel méltán büntetett meg a hasam,
 Pazar ebédre annyit mért áhítozom.
 10 Mert Sestiushoz hogy vendégül készülök,
 Epés, mérges beszédjét, melyet Antius
 Vádolója ellen írt, elolvasám előbb.
 Ettől kirázott a hideg, s számárhurut
 Kínzott szünetlen', míg öledbe nem futék
 15 S ki nem kúrált a nyugalom s a herbaté.
 Gyógyultan ime hálát mondok most neked,
 A mért boszút nem állottál a bűnömért.
 Csak azt kívánom, Sestius gonosz művét
 Ha még egyszer kell olvasnom, ne engemet
 20 Rázzon ki a hideg, de Sestiust magát,
 Mért hí csak akkor, hogyha rossz beszédet írt.

45. Acme és Septimius.

Septimius Acmét karjaiba zárván
 Így szólt: «Édes Acém, én imádott lánykám,
 Hogyha én halálból nem szeretlek téged
 S nem foglak szeretni, a meddig csak élek,

- 5 Úgy, a hogy eleddig nem szerettek senkit :
 Forró Indiában s libyai pusztán
 Törjön egymagamra vérszopó oroszlán.»
 Jó ómenül jobbról nagyot tüsszent rája
 Ámor, ki még nem volt ily kegyes hozzája.
 10 És Acme szelíden hajolva feléje
 Rózsapiros ajka hő csókjait rakja,
 Kedvese gyönyörtől ittasult szemére
 S szól: «Septimiuskám, én édes életem,
 Úgy legyen szerelmünk mindig úr felettünk,
 15 A mily igaz az, hogy nékem e szerelem
 Még hevesebb lánggal emészti kebelem.»
 Jó ómenül jobbról nagyot tüsszent rája
 Ámor, ki még nem volt ily kegyes hozzája.
 Szerencsés jós jellel most hát útra kelve
 20 Szeret mind a kettő s meg is van szeretve.
 Septimius Acmét nem adná cserében
 Syria, Britannia minden kincseért sem.
 Acménak egyedül Septimiusába'
 Telik minden kedve, minden boldogsága.
 25 Boldogabb pár embert ezeknél ki látott?
 Van viszony a földön, mint ez, olyan áldott?

46. Búcsu Bithyniától.

- Langyos szelleje itt van a tavasznak,
 Lágy fuvalmira a szelíd Zephyrnek
 A napéji vihar lohasztja mérgét.
 Hagyd hát Phrygia síkjait, Catullus,
 5 Hagyd Nicaea hevét s kövér mezőit :
 Híres városi várnak Ázsiának.

Már lelkem repes és bolyongni vágyik,
 Úti kedv emelinti már bokámat.
 Isten véletek, édesim, barátim :
 10 Együtt jöttetek egykor el hazunnan
 S más-más út visz a honba újra vissza.

47. Párhúzam.

Ó Porcius s Socration, Pisónak
 Csirízes baljai, falánk pizszok-nép,
 Ti értetek mellőzte e Priapus
 Veranniuskám és Fabullusom ?
 5 Nektek a nap pazar lakmározásban
 Telik, ellenben az én két barátom
 Az utcasarkokon vár meghívásra ?

48. Juventiushoz.

Juventius, ha mézédesszemedre
 Csókokat adnom szüntelen' lehetne :
 Százezerig se tudnék én megállni ;
 Ámde a szívem be nem telne mégse,
 5 Nem ha sűrűbben áll a csók vetése,
 Mint a mezőnek duzzadó kalászi.

49. Ciceróhoz.

Marcus Tullius, ó legékesajkúbb
 Minden római közt, a mennyi csak van,
 És volt és a jövőbe' jön világra :
 Hálát mond szive mélyiből Catullus,
 5 Legrosszabb az egész poéta-hadban,
 Ép oly rossz az egész poéta-hadban,
 Mint te legjelesebb a pártfogók közt.

50. Liciniushoz.

Kedves mulatság volt az tegnap estve
 Írotáblámmal Liciniusom !
 Az élvezet nemében megegyezve
 Verselgeténk a viaszos lapon ;
 5 S írunk hol egy, hol más mértékbe' kellett,
 Versben felelve bor és tréfa mellett.
 Eljöttem aztán, ámde szellemednek
 Szikráitól egészen lánggra gyúlva,
 Étel se kellett ah, szegény fejemnek,
 10 Szememre álom szárnya nem borúla ;
 Eszem vesztve hánykódám az ágyban
 S a pitymallatra oly epedve vágytam :
 Hadd lássalak s halljam beszédedet.
 Hogy gyötrelmébe' kimerült a testem
 15 S ágyamba' szinte félholtként hevertem,
 E verset írtam, édesem, neked,
 Hogy lásd belőle, mennyit szenvedek.

Szememnek fénye, hallgasd meg tehát
 S ne vesd el, a mért ajkam esdekelt :
 20 A Nemesis bűnhődést róna rád,
 Mert lobbanékony : föl ne ingereld !

51. Sappho után.

Boldog az, mint isten az én szememben,
 S boldogabb is, ha szabad így beszélni,
 A ki szemtől-szembe te véled ülve
 Láthat örökké.

5 Hallja olly édes nevetésed, engem
 Minden érzék elhagy e gondolatra,
 Hisz ha csak látlak, ki nem ejthet egy szót,
 Lesbia, ajkam.

Zsibbadoz nyelvem, futosó tűz árja
 10 Hatja át csontom, különös zugással
 A fülem csendül, szememet sötét éj
 Árnya borítja.

Lásd, mi bajt szül a henyesség, Catullus !
 Mily rajongóvá tehet a henyélés !
 15 Sok királyt s dús városokat ledöntött
 A henyesség már.

52. Indignatio.

Miért késel, Catullus? mért nem halsz te meg?
 Curulis székben a görvélyes Nonius,
 Consulságára esküdöz Vatinius:
 Miért késel, Catullus? mért nem halsz te meg?

53. Naiv dicséret.

Multkor egy atyáfin be jót nevettem:
 Calvusom remekül beszél s kifejti
 Hunczvutságát a gaz Vatiniusnak,
 S álmékvodva kiált egy hallgatója:
 5 «Szent isten! milyen ékesajku babszem!»

54. Kedves környezet.

Otho a nyomorék madár-fejével,
 Nerusnak piszok-ülte lábaszára,
 Libo szellete, lágy miként a szellő,
 Hogyha más nem, o hogy' nem undorít el
 5 Téged s Fuficiust, a vén divathóst?

 Jambusimra haragszol újra mégis . .
 Ők hibásak-e, ritka imperátor?

55. Vallatás.

- Ha nincs terhedre, kérlek, ó barátom,
Csak valld be nékem rejtekhelyedet.
Kerestelek már a kisebb mezőn,
Circusba', minden könyves boltban is,
5 Szent csarnokában a dicső Zeusnak.
Nagy Pompeius parkjának útain
Minden hölgyecskét föltartóztaték,
Kit egy kevésbé csinosnak találtam.
«Hová tévétek» — így estem nekik
10 «Cameriust, hamis boszorka-had?»
Szólt egyikük, kítárva keble halmát:
«E rózsabimbók közt, itt szunnyadoz!»
Nem ezt kiállni sok vón Herculesnek.
[Volnék oly gyors, mint Creta öre volt,
15 A Pegasusnak vinne bár a szárnya,
Ladas ha volnék, szárnyas Perseus,
Röpítne Rhesus hófehér fogatja
S minden, mi szárnyas és repülni tud;
Szelek fuvalmit egy tömlőbe kötve
20 Kezemre bízna, jó Camerius:
Úgy is meg volna már szakadva lépem,
A sok vesződség megtört volna rég,
Annyit kerestelek már, kedvesem.]
Ily gögös vagy s előttem titkolódzol?
25 Nos, add tudtomra, hol vagy, mondd ki bátran,
Bízd rám a titkot, pattantsd napvilágra.
Tán egy tejarczu lányka foglya vagy?
Ha szádra némaság zárát teszed,
A szerelemnek elvész legjava.

- 80 Meghitt beszédnek örvend Vénus is.
 De jó, ha tetszik, tedd lakatra szádat,
 Csak hű szerelmet nyerj viszont cserébe.

56. Furcsa revanche.

- Ó mily furcsa eset, Cato, be furcsa !
 Megfülelni be méltó s megkaczagni !
 A mennyit csak akarsz, neved Catullon.
 Ó mert furcsa eset, Cato, be furcsa !
 5 Egy kölyköt kapok ép rajt' egy leánynyal :
 Vénus megsegít, és husáng hijában
 Mindjárt a magaméval döngetém el.

57. Szép öszhang.

- Szép öszhangnak örül e két gazember :
 Ez a szajha Mamurra s szajha Caesar.
 És nem is csoda : mocsukuk ép egyenlő,
 Ennek római, annak formiaei,
 5 Jól bevette magát, kimosni nincs mód.
 Egyaránt nyavalyás a herepárjuk,
 És egy ágyba' tanultak mind a ketten,
 Kéjt vadászni csak úgy tud ez, miként az,
 Bordélyházi rokonság van közöttük.
 10 Szép öszhangnak örül e két gazember.

58. Caeliushoz.

Nézd el, Caelius, a mi Lesbiánkat,
 Lesbiát, ama hírest, kit Catullus
 Jobb' szeret vala, mint magát s övéit:
 Most keresztutakon, sikátorokban
 5 Koppasztgatja dicső Remus utódit.

59. Rufa és Rufulus.

Bononiai Rufa Rufulust szopja,
 Meneniusnak nője; annyiszor látni,
 Mikép tesz szert ebédre síri máglyáról,
 A tűz közül kihullt lepényt mohón falva
 5 S a félig nyirt holtégető dorongolja.

60. Egy szívtelenhez.

Libya bércein oroszlán szült talán?
 Scylla, kinek ebhad üvölt a tomporán,
 Ilyen kőszívűnek, ilyen undok lénynek,
 Hogy meg nem indultál a szívemnek baján,
 5 Esdeklésem gúnynyal viszonzád, zord lélek?

61. Menyegzői dal.

Urania múzsa sarja,
 Helikonnak szent lakója :
 Hymen, ki a gyöngé szűzet
 Férfiúval egybe fűzöd,
 5 Hymen, Hymenaeus !

Illatozó majoranna-
 Virágot köss a hajadba,
 Fátyladat vedd, jöjj vidámon,
 Arany sarud is hadd látom
 10 Hófehér bokádon.

A nap édes örömének
 Csengő hangon a nászének
 Ajakadról hadd zenegjen,
 Járd a tánczot és kezedben
 15 Fáklyaláng rezegjen.

Mert ma viszi a jót jó sors,
 Szűz Viniát Manliushoz ;
 Szép, mint Cyprus istensége,
 Hogy a phryg bíró elébe
 20 Ítéletért lépe.

Oly szép, mint a myrtus-virág,
 Melytől duzzad a kised ág ;
 Bokrát nymphák nevelgetik,
 Gyöngy-harmattal hintegetik,
 25 Játékuk ez nekik.

Ide siess tehát, rajta!
A Helikont oda hagyva
Múzsák üde barlangjával,
Melyet öntöz hűs árjával
30 Aganippe habja.

És az úrnőt vidd a házba,
Úgy is oda vonja vágya,
Szívét körös-körül fonván
Szerellemmel, mint borostyán
35 Fonódik a fára.

Nosza ti is, szűz leányok,
Íly nap virrad majd reátok,
Dallva dalunk ezt mondjátok:
Hymenaeus, Hymen jövel,
40 Hymen, Hymenaeus!

S ha megérti, hogy mi végre
Hívjuk, az ő tisztségére;
Jöjjön annál szívesebben,
Kalausz hű szerelemben,
45 Égi frigy vezére.

Hű szerelmest hogy segítsen,
Ki te nálad kegyesb isten?
Égiek közt az emberek
Jobban kit is tiszteljenek
50 Nálad Hymenaeus?

Hozzád esd az apa gondja,
 A hajadon neked oldja
 Keblén meg a szüzi övet,
 Az új házasként téged követ
 55 Figyelve szavadra.

A viruló lánygyermeket
 Anya-ölből te kiveszed,
 Szilaj ifjú-kézbe veted.
 Hymenaeus, Hymen jövel,
 60 Hymen, Hymenaeus!

A szerelem te nélkülöd
 Áldásban nem részesülhet,
 Ha vágy nyerni jó hírnevet.
 Vajjon melyik istent lehet
 65 Összemérni veled?

Családot a ház nem nyerhet,
 Nem támogat apát gyermek
 Nélküled, s te megteheted.
 Vajjon melyik istent lehet
 70 Összemérni veled?

Föld, mely megveti szentséged,
 Honvédőknek nem ad létet,
 Te, hogy adjon, megteheted.
 Vajjon melyik istent lehet
 75 Összemérni veled?

Nyiljék meg az ajtózávár,
Jövel szűz, a fáklya rád vár,
Láng-üstöke libben-lobban,
Nemes szíved félve dobban,
80 Sírsz, hogy menni kell már.

Ó Vinia, ne sírj, ne félj,
Nem fenyeget az a veszély,
Hogy szebb asszony látta volna,
A mint napunk az égboltra
85 Tenger-ágyból kikél.

Tarka, himes virág-ágyba'
Ily szép a jáczint virága
Valami dús, úri kertben.
De te késel, a percz reppen,
90 Jöjj ifju nő menten.

Szép menyasszony, siess, kérlek,
S halld meg, a mit mondunk néked.
Lásd, mint ragyog a sok fáklya,
Libeg-lobog arany lángja,
95 Sietteti lépted.

Könnyelmű nem lesz a férjed,
Meg nem szegi a hűséget;
Jogodat hogy másnak adja,
Édes kebled el nem hagyja,
100 Csak ott lesz nyugalma.

Mint a szőlő venyigéje
 Fonódik a fa törzsére,
 Kebledre úgy fonódik ő,
 De elröppen így az idő,
 105 Siess ó ifju nő!

Ó nyoszolya, mely uradnak
 Mindeneknél kedvesebb vagy,
 Mennyi örömet fogsz látni,
 Úrnőd fehér lábacskaí
 110 Ha rajtad nyugodnak.

Benned urad mennyi kéjjel
 Találkozik tűnő éjjel
 S ha fényt áraszt a nap széjjel.
 De elröppen így az idő,
 115 Siess ó ifju nő!

Feljebb fiuk a fáklyátok',
 Fátyla immár leng — látjátok?
 Zengjen a dal, ezt mondjátok:
 Hymenaeus, Hymen jövel,
 120 Hymen, Hymenaeus!

Fescenniumi dévaj játék
 Hadd kezdődjék, mire vár még?
 Fi-kedves a diót hozza,
 A fiuk közt széjjel oszszsa,
 125 Urától megfosztva.

Diót ide, lusta gyerek !
 Játsztaál vele már eleget.
 Fiúk között nyomba' szétoszd,
 Talasiust szolgáljuk most,
 130 Ficzkó, a diót hozd !

Tegnap, tegnapelőtt óta
 Pehely borul az arczodra ;
 Az olló most lenyirhatja
 Tüskés állad. Szegény fattya,
 135 Add a diót, rajta !

Mondják, ó férj, a rossz nyelvek,
 Kedves neked e szép gyermek :
 Férjek szebbet-jobbát nyernek.
 Hymenaeus, Hymen jövel,
 140 Hymen, Hymenaeus !

Tudjuk, olyat nem tevék te,
 Hogy pirulnod kelljen érte,
 Csakhogy más a férj törvénye.
 Hymenaeus, Hymen jövel,
 145 Hymen, Hymenaeus !

Te menyasszony, azon kérlek,
 Tedd meg, a mit kér a férjed,
 Mert különben másfelé megy.
 Hymenaeus, Hymen jövel,
 150 Hymen, Hymenaeus !

Ime nézd, a te uradnak
Háza milyen áldott, gazdag,
Hadd szolgáljon téged, hagyjad.
Hymenaeus, Hymen jövel,
155 Hymen, Hymenaeus!

Mig csak az a kor nem jó el,
Mely reszketeg, szürke fővel
Csak bólingat, ki mit művel.
Hymenaeus, Hymen jövel,
160 Hymen, Hymenaeus!

Jó szerencse áldásával
Aranyos kis lábacskaaddal
A küszöbön lépj csak által.
Hymenaeus, Hymen jövel,
165 Hymen, Hymenaeus!

Nézd, bent bibor kerevetre
Dölve férjed epedezve
Sóvárg a te jövőtedre.
Hymenaeus, Hymen jövel,
170 Hymen, Hymenaeus!

Az ő keble csak úgy lángol,
Mint a tied, égő vágytól,
De még nagyobb ott a mámor.
Hymenaeus, Hymen jövel,
175 Hymen, Hymenaeus!

Nemes ifju, ne is tartsd hát
Vissza a lány puha karját,
A nászágynak immár ad át.
Hymenaeus, Hymen jövel,
180 Hymen, Hymenaeus!

Tisztos hölgyek, kik egy férjjel
Élnek frigyben szent hűséggel,
A menyasszonyt helyezzék el.
Hymenaeus, Hymen jövel,
185 Hymen, Hymenaeus!

Fiatall férj, jöhetsz immár,
A nászágyban hölgyed ott vár;
Nyíló virág két orczája,
Mint a fehér liliomszál
190 S pipacs láng-virága.

De te férj is nem-különben,
Szép vagy bizony, isten engem!
Írántad sem volt mostoha
Vénus, de a percz száll tova,
195 Siess oda menten.

Nem sokáig késlekedél,
Kegyes is lesz Vénus, ne félj;
Mert a miért eped lelked,
Nyíltan vallod s hű szerelmed
200 Lángját már nem rejtéd.

Zaharának futó porát,
 Csillagsereg nagy táborát
 Könnyebb volna számba venni,
 Mint köztetek hány ezernyi
 205 Játék járja sorát.

Kedvetekre csak játszszatok,
 S teljék hamar meg házatok.
 Hisz ily ősi névre szégyen,
 Hogy sarjadék nélkül légyen,
 210 Viruljon erőben!

S kis Torquatus hamar légyen
 Édes anyja lágy ölében:
 Félig nyitott piczi szája
 Neveessen rá az apjára,
 215 Kacsóját kitarva.

Szakasztott az apja mássa
 Legyen, úgyhogy bárki lássa,
 Idegen is megösmérje,
 Legyen anyja szűz erénye
 220 Irva két arczára.

Származását hadd dicsérje
 Anyja lelki öröksége;
 Mint Telemachos fő dísze
 Penelope dicső híre,
 225 Örökölt erénye.

A játékból elég, lányok!
 Az ajtókat bezárjátok.
 S te boldog pár, élj örömben,
 Ifjúságban, ép erőben,
 230 Örök szerelemben.

62. Nászi karének.

IFJAK.

Itt van az est! rajta fiúk, a várva-várt csillag
 Valahára az Olympos orma fölött csillog.
 Ideje már talpra kelni hagyva a dús asztalt,
 Közeleg már a menyasszony: hát Hymen magasztald!
 5 Hymen, Hymenaeus, jövel ó Hymenaeus!

LEÁNYOK.

Ime lányok, az ifjak már kelnek, nosza rajta!
 Éj követe Oeta fölött fényét ragyogtatja.
 Igen úgy van, látjátok, mily hamar talpon vannak?
 S nem ok nélkül, remek dallal nyerni diadalmat.
 10 Hymen, Hymenaeus, jövel ó Hymenaeus!

IFJAK.

Bajosan jut pálma nekünk, fiúk, osztályrészül,
 Nézzétek a lánysereget, dalra mikép készül.
 Nem hiába tanakodnak, lesz is ám láttatja,
 De nem csoda, hiszen teljes szívvel csüggnék rajta.
 15 Nekünk másutt jár az eszünk, másutt a figyelmünk,
 S bérünk kudarcz, mert csak küzdve lehet babért nyernünk.

Legalább *most* figyeljete, legyen itt elmétek.
 Mindjárt kezdik, és dalukra felelni kell néktek.
 Hymen, Hymenaeus, jövel ó Hymenaeus!

LEÁNYOK.

20 Ó Hesperus, van az égen még egy ily kegyetlen?
 Nem hagyod te a leánykát az anyai keblen;
 Kiragadod anyaölből a szemérmes szűzet
 S heves férfi-ölbe veted akarata ellen . . .
 Teszen ennél, várost ha dúl, ellenség szörnyűbbet?
 25 Hymen, Hymenaeus, jövel ó Hymenaeus!

IFJAK.

Ó Hesperus, van az égen ilyen kedves még egy?
 Sugáriddal te a szívek frigyét megpecsétled.
 Mert az apák és a szülők előbb fogadák bár,
 Meg nem kötik addig, a míg fel nem derül fényed.
 30 Adhat-e az ég édesbet e boldog óránál?
 Hymen, Hymenaeus, jövel ó Hymenaeus!

LEÁNYOK.

Hesperus egy társunkat, ó lányok, elragadta . . .

.

IFJAK.

Mihelyest te megjelentél, őrt áll éji őrség,
 Éjjel tán a rabló lappang, de te visszatérsz még
 35 S más néven, mint Hajnalcsillag, őket tetten éred.
 Szűz leányok koholt váddal gyalázhatnak téged,

De mit ér azt szidni, szívük titkon a kiért ég?
 Hymen, Hymenaeus, jövel ó Hymenaeus!

LEÁNYOK.

Mint a virág, titkon ha nő elkerített kertben,
 40 Barom elől védve, ekevastól illetetlen,
 Harmat esi, napfény edzi, lágy szél simogatja . . .

.
 Be sok ifju sovárg érte, sok lány megkívánja,
 De letépve egy körömtől ha lehullt virága,
 Sem ifju-, se leánysereg többé nem áhítja:
 45 Úgy a leány, övéinek kedves, a míg tiszta,
 De ha egyszer a szüzesség szép virága elvesz,
 Sem ifjak, se lányok előtt becse többé nem lesz.
 Hymen, Hymenaeus, jövel ó Hymenaeus!

IFJAK.

Mint a szőlő, mely egy kopár réten hajt ki árván,
 50 Fel nem nyúlik, érett bogyó nem terem az ágán,
 Sarjadozó ága-bogát ön-terhe lehúzza,
 Gyökerével érintkezik a vesszeje kúszva;
 Nem becsüli a földmives, sem a fáradt marha . . .
 De ha társul szilfa törzse védelmezi, tartja,
 55 Földmives és jószág előtt van nagy becsületben:
 Így a lány is, ha lány marad, agghat elfeledten,
 De ha illő frigyre lépett arravaló korba',
 Annál drágább a férjének s apjának se gondja.
 Hymen, Hymenaeus, jövel ó Hymenaeus!

60 S te ó szüz, ily derék férjjel harczra ne szállj, kérlek,
 Hiba lenne, hiszen atyád adott neki téged

Atyád maga jó anyáddal, szavuk hát fogadjad.
 Nem csupán a te birtokod, tudd meg, szüzességed,
 Mert atyádé egy harmadrész, anyádé egy harmad,
 65 Csak harmada tied; ne mondj ellene kettőnek,
 Kik joguk a hozománynyal od'adták a vőnek.

.
 Hymen, Hymenaeus, jövel ó Hymenaeus!

63. Attis.

Iramodva vitte Attist a sikon sebes hajó
 S hogy a phryg berekbe gyorsan szaporázva besiet
 S Cybelének árnyas erdős ligetébe bément,
 Dűhe szörnyen ösztökélvén, esze kósza röptiben
 5 Lemetélte a szemérmét kovakőnek élivel.
 Mikor a test férfi-voltát elenyészve érezé,
 — Csepegő vér harmatától pirosult a föld színe —
 Halavány kezébe sebtén ragadá a kis dobót,
 Dobodat, Cybébe asszony, neki búzdító szered',
 10 S ütogetve vézna újjal a reá vont bikabőrt,
 Remegett és énekelve szava így zeng társihoz:
 «Nosza, Gallák! föl Cybébe hegyi berke ormira,
 Nosza rajta, Dindyméne tova bolygó nyája ti,
 Honotokról kik lemondva idegenbe jöttetek
 15 S tanításom elfogadván követétek mint vezért,
 A haragvó tengerárnak viselétek vészeit,
 Fenekedve Vénus ellen kiölétek hevetek,
 Nosza tomboló menetre, szivetek míg fölvidúl.
 Tova minden lanyha restség: nosza együtt jöjjetek
 20 Cybelének phryg lakába, Cybelé phryg berkibe,
 Hol a cymbalmok csörögnek, dobogó dob rá felel,

- Fuvolája görbe nádján a sipos tompán dudol,
A borostyános Maenadok fejüket vetik vadúl,
Hol az áldozást kísérik vig üvöltés hangjai,
25 Hol az istennő bolyongó raja tombol fel s alá;
Oda kell most tánczra kelvén futamodva szállanunk.»
Mihelyest az asszony-ember dala zengett társihoz,
Remegő ajakkal a raj felüvöltve tánczra kél,
Nosza dobban könnyü dobjuk, zeneg öblös czimbalom,
30 Szaporán az Ida lombos ligetébe lejtének,
Velük Attis, a vezérük, eszeveszve fú, liheg,
Siet a sötét berekbe, a kezében szól a dob,
Valamint a még igába soha nem fogott üsző.
A sebeslábú vezért most követé a Galla-raj.
35 Hogy elérték lankadozva Cybelé lombos lakát,
Kimerülve étlenül is elalusznak csakhamar.
A szemükre lomha álom borította szárnyait
S tova száll a nyugalomban kebelüknek vad heve.
Az arany nap lángsugárú szeme a mint áttekint
40 Ragyogó aethert, dühöngő vizek árját, földeket
S elüze az éj homályát ragyogó szép fogata:
Tova szállt Attis szemérül a tűnékeny álom is
Oda, a hol szív-repesve Pasithea fogadá.
Im, az enyhe nyugalomban a dühöngés elhagyá:
45 Kebelében Attis ekkor földidézte, mit művelt.
Ime látta józan észszel, mit veszíte, hol vagyon,
A szivében vad vihar kél, fut a parthoz újlag.
Szeme könnyet ont s a tenger sivatagján eltekint,
Szomorú szóval honához rebeg ajka meghatón:
50 «Honom édes, drága nemzöm, honom, ó szülő anyám!
Nyomorult én! elhagyálak szökevény rabszolgaként,
Ki urától fut s az Ida vadonába rohanék,
Havas ormát hogy bejárjam, a vad árnyas rejtekit
S közeledjem tébolyúltan a fagyos tanyák felé.

- 55 Honom, ó hol vagy te most, ó hol keressen képzetem?
 Szemem is feléd ohajtja sugarát fordítani,
 Kis időre míg a lelkem szabadúlt a vad dühtől.
 Kiszakítva otthonomból e vadonban lakjam-e,
 Szüleim-, honom-, barátim- s javaimtól messzire?
 60 Hol a fórum, tornacsarnok, a palaestra, pályatér?
 Te szegény, szegény szivem te, kesereghetsz végtelen'.
 Mi nemén nem ment keresztül az alaknak ez a test?
 Én a férfi, én az ifju, én legény, én a fiú,
 A gymnasium virága, birok-tér dísze valék.
 65 Hogy' özönlék el az ajtóm, küszöböm hogy' áthevült,
 Viruló virágfüzér hány koszorúzta házamat,
 Mikor a nap kelte hívott s kinyitottam a szobám!
 Legyek istenek cselédje, Cybelének papja most?
 Legyek bacchans, magam árnya, tehetetlen férfiú?
 70 Fagyos Ida hó-födözte vadonában lakjam-e?
 Phrygiának szikla-ormán legyen-e a hajlokom,
 Hol a szarvas-gím tanyázik, hol a vadkan kóborol?
 Ó be fáj már szörnyű tettem, be keserves bánatom!
 Mikor a rózsás ajakról tova röppent ez a szó,
 75 S juta égiek füléhez, emez új hirt megvívén,
 Cybelé leoldta rögtön az igát arszlániról
 S e szavakkal bujtogatta fel a jószág ellenit:
 «Nosza vad, menj — szólt — rohand meg s dühre késztesd
 Vadonomba hajtsa vissza heve sujtó ereje, [újra őt,
 80 Ki uralmam vakmerően kikerülni készüle.
 Nosza farkad verje hátad', nosza türd ütéseit,
 Ugy üvölsz, hogy mindenünnen bele zengjen a vidék,
 Nosza csapkodd rőt sörényed neki duzzadt nyakadon.»
 Fenyegette szólt Cybébe s az igáját levevé.
 85 Neki bősziül s önmagát is dühösítve ront a vad,
 Felüvölt és kósza lábbal tipor át a bokrokon.
 Mikor így a napsugáros, hab-ölelte parthoz ért,

Ime látja gyöngye Attist, hol a hullám megtörött
 S neki ront: a vad berekbe esze nélkül rohan az,
 90 A hol aztán élte-hosszat Cybelé papnője volt,
 Ó nagy istennő, Cybébe, Dindymusnak asszonya,
 Csak az én házam kerülje ez a jámbor örület,
 Dühre izgass másokat te, az eszét vedd másnak el.

64. Peleus és Thetis lakodalma.

Pelion ormán nőtt fenyvek, mint a rege mondja,
 Hajdan Neptunus sima tükrén úszva haladtak
 Phasis habja felé, aietesi földre sietve,
 Hogy kiszemelt daliák, Argosnak a disze-virága,
 5 Colchisból az arany gypjút elhozni buzogván
 Fürge hajóval a sós vizek árján útra kelének,
 Sok fenyü-rúddal a kék habokat szeldelve merészen.
 És az az istennő, ki a várak gondviselője
 Készíté a hajót, a mely egy szellőre kiröppent,
 10 S öblös teknőjét bevoná fenyűszál-szövedékkal.
 Ez tárá föl a szűz tengert legelőbb a világnak.
 És mihelyest a szeles síkot hasította az orra,
 Úgyhogy a felvert hab tajtéktól pezsgé ragyogva,
 A mély örvényből kíváncsi fejük felütötték,
 15 Hogy megbámulják a csodát, Nereida-nymphák,
 S emberi szemnek e nap nyujtá ama boldogságot,
 Hogy vizi sellőket mez nélkül láttata véle,
 Hó kebelükkel a mint felötöltek a szürke habokból.
 Thetis iránt Peleus ekkor gyúladt szerelemre
 20 És eme földi frigyét Thetis istennő se veté meg,
 Sőt maga adta Thetist Peleushoz az istenek atyja.
 Ó ti dicső daliák, boldog kor hősi szülötti,
 Légyetek üdvöz atyátok disze ti, isteni nemzet,

- 23^b Légyetek üdvöz még sokszor, s kegyelemmel irántam,
 Ó titeket gyakran meg fog még zengeni lantom
- 25 És téged legelőbb, irigyelt nász részese, Peleus,
 Thessaliának a vára, kinek maga Juppiter isten,
 Mennybelieknek az atyja is — átengedte szerelmét.
 Téged ölelt Nereus szépséges lánya valóban?
 Néked adá Tethys haza vinned szép unokáját
- 30 S Okeanos, ki a föld kerekét árjával övedzi?
 Hogy feltűnt az idők jártával a régen ohajtott
 Hajnal, egész Thessalia rajlik a házhoz azonnal
 S a palotát vidám népség sokasága telé meg:
 Jönnek ajándékkal s arcuk sugárzik örömtől.
- 35 Elhagyják Cierost, megürül phthiotisi Tempe,
 Pusztá leszen Crannon s az erős Larisa tetői:
 Pharsalusba özönlenek, annak a házai telnek,
 Nincs ki művel földet, jószág nyaka rest az igára,
 Kúszó szőlőtőt se kapálnak görbe kapával,
- 40 Nem hasogat rögöket hajlott ekevassal a marha,
 Fák lombját meg nem nyírbálja kaczorral a kertész,
 Szennyes rozsdá borúl a sarokba vetett ekevasra.
 Ám a királyi tető, valamennyire udvara terjed,
 Tündöklük ragyogó díszétül, aranytul, ezüstitől.
- 45 Fényes ivor székek, poharaktól csillog az asztal,
 És a király kincsétül egész ház messze sugárzik.
 Legbelül, a csarnok közepén van az isteni nőnek
 Násznyoszolyája, kirakva az ind elefánt agyarával,
 És bíbor takaró, csigavér-áztatta, borítja.
- 50 E takaró, melyen ős alakok vannak kihimezve,
 Ó csoda művészet! hősöknek hirdeti hírét.
 Im a haboktól vert Diának a partjain állva
 Látja sebes bárkán távol tova szállani Theseust
 Örült lángoktól dúlt szívvel a szép Ariadne;
 55 Hinni se tudja, hogy azt, a mit ott lát, látja valóban,

- Mert ép most ébredt a csalárd álomnak öléből
S látja magát egyedül a magányos parton az árva.
Ott fut az áruló, a habot veri gyors evezővel
Sok hiu esküit a viharos szélvésznek eresztve.
- 60 Könnybe borúlt szemmel mered a hínárrul utána
Minos lánya, miként egy bacchans-nőnek a szobra,
Hajh csak utána mered s gondoknak a habjai hányják.
Szőke fején a finom fátyol meg nem marad immár,
Vállát sem födi már leplének lenge redője,
- 65 Hullámozó keblét se szorítja szalag-köteléke :
Mind ez a testéről szanaszét le a földre omolván
Lába előtt játszék csapdosva a tengeri ártól.
Nem gondol most ő fátyollal, lenge lepellel,
Rajtad csügg csak egész gondjával, gondolatával,
- 70 Rajtad vész szive-lelke s egész elméje, o Theseus.
Ó te szerencsétlen, be örök gyászt kelte szivedben
Gondoknak tövisét ültetve belé Erycina,
Az naptól, a midőn a vitéz Theseus hadi gályán
Öblös partjairól kirepülván Piræusnak
- 75 Eljuta cretai zord Minos fejedelmi lakába.
Mert a monda szerint Cecropsnak a városa hajdan,
Dögvész késztetvén, vérdíjúl Androgeosért
Válogatott fiakat s deli szüzek drága virágát
Minotaurusnak fizeté szörnyű lakomául.
- 80 A mikor újlag ily szükség zaklatta a várost,
Drága Athénjáért Theseus koczkára vetette
A maga éltét, hogy Cecropsnak a földje ne küldjön
Holt-eleven sereget Crétára tovább is adóul.
Szállván könnyű hajón szárnyán tova röpke szeleknek,
- 85 Eljuta a gögös Minosnak büszke lakába.
Ott mihelyest sóvár szemmel rá néz a királylány,
A kit eleddig csak szerető anya karja ölelvén
Édesen illatozó szűz ágy öle ringata lágyan,

- Szép mint myrtus, a mely nő Eurotasnak a partján
 90 S tarka virág, a minőt a tavasznak szelleje sarjaszt,
 Lángba borult szemeit hamarabb nem vette le róla,
 Míg csak egész testét vad tűz nem járta keresztül,
 S nem lobogott mélyen behatolván esontba, velőbe.
 Isteni gyermek, hajh, ki szelíd szivet is dühre készítesz,
 95 Te, ki a szív búját örömmel is összevegyítéd,
 S istennő, ki birod Golgit meg a lombos Idaliont,
 Mily habokon hánytátok az égő szívü leánykát!
 Szőkehajú idegen vala minden sóhajtása!
 Csüggedező szívvel mily nagy félelmeket élt át!
 100 Sáppadtabb hányszor vala képe a sárga aranynál,
 A mikor a szörnynyel Theseus viadalra kiszállván
 Vagy meghalni rohant vagy aratni dicső diadalmat.
 Ám kelletlen' nem fogadák adományit az égben,
 Mellyeket a sikerért fogadott vala csendes ajakkal.
 105 Mert mint a tölgyet, mely fönt Taurusnak az ormán
 Rengeti lombját vagy gyantás tobozos fenyűszálat
 Megkapván derekon fúvalmival a dühös orkán
 Földre teper (tövíből kicsávarva zuhan le a mélybe,
 S estében mindent, a mi útját állja, leszaggat):
 110 Úgy teperé Theseus le a szörnyeteget diadallal,
 Hasztalanúl döföle szarvát az üres levegőnek.
 Megtért onnan a hős épségben, győzedelemmel,
 S tévedező léptét igazítá gyöngé fonállal,
 Hogy bonyodalmaiból kijöven a vak útvesztőnek,
 115 El ne vakítsa szemét annak rejtett szövevénye.
 Ámde miért térjek le tovább útjárul a dalnak,
 Hosszasan elmondván, a leány mint hagyta el apját,
 Édes testvérét s ölelő karját az anyának,
 A ki, szegény, örömét egyedül csak benne találta ...
 120 Mind ennél inkább kellett neki hőse szerelme ...
 Aztán mint szállott a hajón hullám-vert Dia-szigetre,

- Vagy hogy a mint szemeit lágyan leigázta az álom,
Hálátlan szívvel mint hagyta el ott a hitetlen?
Gyakran lángba borult szívvel, mondják, esze-veszve
- 125 Harsány szóra fakadt s önté panaszát kebeléből;
Bújában majd egy meredek bérce ormira kúszott,
Honnan a végtelen árt végig kémlelje szemével,
Majd pedig a remegő tenger hullámiba rontott,
Meztelen ikráján felfogván lenge ruháját,
- 130 És keserű panaszát ekkép öntötte szavakba
S könnybe fürödt ajkkal borzasztón kezdé zokogni:
«Hát csak azért hoztál el, hívtelen, ősi honomból,
Hogy most hitlenül itt hagyj e zord parton, o Theseus?
Elfutsz, hálátlan s megvetve az égi hatalmat
- 135 Esküszegés átkát mered-e haza vinni magaddal?
Semmi se tudta tehát megváltoztatni kegyetlen
Lelked szándékát? Kegyelem nem fért-e szivedhez,
Zord kebeled nem akart rajtam könyörölni sehogy sem?
Ó mi egész mást ígértél vala nyájas ajakkal
- 140 Egykoron! ó nem e balsorssal biztattad a szívem,
Nem, boldog nászszal, hön kívánt nászi danával:
Mind ezt most hiu szél ragadozza magával a légben.
Férfinak esküiben sohse higgyen az asszony ezentúl,
Férfi szerelmi szavát soha egy se remélje igaznak;
- 145 Míg vágyó lelkük valamit megnyerni sovárog,
Esküdnek bátran, soha sem fösvények ígérni:
Ámde mihelyt bételt sóvár lelküknek a vágya,
Nem gondolnak a szóra s az eskükkel se törődnek.
Bezzeg a vész örvényéből kiragadtalak, úgy-e,
- 150 S rá szántam magamat, hogy öcsém pusztuljon el inkább,
Mintsem a válságban ne legyek melletted, o csalfa!
És im ezért lészek vadak és madarak lakomája
S porlott csontjaimat sir hantja se rejti ölébe?
Nemde oroszlán volt a szülőd egy szikla-odúban?

- 155 Tenger méhe fogant s tajtékja vetett ki a partra,
 Syrtis avagy bős Scylla talán vagy a szörnyü Charybdis,
 Megnyert életedért hogy ilyen jutalommal adózol?
 Hogyha nem óhajtott engem feleségül a szíved,
 Mert öreg édes atyád szigorú tilalommal ijesztett,
 160 Mért ne vihettél vón a ti székhelyetekre magaddal,
 Hogy mint a te rabod szolgálhatnálak örömmel,
 Fényes lábaidat fürdetném tiszta habokkal,
 És beboríthatnám nyoszolyád bíbor takaróval?
 Ah de mit ér mindezt bódult észszel panaszkodnom
 165 Értetlen szélnek, hiszen abban nem lakik érzés,
 Meg sem is érti a szót, választ se tud adni reája.
 Az pedig íme a sík tenger közepén halad immár
 S itt egy élő sincs a hináros part közelében.
 Hajh mily borzasztó, hogy' gúnyol a sorsom a bajban,
 170 Im nem ad egy lelket, kinek elpanaszoljam a kinom.
 Ég és föld ura, Zeus, te miért engedted először,
 Hogy cecropsi hajó a gnosusi partot elérje
 És iszonyú adaját ki hozá a szörnyü bikának,
 Mért hogy a csalfa hajós Crétán kikötötte hajóját?
 175 Ó az a szép testben rút lelket rejtegető szörny
 Mért nyert vendégül szíves fogadást palotánkban?
 Most hova forduljak? mi reményben bízhatom immár?
 Menjek az Ida hegyére? hiszen tombolva közöttünk
 Elzár onnan a bős tengernek végtelen árja!
 180 Vajjon atyám fog-e adni segílyt, a kit úgy oda hagytam
 S a férfit követém, kin öcsémnek a vére tapadt volt?
 Leljek-e tán szerető férjnek hűségibe' vigaszt?
 Ott fut az, a szívós evezőt hajlítva az árban.
 Itt ez a puszta sziget, nincs egy hajlék sem a parton,
 185 Nincs út, mely kivezetne a vad hullámok övéen át:
 Nincs menekülni remény, hajh minden néma körültem,
 Minden puszta, sivár, minden csak enyészetet ígér.

- Ámde a síri homály szememet le ne zárja eladdig,
 Fáradt testemből ne repüljön el addig a lélek,
 190 Mig méltó boszuját le nem esdém rá az egeknek,
 S isten igazságát nem kértem a sírnak a szélén.
 Bosszuló Furiák, ti a bűnök megfenyítői,
 Kiknek homlokotok kígyó-fürttel koszorúzza
 Bosszúért lihegő szívetek haragát tanusítja :
 195 Ó ide, ó ide csak, halljátok szörnyű keservem,
 A melyet én a velőm végső erejével adok ki,
 Én, gyötrött nyomorult, örült dühöm elvakítottja.
 És mivel olly igazán fakad a kebelemnek a mélyén,
 Hát ti ne tűrjétek, hogy az én jajszóm elenyésszen,
 200 Nem, hanem, istennők, ama szívvel, a melylyel elárult,
 Avval döntse veszélybe magát a szeretttel együtt.»
 Így önté a panaszt szomorú kebeléből az árva,
 Bírságot kérvén a kegyetlen tette az égből :
 Rá int nagy hatalommal az istenek égi királya,
 205 S megrendült a föld meg a szörnyű tengerek árja
 S fénylő csillagait megrázta a mennynek a boltja.
 Theseus elméjét egyszerre vak éj borította el
 És menten tova szállt minden feledékeny eszéből,
 A mit oly állhatatos lélekkel tartta meg addig :
 210 Meg nem adá szomorún aggó atyjának a jó jelt,
 Hogy már épségben közelít révéhez Athénnek.
 Aegeus, úgy mondják, a mikor Pallasnak a várát
 A fia elhagyván a szeles tengerre kiindult,
 Kebléhez szorította és így intette az ifjút :
 215 «Ó fiam, egyetlen, ki az éltelnél becsesebb vagy,
 Ime sirom szélén, csak alighogy visszanyerélek,
 Állani válságos viadalt kell újra bocsátnom.
 Hogyha az én sorsom s a te pezsgő ifju-erényed
 Messze szakít tőlem, mielőtt fiam édes alakján
 220 Jóllakhattak vón' lankadt szemeim legutószor :

- Nem vidám szívvel, nem örömmel eresztelek útra,
 Boldog sors jeleit minek is vinnéd te magaddal ?
 Ó nem, előbb sűrű panaszát hadd öntse ki keblem,
 Őszbe borúlt fejemet földnek pora éktelenítse ;
- 225 A bolygó árboczra sötét leplet vonok aztán,
 Hogy gyászom s lángban lobogó elmém jele légyen
 A bús arczu vitorla, hiberusi rozsdá-szinével.
 Ámde ha majdan Itonusnak szent asszonya, őre,
 A ki Erechtheusnak székhelyét védi s fajunkat,
- 230 Néked adand diadalt s kezéd a bika vériben ázik,
 Akkor a mit szívedre kötök, jól véssed eszedbe,
 S onnan semmi idő e parancsomat el ne törölje :
 Nyomban, a mint a szemed meglátja szülőhonorod ormát,
 Hulljon a gyásznak a leple alá a vitorlarudakról,
- 235 S vonjanak a sodrott kötelek hó színű vitorlát,
 Hogy mentől hamarább lássam s értsem meg az üdvöt,
 Hogyha a boldog percz meghoz szerető kebelemre.»
 Örzé állhatatos szívvel Theseus e parancsot,
 Ámde csak elszállt az, valamint a havas hegyek ormán
- 240 Nyugvó fellegek is tova szállanak egy fuvalomra.
 Apja, ki ép' a magas várból kémlelte a tengert,
 Búba merült szemeit sirással emésztve örökké,
 A mint meglátá a sötét színű lenge vitorlát,
 A mélységbe veté le magát a szikla-ormról,
- 245 Vélvén, elragadá Theseust zord végzete átka.
 Apja halála miatt ily gyászba borúlt palotába
 Tért meg a hős, s ép' oly nagy bút szenvedve kesergett,
 Mint feledő szívét Minosnak a lánya kesergé.
 Ott nézé szomorún az a gályát, mely tova illant,
- 250 Sok-sok ezer gond közt hányódék szíve sebével.
 Ámde felé szállott más részről az ifju Iacchus,
 És követé Satyrok raja s Nysa-születte Silének,
 Érted ment oda, szép Ariadne, te szíve szerelme ;

-
 Bacchans-nők raja is tombolt körülötte dühöngve
 255 Évoe ! ujjongák, s fejüket himbálva csapongtak.
 Egy részük szőlő-fonadékos thyrsusokat ráz,
 Más rész egy tulkot szed szét s koncezáat hajigálja,
 Némelyik a derekát gyűrűs kígyókkal övedzi,
 Orgia szent szereit szekrényben rejtik a hívek,
 260 A melyeket sohse lát avatatlan, akárhogy ohajtja.
 Mások meg dobokat döngettek gyöngre ököllei,
 Nagy csengést-bongást keltettek a czimbalom érczén,
 Soknak a szájában harsányan búgtak a kürtök,
 Közben a barbár síp füleket siketítve sivitott. —
 265 Ily képekkel volt a remek takaró cziczomázva,
 A mely lágy leplét a násznyoszolyára borítá.
 Thessali ifjú-nép bámulta kíváncsi szemekkel,
 Aztán lassanként helyt adtak az égi lakóknak.
 Mint mikor a napnak küszöbén feltetszik a hajnal,
 270 S reggeli szelletivel Zephyrus borzolja a tengert,
 Tánczra kelő habokat vervén fel a víz síma tükrén ;
 Lassacskán fodorúlnak előbb a szelíd fuvalomra,
 S halk csevegésükből titkos kaczagás zaja csendül,
 Majd hogy a szél hevesebb, mindig magasabbra verődnek
 275 És tova hömpölygvén bíbor színű fénybe' ragyognak :
 Úgy hagyták el azok szintén a király palotáját
 És kiki elszéledt házába, ki erre, ki arra.
 A mikor elmentek, Chiron jöve meg legelőször
 Pelion ormáról, hozván a mező adományit :
 280 Mert valamennyi virág sarjad Thessalia földjén
 S nagy hegyein, mennyit folyamának a habjai mellett
 Szül viselő s fúvalma a langyos nyúgati szélnek,
 Mind azt tarka csokorba kötő, úgy hozta magával :
 Illata árjától az egész ház arcza mosolygott.
 285 Eljőve Peneios, gyönyörű Tempét oda hagyván.

- Tempét, melyet ölel csüngő erdők koszorúja,
A nájadoknak hagyván mint ünnepi táncztért.
S ő sem üres kézzel: szálas bükkfát gyökerestül
És hozza szép egyenes sūdár fáját a babérnak,
290 Nem jöve hijjával rengő koronájú platánnak,
Hozta a légebe nyuló ciprust s hūgát Phaëthonnak.
Mind ezt sorban a ház körül ültetgette a földbe,
Hogy lágy lomboktól árnyazva viruljon a csarnok.
Őt követé azután bölcseknek a bölcse, Prometheus:
295 Még halavány nyomait viselé ama nagy lakolásnak,
Mellyet régebben lebilincselte testtel a sziklán
Kellett tūrníe, ott függvén a hegyszakadékon.
Istenek atyja közelg végül s szent élete-párja,
Vélük magzataik, Phoebus maradott csak az égben
300 És az ikerhuga, mint védő, Idrusnak a bércezen.
Mert Peleust egyik mint másik semmibe vette
És a menyegzőjét nem akarta megűlni Thetisnek.
A mikor ott amazok fényes székekre leűltek,
Nyomban az asztalokat megrakták dús lakomával.
305 Gyöngé, öreg testük nehezen mozgatva e közben
Elkezdének igaz-mondó dalt zengni a Párkák.
Reszketeg agg testükre borűlt bő hōszinű köntös,
Bíbor volt a szegély, a mely azt övezé boka táján,
Rózsaszinű kötelék körítette havát a feűknek
310 És kezűk a munkán hiba nélkül járt szakadatlan'.
Bal kezűk a guzsalyat tartá puha gyapju-kötéssel,
Könnyeden a jobb kéz lefelé nyujtotta a szálát
Ujjainak hegye közt formálva s pödörve hüvelykűk
Pörgettyűjénél pederinté körben az orsót.
315 Tépvé a font szálát kiegyengették a fogukkal
S a pozdorja reá tapadott fonnyadt ajakukra,
Kőczosan a mi előbb ki-kiállt mentén a fonálnak:
Lábuk előtt állott ragyogó gyapjú puha pelyhe

Hajlós vesszőből font duzzadozó kosarakban.

- 320 Folytatván a fonást elkezdtek dallani ekkor
Öntvén a sorsot harsány szavu isteni dalba,
Dalba, melyet sohasem czáfol meg semmi időszak.

«Ó ki dicsőséged nagy erényiddel gyarapítod,
Oszlopa e honnak — fiad által még hiresebb léssz —

- 325 Halld, ez öröm napján mi jövőt tárnak fel a nénék
Szent-igaz ígékben. De ti, a végzet vezetői,

Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.
Hesperus íme közelg s meghozza a férjnek a vágyát
És ama boldogító csillaggal megjön a hitves,

- 330 Hogy szivedet s eszedet bétöltse szerelmi varázsszal
És hogy aludja tevéled a kéjnek bágyatag álmát
Izmos erős nyakadat ragyogó karjával ölelve.

Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.
Ily szerető sziveket ház még sohse rejte magában,

- 335 Olly egyetértő frigy szerető párt egybe se fűzött,
Mint a milyen Peleust köti össze Thetissel örökre.

Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.
Achilles lészen fiatok, ki remegni sohsem fog,
Nem hátulról lesz ismert, de vitéz kebeléről,

- 340 Gyakran arat diadalt tág pályaterén a futásnak,
Még a villámgyors szarvas sem hág a nyomába.

Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.
Ő vele a harczot nem akad hős, a ki megállná,
Hogyha a phryg síkság majd ázik a teukrosi vértől

- 845 S évek hosszú során víván Trójának a várát
A hiteszegte Pelops unokája ledönti a porba.

Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.
Hősi vitézségét s hadi tetteit ő be gyakorta
Megvallják az anyák fiaik gyászos temetésén,

- 350 A mikor ősz fejükön hajukat tépdesve zilálják

S verdesik elfonnyadt kebelük remegő kezeikkel.

Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.

Mint arató, ha levágja tömött rendjét a kalásznak,

S égő nap heviben letarolja a sárga mezőket,

355 Trója szülötteit úgy kaszabolja le kardja vasával.

Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.

Majd tanusítja vitézi hírét Xanthosnak a habja,

A mely szétömlik gyors Hellespontos ölébe,

Ám medrét holtaknak a halmazá összeszűkíti

360 És a belé vegyülő vér átmelegíti fenékig.

Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.

És tanusítja, melyet neki szánnak, a síri ajándék,

A mikoron magasan felhányt sírjának a halma

A hókeblü leány szüzi vérét kapja adóul.

365 Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.

Mert a hogy a fáradt görögöknek a sors kegye kedvez

S megbontják Ilium Neptunus-rakta tetőit,

Nyomba' lecsordul a sír halmára Polyxena vére

S ő mint egy bárány, kétélü szekerczé ha sujtja,

370 Megroskadt térddel hull megcsonkúltan a földre.

Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.

Jöjjön létre tehát hön várt frigye a szerelemnek.

Boldog nászra a férj hadd végye az isteni asszonyt,

Adják át immár a sovárgó férjnek a hitvest.

375 Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.

Hogyha a dajka belép a menyecskéhez kora reggel,

A *ma* viselt fonalat nem kötheti már a nyakába;

377b Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.

Anyja sem aggódik, hogy a lánya nem osztja meg ágyát

Férjével, s bizton várhat nevető unokákat.

380 Fussatok és a fonált fonjátok, fussatok, orsók.»

Isteni keblükből ily dalt zengettek a Párkák

Egykor Peleusnak lakodalmán üdvöt igérve.

- Mert szívesen benyitottak a hősök tiszta lakába
 Hajdan az égi lakók s a halandókkal mulatoztak,
 385 Mert a jámborság nem volt megvetve a földön.
 Hogyha az évenként megújuló áldozat eljött,
 Fényes arany házába betére az istenek atyja
 S százával látá a bikákat földre terülni.
 Gyakran alászállott a Parnassosrul a kóbor
 390 Bacchus az ujjongó lobogó haju bacchansnőkkel
 S Delphibül a népség vetekedve tolonga fogadni
 Ünnepi oltárok füstjével vígan az istent.
 Mars is megjelenék a halálos harczi tusában
 S Tritón asszonya vagy Rhamnusnak a szüze is ott volt
 395 És a harc-sorokat felbátoríták a csatára.
 Ámde mióta e föld a gonoszság fészke, tanyája,
 Vágy az igazságot számüzte a kapzsi szivekből,
 Testvérek kezüket testvérnek a vérbe mártják,
 És a szülők holtán nem tud keseregni a gyermek,
 400 Egy atya tudta kívánni legény-fia sírba leszálltát,
 Hogy bátran szedegesse virágít a mostoha nőnek;
 A fiu tudta' kívül ágyába lopódzik az anyja
 S őseit a háznak fertőzteti szörnyű bűnével:
 Mind ez az örültség, gonoszat s jót összekevervén,
 405 Vonta el isteneink jó szívét a mi korunktól.
 Hát ilyen embereket többé már föl se keresnek,
 S földi világosság sohsem érheti őket ezentúl.

65. Hortalushoz.

Ámbár Hortalusom, bú tépdesi keblem örökké
 S hűtlenül elhagynom kész Helikon szüzeit,
 S a költészetnek ki se bírná fejteni lelkem
 Égi virágít, olyan baj veti-hányja vadúl:

- 5 Hisz testvérem holt-halovány lábát csak a multkor
 Mosta meg a hullám Lethe vizének ölén ;
 S trójai föld fedí őt, rhoetéumi partnak alatta,
 A vágyó szem elől messzire elragadá.
 Hozzád szólok, hajh ! sohse hallom-e szádnak igéit,
 10 Éltemnél drágább, hát soha, hát soha sem
 Láthatlak többé ? de szeretni szeretlek örökké
 És csakis elhunytod zengi kesergve dalom,
 Mint a sűrű falomb árnyékában Philomela
 Meghalt Ityseért zengi örök panaszát.
 15 Ám noha, Hortalusom, nagy búbánatba merültem,
 Kallimachos versét küldöm el im latinul,
 Hogy lássad, szavadat nem bíztad kósza szelekre,
 Hogy lelkemre bizád ; nem röpül onnán el az,
 Mint szüzi kebléből kiröpült a leánynak az alma :
 20 A szeretett ifjú küldte titokba' neki,
 Könnyü ruhája alá rejtette szegényke s feledte,
 A mikor anyja közelg, szökve feléje szalad,
 Csak kigurúl s gyors pörgéssel tova gördül az alma,
 Búsul a lány s szégyen-pirtul az arcza lobog.

66. Berenice hajfűrtje.

(Kallimachos után.)

- A ki előtt ismert valamennyi világa az égnek,
 Tudja, mikor kelnek s tűnnek a csillagok el,
 Hogy' vesz a gyors napnak tündöklő fénye homályba,
 Biztos időben hogy' tűnnek az égi jegyek,
 5 Édes vágy s szerelem hogy csalja le lopva Dianát
 Aetheri útjáról latmosi bérczek alá,

- Ép' e Conon látott engem fényében az égnek,
 A Berenice fején fürt a ki voltam előbb,
 Ontani fénysugarat, mert engem ígért oda úrnőm
 10 A menny isteninek tárva ki hó karokat,
 Hogy kiröpült a király alig éldelt nász gyönyöréből
 És pusztítani szállt sergivel Assyriát;
 Rajta hagyá édes foltját amaz éjjeli küzdés,
 Melyben préda gyanánt nyerte a szüzi daczot.
 15 Gyölöli-e Vénust a menyecske? avagy hiu könnyyel
 Rontja talán a szülők boldogító örömét
 Akkor, a mint küszöbét átlépi a nászi szobának?
 Juppiter uccse, dehogy fáj igazán a szíve.
 Ezt bizonyítja királynőm végnélküli siralma,
 20 A hogy az ifjú férj harc viharába kiszállt.
 Vagy nem is a pusztán maradott nyoszolyát keseregted?
 Könnyed a hön szeretett *bátya* után szakadott?
 Hajh az emésztő bú mily mélyre hatolt a velődbe,
 Mint elhagyta borús lelked az ész ereje,
 25 Mint el az eszmélet! pedig én kicsi lányka-korodtól
 Úgy ismerlek, mint hős szívü ritka leányt.
 Vagy már elfeledéd hős tettet, a mely fejedelmi
 Nászt szerzett te neked? senki se merne olyat!
 És most mily szomorú szavakat rebegél bucsuzáskor!
 30 Istenem! a szemedet marta sebesre kezéd.
 Melly isten változtata meg? nos, ugy-e a szerelmes
 A szeretett lénytől nem szívesen szakad el?
 Ekkoron ígértél oda engem a mennybelieknek
 És ontál bikavért hitvesed életeért,
 35 Csak meghozza az ég: s kis idő multával a győztes
 Egyiptom jármát Ázsia elfogadá.
 Hála fejében most ide jutva az égi karokhoz,
 Béváltom régen tett fogadalmadat én.
 Válni fejedtől nem szívesen válék o királynőm,

- 40 Nem szivesen : hitet én rád s a fejedre teszek.
 (Bűnhődjék, ki hiú esküt mer mondani rája !)
 Ám hol a vas pusztít, harczra ki szállna vele ?
 Legmagasabb hegye is vastól dőlt romba a földnek,
 Az, melyen át fényben Thia utódja halad,
- 45 A mikor új tengert nyit a méd s barbár hadi flotta
 Lenge vitorlával szállt az Athos közepén.
 Mit tegyen egy hajfür, ha a bérz is hódol a vasnak ?
 A chalybok faja mind veszszen el, ó Jupiter,
 S az, ki az ércz ereit legelőbb keresé fel a földben
- 50 És alakítani tudá a mereven vasat is !
 A kiket elhagytam, fürtestvérim siratának,
 Hát csak előröppent memnoni vér Zephyros,
 Locrisi Arsinoé szellő-szárnyú paripája
 S a levegőt lebegő szárnyaival hasítá :
- 55 Megragadott s felvitt a homályos légbe magával,
 Ott azután Vénus szüzi ölébe letett.
 Épen ezért maga küldte a szolgáját Zephyritis,
 Ő, ki Canopusban Graecia-szülte honos.
 S hogy ne csupán Ariadne fejről légyen az égbolt
- 60 Számos csillagi közt fényes arany koszorú
 Tűzve ki Bacchusnak, de ragyogjunk mink is azok közt
 A szép szőke hajú fejről ígért adomány,
 Könny-áztatva hogy égbe jutottam, a régi jegyek közt
 Hellyeze el, bár új csillagot, Aphrodité :
- 65 Mert érintve a Szűz fényét és a vad Oroszlánt
 És a Gönczölnek társaul esve közel,
 Nyúgatnak hajlok s követöm a lassu Bootes,
 Mely csak későn száll Okeanosba alá.
 Éjtszaka bár rajtam lépdelenek az égi lakók is,
- 70 S a hajnal megin' ősz Téthys ölébe merít :
 Hadd vallom be s ezért ó Rhamnus szüze bocsáss meg,
 Félve se titkolom el, nem soha, a mi való,

- Nem, ha reám támad korholva a csillagok ezre,
 Keblem rejtekiből csak kitör, a mi igaz :
 75 Mind ez örömnél több a szívem gyötrelme, hogy úrnőm
 Drága fejétül ilyen messze, de messze vagyok ;
 Tőle, kivel — kenetet noha rám sohsem önte leányul,—
 Együtt élveztünk sok-sok ezer kenetet.
 Hát ti, a kiknek a nász örömét meghozta a fáklya,
 80 Testetek a szerető férj ne ölelje előbb,
 És könnyű leplét le ne vesse a kebletek addig,
 Míg adáját nem adá nékem a kedves onyx,
 Ám csak azoktul, a kik hites ágy törvényein élnek,
 Mert a ki tisztátlan frigyre adá a fejét,
 85 Bűnös ajándékát a futó homok iszsza fel annak :
 Becstelenektől nem kell nekem a jutalom.
 Ellenben veletek lakjék mindig egyetértés,
 Ó ti hites társak, és örökös szerelem.
 Szent ünnepnapokon ha az égre tekintve, királynőm,
 90 Vénusnak kegyeért égeted áldozatod,
 Drága kenet nélkül sose hagyd a te szolgálodat,
 Inkább bő adományt nyújts, hogy a csillagi kar
 Ekkép zengjen : bár a királyné fürtje lehetnék !
 Vízöntő mellett hintene fényt Orion.

67. A házasságtörő asszony ajtaja.

CATULLUS.

Ó szeretett férjek meg atyák kedveltje, te ajtó !
 Üdvöz légy s Jupiter szórja reád kegyeit ;
 Azt mondják, Balbust szolgáltad volt becsülettel,
 Míg az öreg maga volt ennek a háznak ura,

5 Ámde bűnös vágyat kezdtél szolgálni azóta,
 Hogy kiterült az öreg s házatok ajtaja lől.
 Add tudtomra, miért változtál így meg egészen
 És, mint rég, oly hű nem vagy a gazda iránt?

AZ AJTÓ.

Caeciliusnak, az új gazdámnak, akár sohse tesse,
 10 Hogyha az én bűnöm ez, mint a hogy a hire jár;
 Nem mondhatja reám, hogy vétkeztem, soha senki,
 Ám e közönségnél a kapu a felelős!
 Hisz mihelyest valamit lelnek, mi nem illő,
 Rám förmednek mind: «Ez, kapu, a te hibád!»

CATULLUS.

15 Jó, de mit ér az, üres szóval letagadnod a vádat?
 Úgy bizonyítsd igazad, hogy kiki lássa: igaz.

AZ AJTÓ.

Hogy tegyem ezt? soha senki se kérd, nem bántja tudásvágy.

CATULLUS.

Hát én kérdezlek: mondd nekem el szaporán.

AZ AJTÓ.

Nos, legelőbb, a ki azt hiszi, szűzen kaptuk az úrnőt,
 20 Téved. Nem hogy a férj élt vele násza előtt,
 Hisz nem erősb fiatal czéklánál lanyha kölöncze,
 És soha férfierő föl nem emelte fejét;

Nem, hanem a fiunak nyoszolyáját atyja bitorlá
S bűn fertőjévé tette az árva lakot.

25 Tán gonosz elméjén dült vak szerelemnek a lángja.
Vagy meddő magu volt s tétlen a bárgyu fiú:
Oly ember kellett, a ki férfierőt tanusíthat
S oldani szűzi övet képes a nő derekán.

CATULLUS.

Páratlan kegyelet! kitünő atya, kit te leírtál,
30 Hogy bevizelt a saját magzata perselyibe.

AZ AJTÓ.

Ez még nem minden: van egyébről is tudomása,
Hirdeti Brixia lent, cyncusi ormok alatt,
Ott, hol a Mella folyó lassan lejt szőke vizével,
Anyja Veronámnak, Brixia, hön szeretett!
35 Említi a viszonyát Cornelius-s Postumiussal,
És ez a rút bujaság szennye reája tapad.
Kérdi talán valaki: «mind ezt hogy' tudhatod, ajtó,
A ki urad küszöbét perczre se hagyhatod el?
Pletykát sem hallhatsz, a gerenda közé beszorítva
40 Egyre csak a házat zárogatod, kinyitod?»
Többször hallám én, mikor ő maga halk susogással
Bűneit elmondá a szobalányi előtt
S megnevezé, kiket emliték, mivel azt hiszi nyilván,
Hogy fülem és nyelvem nincs nekem, egy kapunak.
45 Még valakit mondott, a kit én ám nem nevezek meg,
Hogy szeme rőt ívét rám ne meressze nagyon.
Nyurga legény, egykor csunya pört kerített a nyakába
Egy szülést hazudó megdagadott anyaméh.

68. Alliushoz.

- Hogy balsorsodban, keserű bajtól leigázva
 Elküldötted e bús, könnyel írott levelet,
 Kérve hajótörtként, kit a bős hullám kivetett volt,
 Enyhületet nyujtsak s vágyat az élet után,
 5 Minthogy a szent Vénus sem hagyja, hogy a szelid álom
 Nyúgalmat hintsen rád a legény-nyoszolyán
 S régi poétáid kedves dala sincs örömdre,
 Terhesen a gondtól míglen az elme viraszt:
 Kedves záloga ez nekem a te baráti szivednek,
 10 Tőlem várod, a mit múzsa s Venus nem adott.
 Csakhogy Maniusom, hogy az én bajomat te is ösmerd
 S azt ne hihesd, a barát tiszte nekem keserű:
 Halld, mint sülyvedezem magam is habjában a vésznek
 S többet ily árvától ó ne kívánj te vigaszt.
 15 A hogy először adák vállamra a férfiu-tógát
 S éltem az ifjui kor szép viruló tavaszát,
 Zenge szünetlen' a lant: az az istennő a tudója,
 A kitül édes öröm a szerelembe vegyül.
 Hajh de hogy elhunytál, bátyám, ez a kedvem egészen
 20 Gyászba borult. Bátyám! mért ragadott el a sír?
 A te halálad volt boldogságom megölője,
 Bátya! egész házunk sírba hanyatla veled.
 Ó veled elhervadt örömink valamennyi virága:
 Míg éltél, te valál nekik a napsugaruk.
 25 Most mikor ő nincs már, elmémből számkivettem
 Ezt az időtöltést s minden e fajta gyönyört.
 Szégyen rám, írod, hogy Vérónában időzőm,
 Tudva, hogy itt, a ki jobb körbe való s finomabb,
 Egmaga elhagyatott ágyába' melengeti testét,

- 30 Nem lehet az szégyen rám, csak igen szomorú.
 Hát ne neheztelj rám, ha, mit a bú tőlem is elvett,
 Szíves ajándékul adni magam se tudom.
 Aztán írókból sincsen nagy készletem itten:
 Rómában mind más! ott lehet élni csupán,
 35 Ott vagyok én otthon, csak is ott érzem, mi az élet:
 Ide csak egy könyves-ládika jött velem el.
 Így állván a dolog, kérlek, sohse hidd, hogy e tettem
 Nemtelen érzésből s rosszakaratbul eredt,
 Hogy nem teljesítém mindkét kérésed ezennel:
 40 Adnám kéretlen', hogyha lehetne, magam.

* * *

- Nem hallgathatom el, múzsák, mily gyámolítóm volt
 S jó szívvel mennyit tett nekem Alliusom,
 Éji homályba ne vonja tűnő évszázadok árján
 A feledékeny idő mind e nagy érdemeit;
 45 Nektek hirdetem im, hirdessétek sok ezernek
 És hirdesse soká, bár elavultan, e lap
 [Éljen a dalba' tovább, noha sírnak halma borítja]
 S mindinkább nőjön híre halála után,
 És a mikor finom szálát szövi a levegőben,
 50 Alliusomnak a pók bé sohse vonja nevét.
 Hisz jól tudjátok, mily kint ada Vénus e szívnek
 S kétszínű játékkal mennyire tönkre tevő,
 A mikor úgy égtem, valamint Trinacria bérceze
 És mint Thermopylén Malia hő vize pezsg;
 55 Két szemem elsírám soha nem szűnő siralomban,
 Két orcám örökös könnypatak árja mosá;
 Ködbevesző hegyről az ezüst patak így szakadoz le,
 A hogy a bémohosult szirtek alól kibugyog,
 Hömpölyög a meredek hegynek szakadékin a völgybe,
 60 Sűrű tömegtől járt utakat átszel utóbb,
 Eltikkadt vándort útjában hogy felüdütsen,

- A hogy a hőtül a föld meghasadozva kisül.
 S épen, mint a sötét szélvésztlől hányt utasoknak
 Kedves a lágy szellő lenge fuvalma ha kél,
 65 Már a mikor Castor s Pollux kegyeért könyörögtek :
 Ennekem Allius ép oly segedelmet adott.
 Ő nyita útat a zárt, az ohajtott pálya teréhez,
 Ő ada hajlékot s benne a kedvesemet,
 Ketteskén együtt boldog szerelembe' hogy éljünk :
 70 S jött ragyogó divám, jött puha lépteivel,
 Sima küszöbre tevé fényes kicsi lábaeskáit
 S áruló zajjal megrecsegett a czipő :
 Laodamia is így jelenék meg a Protesilaos
 Házának küszöbén, hön szerető feleség.
 75 Áldatlan lépés ! nem volt az a ház felavatva,
 S békéltetni az ég istenit elfeledék.
 Rhamnusi szüz ! ó bár soha oly vágy el ne vakítna,
 Hogy valamit kezdjek, míg nem akarja az ég.
 Jámborul ontott vért hogy mint szomjúzik az oltár,
 80 Laodamia urát vesztve be megtanulá !
 Karjaival fiatal férjét addig sem ölelte,
 Míg egy vagy két tél eljőve és tovaszállt
 S hosszú éjjelein vágyó szive bételt volna :
 Özvegyi léte se lett volna olyan keserű.
 85 Tudták a Párkák, hamarabb felidézi a sorsát,
 Fegyveresen ha kiszáll rontani Trója falát.
 Elrabolák Helenát s a görögség színe-virága
 Kezde vonulni boszút állani Trója alá.
 Ázsia és Európa közös temetője, te átkos
 90 Trója, dicső hősök hamvait eltakaró,
 Hajh, te okoztad az én bátyám szomorú kimulását.
 Jaj nekem, én drágám ! mért ragadott el a sír ?
 Jaj nekem, én drágám ! te öcséd elhunyt szemefénye,
 Bátya ! egész házunk sírba hanyatla veled.

- 95 Hajh, veled elhervadt örömink valamennyi virága,
 Mig éltél, te valál nekik a napsugaruk.
 Messze vagy im tőlünk, idegen sírok körülötted,
 Nem nyertél rokonok hamvai közt pihenést,
 Undok trójai föld, nyomorult Trójának a hantja
 100 Ott a világ végén tartja lekötve porod.
 Erre özönle tehát a görög föld ifjúsága
 S harcza rohamt hagyván a honi tűzhelyeket,
 Hogy Paris szabadon ne soká élhesse világát
 Násznyoszolyán a rabolt szép rima karjai közt.
 105 És ez a sors okozá, szépséges Laodamia
 Férjednek vesztét, a ki neked becsesebb
 Kincs vala éltednél: szerelem heves árja ragadt el
 S örvénylő mélység kárhozatába sodort,
 Oly mélységbe, minő cyllenei Pheneus mellett
 110 Száritá a talajt, bő mocsarát kiszíván;
 Amphitruo fia ásta ki ezt, ki hazudta az atyját,
 A hegynek gyomrát szelve keresztül ezért,
 Akkor, hogy hitvány gazdája szavára nyilával
 Stymphalos szörnyű szárnyasait leveré,
 115 Egygyel több isten hadd lépjen az ég küszöbére
 És hajadon-voltát Hébe se únja soká.
 Ámde e mélységnél mélyebb volt a te szerelmed,
 Mely jármát a te szűz, büszke nyakadra tevé.
 Nincs is olyan kedves későn született unokája
 120 Élemedett aggnak, lánya szülötte fia,
 A ki reménytelenül örökösse az ősi vagyonnak
 S a végrendeleten fő helyen áll a neve,
 Elrontván örömét a kijátszott kapzsi rokonnak
 Arrul az ősz fejről üzi a kányahadat;
 125 S hőszinü hímének sem örül a galamb igazabban,
 Mely pedig — úgy mondják — százszor is oly tüzesen
 Csipi mohó csőrével örökké csókjait annak,

Mint tüzes asszony nép legtüzesebbje talán.
 Mindezekén te magad túltettél hő szerelemben,
 130 Nyomban, a hogy szivedet szőke uradnak adád.
 Épen nem, vagy csak kicsit álla mögötted e részben
 Szívem kedvese is, hogy kebelemre futott;
 És majd itt, majd ott, körülötte csaponga Cupido,
 Sáfrányszín tunicát öltve ragyogta körül.
 135 És bár jól tudom azt, nem elég maga néki Catullus,
 Mig okkal-móddal csal, no hisz elviselem,
 Zsémbes vén butaként ne legyek terhére fölöttébb.
 Hisz Juno maga, kit tisztel az égi sereg,
 Férjének bűnein, noha forr, elfojtja haragját,
 140 Ő, ki a kéjvagyó csínyeit ismeri mind.
 Ó de az istenhez sohse mérje magát a halandó . .

.
 Agg apa gyötrelmes gondjait üzd el azért.

Végre sem atyai kéz bizá rám és vezeté őt
 Syr illattal telt házba menyasszonyomúl:
 145 Titkon a hallgatag éj csendjében adá adományit
 És meglopta saját férje-urának ölét.
 Hát nekem annyi elég, ha csupán az enyém az a napja,
 A melyet ő maga is följegyez ünnepeként.

* * *

Gyöngye viszonzásul hadd legyen e verses ajándék

150 Sok szolgálatodért a tied, Alliusom,
 Hogy rozsdájával nevetek fényét ne borítsa
 Ez vagy a másik nap hosszú idők folyamán.
 S adjanak isteneid még sok jót, mit Themis egykor
 Őskor jámborinak bőviben adni szokott.
 155 Boldogok is legyetek, te is és a szerelme szivednek
 S melyben a lánykámmal játszadozánk, az a ház,
 És a ki kezdetben révpartra vezette frigyünket,
 Minden jó, a mi ért, tőle eredt legelőbb;

S mindennél inkább, ki magamnál több a szívemnek :
 160 Kedvesem, a ki ha él, élni gyönyör nekem is.

69. Magyarázat.

Rufus ! ne csodáld, hogy nem találsz egy szépre,
 Ki hó kebelére zárna szívesen,
 Remek ruha vón' bár ölelése bére,
 S nem hat rá drágakő tündöklése sem.
 5 Kaján mende-monda kering te felőled :
 Szörnyü bak honol a te hónod alatt.
 Csoda, ha ily lakó elrémiti őket ?
 Szép lány hogy öleljen ily fenevadat ?
 Így hát vagy az orrnak ezt az átkát öld meg,
 10 Vagy ne csodálkozzál, ha futnak előled.

70. Női szó.

Mondja lánykám, kívülem senki se kell néki,
 Nem ha maga Jupiter feleségül kéri.
 Mondja, de mit kedvesének sugdos a leányka,
 Írd azt csak a forgó szélbe s rohanó víz-árba.

71. A vigasznyújtó Nemesis.

Hogyha utált bakszag méltán volt bárki csapása,
 És ha kit érdemeként gyötre podagra agyon :
 Íme vetélytársad, ki ma éldeli a te szerelmed,
 Tőled mindkét bajt, ó csoda, megszerezé.
 5 Mert mihelyest vele hál, ketten bűnhődnek azonnal :
 A szag a lányt öli meg, béna podagra meg őt.

72. Egykor és most.

- Mondád egykor, az egy Catullust ismered,
 Lesbia, s Jupitert nem tennéd elém.
 Szerettelek akkor, nem mint a nép szeret,
 Hanem mint atyaszív csügg fián s vején.
 5 Most ismerlek! és bár még gyújtóbb a lángom,
 Szívem napról-napra kevésbbé becsül.
 Hogy-hogy? kérded. Mert az ily méltatlanságon
 Felforr a szenvedély, de a szív kihül.

73. Hálátlanság.

- Ne várd, hogy érdemet szülnek jó tetteid,
 S hogy ember hálás lesz, ó többet azt ne hidd.
 Hálátlan a világ, jó tettnek haszna semmi,
 Sőt inkább bánatot és kárt szokott teremni.
 5 Így jártam én: az bánt legjobban a világon,
 Ki nem rég azt rebegte: «Egyetlen barátom!»

74. Gellius és a bácsi.

- Hallá Gellius azt gyakran, hogy' zsémbel a bácsi,
 Nőt ha ki elcsábít s hirdeti diadalát.
 Ezt kikerülendő, ép' bátyjának feleségét
 Vette dologba, s a férj hallgat, akár csak a hal.
 5 Így czélt ért és most megdolgozhatja a bácsit:
 Bácsika nem zsémbel, bácsika néma leszen.

75. Meghasonlás.

Szívemet, Lesbiám, oda sodortad már,
 S bolond hűsége úgy tönkre juttatá,
 Hogy többé nem becsül, a legjobbá válj bár,
 S nem tud nem szeretni, sülyedj bárhová.

76. De profundis.

A jóra, mit tevénk, ha édes emlékeznünk
 S a hűség öntudatja boldogítja keblünk,
 Hitünk hogy nem szegők meg, semmi frigykötéssel
 Embert rá nem szedénk az istenek nevével :
 5 Akkor, Catullus, még sok öröm is fakad tán
 Meddő szerelmedből az élet alkonyatján.
 Hisz a mi jót tehet vagy mondhat másnak ember,
 Te mindazt megcselekvéd nemcsak szóval : tettel.
 És mindazt háladatlan szívre vesztegetted . . .
 10 Mért hát tovább kinozni, mért gyötörni lelked ?
 Mért nem tökélléd el, hogy visszatérj magadba
 S ne szenvedj minden áron, istennel daczolva ?
 Nehéz elvetni rögtön ily hosszú szerelmet ?
 Nehéz, igaz, de meg kell múlhatatlan' tenned !
 15 Nincsen menekvés, míg e harczot nem vívád ki,
 Lehet vagy nem, ki kell a síkra nyomba' szállni.
 Ha irgalom forrása, istenek, ti vagytok,
 S halandónak segélyt a sír szélén is adtok,
 Lássátok szenvedésim, és ha tisztán éltem,
 20 Ne hagyjatok pusztulni gyilkos szenvedélyben,

A mely befészkelődött mélyen csontjaimba,
 Keblemnek minden üdvét tövestül kiirtva.
 Nem azt kívánom immár, hogy viszont szeressen,
 S becsületes legyen, nem, a mi lehetetlen,
 25 *Magamnak* kérek ime, gyógyulást e kórbul . . .
 Adjátok ezt a hűnek, istenek, jutalmul!

77. Csalódás.

Rufus! kit hivemnek hasztalan hívélek,
 — Hasztalan? sőt drágán megfizettem érted —
 Így kúsztal szívemhez, hogy tüzeddel égesd
 S elrabolj szegénytől minden üdvöt, édest?
 5 Elrablád hajh s mérget öntél életembe,
 A halál zord szelét frigyünkre lehelve.

78. Jó példa.

Gallusnak két öcsce van; egyiknek felesége
 Csinos, a másiknak meg csinos egy fia van.
 Helyre legény Gallus, szerető szívek egyesítője,
 Csakhogy a helyre leányt bírja a helyre gyerek.
 5 Ostoba patrónus! nem látja, hogy ő maga házasság
 S bácsi levén, bácsit földekorálni tanít.

78. b. Töredék.

Most csak azon busulok, hogy a tiszta leánynak a tiszta
 Csókjait a nyálad szennye bemételyezze.
 Szárazon ám el nem viszed ezt: megtudja mi-voltod
 Minden század, a vén fáma meséli, ki vagy.

79. A szép Lesbius.

Lesbius szép, hogyan? kit Lesbia jobb' szeret
 Mint téged Catullus s minden nemzetségedet?
 Ám ez a szép adjon el engem nemzetestül,
 Három csókot hogyha már kapott ismerőstül.

80. Gelliushoz.

Gellius, ah, mire véljem, az ajkad e rózsaszínére
 Mért borul olykor a tél friss ragyogásu hava,
 Hogyha kimégy reggel vagy a déli siesta nyugalmát
 Túl delelőn a napod félbeszakítani kész?
 5 Nem tudom én az okát: vagy igaz, mit a fáma rebesget,
 Egy nagy phallosnak hogy te falója levél?
 Úgy van, igen: nyavalyás Victornak a tompora vallja
 És a kiszítt nedűtől bélyegezett ajkad.

81. Juventiushoz.

Mondd, o Juventiusom! nem akadt neked annyi ezer közt
 Egy csinos ember, a kit szép kegyeidbe fogadj,
 E jött-ment egyedül a Pisaurum unalmas öléből,
 Mint aranyos bronzkép, arcza olyan halovány.
 5 És ez bírja szived most? ezt tehetéd mi előnkbe?
 S szörnyű bűnöd súlyát fel sem is éri eszed?

82. Kérelem.

Quintius, ha két szemem tőlem elkivánod,
 Vagy ha ennél van becsesb, más becsesb jószágot :
 Hát ne vedd el tőle azt, mi becsesb szeménél,
 Meg annál is, a mi még becsesb a szeménél.

83. Következtetés.

Férje előtt engem szid Lesbia egyre
 És ennek a jámbor roppantul örül.
 Ó hülye öszvér! ha hallgatna feledve,
 Józan volna, ám hogy szid szünetlenül,
 5 Nemcsak rám gondol, de — a mi fő dolog —
 Dühös, azaz most is lángol és lobog.

84. Az aspiráló Arrius.

Könnyű helyett Arrius mindig *khönnyüt* ejtett,
 És azonkép *hisszonyút* az *iszonyú* helyett,
 9 S azt hivé, hogy ritka szép illetén beszéde
 10 És mennél több *hisszonyút* vegyített beléje.
 3 Azt hiszem, hogy így beszélt bácsija, mamája,
 A mamája apja is, s mamája mamája.
 5 Syriába küldték s lőn fülünknek nyugta,
 Lágyan ejtve hallhatók mind e szókat újra,
 S ily szavaktól, azt hívők, nem kell már remegni,

- 8 Hát a fáma egy napon vérfagyasztva zengi:
 11 «Hogy Arrius az ión tengert hasogatta,
 12 Nem ión már többet az, *hión* lett miatta.»

85. Szerelem és gyűlölet.

Szeretek is, gyűlölök is. Kérded talán, mért teszem?
 Nem tudom én, de hogy úgy van, gyötrellemmel érzem.

86. Lesbia és Quintia.

- Soknak szép Quintia: fehér arcú nekem,
 Magas, derék, mindezt külön elismerem,
Egészben mégse szép: kellem nincs benne morzsa,
 A nagy testnek sehol parányi sava-borsa.
 5 Lesbia szép, mert ő *egészben* szép alak,
 Mindünnen elcsené a legszebb bájakat.

87. Senki más.

Egy asszony se mondhatja el, hogy úgy van imádva,
 Mint tégedet én imádlak, édes Lesbiám;
 Olyan igaz szent hűséggel frigy nem volt megáldva,
 Minővel a te szerelmed én viszonzom.

88. A buja Gellius.

Mit tesz, Gellius, az, ki az anyjával s a hugával
 A tunicát letevéen tölt buja éjjeleket?
 Hát a ki nagybátyját meglopja a hitvesi jogban,
 Sejtéd-e, milly iszonyú bűn, a mit elkövet az?
 5 Ó bizony akkora bünt, hogy Téthys végtelen árja
 S Okeanos, nymphák apja, se mossa el azt.
 Nincsen olyan gazság, mi ezen túl tenne valóban,
 Nem, ha lehajtva fejét önmaga nyalja magát.

89. A sovány Gellius.

Gellius egyre fogy: ám ne csodáld, hiszen oly szives anyja
 És oly egészséges s oly kecses egy huga van,
 Oly jó bácsija és a rokonság telve leánynyal,
 Hogy lehet annak nem fogynia szüntelenül?
 5 A ki csak ahhoz nyúl, a mihez nem vón' joga nyúlni,
 Mért fogy az, egyszeriben megleled annak okát.

90. Gellius frigye.

E bűnös frigyből, mit Gellius s anyja kötöttek,
 Mágus szülessék, jóslatokat tanuló,
 Mert anya- és fiutól mágus születik bizonyára,
 Hogyha a perzsáknak szörnyű hit-elve való,
 5 Hogy kedves hymnust legyen a ki bocsásson az éghez,
 Míg oltár lobogó lángiban olvad a háj.

91. Gelliushez.

Ó Gellius, nem azért biztam hűségedben
 — Ebben az én elveszett, átkos szerelmemben, —
 Mintha nem jól ismerném állhatatlanságod,
 S hogy rút kéjen te ne kapj, soha meg nem állod :
 5 Megnyugtatott, hogy neked *nem* anyád, testvéred
 Az, a kiért engemet heves láng emésztett.
 S a baráti frigy habár közöttünk is régi,
 Ennyi jussal, nem hívém, hogy lelked beéri.
 És beérte : a bűn oly boldogság rád nézve,
 10 Csak valami förtelem vegyüljön beléje.

92. A szerelem logikája.

Lesbia szüntelen' szid, gyaláz engemet :
 Veszszek el, ha engem Lesbia nem szeret.
 Hogy' tudom ? hisz ép' ez történik én velem :
 Örökké átkozom s halálból szeretem.

93. Caesarhoz.

Nem törekszem tetszeni, nemes Caesar, néked ;
 Azt se tudom, fekete vagy fehér-e képed ?

94. Mentula.

Mentula kéjre vadász. Kéjt Mentula hogyné vadászna ?
 Bételik így : «maga gyűjt főzni valót a fazék».

95. Cinna Zmyrnája.

Valahára megjelent a Cinnám Zmyrnája,
 Meg, miután kilencz nyár s kilencz tél elszálla.
 Nem szorul Hortensius ily tenger időre:
 [Egy év alatt százezer vers dől ki belőle.]
 5 Zmyrna eljut egykoron Satrachus habjáiig,
 Zmyrnát késő századok forgatják sokáig.
 Volusius könyvei a Pó partján hálnak
 S a hal-árus inget szab belőlük a hálnak.
 Barátomnak kis művét szívemre ne zárnám ?
 10 Álmélkodják a tömeg Antimach' dagályán.

96. Quintilia halálára.

Ó Calvusom, ha némi jól eső nyugalmat
 Szívünk keserve még a néma sírnak adhat,
 Vesztett szerelme hogyha szívünknek föltámad,
 Vagy elhunyt jó barátért sír bennünk a bánat:
 5 Kora hunytán oly bút Quintiliád nem érez,
 A mily örömmel látja, szíved mily hűséges.

97. A deli Aemilius.

Istenek a tanuim, nincs abban semmi különbség,

Aemiliust ha *felül*, avvagy *alant* szagolom.

Ott nem tisztább, itt nem piszkosb egy makulányit,

Sőt alsó fele még sokkal előbbre való,

5 Mert foga nincs: féllábnyi fogakkal díszlik a szája,

S vén kocsiláda gyanánt rongyos az inyje s avult.

Sőt a mi több, a szájnylása, miként a vizellő

Őszvér táguló rése nyaranta, olyan.

Volt köze sok lánynyal s elegáns úrként szerepelget;

10 Jobb, ha malomba kerül s ott a számárra ügyl.

Illyet ölelni ki bír, az olyanról mért ne hihetnők,

Hogy nyavalyás hóhér alfelitől se remeg?

98. A szószátyár Victius.

Victius! elmondhatni te rád, utálatos ember,

Azt, mit a szószátyár hígvelejüre szokás:

Evvel a nyelveddel szükség esetére lenyalnád

A sáros bocskort s emberi alfeleket.

5 Victius, óhajtod netalán mindönknek a vesztét?

Nyisd ki a szád, s mire vágysz, ízibe' teljesedik.

99. Juventiushoz.

- Ambrosia nincs oly édes, mint az az egy csók vala,
 Mit játék közt, czukros ifjam, tőled ajkam rabola.
 De szárazon el nem vittem, egy óra is beletelt,
 Szegény szívem egy keresztre feszítetttként vezekelt.
- 5 Esdekelve, könnyet ontva engeszteltem haragod,
 S mind hiába! bocsánatot büszké szíved nem adott.
 Mindjárt, a hogy elkövettem, fogtad és a csók helyét
 Vízbe mártott két kezednek tíz ujjával dörzsöléd,
 Hogy ajkadon ne maradjon ajakamnak nyoma se,
- 10 Mintha aljas rima nyála piszkította volna be.
 Aztán Ámor zord kezébe átadál mint egy rabot
 S szegény fejem mindenképen gyötröd és sanyargatod ;
 Úgyhogy az az ambrosiás csók egészen más leve,
 Egyszeriben keserűbb lett, mint a keserű epe.
- 15 Ha te a szegény szerelmest ily kegyetlen' sujtolod,
 Ajakadról én ezentúl több csókot nem rabolok.

100. Szerencsekívánás.

Caelius Auflénust, Quintius Auflénát:

- Egy testvért szeret, ő a fiut, ez meg a lányt,
 Vérónának e két deli dísze, virága: valóban
 Test-és vérbeli szép ritka baráti frigy ez !
- 5 Most sikerét kinek esdjem? o Caelius, én a tiédet:
 A te barátságod megbizonyúlt igazán,
 A mikor örületes vad láng aszalá a velőmet.
 A szerelemnek ezért legyen az üdve tied.

101. A testvér sírja mellett.

Sok országon és sok tengeren átkelve
 Jöttem édes bátyám, e szomorú helyre,
 Sírí adományom hogy neked megadjam
 És néma hamvadhoz búcsú elzokogjam;
 5 Hamvadhoz, mert téged magadat kegyetlen'
 Elrabolt tőlem a sors érdemed ellen.
 De mint ős szokásul szent kegyelet tartja,
 Hogy gyász-adományul végye a sír hantja,
 Vedd bátyám, im rá hull öcsédnek a könnye,
 10 S isten veled, édes, légy áldva örökre!

102. Bizalomkérés.

Hű barát ha bizik hallgatag barátban
 S föltárja előtte szíve rejtekit:
 Sorolj csak azokhoz, Cornelius, bátran,
 Higgy Harpokratesnek s nem csal meg e hit.

103. Silóhoz.

Nos vagy a tízezer ast add meg valahára, te Silo,
 És ám légy azután durva, goromba, pimasz;
 Vagy ha a pénz örömed, szünj meg hát lenni kerítő
 És a mellett is durva, goromba, pimasz.

104. Egy kotnyeleshez.

Hiszed, gyalázni tudtam kedvesem,
 Ki drágább kincsem, mint a két szemem ?
 Nem, nem gyaláz az, a ki így szeret,
 De te s Tappo nappal látsz rémeket.

105. Hiú erőlködés.

Mentula a Helikont megmászni igyekszik erővel :
 Vasvillán veti le onnan a múzsasereg.

106. Könnyü portéka.

Látva a szép gyereket, mellette meg a kikiáltót,
 Nem hiszed-e, maga is vágyik eladni magát?

107. Nem remélt boldogság.

Ha megnyeré üdvét a szív, reménye múlva,
 Az ünnepnapja a lelkünknek igazán.
 Ezért aranynál aranyabb nekem, hogy újra
 Vágyó szívemre visszajöttél, Lesbiám,
 5 Vágyó szívemre, nem-remélve, visszajöttél
 S önként! e szép nap mily dicső fényben ragyog!
 Van-e a földön üdv, a mely nagyobb ez üdvnél?
 Van-e oly boldog ember, mint most én vagyok?

108. Útlevél a másvilágra.

Hogyha a nép vágya szerint elpatkolnál egyszer
 Cominius, te a rosszban megőszült gazember,
 Nem kétlem, hogy nyelved, a jók esküdt ellensége
 Kivágva a keselyűnek lenne kedves étke,
 5 Két szemedet a fekete holló szája kapja,
 Beled kutyák, egyéb részed farkasok falatja.

109. A kívánság teljesültéért.

Azt mondod, édes éltem, bár szivünk szerelme
 Örökké üdvöt adva mindig tartana:
 Ó istenek, e szép szó vajha teljesedne,
 És vajha lelkiből, őszintén szólana,
 5 Egész éltünkön át hogy híven elkísérne
 E szent szerelmi frigynek örök üdvössége!

110. Auflénához.

Aufléna! derék szeretőknek a bére dicséret,
 Annak meg fizetés, a ki eladja magát.
 Ám te adott szavadat megszegvén, rosszakaróm vagy,
 S hogy csak kapsz, de nem adsz, rút művelet bizony az.
 5 Tisztos, szót a ki tart, a szemérmes meg nem is ígér,
 Aufléna, de csak lesni a préda után
 S bűni ki tiszte alól: azt nem teszi kapzsi személy sem,
 A ki egész testtel prostituálja magát.

111. Ugyanahhoz.

Aufilena, az egy férjjel ha a nő megleégszik,
Ritka dicsőség jut néki ez érdemeért:
Ám inkább hadd bírja a tested akármely utolsó,
Mint nagy bácsidtól öcseseid anyja te légy!

112. Nasóhoz.

Hajh be sok ember vagy, Naso, és mégse sok ember
Jár te reád, Naso; sok vagy igen s pathicus.

113. Cinnához.

Consul Pompeius hogy először volt, a Mucilla
Két szeretőt tartott; consul, o Cinna, megint
S megvan a két szerető, de ezerré nőtte magát ki
Egy-egy. Nincs szaporább, mint az ilyen rima-faj.

114. A szegény gazdag.

Firmumi birtokival jogosan szerepel vagyonosnak
Mentula: annyi remek holmija van neki ott,
Mindenféle madár, halak és vad, rétje, vetése.
Hasztalan: úgy pazarol, hogy jövedelme kicsiny.

- 5 Így lehet ő vagyonos, ha magának semmije sincsen.
Birtoka szép, de mit ér? koldus a birtokosa.

115. Croesus vetélytársa.

- Harmincz holdra terül el az erdeje Mentula úrnak,
Negyven hold a vetés, tenger a többi java.
Hogyne haladná meg Croesust is dús vagyonával,
Ő, kinek egy parkban van java annyi ezer?
5 Végtelen erdő, rét, buzaföld, tengernyi tavakkal
Túl Operenczián, Oceanus-vizekig?
Nagy dolog ez mind, ámde a legnagyobb ő a nagyoknak,
És nem is ember, igaz mentula-tag, meredő.

116. Gelliushez.

- Kallimachos könyvét sokat olvasgattam
Dalt keresve, melyet elküldjek neked,
Hogy békélve mérged' többé ne töltsd rajtam
S nyilad be ne verje szegény fejemet.
5 Most látom a munkám hogy veszett im kárba,
Gellius, s esdeklés, kérés hasztalan.
Hát jó! köpenyemen lehull az a dárda,
De te lakolsz, kebled szegzi át nyilam.

Töredékek.

1.

E berek, Priapus, legyen tőlem néked ajánlva,
Szent szokásul a hogy divik Lampsacus- s Priapusban.
Főleg téged imádnak ott hellespontosi parton,
Nincs a föld kerekén sehol part oly osztriga-termő.

2.

Ámde jambusimat ki nem kerülöd.

3.

... nagy gyönyör nyalni a javaimból.

JEGYZETEK.

1. Ajánlás.

Catullus ebben az egyszerű, kedves ajánlásban apróbb verseinek («nugæ», játszi holmi, bohóság) egy kisebb gyűjteményét földijének és barátjának az ismert történetíró Cornelius Neposnak ajánlja. Hogy melyek azok a költemények, a melyeket e gyűjtemény magában foglalt, nem tudhatjuk; annyi bizonyosnak mondható, hogy az összes költeményeket nem foglalhatta magában (mint Bentley, Schwabe és mások hitték), mert egy csaknem 2300 verssorból álló könyvet a költő nem nevezhetett volna *libellus*-nak, sem nagyobb költeményeit nem jelezhetette volna a *nugæ* szóval. Sokkal valószínűbb az a föltevés, hogy a Neposnak dedikált gyűjtemény csak az első hatvan költeményt foglalta magában (Brunér, Ellis) vagy csak az első tizennégyet (Schulze, Richter). Ez utóbbi föltevés szerint t. i. a XIV b. epilogus lett volna az olvasóhoz. Viszont az is könnyen föltehető, hogy a Neposnak ajánlott kisebb gyűjtemény darabjai a mostani gyűjteményben szét vannak szórva (Riese). Lásd a Bevezetés III. fejezetét.

Corn. Neposnak az 5—7. versekben említett nagy műve a három könyvre terjedt *Chronica* vagy *Annales*, a mely nem maradt ránk. Elő volt adva benne az egész görög és római történet s valószínű, hogy Corn. Nepos már abban dicsérettel tüntette ki Catullust. Atticus életrajzában (12, 4) is van egy passus, a melyben Catullust közvetve dicsérettel említi: «L. Julium Calidum, quem post Lucretii *Catullique* mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse ætatem vere videor posse contendere».

2. *Mellyet a tájték ép imént csiszolt ki.* A rómaiak papyrus-hártyákból álló hosszú tekercsekre írták műveiket; a tekercset egy csőre tekerték, úgy, hogy a könyvnek henger alakja volt.

A henger felső és alsó lapját tajtékkővel kisimították, a csövön pedig gombokkal ékesített pálczikát dugtak keresztül. Az egész tekercset szalagokkal kötötték össze.

9. *Dicső, szűz patronánk*: Minerva (Pallas Athene), a költők védőasszonya.

2. Lesbia verebéről.

A következővel együtt Catullus leghíresebb, számtalanszor emlegetett és utánzott költeménye. Már Juvenalis (VI, 8.) említi, Martialis pedig több helyt. A mi a *verebet* illeti, tudnunk kell, hogy az a régieknél nem volt olyan megvetett madár, mint nálunk; Vénus egyik madara volt, azért szerelmesek kedveskedő megszólításul is használták a nevét, mint Plautusnál látjuk. Sappho egyik költeménye szerint (Fr. I, 9.) Venus kocsiját verebek húzzák. A római nőknek általában kedvelt madara volt. Martialis egyébiránt (11, 6, 16), úgy látszik, obscén értelemben érti a *passert*-t s Politianus és más renaissance-korbeli tudósok követték. Ilyen magyarázatra azonban semmi okunk sincs.

11. *Mint Atalanta*. Atalanta, Schoineus leánya, a görög mythologia Brunhildéje, annak ígérte oda kezét, aki őt futásban legyőzi, a ki azonban a versenyben kudarcot vall, az halál fia. Midőn azonban Melanion (vagy Hippomenes) szállt vele versenyre, maga is szerelemre lobbant iránta s midőn Melanion futás közben Aphroditétől kapott három arany almát dobott el, Atalanta szándékosan elmaradt, hogy az arany almákat fölszedhesse s késlekedésével Melaniont győzelemhez juttassa. A látszólag messziről vett hasonlat tehát egészen természetes. A költő épen úgy vágyik játszani a verébbel s szívének enyhületet szerezni, mint a hogy Atalanta vágyott az arany alma (a szerelem symboluma) segítségével Melanion nejévé lenni.

A befejező három sor az eredeti szöveg alkotása szerint (*possem-gratum est*) mindenesetre lazán függ össze az előbbiekkal; ezért a megelőző tíz sort sokan befejezett költeménynek tartják s a kérdéses három sort más költeményekhez illesztik, így Roszbach a 38-ikhoz, Pleitner, Schwabe, Baehrens a 14 b-hez. A tartalmi összefüggés azonban a mellett szól, hogy ezt a három sort jobb itt hagyni

hagyományos helyén s a grammatikai összefüggés hiányosságát avval magyarázni, hogy a 10. vers után egy vers elveszhetett. Hogy a befejező hasonlat rajza különben is Catullust jellemző sajtóság, azt a 11. és 65. költemény befejező hasonlata bizonyítja. Egyébiránt a grammatikai összefüggést is helyreállítaná (minden hézag föltevése nélkül) *Is. Voss coniecturája: tecum ludere sicut ipsa posse, et tristis animi levare curas, tam gratum est mihi . . .*»

3. A veréb halálára.

Az előbbinél is híresebb és még többször utánzott bájos költemény. Először Ovidius utánozta egy papagály (psittacus) halálát sirató költeményében (amor. 2, 6), azután Stella, kinek egy galamb halálán való kesergését Martialis említi, majd Statius (Silv. 2, 4.). Hivatkozik Catullus e költeményére Juvenalis Sat. 6, 8. Érdekes az Aquitaniában Auch város közelében 1865-ben talált márványtábla, a mely a Kr. utáni 2-ik századból való s egy Myia nevű ölebecske elhunytát siratja catullusi módon (v. ö. Hermes, l. 1866. p. 68.):

Quam dulcis fuit ista, quam benigna,
Quæ cum viveret, in sinu iacebat
Somni conscia semper et cubilis.
O factum male, Myia, quod peristi!
Latrares modo, si quis adcubaret
Rivalis dominæ licentiosa.
O factum male, Myia, quod peristi!
Altum iam tenet insciam sepulcrum,
Nec seuire potes nec insilire
Nec blandis mihi morsibus renides.

Catullus e versét Révai hexameterekben dolgozta át *Alagyáinak* I. könyvében. Kiss József «*Hanzi*» cz. költeményében több mókázással, mint catullusi humorral, egy kanárit parentál el.

15. *Szép verébkém (tam bellum mihi passerem).* E kifejezésből, valamint az egész költeményből, mely a pathos és szelid humor keveréke, azt lehet következtetni, hogy a szerelmi frigy Catullus és Lesbia közt ekkor már fennállott, s az vágy, a mely az előbbi költeményben van kifejezve, teljesült. (Kr. e. 61?)

4. A révbe tért gálya.

Bithyniából Kr. e. 56-ban tavasszal haza térvén Catullus, azt a bárkát, a mely onnan szerencsésen haza hozta, a Gardatavon a hajósok védő isteneinek, Castornak és Polluxnak ajánlja fel ebben a hangulatos költeményben, melynek tiszta jambusai mintegy éreztetik a habokat egyenletes evezőcsapással szeldelő hajó szünetlen haladását. A költő az utat jelezve, a melyen áthaladt, megfordított rendben sorolja fel a helyeket. A kiinduló pont tehát a 13. versben említett Amastris, Paphlagonia partján. Paphlagoniában van a Cyturus hegye is, a melyen a bárkának fája nőtt. (Paphlagonia t. i. szintén a bithyniai praetor kormányzása alatt állott). Tehát Amastrisból indult el a hajó, áthaladt a Propontison, aztán a kisázsiai part mentén Rhodusig, onnan a cyclosok szigetsorozatán keresztül az Ádriai tengeren. Kérdés azonban, mi módon jutott a hajó az Ádriáról a Gardatóra, mert erről a költő semmit se szól, de a dolog alig is lehetséges, mert a Gardató nincs és nem is volt összekötve a tengerrel. Orti gróf Sirmio (Sermione) félszigetről írt szép könyvében (*La penisola di Sirmione sul lago di Garda, illustrata dal nobile conte Giovanni Girolamo Orti Manara, Verona 1856. 327 lap folio*) fölteszi azt a lehetőséget, hogy a hajó Pón és a Mincion s egy azóta eltűnt csatornán át juthatott a Gardatóra (V. ö. Leutsch, Phil. XII. 754.), de sokkal egyszerűbb *Riesének* a magyarázata, hogy Catullus nem magát a bárkát ajánlja fel a Dioskurosoknak, hanem annak miniatüre-képét mint anathémát, mert hiszen különös volna, hogy egy új hajó mindjárt első útja után nyugalomba kerüljön. Ezért bajos megmagyarázni a 25. vers kifejezését («immár nyugalomban agg»), akár magára a hajóra, akár képére vonatkoztatjuk. A költemény lényege mindenesetre a valóság és a képzelet összeolvasztásában áll s nem szabad benne uti naplót keresnünk. Hatását mutatja, hogy Vergilius neve alatt egy költemény maradt reánk, a mely Catullus e versét parodizálja.

5. Csak éljünk és szeressünk.

Catullus és Lesbia szerelmének delelő pontját jelzi e közvetetlenségével s igazságával megkapó költemény Kr. e. 61—60-ból. «N' est-ce pas là l' immortal chanson de l' amour?» — kérdi Couat Étude sur Catulle p. 57. Párja a 7-iknek. Ez a kettő csaknem olyan híres lett mint a verébről szóló két költemény (2. 3.). Martialis többször emlegeti. Sok utánzás tárgya volt. Úgy látszik, Petőfi is ismerte, mint *Így ni!* cz. költeménye mutatja:

Így ni, látod: ennyi az egész.
Mi van ebben? — nemde meg?
No de hogy páratlan ne legyen,
Nesze hát még ez az egy.

Jaj, te kis esík, már elsiklanál?
A világért sem szabad!
Három a táncz s minden a mi jó
S így vedd három csókomat.

Ráadásul még a többihez,
Tedd el a negyediket!
Bizony isten örömet adom!
Édes örömet neked!

Végre — azt mondják — úgy jó a pénz,
Hogyha megszámlálva van;
Hanem a csók csak nem pénz talán?
Hadd legyen hát számtalan!

11. *Hogy elfelejtük hány? zavarjuk össze . . .* A babonás hit nemcsak régente, hanem most is azt tartja, hogy a sors adományait gondtalanul, számba vétel nélkül kell éldelnünk. A gazda, kivált az olasz, nem olvassa meg a fáján a gyümölcsöt, a játékos a nyert pénzt.

6. Vallatás.

Flavius, a kit a költő faggat, hogy szeretőjét nevezze meg, ismeretlen egyéniség. A 7—11. sorok arra mutatnak, hogy Catullus közelében lakott, talán csak egy fal választotta el tőle. Valami nagy barátság a befejezés daczára sem igen lehetett köztük.

Az egészset v. ö. Hor. Carm. I. 27.

8. *Mely koszorúban, syr olajban fürdött.* Syr olaj = parfum. A koszorú a mulatók fejéről hullhatott az ágyra, a parfum is a benne fekvőktől származhatott. Egyébiránt magát az ágyat is beparfumözték.

7. Hány csókot?

Az 5. költemény párja ugyanabból az időből. A költő felel Lesbianak talán épen az 5. költemény olvasásakor felvetett kérdésére, hogy hány csókkal elégszik meg. A költő annyi csókot kíván, a mennyi porszem van a Sahara síkján, a hány csillag van az égen. Mind a két kép gyakori a magyar népköltésben is. A porszemek megszámlálhatatlan voltát már a Genesis (22, 7) említi, valamint Homeros s azóta majd minden költő. A 4—7. sorok, a melyekben a költő szinte földrajzi pontossággal részletezi a dolgot, az alexandriai tudós költők modorát utánozzák s a mi izlésünk szerint kirínak a költeményből.

4. *A fenyütermő Cyrene mezején.* Cyrene Cyrenaica fővárosa.

5. *Battus szent sírjától.* Battus király volt Cyrene alapítója. Sírja a város piacza közelében volt.

6. *Jós Juppiterhez, t. i. Juppiter Hammon oraculumához a Siwah oasison.*

8. Ha férfi vagy, légy férfi!

Az először csalódott vagy megbántott szerelmes monológja, melyben szakításra biztatja magát, de a múlt boldogság rajzából s Lesbia kietlen jövője iránti sajnálatából sejthetni, hogy csak egy kis engesztelésre vár a leány részéről s az arany napok újra visz-

szatérnek. A költemény kétségkívül a szerelem tavaszkorából való (59-ből? Schwabe). A 15. és következő versek azt mutatják, hogy a költő csak visszautasítást, hidegséget tapasztalt Lesbiánál, ez *Lesbia bűne* (v. ö. 9. «nem kellett immár»), azt nem tudja, hogy szerencsésebb vetélytárs (Cælius Rufus?) ütötte ki a nyeregből, mert különben nem rajzolná Lesbia jövő elhagyottságát. Ez azonban így is feltűnő s fel is tűnt sokaknak: nem gondolhatta-e a költő, hogy Lesbia másban vagy másokban kárpótlást talál? Meg kell gondolnunk két dolgot. Az egyik az igazi mély szerelem egyetlen voltának, kizárólagosságának tudata. A költő érzi, tudja, hogy Lesbiát úgy, a hogy ő, más nem szeretheti. A másik dolog pedig az, hogy szerelme tárgyát, bár férjes nő volt, még mindig elég becsületesnek tartotta arra nézve, hogy mással frigyet ne kössön. Egyébiránt az ilyen kérdések: «Hozzád ki jár? szépnek ki fog dicsérni...?» nem várnak feleletet, hanem épen úgy, mint a szónoki nyelvben, pathetikus állítások s azt fejezik ki, hogy Lesbiára nézve is elvesztek az arany napok, az a boldogság, a melyet Catullussal éldelt.

9. Veranius megjötttekor.

A költő szíve egész melegével üdvözli legkedvesebb barátját, Veraniust, mikor az hispaniai útjából haza érkezett. (V. ö. Hor. Carm. 2, 7.) Veranius, a kít csak Catullus költeményei révén ismerünk, a költő másik jó barátjával, Fabullussal együtt volt Hispaniában (v. ö. 12, 14.), máshonnan (28, 1. stb. és 47. 3.) arról értesülünk, hogy mindketten egy Piso nevű helytartó cohorsához (suite) tartoztak. De kétséges, vajjon ez a Piso hispaniai helytartó volt-e s ennélfogva vele voltak-e Hispaniában. Sokkal valószínűbb, hogy annak a Pisónak a kíséretéhez tartoztak, a ki 57—55-ig Macedóniát igazgatta, s e szerint más praetorral jártak Hispaniában. Azt sem lehet meghatározni, vajjon Catullusnak bithyniai tartózkodásával egy időben voltak-e Hispaniában vagy előbb. A költeményben rajzolt naiv öröm mindenesetre arra mutat, hogy Catullus még nem vesztette el később annyira siratott testvérét s Lesbiával való viszonya is zavartalanul fennállott. A költőnek az

a vágya is, hogy az idegen föld nevezetességeiről szeretne valamit hallani (7. v.), sokkal természetesebb akkor, a mikor maga még nem kelt nagyobb külföldi útra. Jungclaussen szerint Veranius és Fabullus 61-ben voltak Hispaniában.

10. Pórus járt dicsekvés.

Vigjátéki jelenet a római életből: jellemző erkölcsrajz. A költő maga-magát satirizálva, őszintén elbeszéli, hogy megjárta Varus grisettejével, a ki előtt urat kívánt játszani s a vége az lett, hogy benne maradt a szószban. A költeményből kitűnik (7. 8.), hogy a leírt jelenet Bithyniából haza térte után kevéssel ment végbe (56- vagy 55-ben). Hogy ki volt az a Varus, a kiről itt szó van nem tudjuk bizonyosan, valószínű, hogy ugyanaz a Varus, kinek a 22 költemény szól. Valószínű az a föltevés (Muretus, Schwabe), hogy a cremonai születésű Quintilius Varusról van szó, a kinek Horatius (1, 25.) halálát siratja (Kr. e. 24-ben) s a kiről ugyancsak Horatius (A. P. 438.) úgy emlékezik meg, mint finom érzékű kritikusról. Catullus 22. költeménye, úgy látszik, szintén erre a tehetségére czéloz Varusnak. Schmidt ellenben (Proleg. p. LII.) Kiesslinggel a cremonai P. Alfenus Varus jogtudósra vonatkoztatja e költeményt, valamint a 30-ikat is.

12. *Kivált mert praetorunk bitang kölyök.* A praetor, a kinek kiséréteben Catullus Bithyniában időzött, C. Memmius volt. Lásd róla a bevezetés 5. pontját.

14. *Szólnak t. i. Varus és kedvese.*

15. *Hintóvivőficzkókra.* A gyaloghintó t. i., melyet nyolcz szállal gény czipelt, bithyniai találmány volt, aztán Rómában is divatos ett, s ott is bithyniai rabszolgákat szerettek alkalmazni e czélra.

26. *Serapishoz iparkodám,* azaz Serapis templomába. Az egyiptomi Serapis cultusa Alexandriából Görögországba és Itáliába is átszármazott. Serapis temploma a várfalon (pomerium) kívül volt, mert cultusa még nagy ellenzésre talált Rómában. (Schwabe Q. C. p. 174.) Ezért szeretett volna Varus kedvese gyaloghintón menni oda. A római demi-monde különben nagyon kapott az egyiptomi istenségek (Isis, Serapis) cultusán.

30. A *Cinna Gaius a tulajdonos*, t. i. Gaius Helvius Cinna, a Zmyrna cz. epos költője (95. költ.), Catullus jó barátja és bithyniai utitársa. A *Gaius* említésében Palmer és Postgate — talán nem ok nélkül — czélzást látnak a költő saját Gaius nevére s e szerint bizonyítékot is a Scaliger Quintusa ellen. Catullus ugyanis azt akarja mondani: Gaius a tulajdonos, de nem Gaius Catullus, hanem Gaius Cinna.

11. Üzenet.

A Lesbiához irt költemények közt valószínűleg az utolsó. Úgy látszik, Lesbia még egy kísérletet tett a költő visszanyerésére s Furiust és Aureliust küldte béke-követekül Catullushoz. De már késő volt. A költő most váltotta be régi eltökélését: «Catullus! légy erős csak, légy te férfi.» (8, 19.) A válasz egy tragödia végső accordja. Lesbia csak folytassa fajtalan életét s ne számítsen, többé arra a szerelemre, a melynek ő a megölője. A befejező kép bája — mondja Couat (*Étude sur Cat.* p. 72.) — nem mossa el a megelőző sorok kellemetlen benyomását. A rómaiak nem ismerték a nő iránti tekintetet és «la pudeur de souvenir, qui pour ainsi dire la fleur la plus delicate de l' amour.» Milyen másként búcsúzik — mondja tovább — Alfréd Musset a *Nuit d' octobre*-ban. De — tegyük hozzá — mennyivel több erő és igazság nyilvánul Catullusnál! — A 3. stropha is bizonyíték a költemény datuma mellett. Cæsar ugyanis Kr. e. 55-ben kelt át a Rajnán («Gallia Rajná»-ját, mert Gallia felől indult) és hatolt be Britanniába, másodszor 54-ben. A Cæsarra vonatkozó dicsőítő szavak (10.) arra mutatnak, hogy ekkor már megtörtént a kibékülés Cæsar és Catullus között. Ez a kibékülés t. i. 54 tavaszán jött létre, mikor Cæsar vendége volt Catullus atyjának. Ennélfogva ez a vers is 54-ben kelt. Az üzenet megvivői az éhénkórász Aurelius (21, 1.) s a földhöz ragadt Furius (23. 24. 26.) (L. Bevezetés 8. p.) Aurelius megbízhatatlanságáról szól a 15. és 21. költemény. A 16. költemény mindkettőjüket pellengérré állítja fajtalanságukért s megleckézteti, a miért Catullus költeményeit meg merték kritizálni. Hogy mindamellett mindketten jártak Catullus barátsága után, azt épen a jelen költemény

négy első strophája bizonyítja. Nem lehetetlen, hogy régebben némi baráti viszonyban volt velök a költő, mert erősebb a gyűlölet, ha a szeretet irtásán sarjadott, de e barátságnak sehol sincs nyoma, hacsak a 15. költeményben nem akarjuk fölfedezni, a melyben a költő Aureliusra bízta — bár elég nagy scrupulussal — kedvelt ifját, Juventiust. Jellemző egyébiránt, hogy még Aurelius és Furius számára is több mondani valója van a költőnek, mint Lesbia számára. Megemlítem, hogy Ellis az ő nagy kommentárában a költemény négy első stropháját nem tartja ironikusnak, hanem komolynak és igaz baráti érzés kifejezésének, különösen azért, mert Horatius egy komoly baráti költeményében (2, 6.) utánozta e helyet. Bizonyos-e, hogy Horatius helyesen interpretálta Catullus e költeményét? Az említett strophák mindenestre pathetikusak, de épen a rajtuk előmlő alexandriai tudákosság mutatja, hogy az a pathos csak affectált, gúnyos ál-pathos.

7. *A hétágú Nilus messzi a tengert megfesti.* A Nilus iszapos vize nagy területen sárgára festi a tengert.

10. *Meglátni, hol termett Caesar sok győzelme.* A «monimenta» t. i. nem egyéb, mint a Rajna, az Északi tenger s Britannia, megannyi emléke Cæsar győzelmeinek. E szavakból azt következteti Mommsen (Röm. Gesch. 3², 315), hogy a költő tényleg valami megürült állomást vár a hatalmasoktól s elindulása előtt adja a megbízást «klienseinek».

16. *Az «én kedvesemnek» gúnyos visszhangja a Lesbiához írt versek kedveskedő megszólításának.*

21. *Ne számitsen többé e szív szerelmére ...!* A megvető hang csak egy strophán keresztül tartott: az emlékeztéstől fölvert fájdalom megható szavakat s a világ poesisának egyik legszebb hasonlatát adja a költő szájába (v. ö. Verg. Aen. IX. 435.). Az érzéketlen eke nem is tudja, ha egy-egy virágot holtra sebez.

12. A zsebkendőtolvaj Asinius.

A költő felszólítja Asinius Polliót, a kinek plebeiusi családja Teatéból (ma: Chieti), a marrucinusok földjének fővárosából való volt, hogy adja vissza azt a kendőt, a melyet egy mulatság alkal-

mával tőle ellopott, először, mert annak eltulajdonítása aljas dolog, másodszor, mert a kendőt Veranius és Fabullus küldték neki Hispaniából, azért nagyon kedves előtte. Hasonló tárgyú költemény a 25. s némileg a 42. Veranius és Fabullus Hispaniában tartózkodásáról lásd a 9.-hez való jegyzetet. A szóban lévő Asinius Horatius és Vergilius barátjának, a híres C. Asinius Polliónak a bátyja volt. A *Marrucinus* nevet, mint cognoment, úgy látszik, épen azért alkalmazza a költő emberünkre, hogy a finom műveltségű Polliótól megkülönböztesse. Ez a költemény is egy darab erkölcsrajz a római köztársaság utolsó századából. Kelte 56-ra tehető, mikor C. Asinius Pollio húsz éves volt (v. ö. 8. «ha korra ifjú...»).

15. *Saetabisból*. Saetabis (ma Jativa) Hispania Terraconensisban.

13. Meghívás.

A költő pajkos humorral lakomára hívja magához barátját, Fabullust, de olyan föltétel alatt, hogy hozza magával a lakoma minden kellékét, még szép leányt is. (V. ö. «Ha jösztek, lesztek; ha hoztok, esztek.») A költő mindezért cserében csak szives szeretetet adhat, no meg egy adagot kedvesének (Lesbiának?) illatszeréből, a melyért érdemes csupa orrá válni. Igazi bohème tartalom és bon-vivant stílus. Üres erszény és tele szív. Abból az időből való, a melyből s 9. költ. Valószínű, hogy e költeménnyel akarta fogadni Catullus a Hispaniából hazatérő Fabullust, körülbelül 60-ban (Schwabe p. 243).

14. Calvus ajándéka.

C. Licinius Calvus a szellemes író és ügyvéd, a kit a leggyöngédebb barátság fűzött össze költőnkkel (v. ö. 50. 96. 53.), a Saturnalián, azaz Saturnus ünnepén (decz. 19.), a melyen Rómában szokásban volt az ajándékadás, azzal tréfálta meg Catullust, hogy egy, silány költőkből összeállított anthológiát küldött neki ajándékba, a melyet ő maga egy kliensétől kapott volt. Semmivel se lehetett volna jobban megbosszantani Catullust. Készül is a bosz-

szura. Reggel minden könyvárust bejár, összeszedi a leghitványabb költőket s elküldi revancheul Calvusnak.

A 3. sorból körülbelül megállapítható a költemény kelte. A «Vatinius-düh» («odio Vatiniano») ugyan homályos kifejezés; jelentheti Vatinius dühét Calvus iránt (Schwabe p. 259.), Calvus dühét Vatinius iránt, vagy az általános dühöt, elkeseredést Vatinius iránt; de mindenesetre a Vatinius-féle pörre vonatkozik. Vatinius Cäsarnak egyik creaturája volt. Calvus három heves beszédet tartott ellene (l. 53. költ.), az utolsót 54-ben. Ekkor kelhetett e költ.

9. *Írástudó Sulla küldötte bér.* Az itt említett Sulla ismeretlen egyéniség. «Írástudó» (litterator) jelzője arra mutat, hogy valami szegény iskolamester volt, a ki nem tudott ügyvédjének szebb dologgal kedveskedni, mint egy becsesnek hitt, silány modern anthológiával. Catullus tehát gúnyosan ezt mondja: «Verje meg az isten azt a kliensedet, a ki ezt a szemetet küldte neked honoráriumul. De ha épen az írástudó Sulla küldötte, a kitől egyebet várni úgy sem lehetett, akkor gratulálok neked, hogy még se hiába dolgoztál az ő érdekében, mert megkaptad jutalmadat.»

19. *Aquinust, Caesiust, Suffénüket:* ismeretlen fűzfapoéták. Suffenusról szól még a 22. költ.

14. b. Töredék.

Catullus kiadói sokat törték a fejüket azon, hová iktassák, melyik másik költeményhez fűzzék e töredékes sorokat. Némelyek azt hiszik, hogy az 1. ajánló költemény után besorozott előszó-féléhez tartozott (Schwabe), mások, hogy a jelen sorrendben helyén van és az első 14 költemény után következő *epilogus* töredéke (Brunér); vannak, a kik a 15-ikkel kezdődő új *cyclos* bevezetésének hiszik (Leutsch, Richter). Fröhlich a 16. költeményt kezdi e 3 sorral. Azonban ez a töredék egyik meglevő költeményhez sem illik. Tartalma szerint kétségtelen, hogy a költő szerényen, méltányos kritikát akar kérni az utókortól az ő bohóságai számára, de versét vagy nem fejezte be, vagy idővel vált töredékessé a már kész költemény.

15. Kényes bizomány.

A költő Aureliusra (l. a 11-hez való jegyzetet) bízva vonzalma tárgyát, egy fiatal gyereket, valószínűleg Juventiust s kéri, hogy tisztán őrizze meg számára a maga kéjvágyától, ha azt nem akarja, hogy olyan büntetés érje, mint a házasságtörőket. Hogy milyen alkalommal s milyen okból történt a szóban levő megbízás, nem tudjuk; az egész költeményből kitűnik, hogy a költő nem szívesen bízta rá ifját Aureliusra, de a körülményeknél fogva — talán mert útra készült — kénytelen vele. Juventiussal foglalkoznak a 24. 48. 81. és 99. számú költemények. (L. a Bevezetés 7. pontját.) A jelen költeménynyel közeli vonatkozásban van a 18—21. számmal ellátott, a mely nagyon is alaposnak bizonyítja a költőnek itt kifejezett aggodalmát.

18. *Szétrántott lábad közt, nyílt alfeleden tengeri halak és rettek járnak át.* A költő — valószínűleg tréfás túlzással — a házasságtörőkre szabott büntetéssel fenyegeti Aureliust arra az esetre, ha kötelességéről megfeledkeznék. Ezt a büntetést (*ῥαφα-vidωσις*) már Aristophanes említi. (Felhők 1083. v. ö. Juvenalis 10. 317. «quosdam moechos et mugilis intrat.»)

16. Fenyegetés.

Aurelius és Furius (l. a jegyzetet a 11.-hez) bírálgatták Catullus verseit, különösen a csókok ezreiről szólókat (5. 7.) s asszonyosoknak, elpuhultaknak hirdették a verseket is költőjüket is. E kritikusainak válaszol itt Catullus s a maga védelmére azt az elvet állítja föl, hogy elég, ha a költő maga tiszta, feddhetetlen, költeményei asszonyosak, pikánsak is lehetnek, mert csak úgy igazgathatják az idősebbeket. Ilyen bírálatra éppen Aureliusnak és Furiusnak van legkevesebb joga, a kik éppen asszonyi szerepre aljasítják magukat; éppen ezért könnyen tapasztalhatják majd, hogy Catullus «férfi». A régiek közül sokan elfogadták Catullusnak itt kifejezett különös elvét, így pl. Ovidius, Trist. 2, 353. «*Crede mihi, mores distant a carmine nostro: vita verecunda est, Musa*

iocosa mihi.» Így Martialis (I, 5, 8. *«lasciva est nobis pagina, vita proba est»*), így Plinius (Epist. 4, 14, 4.). Egészen más, szerintünk sokkal helyesebb elvet fejeznek ki Aristophanes köv. versei (Békák 1057. skk.): «A költő a rosszat rejtse, takarja, ne pedig mutogassa, tanítsa bizony; mert lám, a gyenge gyerekeknek van, ki vezesse, tanító: ilyen felnőtt embernek a költő.» (Ford. Arany János.) Azonban Catullus költeményére nézve két dolgot kell meggondolnunk: az egyik az, hogy a régiek izlése, mint ezt épen Aristophanesnél is látjuk, nagyon könnyen túrté, sőt megkívánta a beszéd leplezetlenségét; a másik az, hogy Catullus e versében sok a szándékos túlzás és az *ad hominem* argumentatio.

12. *Olvasván a csókok ezréről*, t. i. az 5. és 7. költeményben. Furius és Aurelius t. i. e versekből következtették, hogy Catullus fél-ember, mivel a csókkal megelégszik.

17. Colonia városához.

Colonia Alex. Guarinus szerint a *Cologna* nevű kis városka Veronától keletre egy pár órányira. Ennek a városnak kívánja tréfásan Catullus, hogy teljesedjék régi vágya, hogy t. i. új hidat kapjon, de oly föltétel alatt, hogy előbb egy vén álomszuszék, a ki fiatal feleségével sem törődik, bukják le a régi hídról a mocsárba: ott talán majd fölébred álmából és levedli lustaságát. Hogy ki volt ez a vén álmodó, nem tudjuk. A 8. versből («egy földim») kitűnik, hogy veronai volt. Westphal (p. 174.) azt hiszi, hogy annak az Aufilenának a férje, a kiről a 100. 110. és 111. költeményekben van szó, de ennek a föltevésnek ellene mond a 100. költemény, a hol Aufilenáról mint Quintius jegyeséről van szó.

1. *Hosszú hidon enyelgni*, t. i. népünnepek, táncmultságok, ünnepi processiók alkalmával.

6. *Marsnak a papja*. Mars papjai, a Saliusok, vagyis tánczoló papok márczius 1-én heves tánczlépésekkel járták be Rómát. Régi feliratokból kitűnik, hogy Saliusok egyes vidéki városokban is voltak.

19. *A ligüri vadonban.* Ligúria rengeteg erdeiben sok hajó-építéshez szükséges fát vágtak.

26. *A vas sarút a számarról:* nem patkóra kell gondolnunk, noha a patkót már a régiek ismerték, hanem valóságos vasveretű sarúra, a melyet az állatok lábára húztak.

18—21. A vetélytárshoz.

A kéziratokban a 17. költemény után közvetlenül a 21. következik; azonban régibb kiadók valószínűleg a mérték azonos-sága miatt ide iktatták a gyűjteményünk végén található első töredéket 18. költeménynek s megtoldották két pseudovergiliusi költeménnyel, mint 19. és 20-ikkal, a melyek találhatók Rib-beknél (appendix Vergiliana p. 147—150). E helytelen betoldá-sok következtében támadt számozást azonban a mai kiadók is megtartják, hogy más számozással zavart ne idézzenek elő.

E költemény mintegy folytatása a 15-iknek. Ott a költő nagy aggodalommal Aureliusra bízta kedves Juventiusát; aggodalma alaposnak bizonyulván, ezt a költeményt intézi hozzá, a mely-ben újabb fenyegetéssel iparkodik Aureliust kötelességére figyel-meztetni.

22. A versgyártó Suffenus.

Ki volt az a Suffenus, a kinek költői működését itt Catullus nevetségessé teszi, nem tudjuk. Említve van a 14. költemény 19. versében is. A költő rajzából kitűnik, hogy Suffenus különben tisztességes, művelt ember volt, csak az volt a hibája, hogy tö-mérdek rossz, bundaszagú verset írt, még pedig remek kiállítású tekercsekbe, hogy annál jobban bámulhassa önmagát. A satirikus rajzot azonban váratlanul általános morális elv fejezi be, mely-ben a költő azzal menti Suffenust, hogy vagy egy, vagy más dolog-ban mindnyájan ilyen kicsinyes, magunk iránt elfogult bolondok vagyunk. (Nincs rá ok, hogy a befejező négy verssort Riesével későbbi, idegen toldaléknak tartsuk.)

A költemény Varushoz van intézve, nyilván a 10. költemény Varusához, a ki Horatius szerint (A. P. 438.) finom érzékű kri-tikus volt s igazolhatta Catallusnak Suffenusról mondott ítéletét.

5. *S nem is vakart papíron, mint mások teszik.* A vakart papiros (palimpsestos) olyan pergament volt, a melyről az előbbi írást levakarták, hogy egyebet írjanak rá.

6. *Velin-papyrus*, az eredetiben: «királyi papyrus», a melyet Suetonius *charta Augusteának* nevez.

7. *Új hengergombja s szép vörös zsinórja van.* Hengergomb (umbilicus) t. i. az a díszes végű pálczika, a mely körül a könyv papirosát tekerték. A vörös zsinór valószínűleg a tekercs összekötésére szolgált.

8. *Tajtékkötől sima*: l. 1, 2.

21. *De, mely hátunkon csügg, nem látjuk a batyut.* Czélzás Aesopus egy meséjére (elbeszéli Babrios 66. és Phædrus 4, 24.), mely szerint mindenki két zsákot hord, egyiket a mellén, másikat a hátán; mások hibáit a mellünkön csüngő zsákba teszszük s ezért mindig látjuk, a magunk hibáit a hátunkon csüngő zsákba dobjuk, mert nem akarjuk látni (v. ö. Hor. Sat. 2, 3, 299).

23. Az inséges Furius.

Furiusról l. a 11. költemény magyarázatát. Róla szól a következő 24. költemény is, a melyből kitűnik, hogy a költő ép úgy féltette Juventiust tőle, mint Aureliustól. A jelen költemény megírására az szolgáltatott alkalmat, hogy Furius százezer sestertiust kért kölcsön Catullustól. A költő, a kinek — úgy látszik — nagyon a begyében volt Furius, a ki nagyon szerette a ragaszkodót játszani (l. 11, 1.), e nyers hangú költeménynyel válaszol Furius kérésére s kiméletlenül pellengérre állítja benne Furius háztartását. «Szegénységedre hivatkozol? hiszen nagyon nagy boldogságban élsz, nem lévén veszteni valód: minek hát neked a százezer sestertius?» Utánozta Martialis XI, 32.

1. *Nincs . . . mit apríts a tejbe*, szabadon e helyett: «nincs se szolgálád, se kasszád», a mit kár volt meg nem tartanom s nem így írnom:

«Nincs neked, Furius, se szolgálád, se kasszád,
Nincs tüzed, se pókod, sem egy szál poloskád.»

14. *A naptól, a fagytól*: mert az utcán élnek.

24. Juventiushoz.

Juventius valószínűleg nem más, mint a 15. és 21. költeményben szóban levő kedves fiú, a kit a költő Aureliusra bíz, ámbár Riese tagadja az azonosságot. Juventius kétségkívül előkelő család gyermeke volt s mint a 48. és 99. versek mutatják, nem viszonozta Catullus vonzalmát, ép úgy, mint Marathus nem a Tibullusét. Itt azt veti szemére a költő, hogy a csinos, de földhöz ragadt Furiust boldogítja. Furius nincs ugyan megnevezve, de a 8. és 10. vers szavai világosan mutatják, hogy az előbbi költemény Furiusáról van szó.

1. *Szép virága Juventius-fiaknak.* A Juventiusok Tusculumból költöztek Rómába Kr. e. 380-ban, s 163-ban consul is került ki belőlük.

Midas kincseit. A régieknél közmondásos volt; mi inkább Dariust és Cræsust emlegetjük.

25. Felszólítás.

A költő felszólítja az Asinius eljárását (l. 12. költ.) utánzó, tolvajkodó Thallust, hogy adja vissza a tőle ellopott tárgyakat, különben kíméletlenül megkorbácsolja. Egyelőre ez a költemény helyettesíti a korbácsot, a mely kíméletlenségben csak a szókimondó Catullusnál nem rikítja párját. Thallus kilétéről nincs tudomásunk. *Schwabe* (Quæst. Cat. p. 149.) azt hiszi, hogy Juventiust nevezi így a költő, s Thallus szerinte nem egyéb, mint a Juventiusok egyik ágának mellékneve: Thalna módosított alakban. *Ellis* ellenben valódi névnek tartja a Thallust, a mely föliratokban is előfordul, s azt hiszi, hogy valami tánczos lehetett e név viselője valamely rosszhírű házban. *Schulze* viszont (de Cat. Græcorum imitatore p. 34.) a 12. költeményben hasonló vádakkal illetett Asiniussal azonosítja. Valószínű, hogy afféle fürdőtolvaj volt (ezért lophatott felöltőt is), mint Vibennius senior és iunior (l. 33. költ.) s Thallus valódi neve volt. A költeményben

előforduló sok *l* (az eredetiben: 39., a fordításban 35) s a sok kicsinyítő szó illik az elpuhultság rajzához.

5. *Midőn istennőd rámutat az elbóbiskolókra.* Ez a sor megromlott (metrikailag mindenesetre hibás) alakban maradt fenn, a melyet számtalan coniecturával iparkodtak javítani, de mind-edig kielégítő siker nélkül. Az istennő, a kiről szó van (akár a *diva* magában, akár a *diva mulier* fejezi ki), valószínűleg nem más, mint *Laverna* vagy *Larunda*, a tolvajok védő istenasszonya: ez ad jelt Thallusnak a lopásra. Más magyarázatok szerint *Venus*, a ki a vendégeskedőket kifárasztotta, vagy *Angerona*, a hallgatás, vagy *Murcia*, a tétlenség istennője.

7. *Hispani lenkendőmet*: l. a 12. költ. magyarázatát.

Bithyni tarka könyvem. Voltakép nem bizonyos, miről van szó mert a *catagraphus*-t sokféleképp magyarázzák. Mindenesetre valami tarkára festett vagy hímzett csecse-becsét kell értenünk rajta.

26. Különös szél.

«A ti villátokat, *Furius*, nem éri a szél, elég, hogy 15,200 *sestertius* orkánja ráfűtt, vagyis ennyi adósság van rátáblázva.» A magyarázatok eltérők a szöveg különböző volta szerint. Az *Oxoniensis* az 1. sorban *ura*-t ír (= *vestra*), a *Sangermanensis nostra*-t, s a régiebb kiadók általában ez utóbbit fogadták el. Azonban nem valószínű, hogy a költő saját vagyoni állapotán való élezelődését épen a tolakodó, a földhöz ragadt *Furiushoz* (l. a 11. 23. és 24. költ.) intézze. Egészen más, mikor jó barátja, *Fabullus* előtt beszél pókhálóval beszótt üres tarsolyáról (l. 13. költ.). *Furius* valószínűleg dicsekedett, hogy az ő villája milyen kedves szellőt kap, mire *Catullus*, a ki a nagyzó *Furius* éhenkórász voltát másutt is gúnyolja (15. 18—21.), azt feleli, hogy igen, szellő fuvall *Furius* villájára, de az adósság szelleje (*Schwabe Qæst. Cat. p. 154.*).

4. *Tizenötezernek*, tizenötezer (pontosan 15,200) *sestertius* nem nagy összeg volt, körülbelül 3000 korona. *Furius* szegénységére azonban jellemző, hogy villáját, a mely kétségkívül többet ért, ennyiért is kénytelen volt elzálogosítani.

27. Bortal.

Eleven közvetlenséggel írt bortal. Hogy milyen körülmények közt született, nem tudjuk. Postumia, a kiről szó van, az asztal asszonya (magistra bibendi) volt, azaz ő szabta meg a bor vegyítésének módját. (V. ö. Horatius Carm. I, 27.) A fordítás népdal-rhythmusát talán igazolja a tartalom, egyébiránt szintén hendecasyllabus.

1. *Falernumi ó-bort.* A falernumit a régiek a legjobb borok közé számították. Ma kevesebbre becsülik.

4. *Részeg, mint a csap.* Az eredeti szavai szerint: «ittasabb, mint egy ittas (tele, duzzadó) szőlőbogyó.»

28. Solamen miseris ...

Részvétirat Veraniushoz és Fabullushoz, a költő legjobb barátaihoz, abból az alkalomból, mikor Piso provinciájából, a kinek kíséretéhez (cohors) csatlakoztak volt, üres zsebbel tértek haza. (L. a 9. költemény magyarázatát.) E szerint arról a Pisóról van szó (L. Calpurinus Piso Caesoninus), a ki 57—56-ban mint praetor Macedoniát igazgatta és fosztogatta s a ki ellen visszatérte után Cicero heves támadásokat intézett. A Cicerónál olvasható jellemrajz nagyon összevág a Catulluséval. E szerint e költeményt 56—55-ben írhatta Catullus.

1. *Könnyű vándorok* : mert üres kézzel tértek haza.

5. *Ama gézengúzzal* : Pisóval.

7. *Praetorum kisérven* t. i. Memmiust, a ki Bithyniának a praetora volt.

8. *A hasznót ekkép iktatom* : gúny. A haszon gyanánt beírt jegyzet obscén képével nem szó szerint veendő, hanem csak azt akarja mondani, hogy Memmius a legnagyobb non-chalanceszal szedte rá Catullust s hiúsította meg reményei valóságát.

12. *Nem kisebb a szerszám* ... azaz titeket is ép olyan aljasan szedett rá a praetorotok, mint engem az enyém.

14. *Ilyen a nagy urak híres barátsága.* («Nem jó nagy urak-

kal egy tálból cseresnyét enni.») A Pisók állítólag Numa királytól származtak, a Memmiusok Mnestheustól, Aeneas egyik kísérőjétől.

29. Cæsarhoz.

Híres, heves támadás Cæsar kegyeltje, Mamurra, valamint ennek révén maga Cæsar s végül veje, Pompeius ellen. A költő felháborodik azon, hogy a formiai Mamurra, Cæsar műszaki ezredese (præfectus fabrum) a galliai hadjáratban, úgy megszedte magát Galliában és Britanniában s Cæsarral együtt Adonist (mai nyelven: Don Juant) játszik. Minthogy Cæsar 55 őszén intézte első hadjáratát Britannia ellen s Julia, Cæsar leánya s Pompeius felesége 54 szeptemberben már meghalt, e két időpont közé kell esnie e költemény irásának. (V. ö. Haupt Quaest. Cat. p. 15—21.) Pendantja e költeménynek az 57-ik. Suetoniusból tudjuk (Jul. 73), hogy Cæsart érzékenyen érintették a Mamurra miatt ellene intézett versek (v. ö. 54., 6.). Mamurráról szól még a 41. és 43. Mentula néven ugyancsak őt ostorozza a 94. 105. 114. és 115. költemény. *Munro* (The journal of Phil. II. 1869. p. 1—34.) Catullus támadásának élet akarja venni s azt állítja, hogy Catullus ép úgy, vagy még jobban támadta Pompeiust s Cæsar ellen támadása csak olyan *fescennina iocatio*. Ennek ellenében Leutsch (Philol. 41, 283.) Drumannra hivatkozik, a ki egész sorát hozza fel a nőknek, a kikkel Cæsarnak viszonya volt, valamint Suetoniusnak említett helyére.

5. *S te szajha Romulus.* Romuluson gúnyosan Cæsart érti, a kit *pater patriæ* névvel tüntettek ki.

8. *Új Adoneus.* Adoneus vagy Adonis Vénus kedvelt ifja.

18. *Került a sor Pontus majd meg Hiberia kincsére...* Pontus kincsére 66—64-ben, mikor Pompeius Mithridatessel, Pontus királyával hadakozott; Hiberia kincsére pedig 61-ben, mikor Cæsar Lusitaniában harczolt s ott gazdag zsákmányt gyűjtött. Az *aranyhordó Tagus* a mai Tajo, a melyből régente aranyat mostak.

23. *Szerelmeses vő és szerelmeses após:* Pompeius és Cæsar.

30. Szemrehányás Alfenushoz.

Catullus szemére hányja Alfenusnak, a kinek személye különben ismeretlen (v. ö. Schwabe Quæst. Cat. p. 85.), hogy visszaélt az ő bizalmával s cserben hagyta a veszélyben, a melybe maga csalta bele. A költeménynek, a mely nem engesztelhetetlen haragot, hanem inkább mély bánkódást fejez ki, körülményeit, alkalmát nem ismerjük; magából a költeményből nem lehet semmi biztosat kiokoskodni. Ennélfogva azt sem tudhatjuk, vajjon a 8. versben említett *szerelem* a Lesbíával való viszonyra vonatkozik-e, vagy csak a baráti érzelemre. B. Schmidt (Prol. IX.) Kiesslinget követve P. Alfenus Varus cremonai jogtudósra gondol, mint a ki Catullust Lesbíánál beajánlotta, de később, mint e költeményből kitűnik, cserben hagyta.

V. ö. Petőfi: «Isten veled, te elpártolt barát, veszett ebként ki szívem megmarád . . .»

31. Hazaérkezéskor.

Catullus, Bithyniából (= Thynia 6. v.) 56-ban haza érkezvén, a viszontlátás boldog érzésével ebben az egyszerűségével megkapó költeményben üdvözli a Garda-tó (lacus Benacus) félszigetét, a sziklás Sirmiót (ma Sermione), s rajta kedves nyaralóját. A félsziget északi csúcsán a későbbi császári korból való villa maradványai láthatók, a melyeket mint Villa di Catullo-t mutogat a cicerone. Az egész költemény azt a gondolatot fejezi ki, a melyet Goethe így mond: «Warum in der Ferne schweifen, Sieh', das Gute liegt so nah'.»

V. ö. Arany: «Itthon.» Tompa: «Itthon vagyok, haza jöttem valahára . . .» Petőfi: «Szülőföldem.»

32. Ipsithillához.

Billet doux Ipsithillához, a kit különben nem ismerünk; azt sem tudjuk, igazi vagy költött név-e; mivel azonban ténynek ve-

hető, hogy Catullus csak Clodiát nevezi költött néven (Lesbia), Ipsithilla igazi név lesz, valószínűleg valami meretrix neve, a mint a költemény leplezetlen szavai elárulják.

33. A két Vibennius.

Gyakori a panasz a régieknél a fürdőtolvajok ellen. A 25. költemény Thallusa is valószínűleg ebbe a rendbe tartozott. Itt most a két Vibenniusról van szó, apáról és fiúról; amaz inkább a tolvajlásban tűnt ki, fia inkább az aljas szajha-szerep útján való pénzszerzésben. A költő rájuk támad s kíméletlenül leleplezi őket.

34. Hymnus Dianához.

Hogy milyen alkalomból írta Catullus ezt az egyszerű, szép kis hymnust Dianához, a rómaiak egyik különösen kedvelt isten-asszonyához, nem tudjuk bizonyosan. Talán az augusztus 13-ikára eső Diana-ünnep (Diana in Aventino) adott rá alkalmat vagy Diana Nemorensis ünnepe Ariciában, talán ugyanazon a napon. Scaliger e költeményből azt következtette, hogy Catullus megérte a Kr. e. 17-ben tartott százados ünnepet, a mely időben 71 éves volt (l. Bevez. 1. fejezet.) (V. ö. Hor. I., 21. és Carmen Sæculare). Kétséggkívül arra volt szánva, hogy fiúk és leányok kara énekelje még pedig az első és utolsó strophát mindenesetre közösen, a 2-ikat és 4-iket talán a leányok, a 3-ikat és 5-iket talán a fiúk. Az első strophá bevezetés; a 2-ikban dicsőítik Dianát, mint Jupiter és Latona leányát; a 3-ikban mint erdőn-mezőn bolyongó vadászipstennőt; a 4-ikben mint a születés istenasszonyát (Lucina), alvilági istenasszonyt (Trivia) és a hold istenét (Luna); az 5-ikben mint az esztendő áldásadó istennőjét; a 6-ikban végre segítségét kéri a római nép számára.

7. *Kit olajfa árnyékába' szült Delosan isten-anyja.* Görög költőknél Homerostól kezdve, ki szerint a vajúdó Latona egy pálma-fába fogódzott, sokféle alakban találkozunk e mythossal. Kallimachosnál s Pausaniasnál már az olajfa szerepel.

11. *Az elrejtett tisztásoknak, a hol vadak legelésznek.*

13. *Lucinának és Junónak*, voltakép: Juno Lucinának, a születés istenasszonyának.

15. *Te hatalmas Triviánk vagy*. Trivia, más néven Hecate, voltakép a varázslat, bűbájosság alvilági istenasszonya. Ugyanis a hold istennőjét, mivel fénye minden hónapban megfogyatkozik, alvilági istennőnek is gondolták s így, mint égben, földön és alvilágban hatalmas istennőt, Trivia néven kivált keresztútakon tisztelték.

16. *S Luna, ha rezg kölcsön-fényed*. Már a régiek tudták, hogy a hold a naptól veszi kölcsön fényét.

17. *Kiméred az év pályáját*. A régiek egészen Cæsarig holdévet számítottak, a mely 355 (szökőévben 377) napból állott.

21. *Légy imádva minden néven*. Az isteneknek a régi felfogás szerint dicsőségükre vált, ha minél több functióra vonatkozó melléknevük volt (*πολυώνυμος*). A hozzájuk imádkozó arra is törekszik, hogy az istent az annak legnetszőbb néven szólítsa.

35. Levél Cæciliushoz.

Catullus e kis levélben meghívja költő-barátját, Cæciliust, a kit különben nem ismerünk, hogy Comumból (Como) jöjjön el s látogassa meg őt Veronában, akárhogy marasztalja is kedvese, a kit annyira meghódított költészetével, nevezetesen Dindymus asszonyáról, Cybeléről szóló kis eposával. Hogy miért hívja Cæciliust, azt csak általánosságban jelzik az 5. és 6. versek. Érdekes e költemény épen azért, mert azt mutatja, hogy a phrygiai istenasszonynak, Cybelének a poesisban is mint terjedt a cultusa (v. ö. Lucretius II, 600 skk. Varro, Eumenides). E költeményt Catullus nem írhatta 59-nél előbb, mert ebben az évben gyarmatosította újra Cæsar Comumot s ekkor kapta e város *Novum Comum* nevét. A Lago di Como (Lacus Larius) délnyugati csúcsán fekszik.

5. *Egy közös barátunk eszméit*: tréfásan = Catullus eszméit. Valószínűleg irodalmi kérdésekre czéloz, talán épen költői tárgyakra. Schwabe azt hiszi, Catullus a költeményeiből akar egyet-mást közölni Cæciliussal.

7. *Kapja bé az útát*: tréfás kifejezés. Egyébiránt v. ö. Shakspeare IV. Henrik II. rész I, 1. *He seem'd in running to devour the way*. A franczia is mondja: *dévorer l'espace*.

14. *Dindymus asszonyáról*. Cybele azért Dindymus asszonya, mert a Dindymus hegyén, Phrygiában kiválókép tisztelték (l. a 63. költ.)

16. *De megbocsátok*, t. i. a leánynak, a kihez most intézi szavát a költő. A bók értelme: «Cæcilius Cybeléje olyan remek költői mű, hogy nem vehetem rossz néven, ha ettől elbájolva a leány most annyira szereti Cæciliust, hogy nem akarja elbocsátani Veronába». Az egészből kitűnik az a művelődéstörténeti tanulság, milyen érdeklődést tanúsított az akkori hölgyvilág a költészet iránt. *Sappho múzsája nem oly műértő*. Görög epigrammák magát Sapphot nevezik tizedik múzsának. Catullus azonban inkább azt a múzsát érti, a mely Sapphót lelkesítette s ezzel Cæcilius kedvesét is olyannak tünteti fel, a kinek érdeméül lehet betudni, hogy Cæciliusnak ilyen szép költeményeket sugallt.

36. Hálaáldozat.

A helyzet, a melyből e kajánul tréfás költemény fakadt, a következő lehetett: Lesbia Catullussal összezőrdülván, azt a tréfás fogadást tette, hogy ha a költő kibékül vele és nem ír ellene támadó költeményeket, akkor hálából a legrosszabb költőnek legrosszabb verseit Vulcanusnak áldozza, tűzbe dobja. A legrosszabb költő legrosszabb versein valószínűleg azokat a költeményeket kell értenünk, a melyekben a megsértett költő Lesbiát támadta: ezeket akarja Lesbia megsemmisíteni, hogy viszályuknak ne maradjon nyoma (Bæhrens: *Analecta Catulliana*. Jena 1874. p. 16., v. ö. Schwabe, *Jenaer Litt. Zeitung* 1875. p. 513.). Catullus azonban nem akarja ezt megérteni, hanem furfangos kópésággal más magyarázatot ad a dolognak, nevezetesen megtörténvén a kibékülés, ő keresi ki a hálaáldozatra legalkalmasabb művet s ezt Volusius krónikájában találja fel: azért felszólítja Vénust, fogadja szívesen a kibékült szerelmesek áldozatául Volusius krónikáját, a világ legrosszabb költeményét. Kérdés, melyek azok a költemé-

nyek, a melyeket Catullus Lesbia ellen írt, s a melyekről szó van. A gyűjteményünkben található effajta költeményekre (pl. 8. 37. 58.) alig gondolhatunk, mert ezekre aligha czélozna a költő ilyen tréfásan. Valószínű tehát, hogy a kisebb viszálykodások idejében írt effajta költeményeket a kibékülés után csakugyan elégették. Mommsen (Röm. Gesch. 3°, 578.) a jambusban írt politikai költeményekre gondol, a melyekben Cæsart támadta Catullus (mint a 29.): Lesbia tehát azt kívánná, hogy Catullus hagyja abba e politikai támadásokat. Ez azonban már azért sem valószínű, mert Catullus már szakított volt Lesbiával akkor, mikor Cæsar ellen támadásokat intézett.

Volusius Annaleséről szó van a 95. költeményben is; abból azt olvashatjuk ki, hogy a szóban levő munka hosszú verses krónika volt s Volusius maga Padus (Po)-melléki ember volt. Senecának egy helyéből, a hol bizonyos Tanusiusnak Annalese van említve (epp. 93., 50. «*annales Tanusii scis quam ponderosi sint et quid vocentur* — ezzel talán a *cacata charta*-ra czéloz? — *Hoc est vita quorundam longa, quod Tanusii sequitur annales*»), azt következtette Muretus s utána Haupt, hogy ez a Tanusius nem lehet más, mint Catullus Volusiusa. Haupt rámutat Suetonius ama helyére is (Jul. 9.), a hol Tanusius Geminus mint egy Historia szerzője van említve. Igaz, hogy Catullus különben nem szokta az általa megtámadottak igazi nevét álnévvel feleserélni s ezen az okon Riese tagadja is az azonosságot (így Sonnenburg és Schmidt is, de részben más okokból); azt azonban ő is kénytelen elismerni, hogy Seneca (vagy egyik leírója) tévedésből azonosította a két személyt. Véletlenségek föltevésével azonban nem szabad a tények erejét lerontanunk. Ki tudja, mi indíthatta rá Catullust, hogy ez esetben Volusius igazi nevét elhallgassa? A költemény datumát 59—58-ra teszi Schwabe.

7. *A sánta istenségnek*: Vulcanusnak, azaz a tűznek.

11. *Születte kéklő tengerárnak*: Vénus, Vulcanus felesége:

12. *Idalion*: város és hegy Cyprus szigetén, a hol Vénus szívesen tartózkodott. *Urion* város az apuliai tengerparton, a hol, mint e helyből kitűnik, szintén volt Vénus-cultus.

13. *Ancona*: a mai Ancona. *Cnidus* Doris városa; három

Vénus-temploma volt s ezek egyikében volt felállítva a Praxiteles híres Aphroditéja.

14. *Amathus* Cyprus tengerparti városa, a hol különösen az Adonis-cultus divott. *Golgi* szintén Cyprus városa, a melyben Pausanias szerint (8, 5, 2.) a legrégibb Vénus-templom volt.

15. *Dyrrhachion* (ma: Durazzo) kikötő-város Brundisiummal (Brindisi) szemben az illyriai parton. A Vénus-cultus helyeinek ünnepies felsorolása s a látszólagos komoly hangulat csak emeli a költemény pajkos humorát.

37. A jeles gárdához.

Heves támadás «*Egnatius et Comp.*» ellen, a kik a Castor-templomtól kilencz oszlopnnyira eső házban mulattak s mulatságukban talán csak egyszer Lesbia is részt vett. *Brunér* és *Schmidt* azt hiszik, hogy a «parázna fészek» (salax taberna) magának Lesbiának, illetőleg Clodiának a háza, a melyről tudjuk Ciceróból (pro. Caelio 7, 8, 20.), hogy aljas emberek gyülekező helye volt s hogy a Palatinuson állott, tehát nem messze Castor és Pollux forumi templomától. Azonban a 11. illetőleg 14. vers («ott ül») arra mutat, hogy Lesbia nem lakik ott állandóan, csak épen ott időz. Pendantja e költeménynek az 58., a mely már Lesbia teljes sülyedését rajzolja. A jeles gárdából különösen kiemelt és méltatott Egnatius; a kiről a 39. költemény külön is megemlékezik, ismeretlen személy: hispaniai, celtiberiai ember volt, nagy szakállt hordott és fehér fogakkal tündökölt.

2. A *Castor-templomtól*. Castor és Pollux, vagy, mint a latin szöveg mondja, a «sapkás testvérek» (pilleati fratres) temploma a forum déli részén volt, a hol romjai (három korinthusi oszlop) most is láthatók. *Kilencz oszlopnnyira*. Olyan oszlopokra kell gondolni, a melyek boltok, korcsmák stb. előtt állottak s a czégtáblák vagy hirdető oszlopok szerepét játszották.

5. És bakszágú nekik más embernek fia: l. 69. és 71. költ.

10. *Ráfestem én, miket szokásokat művelni*. Pompeii falai mutatják sok gráffitijokkal, mennyire kedvük telt a régieknek az ilyen falfirkászatban. Az eredetiben olvasható *sopionibus* jelentése

kétes és ezért sok változtatásra adott okot (scriptionibus, scorpionibus, scopionibus, titionibus, scipionibus stb.). Baehrens a *sopio*-t *fututor*-nak érti; mások — talán helyesebben — a *penis*-szel egyértelműnek tartják.

12. *Kinél jobban nem volt szeretve senki sem.* A 8. költemény 5. versének ismétlése.

18. *A nyúltenyésztő jelző czélzás Egnatius buja-voltára.*

20. *Önvizével dörzsölt fényes fogsora*; l. 39, 17. skk.

38. Vigasztalanságban.

A költő szemére veti barátjának, Cornificiusnak, hogy bajában — valószínűleg beteg állapotában (Kr. e. 54.) — egy vigasztaló szóra sem méltatta. Úgy látszik, arról a Cornificiusról van szó, a kiről Ovidius (Trist. 2, 436.) mint szerelmes költemények írójáról emlékezik meg s a ki 41-ben halt meg. A Simonidessal való összehasonlítás (8. v.) arra mutat, hogy Catullus olyan gyászdalt vagy kesergő költeményt (*θρῆνος*) várt Cornificiustól, a minőket Simonides írt. (V. ö. Bergk.: Index lect. Marburg. 1843.)

7. *Simonides*, t. i. a keosi Simonides; Aischylos kortársa, 559—469-ig élt. A Marathonnál elesett vitézekre írt elégiájával elnyerte a pályadíjat Aischylos elől. Töredékei Bergk könyvében találhatók: Poetae lyr. Græci.

39. A vigyorgó Egnatius.

Mintegy folytatása és magyarázata a 37. költemény 20. versének. Az ott szóban levő Egnatiust állítja itt még jobban pellengérre, a mennyiben rajzolja hülye vigyorgását, a melylyel fehér fogait minden alkalommal mutogatja, de egyszersmind le is lepeli Egnatius fogtisztító műveletét. Hasonló költeménye van Martialisnak (3, 20.). A 37. költeményből tudjuk, hogy Egnatius egyike volt Lesbia udvarlóinak.

11. *Zsugorgató umber.* Umbria Italia Árvavármegyéje volt. *Tusk*: etrusk, etruriai, ma: toscanai.

12. *Lanuvium* város a mons Albanuson. Lakói napbarnította, fehér fogú parasztok voltak.

17. *Celtiber*, tehát: hispaniai. Ezekről azt mondja Diodoros (5, 33, 5.), hogy egészségi okokból fogukat is, testüket is vizellettel mossák.

40. Ravidushoz.

Egy bizonyos Ravidust, a kiről máshol nincs szó, nyomatékosan figyelmeztet a költő, ne szálljon vele versenyre s ne idézze fel maga ellen a költő gúnyos támadásait azzal, hogy szerelme tárgyát el akarja tőle hódítani, mert különben szomorú nevezetességre tesz szert. — Ravidust nem ismerjük. Azt sem tudjuk bizonyosan, vajjon Lesbiát akarta-e elhódítani Catullustól (Schwabe Q. C. p. 82), vagy talán inkább Juventiust. Ez utóbbi föltevést látszanak bizonyítani némely hasonló kifejezések ebben és a 15. költeményben. Egyébiránt a jelen költemény eleje nagyon hasonlít Archilochos 92. töredékéhez.

2. *Jambusaimra ráusztott*. A jambus itt általában gúnyos, támadó költeményt jelent, a mértékre való tekintet nélkül. A kifejezés értelme az, hogy Ravidus szembeszáll Catullus gúnyos támadásával.

8. *Hogy lánykámra vetéd szemed*. Az eredeti (meos amores) nem mondja meg, leányról (illetőleg asszonyról) van-e szó, vagy fiúról (Juventiusról), Lesbiára meg épen nem alkalmazza e kifejezést (meos amores) Catullus. Mindamellett megengedtem magamnak, hogy az általános és kétes kifejezést a mi gondolat- és érzelmvilágunkhoz közelebb állóval helyettesítsem.

41. A nagyzás hóbortja.

Gúnyos támadás Formiæ pazarának, tehát Mamurrának a kedvese ellen, a ki képzelődésében igen nagyra taksálta szerelmét. Catullus ezen annyira felháborodik, hogy ebben és a 43. költeményben csúnyának rajzolja az általában szépnek elismert nőt, a kinek kegyéért pedig előbb maga is esengett. «Savanyú a szőlő» — mondja Westphal.

A kéziratok első sora (*«Ameana puella defututa»*) meg is nevezi a szóban levő hölgyet s a kiadások jórésze elfogadja ezt az olvasást, bár egyik-másik némi változtatással, mivel ez a név teljességgel szokatlan (így írják: Amiana, Ametina, Anniana, Ammiana). Azonban a 3. és 4. versnek körülíró meghatározása arra mutat, hogy a szóban forgó hölgy még nem volt megnevezve; aztán Mamurrát is csak körülírással jelzi a költő (*«Formiæ pazarának»*). E szerint az *Ameana* olvasás romlottnak tekinthető és nagyon elfogatható Conrad. de Allio javítása, a ki ezt írja helyette: *Anne sana . . .*, melyre teljesen ráillik a 7. vers felelete: *Non est nasa . . .*

2. Tizezer as = 2260 korona.

7. Persze nem szokása megkérdezni a tükröt. A régieknél ércslap volt a tükör.

42. Ostrom.

A költő egy félvilági hölgynek, minő pl. Varus kedvese (10. költ.) volt, kölcsön adta volt jegyzőkönyvét a benne levő versekkel (sőt az is lehetséges, hogy nem maga Catullus adta oda, hanem valamelyik barátja adta tovább a neki kölcsönadott könyvecskét) s nem tudta visszakapni tőle. Most tehát versével kíméletlen támadást intéztet ellene s a leggyalázóbb kifejezésekkel követeli tulajdonát. Mindhiába, nincs foganatja. Ekkor meglepő fordulattal megcseréli a hangnemet s metszően gúnyos palindióával erényesnek, becsületesnek nevezi a leányt abban a biztos föltevésben, hogy erre csakugyan elszégyelli magát és eleget tesz a jogos követelésnek. (V. ö. Hov. Epod. 17, 38. stb.)

Többen azt hiszik, hogy a támadás Lesbia ellen van intézve (Schwabe, Ribbeck, Couat, stb.), de Ellis, Munro, Riese stb. méltán tagadják e föltevés jogosultságát. Hiszen még a legerősebben támadó Lesbia-dalokban is (pl. 11. 37. 58.) megőriz a költő bizonyos gyöngédséget vagy legalább fájdalmat, a melylyel a szerelem aranykorára visszatekint. A jelen költeményben csak utálat és megvetés nyilvánul. De hadd mutassak rá a költemény egy helyére, a mely pszichologiailag szintén kizárja a Lesbiára vonatkozás lehetőségét. A 7. versben ugyanis azt kérdi a költő: «Azt kérditek,

ki ő?» («quæ sit quæritis»). Eszébe se juthatna a költőnek e kérdés, ha a nagyon is jól ismert (v. ö. 72., 5.) Lesbiáról szólna. Az sem lehetséges, hogy előtérbe ne jutna lelkében a boldog napok emléke, a melyekben könyecskéjét Lesbiának oda adta. — Mások (Victorius, Ellis) a 41. és 43. költ. hölgyére (Ameana?) gondolnak, de ez sem valószínű. Schmidt (p. 47.) Aufilenával azonosítja a megtámadott személyt, mivel gallus ebbel van összehasonlítva; de ez gyöngé bizonyíték. Az ilyen verses jegyzőkönyv becsére élénk világot vet Propertius egy költeménye (III, 23), a mely mintegy hirdetés egy elveszett jegyzőkönyvecskére vonatkozólag.

4. *Jegyzőkönyvecskéteket*, t. i. a versekkel teleírt jegyzőkönyvet; ezért mondja a versek jegyzőkönyvének.

9. *Mint egy gallus eb*. Ezek a nyitott szájú, vigyorgó kutyák nagyon el voltak terjedve, körülbelül mint a mai mopszok.

43. Üdvözet.

Az 5. vers tanúsága szerint ugyanannak szól, a kinek a 41. Mamurra kedvesét, a ki, mint látszik, vidéki, talán épen veronai volt, sokan nagyon szépnek tartották és Lesbiával hasonlították össze. Erre az összehasonlításra felel most Catullus gúnyos czáfolattal.

3. *Nincs nyúlánk kezéd*. A hosszú kezét és ujjakat a régiek a tökéletes szépség egyik kellékének tartották (v. ö. Prop. 2, 2, 5. longæ manus).

44. Mezei jószágához.

A költő a gazdag Sestius lakomájára lévén hivatalos, vagy azért, hogy az ottani társaságban au fé legyen az újabb eseményekkel, vagy talán inkább, mert maga Sestius küldte el neki legutolsó beszédét, a lakomára menetel előtt elolvasta e beszédet, de megjárta, mert ettől az epés, mérges beszédétől kirázta a hideg, úgy, hogy a lakomára el sem mehetett és csak tiburi nyaralójának tüde levegője gyógyította ki bajából. Most hálás szavakkal elismerést szavaz nyaralójának e jótéteményért, végül pedig azt kívánja, hogy ha ez az eset ismétlődik, ne őt rázza ki a hideg, hanem

magát Sestiust. — Mások másképp is magyarázzák a situatiót, pl. hogy a lakoma alkalmával maga Sestius olvasta föl a beszédjét. (E magyarázat szerint a 12. és 21. versben *legit* olvasandó *legi* helyett). Azonban e magyarázat szerint a humoros költemény hálátlan gorombasággá válik, holott az előbbi felfogás szerint az egész egy humoros, bár kissé csipős mentegetődzés, miért nem jelenhetett meg a lakomán. Mintha csak ezt mondaná: «Épen Sestius beszédje, a melylyel magamat Sestius vendégévé akartam kvalifikálni, ütött el a kívánt lucullusi lakomától, mert hidegségével meghűtött (*tréfás causalis nexus*); mezei jószágomnak köszönhetem a gyógyulást, a mely — mivel nem támaszt a Sestius lakomájához hasonló *prætensiókat* — sokkal nagyobb hálára kötelez. Ha tehát Sestius lakomája ahhoz a föltételhez van kötve, hogy az ember előbb olvassa el az ő rossz beszédeit, akkor inkább lemondok a lakomáról s azt kívánom, hogy az influenza inkább őt magát, a tettest érje utól».

Sestius, a kiről itt szó van, az a *P. Sestius*, 57-ben néptribunus, a kit Cicero ismeretes beszédjében (*pro Sestio*) az erőszak vádjá ellen (*de vi*) védelmezett, de irodalmi működéséről ő is gúnyos kritikával nyilatkozik (*ad fam.* 7, 32.).

2. *Tiburhoz számít, a ki nem vágy bántani Catullust...* Catullus nyaralója nyilván Tibur és Sabinum határvonalán volt. Ő tiburinak szerette nevezni, mert Tibur előkelő nyaralóhely volt; a ki azonban ellenkedni akart Catullussal, a sziklás, zordon Sabinumhoz számította, valószínűleg, mert ez inkább megfelelt a valóságnak (V. ö. Hor. Sat. II, 1, 34.).

11. *Melyet Antius vádlója ellen írt*, azaz vádlója, Antius ellen. Egyébíránt *petitor* vádlót is, *hivatalkeresőt* is jelent. Nem tudván, milyen ügyről van szó s Antius ismeretlen név lévén, e helyet megmagyarázni nem tudjuk.

45. Acme és Septumius.

Egy szerelmi idyll gyöngéd, eleven leírása, Acme és Septumius irigylésre méltó boldogságának rajza (V. ö. Hor. Carm. 3, 9.). A 22. vers tanúsága szerint, a hol Syria és Britannia van említve, e köl-

teményt 55-ben írta Catullus, tehát Lesbiával való viszonya elmúltával, mert ebben az évben indult Cæsar először Britanniába s ment Crassus Syriába (Schwabe Q. C. p. 316). Acme és Septimius különben ismeretlen személyek; nyilván Catullus bizalmas köréhez tartoztak.

7. *Törjön egymagamra vérszopó oroszlán.* A vérszopó az eredeti szöveg *kékes-szürke szemű* (cæsius) jelzője helyett áll.

8. *Jó ómenül jobbról nagyot tüsszent rája Amor.* A kimondott szóra való tüsszentés már Homerosnál (Odys. 17, 545) jó ómen (V. ö. Prop. II, 3, 24). Egyébiránt a görögök a jobbról jövő, a rómaiak a balról jövő jósjeleket tartották szerencséseknek; azonban a római költők gyakran a görög felfogást követik. E babonás hiedelem ma is fennáll, bár Garay Hári János-ában a furfangos diák prüsszengetése gúnyosan épen a kétkedés kifejezése akar lenni. (Ráfér a bizonyítás Hári szavaira!)

9. *Ki még nem volt ily kegyes hozzája.* Az eredeti szöveg (sinistra ut ante) romlottnak látszik s kielégítő magyarázata nincs.

46. Búcsu Bithyniától.

Ebben az egyszerű, meleg érzéstől áthatott, tavaszi fuvalomtól átlengett kis költeményben benső örömét fejezi ki a költő azon, hogy kinyílt a tavasz, útra kelhet s elhagyva Bithyniát, megláthatja Kis-Ázsia híres városait és visszatérhet hazájába. 56-ban írta Catullus, mikor Memmius proprætorságának leteltével Bithyniából haza készülődött. Minden sora a nyíló tavasz és az útra kelés örömét lehelli. A 6. versből kitűnik, hogy terve volt hazautaztában meglátogatni Kis-Ázsiának ez időben igen híres és érdekes városait, mint pl. Smyrnát, Ephesust stb. Úgy látszik azonban, e terve változást szenvedett, mert a 4. költemény szerint a Propontison át Rhodus és a Cyclasok érintésével tért haza. Valószínű, hogy Tróját s ott eltemetett testvére sírját is ez alkalmal látogatta meg (l. 101. költ.).

3. *A napéji vihar:* a tavaszi æquinoctialis szelek. Ezeknek dühét enyhíti a Zephyros, a nyugati szél szelidebb fuvalma, ámbár

a Zephyros voltakép csak Itáliában enyhe, ellenben az Aegeusi tengeren s a kisázsiai partokon viharos, erős szél.

4. *Phrygia síkjait*: Bithynia síkjait érti, mivel Bithynia valamikor Phrygiához tartozott.

5. *Hagyd Nicaea hevét s kövér mezőit*. Nicæa az Askanios tava mellett Bithynia fővárosa volt.

9. *Isten véletek, édesim, barátim*: a cohorshoz, Memmius kíséretéhez szól.

47. Párhúzam.

A 28. költemény pendantja. A költő indignatióját fejezi ki azon, hogy Piso nem az ő érdemes barátait, Veraniust és Fabullust, hanem a hitvány Porciust és Socrationt kegyeli és hizlalja. Ezek meggazdagodva tértek vissza Piso provinciájából (Macedoniából), míg Veranius és Fabullus «szűkre gabalyított sovány kis batyúval» (28, 2); azok folytonosan lakmároznak Pisónál, ezek, mint a parasiták, az utcásarkon álldogálnak, várva, hogy valaki ebédre hívja őket — mondja a költő kétségkívül pathetikus túlzással.

Porcius és Socration különben ismeretlen egyének. Socration görög ember volt.

2. *Csirizes baljai* = jobb kezei a tolvajlásban, a kik t. i. a provinciát fosztogatni segítettek Pisónak.

3. *E Priapus*, t. i. Piso. Priapusnak, a termékenység s egyúttal az obscén szeretkezés istenének cultusa Hellespontusból és a Propontis mellékéről került Görögországba, majd Italiába.

48. Juventiushoz.

Juventiusról l. a 15. költ. magyarázatát. Ez a kis költemény időre nézve talán a legrégibb darabja a Juventius-cyclusnak. A viszonzatlan szerelem epedésének kifejezése.

49. Ciceróhoz.

Problematicus 7 verssor, melyeket nagyon sokféleképp magyaráztak. Tény, hogy a költő köszönetet mond Cicerónak talán valamely ügyvédi szolgálatáért, de kérdés, komolyan értendő-e ez a köszönet vagy humorosan, illetőleg gúnyosan. Régebben komoly köszönetet láttak e kis költeményben (Lessing), valamint újabban is Haupt és Harnecker (Philol. 41. 1882. p. 465—481), a ki a költeményt egyszerű udvariassági actusnak tekinti, de nagyobb elismerés és lekötőerő nélkül. *Schwabes* szintén komolyan értve a köszönetet (Q. C. p. 126), igyekszik az okát is megállapítani, nevezetesen azt hiszi, hogy Catullus azt köszöni meg Cicerónak, hogy barátját, M. Caelius Rufust védelmezte (pro Caelio cz. beszédében) Clodia vádjá ellen 56-ban. *Westphal* (p. 241) abban látja az okot, hogy Cicero vezette be Catullust Clodiához és noha maga is szerelmes volt bele, Catullus javára lemondott 62-ben. (Czáfolja ezt Rettig: Catulliana. Univ. Litt. Bernensis 1868.) *Heskamp* pedig (De Cat. vita etc. p. 27) abból, hogy Cicero a pro Caelióban olyan apróra tudja Clodia dolgait és *βοῶπις*nek nevezte el, azt következteti, hogy régebben sokat forgolódott Clodia körül, míg Catullus ki nem ütötte a nyeregéből. Cicero ekkor Lesbia előtt bosszúból *pessimus* poetának nevezte Catullust s erre válaszul Catullus a jelen költeménnyel. Újabban általában inkább gúny kifejezését látják e kis költeményben (Jahn, Ribbeck, Süß, Schulze). Föltűnik benne Catallusnak túlságos szerénysége, a melylyel magát *pessimus omnium poeta*-nak nevezi (ámbar v. ö. 1, 4), az ünnepies *Marce Tulli* megszólítás, a superlativusok gyanús halmozása s némely kifejezés, a mely nem igen tetszhetett Cicerónak (*disertus* = *eloquens* helyett, *Romuli nepotum*, a komædiáíróknál szokásos *quot sunt, quotque fuere* stb). Az *omnium patronus*-ban is czélzatos gúnyt fedeztek fel, a mely kifejezés arra alludál, hogy Cicero a Catallustól gyűlölt Vatiniust védelmezte. Schulze szerint (Röm. Elegiker p. 39.) «talán azokra a támadásokra felel itt Catullus, a melyekben ő és iskolája, *οἱ νεώτεροι*, ismételve részesültek Cicerótól; így nevezetesen Cicero gúnyolta az

alexandriai modor szerint ezeknél gyakran használt versus spon-
diacusokat» (ad. Att. 7. 2).

Magában a költeményben semmi sincs, a minek alapján a
kérdést el lehetne dönteni. A köszönet komoly is lehet s ez eset-
ben talán az adott rá alkalmat, hogy Cicero a *pro Caelio*-ban
rajzolt s Clodia nevéhez fűződő skandallumok tárgyalásába nem
keverte bele a Catullus nevét.

50. Liciniushoz.

Költői levél egyik legkedvesebb barátjához, Licinius Calvus
szónokhoz, a ki mint költő is szerepelt és szintén az újabb irány
követője volt. (V. ö. 14. 96. és 53. költ.) Catullus — úgy látszik —
épen Calvusnál volt lakomán; ez alkalommal költői versenyt rög-
tönöztek egymás közt s olyan kedvesen mulattak, hogy Catullus
haza térvén, aludni se tudott, hanem ebben a költői levélben önti
ki érzelmeit, melyet mindjárt reggel elküldött Calvusnak, s — úgy
látszik — arra kéri, hogy mentől előbb adja vissza a látogatást,
hogy ismét együtt lehessenek, együtt mulathassanak.

19. *A mért ajkam esdekelt.* Catullus nem nevezi meg kérelme
tárgyát, mivel Calvus úgy is tudta. Valószínű, hogy Catullus ismét
együtt óhajt lenni Calvussal.

20. *A Nemesis bűnhődést róna rád,* mert Nemesis, a bosszú
istenasszonya, megbünteti a gőgöst.

51. Sappho után.

Az első latin költemény sapphói strophákban. Szabad fordí-
tása Sappho híres szerelmi ódájának, a melyet Longinus idézete
(a fenségesről X, 2) tartott fenn számunkra s a mely így hangzik:

Φαίνεται μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
ἔμμεν ὄντηρ, ὅστις ἐναντίος τοῖ
ἰζάνει, καὶ πλατὺν ἄδου φωνεῖ-
σας ὑπακούει
καὶ γελαίσας ἱμερόεν, τό μοι μὲν
καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόασεν.

ὥς γὰρ εὐίδον βροχέως σε, φώνας
 οὐδὲν ἔτ' εἵκει.
 ἀλλὰ καμὲν γλῶσσα ἔαγε, λέπτον δ'
 αὐτίκα χρῶ πῦρ ὑπαδεδρόμακεν,
 ὀππάτεσσι δ' οὐδὲν ὄρημ', ἐπιρρόμ-
 βεισι δ' ἄκουαι.
 ἃ δέ μ' ἴδρως κακχέεται, τρύμος δὲ
 πᾶσαν ἄγρει, χλωροτέρα δὲ ποίας
 ἔμμι, τεθνάκην δ' ὀλίγω 'πιδεύης
 φαίνομαι ἄλλα.

Catullus csak a három első strophát fordítja, illetőleg dolgozza át, a negyedik helyébe egy egészen önálló strophát tesz, a melyben a józan ész prózai meggondolásával mintegy figyelmezteti magát a szerelméből támadható veszedelmekre, s menekülni kíván a tétlenség bilincseiből, a melyeket szerelme rakott reá. E befejezés valódi heinei fordulat. Egyébiránt némelyek (Statius, Spengel, Bergk, Schwabe, L. Müller) egy más költemény töredékének tartják a negyedik strophát. Ellis is hajlandó e föltevéssre, bár nem tagadja, hogy Catullus toldalék-strophája hozzá tartozhatik az előbbiekhöz. Jungclaussen (id. m. p. 12) is okadatolatlannak tartja itt ezt a «Selbstpersiflage»-t. A hangulat kétségkívül megváltozik benne, de a tartalmi összefüggés nagyon is erős és a próza hideg zuhanya az exaltált sapphói strophák után nagyon jellemző a római lyrikusra, a ki nem tud vagy nem akar érzelmeiben teljesen felolvadni.

8. Itt egy versus Adonius hiányzik a szövegből. A hézag pótlása (*vocis in ore*) Fr. Ritter-től (1828) való.

12. A fülem csendül . . . Megtartottam a kéziratok olvasását, mely szerint *gemina* olvasandó, mint a *nocte* jelzője, ámbár e kapcsolat nehezen érthető s 63, 75 (*geminas ad auris*) is azt bizonyítja, hogy helyes e változtatás: «*Tintinant aures geminae, teguntur lumina nocte*».

52. Indignatio.

A Caesar és Caesar creaturái ellen való kifakadások egyike, valószínűleg a költő életének utolsó(?) évéből, 54-ből. A 2-ik versben

említett Noniust nem ismerjük, (hacsak nem arról a Nonius Asprenasról van szó, a kit 46-ban a thapsusi csata után Cæsar két legióval a tábor védelmére hátrahagyott, v. ö. Schwabe p. 36.; Schmidt prol. p. XXXVI.), de Vatiniust igen (v. ö. 14. költ., valamint az 53.). Cicero is tartott ellene beszédet. Erőszakos ember volt, 63-ban quæstor, 59-ben tribunus, 55-ben prætor, 47-ben consul. Catullus azonban nem érte meg Vatinius consulságát s a «consulságára esküdöz» kifejezés Vatiniusnak a consulságra való aspiratióját jelzi, t. i., hogy az embereket megnyerje, fényes igéretekkkel kecsegtette őket, csakhogy megválaszszák. (V. ö. Mommsen Röm. Gesch. III, 316.)

53. Naiv dicséret.

A költő egy anekdotát beszél el, melylyel bókot mond az ő kedves Calvus barátja szónoki talentumának. Licinius Calvus (l. 50. költ.) több támadó beszédet mondott Vatinius ellen, a kiről az előbbi költeményben is van szó. Itt arról a támadásról van szó, a melyet vesztegetés miatt (de ambitu) intézett ellene Kr. e. 56-ban, mely beszédről Tacitus is nagy dicsérettel emlékezik (Dial. de orat. 21. 34. «iis orationibus, quas hodie quoque cum admiratione legimus»).

5. *Milyen ékesajkú babszem.* Calvus kistermetű ember volt.

54. Kedves környezet.

Mint az 52. költ., szintén támadás Cæsar és kegyeltjei ellen. Magyarázatát megnehezíti először az, hogy se Othót, se Nerust, se Libót, se Fuficiust nem ismerjük, másodszor, hogy a hagyományos szöveg is valószínűleg romlott. Erre mutat pl., hogy a kéziratok az első verssor után az 50. költ. 16. és 17. sorát ismételve beiktatják. Ezért már Muretus töredékek sorozatának mondotta. Ellenben Scaliger, újabban Schwabe, Munro stb. összefüggőknek találták e sorokat. A gondolat e szerint az volna: «Engem csak a te hitvány környezeted idegenít el tőled; ha ilyen embereket nem kegyelnél, én is hived volnék. Ők a hibásak, nem a verseim,

melyekben nem-tetszésemet kifejezem s te mégis verseimre harragszol?» Ezt 55-ben vagy 54-ben írhatta a költő, mint az *unice imperator* kifejezés mutatja.

55. Vallatás.

A költő faggatja barátját, Camerius, a kit különben sehonnan sem ismerünk, vallja be rejtékhelyét, mert már egészen kimerült a sok hasztalan keresésben; bizonyosan — úgymond — egy szép lány foglya vagy; ám helyes tehát, — mondja kedves fordulattal — csak szerencse kísérjen szerelmedben. — Minthogy a 6. versben említve van Pompeius parkja, a mely a szintén Pompeius építtette kőszínháznak mintegy folytatása volt s e színházat Kr. e. 55-ben avatták fel, valószínűleg a költemény is ebből az időből való; azonban lehetséges, hogy maga a park már előbb elkészült s így a költemény datuma is korábbi lehet.

A költemény hagyományos szövegében egy nagyobb nehézséggel állunk szemben. Nevezetesen a zárójelbe tett sorok (23—32) a kéziratban nem itt, hanem az 57. költemény után találhatók. E sorokat már Bapt. Guarinus ide helyezte át. Azok, a kik a 23—32-öt külön választják a jelen költeménytől, az összefüggés némely egyenetlenségén kívül különösen abban látnak bizonyítékot, hogy az 55. költemény versus Phalæciusainak második lábában a költő többnyire spondeust használt a dactylus helyett, míg a 23—32. sorok, tehát 10 sor közül csak két sorban alkalmazta ezt az újítást (23, 31.). Azt is kiemeli Riese, hogy az 55-ben a mindennapi társalgás egyszerű nyelvét találjuk, a 23—32-ben pedig alexandriai tudákosságot. Ezért Riese a 23—32-öt (= 58 b) első, odavetett vázlatnak tartja, a melynek helyébe a költő az 55-öt tette; halála után azonban barátai túlságos gondosságból a megtalált vázlatot is publikálták. Tartalmilag tehát e felfogás szerint is összetartoznak, mert tárgyuk egy: Camerius fárasztó és sikertelen keresése. A metrikai különbség meg épen jellemző: a fárasztó keresést a spondeusok illusztrálják, a gyors követekre való hivatkozásban nagyrészt dactylusok váltják fel a spondeusokat. A nyelvi különbség sem lényeges: nem ez az egyetlen költemény,

a melyben Catullus a mindennapi és a pathetikusabb nyelvet felváltva használja (v. ö. 51. 37. 11. 36. stb.). Azt meg talán észre sem vették még, hogy a 13. sorban Herculesnek említése milyen természetesen vonja maga után a többi mythologiai példát. Egyéb-iránt Catullus e költeménye láthatólag utánozza Plautust (Amphitruo 1009 skk. Epidicus 196. V. ö. Terentius Andria 713 skk.); másfelől topographiai tekintetből is fontos.

Megemlítjük *Th. Birtnek* e költeményről adott igen érdekes fejtegetését (De Amorum in arte antiqua simulacris et de pueris minutis apud antiquos in deliciis habitis, Marpurgi 1892), a melyben kimutatja, hogy a régiek mulatságból, sőt a nemi élvezetek bizonyos czéljaira is szerettek kis gyerekeket tartani maguk mellett, mintegy Ámorokat, kik a képzőművészetnek is nagyon kedvelt tárgyai s azt bizonyítgatja, hogy ilyen kis beczézett gyerekek kell gondolnunk Cameriuszt is, a ki még a lányok keblében is elbúhatott, s a kit, ha elbútt, nem könnyű volt megtalálni. Csak az a baj, hogy saját coniecturáit is bizonyítékul használja (pl. a 10. verset így írja: «quædam inquit nudum reduc et aufer», hogy Cameriuszt meztelennek tüntesse fel).

3. *Kerestelek már a kisebb mezőn*: mindenesetre a Mars mezejével áll ellentétben, de hogy miféle mezőről van szó, csak gyanítások tárgya.

4. *Circusba', minden könyves boltban is*. Vagy a Circus Maximust vagy a Circus Flaminiust kell érteni. A hetærák nagyon látogatták a circusokat. A könyvesboltok az irodalom barátainak találkozó helyei voltak. Mások az *in libellis*-t hirdető-bureaukra értik, s arra gondolnak, hogy Catullus a hirdetéseken kereste Camerius nevét, mint elveszettet vagy megtaláltat.

5. *Szent csarnokában a dicső Zeusnak*: azaz Juppiter, Juno és Minerva capitoliumi templomában. Hetærák ott is voltak mindig (Ov. Trist. II, 287—294.).

23. *Creta öre*, t. i. Talos ércz óriás, a kit Vulcanus készített és adott Minos crétai királynak. Napjában háromszor körülfutotta Creta szigetét.

24. *A Pegasusnak vinne bár a szárnya*. Pegasus a Medusa véréből származott szárnyas ló.

25. *Ladas ha volnék.* Pausanias (III. 21. X. 23) két Ladast említ, egy spartait, meg egy achaiait: mind a kettőt, mint az olyimpiai versenyfutás győztesét. Az előbbi a hiresebbik, a ki győzelme után mindjárt kiadta a lelkét s a kit Myron szobra örökített meg. *Szárnyas Perseus.* Perseus a nympháktól kapott szárnyas sarúkat, hogy a Gorgókhoz szállhasson.

26. *Rhesus hófehér fogatja.* Rhesos thrák király volt, s a trójaiaknak segítségére ment, de éjjel Odysseus és Diomedes ellopták gyönyörű lovait (Ilias X, 437 skk.). Homeros is azt mondja e lovakról, hogy fehérebbek voltak a hónál s gyorsak voltak, mint a szél.

56. Furcsa revanche.

Cato, a kihez e nyers tréfa elmondása intézve van, aligha más, mint *Valerius Cato*, a grammatikus és költő, a kiről tudjuk, hogy Gallia Transpadanából való volt, mint Catullus, s hogy egy Diana című költeményt is írt. Ovidius (Trist. 2, 436) a léhább szerelmi költők sorában említi. Ellis azonban arra a föltevésre hajlik, hogy e vers M. Portius Catónak, az államférfiúnak (Utikai Cato) szól; ő épen abban találja a költemény humorát, hogy Catullus pajkosan a rideg stoikussal állítja magát szembe. Azonban az egész költemény (?) olyan jellegű, hogy inkább tarthatjuk pajkos baráti körben feltálatlalt élménynek, mint Cato komolysága parodiájának. Az egész olyan embernek szól, a ki szeretett nagyokat nevetni a vastag tréfákon. Catullus nagyon is szokimondó, de nincs költeménye, a melyben annak, a kihez szól, erkölcsi érzékét sértené.

5. *Egy kölyköt kapok ép rajt' egy leánynyal.* Kikről van szó, nem tudjuk. Némelyek Lesbiára gondolnak, így Ellis. De ez képtelen föltevés. Birt az 55. költ. magyarázatában említett értekezésében (p. 40) szintén Lesbiára és kedvelt kis gyerkőczére vonatkoztatja e költeményt, mert szerinte épen e vers tanúsága szerint Lesbiának is volt olyan multságul tartott, becézett gyereke, a minő Catullusnak volt Camerius, és «puerulus motum turpem trudendi, quem forte apud alios viderat, inscius usitatus erat»;

hic risu percutitur Catullus». De hogy képzei el Birt a 7. versben említett revancheot? Lesbia jelenlétében?

6. *Vénus megsegít.* Az eredeti szöveg szerint voltaképen Dione, Vénus anyja.

57. Szép összhang.

Par nobile fratrum. A 29. költ. pendantja, a melylyel körülbelől egy időben keletkezett. Leplezetlen kifejezése a kárörvendő megvetésnek.

4. *Annak formiaci.* Mamurra, Cæsar műszaki ezredese, Formiába való volt.

6. *Egyaránt nyavalyás a herepárjuk.* E romlottnak tartott sör helyes exegesisét Birt adta (Rh. M. 51. 1896 p. 469. és Comment. Catull. tertius p. 12), mely szerint t. i. *gemelli* = *testiculi utrique*: dativus s *pariter* után nem kell vessző.

58. Cæliushoz.

Lesbia végső sülyedésének rajza. A multat sirató, a jelent megvető, a jövőről lemondó sóhajlás. Az átkos szenvedélyében részvétért esengő költő Cæliushoz intézi keserű panaszát, a melynek végső sora igazi akasztófa-humorba csap át. Ki ez a Cælius? erre nézve megoszlanak a vélemények. Némelyek (pl. Riese) a 100. költeményben olyan meleg szavakkal magasztalt veronai Cæliusra gondolnak, a ki olyan igazán megbizonyította barátságát, mikor Catullusnak «örületes vad láng aszalá a velőjét». Mások Muretus óta M. Cælius Rufus szónokra, a ki szintén szeretője volt Clodiának, s a kiről szól a 69. és 77. költemény. Ennek érdekében tartotta Cicero *pro Caelio* beszédjét. Én azt hiszem, hogy mind a négy költeményben (58. 69. 77. 100.) egyazon M. Cælius Rufusról van szó, a ki a 77. költemény szerint elrabolta Catullustól Lesbia szerelmét s ezért költőnk meggyűlölte s diffamálta (69), de később lemondott Lesbiáról, a miért költőnk hálás (100); ennek következtében barátságuk ismét megújult s most, Lesbia végső sülyedésekor, Catullus épen őt hívja tanuúl s mintegy ket-tejük nevében szólva méltán mondhatja: *Lesbia nostra*, a mi

Lesbiánk, a kit egykor csak ketten birtunk, hova sülyedt! V. ö. Propert I, 5, 29.

«Csak mint boldogtalan szerelemben társak
Sirjuk ki magunkat kebelén egymásnak.»

59. Rufa és Rufulus.

Pasquill egy Rufa nevű bononiai (= bolognai) asszony ellen, a ki szegénységében oda aljasodott, hogy Rufulus fellatrixává lett; viszont arra is kész volt, hogy a holtak szellemének bemutatott áldozati eledelekből szerzett magának ebédet s ezért a holthamvasztó rabszolga ütlegeit is eltúrte. Valószínű Vulpius föltevése, hogy ez a vers olyan egyes személyeket compromittáló s baráti körben körözött pasquillnak volt szánva, a minők a pompeii falakon is olvashatók. A benne említett személyeket nem ismerjük. Schwabe (Q. C. p. 88.) M. Caelius Rufussal azonosítja Rufulust (l. 58. költ.), de kellő bizonyítás nélkül. Miért változtatta volna a költő a Rufus nevet Rufulussá, mikor a Rufus név a Rufa mellett még jellemzőbb lett volna? Valószínű, hogy az illetőnek csakugyan Rufulus volt a neve s mert egy Rufára tett szert, e paronomasia feljogosítja a költőt arra, hogy mintegy így szóljon: «Megtalálta zsák a foltját». Tudnunk kell továbbá, hogy annak a hadi tribunusnak, a kit a seregben választottak meg, nem Rómában, Rufulus nevet adtak. Meglehet tehát, hogy ilyen Rufulusról van szó.

5. *A félig nyirt holtégető.* A rabszolgák kopaszra nyírták magukat; az itt szereplő rabszolga csak félig volt lenyírva s ezért annál bozontosabb és piszkosabb lehetett.

60. Egy szívtelenhez.

Melyik részvétlen lélekhez szól ez a keserű panasz (talán: töredék), nem tudjuk. Tartalmára nézve egybevetethető a 30. és 38. költeménynyel, s még inkább a 64. költ. 158. skk. soraival.

2. *Scylla, kinek ebhad üvölt a tomporán.* Catullus Scylla mythosában azt a variánsot követi, a mely szerint Kirke féltékenysé-

ből kutyákat növesztett ki a szép Scylla ágyékából (Hyginus 199). Homeros szerint (Od. 12, 85. skk.) Scylla nem is emberi alakú tengeri szörnyeteg.

61. Menyegzői dal.

Catullus e menyegzői dalban, legszebb költeményeinek egyikében, az ifjú patricius Manlius Torquatus és Vinia Aurunculeia egybekelését ünnepli. Kár, hogy sem a vőlegényt, sem a menyasszonyt nem ismerjük közelebbről. Legalább nem bizonyos, bár elég valószínű, hogy Manlius Torquatuson azt a L. Manlius Torquatust kell értenünk, a ki körülbelül 89-ben született s 47-ben Afrikában esett el. Cicero (Brutus 76, 265) dicsérettel emlékezik meg róla s *De finibus*-ában (I, 7, 25) az epikureusok képviselőjeként szerepelteti. De már a menyasszonyról épen semmit se tudunk. Két nemzetségnevét Scaliger óta avval magyarázzák, hogy Aurunculeia volt az eredeti neve, a Vinia nevet pedig adoptio útján kapta.

E menyegzői dal azért is érdekes, mert a római lakodalmi szokások képét látjuk benne elevenen megrajzolva, de természetesen költőileg s így nem antiquarius pontossággal. Sok benne a görög elem, a minek a magyarázatát az adná meg legjobban, ha Sappho Epithalamiumaiból egy-kettő fönmaradt volna. Így pl. a strophák végén a Hymenæust hívó refrain görög eredetű s egyúttal az exordium is (1—35), a melyben a költő Hymen-t hívja a Helikonról; görög a versmérték is (glyconi vers). Azonban az egyes jelenetek, szokások és czélzások rómaiak.

Tartalmi áttekintés: Hymenæus, jöjj le a Helikonról és légy jelen az ifjú pár lakodalmán. Szüzek, ti is énekeljete és hívjátok a házasság istenét. Hymen isten dicsérete (1—75). Felhívás a menyasszonyhoz, hogy vegyen erőt szeméremérzetén és jelenjék meg; belé van szöve a menyasszony, a vőlegény és a nászágy dicsérete (76—120). A fiúk fáklavilág mellett kísérik el a menyasszonyt az ifjú férj házába s útközben énekeljenek gúnydalokat a vőlegény fiúszeretőjére. Mindez megtörténik (121—140). Eddig a költemény első része, a mely mintegy a menyasszony házában játszott, az utolsó részlet (121—140) kivételével, a mely az utczai

menethez fűződik. A következő, második résznek színhelye a vőlegény háza. — Következik intelem a vőlegényhez és a menyasszonyhoz (141—151); megmutatják a menyasszonynak új otthonát; a küszöbön átemelik és a nemes ifjú (prætextatus) a nászszoba küszöbéig vezeti (151—180). Miután a nászasszonyok (pronubæ) elhelyezték a menyasszonyt, jöhet az ifjú férj, kit a költő ismét dicsér a menyasszonynyal egyetemben, majd szerelmük bensőségét rajzolja és hozzá fűzi a szerencsés házasságra vonatkozó jó kívánságait (181—225). A berekesztő stropha az ünnep végét jelzi (226—230). Tehát mind az első, mind a második szakaszban három-három nagyobb jelenetet különböztethetünk meg. A költő mindvégig a maga nevében beszél, nem kell némelyekkel föltennünk, hogy egyes részeket a leányok vagy a fiúk kara ad elő.

Az egész költeményen igaz, meleg hang, egészséges érzékiség, józan világnézet vonul végig. «Semmi sem egyszerre ennyire genialis, ennyire művészi és teljesen római Catullus művei közt» — mondja Ellis. Ribbeck pedig «nevető napfény»-nek nevezi ezt az epithaliumot. — Schwabe 61—60-ról keltezi, Brunér 58—54-ről.

1. *Urania mûzsa sarja* . . . Hymenæus vagy Hymen, a házasságnak s egyúttal a lakodalmi dalnak istene, egyik mûzsának a fia és a Helikonon, a mûzsák hegyén, Bœotiában lakik. Catullus Nonnost követve Urania fiának mondja Hymen; mások más mûzsát említenek, Calliopét vagy Terpsichorét.

6. *Illatozó majoranna-virágot köss a hajadba*. Hymen felsorolt attribútumai egyúttal a házasságkötés kellékei. Hymennek a menyasszonyhoz hasonlóan kell fölkészülni: koszorút tenni fejére s vörös színű fátyollal letakarnia magát. A saru is a háziasszony rendes viselete volt.

15. *Kezedben fáklyaláng rezegjen*, t. i. a nászmenet alkalmával, mikor a menyasszonyt férje házába kísérik.

18. *Szép, mint Cyprus istensége*, azaz Vénus, mikor a phrygiai bíró, azaz Páris elé járult, hogy annak ítélete szerint megkapja a szépség arany almáját.

21. *Oly szép, mint a mirtus-virág*. Az eredeti azt is hozzá teszi: az asiosi mezőn, t. i. Lydiában, Ephesus tájékán, Kisázsia

nedves helyein általában sok myrtus termett. Vénusnak volt szentelve. A nymphák, a kik a költő szerint bokrát nevelgetik, a fák nymphái (hamdryades).

29. *Melyet öntöz hűs árával Aganippe habja.* Aganippe forrása a múzsák berkén kívül fakad a sziklából. A költő megszemélyesíti Aganippét.

43. *Jöjjön annál szivesebben:* mivelhogy törvényes házasság megkötésére hívják s 'égi frigy vezére' (boni coniugatur amoris) lehet.

51. *Hozzád esd az apa gondja,* hogy biztos kezekre bízhasa leányát.

58. *Szilaj ifjú-kézbe veted* = férje hatalmába adod.

66. *Családot a ház nem nyerhet.* A római házasságnak hivatalosan bevallott célja épen a gyermekek nemzése volt (liberorum quærundorum gratia). A nem törvényes gyermeknek Gaius szerint (I, 64) se háza, se apja, csak anyja van.

77. *A fákhya rád vár,* t. i. hogy ünnepi menetben elkísérjen a vőlegény házába (ez volt a *domum deductio*).

79. *Nemes szived félve dobban.* A hagyományos szöveg itt hézagos. Ez a stropha két stropha töredékeiből van, úgy a hogy összeállítva, egy versnek a kiiktatásával (80).

87. *Ily szép a jáczint virága:* nem a mi jáczintunk, mert az csak a törökök révén került Európába, hanem a kék kardliliom (v. ö. Hom. Od. VI, 231).

101. *Mint a szőlő venyigéje fonódik a fa törzsére.* Itáliában ma is gyakori, hogy fákra futtatják fel a szőlőt.

106. *Ó nyoszolya, mely uradnak...* Ebből a strophából csak az első és utolsó sor van hagyományozva. A fordítás találomra egészíti ki az értelmet.

117. *Fátyla immár leng,* azaz a menyasszony megjelent, hogy férje házába vezessék.

121. *Fescenniumi dévaj játék...* A *fescennini versus* vagy *fescennina iocatio* rögtönzött pajkos gúnydalokból állott, a melyekkel a rómaiak a vőlegényt s általában a boldog állapotban ünneplő embert, pl. a triumphatort gúnyolni, bosszantani igyekeztek. Festus egyik magyarázata szerint Fescennium etruriai

városról nevezték el e dalokat. Más magyarázat szerint, a melyet Festus szintén megemlít, a szó a fascinummal függ egybe, a melynek jelentése ; 1) *pars virilis* ; 2) megbűvölés. E szerint a fescenniumi dalok a görög phallos-dal viszhangjai.

123. *Fi-kedves a diót hozza, a fiúk közt széjjel oszszza.* A menyasszony hazavitelekor maga a vőlegény szórt diót a nép közé, mint a termékenység jelképét. Catullus szerint itt a vőlegény kedvelt ifja szórja szét a diót társai közt. Ez annak a jele, hogy ura szerelméről most már le kell mondania : eleget *játszott* a dióval (127), most a házasság komolyabb játékanak kell helyet adnia.

120. *Talasiust szolgáljuk most.* Talasius, mint római név, úgy látszik, azonos a görög Hymenæussal. Livius azt beszéli (I, 9, 12), hogy a sabinnők elrablása alkalmával egy gyönyörű sabin leányt azzal mentettek meg mások erőszakoskodásától, hogy azt kiabálták : Talasiusnak viszik s így vált ez a szó lakodalmi kiáltássá.

131. *Tegnap, tegnapelőtt óta pehely borul az arczodra.* A hagyományos szöveg ez : *sordebant tibi vilicae* . . . , a mit így magyaráztak : «Lenézted a majorosnékat (a *vilicus*, majoros, a mezőn munkálkodó rabszolgák felügyelője), a kik mint szép gyerekekre rád mosolyogtak, szóval abbeli büszkeségedben, hogy urad kedveltje vagy, megvetetted az asszonynépet. Most azonban lenyírják hosszú hajadat és olyan rabszolga leszel, mint a többi». Azonban a szűkszavú szövegből nehéz mindezt kiértetni. Ezért Riese hajlandó a *vilicae*-t másokkal együtt romlottnak tartani és Reinhardt-tal *villuli*-ra gondol (= serte). E szerint az értelem ez volna : ,már feketéllett a szakállad (ütközött), ezért most a borbély megberetvél', vagyis túl vagy azon a koron, a melyben uradnak kedves voltál (v. ö. 33, 7). Azonban a *villuli* talán mégis durva szó e helyen ; ezért *Paukstadt* correcturáját fogadtam el (Jahrb. für klass. Phil. 39, 1893. p. 705), a ki Martialisra támaszkodva (IV, 13 és II, 61), *malulae*-et ajánl a *vilicae* helyett.

141. *Olyat nem tevék te, hogy pirulnod kelljen érte,* vagyis nem tett olyanokat, a miket a törvény is tiltott, nevezetesen nem csábított el férjes asszonyt, vagy szüzet, sem szabad születésű fiút.

151. *Ime nézd, a te uradnak háza milyen áldott, gazdag.* Most érkezett a menet a vőlegény házához.

163. *A küszöbön lépj csak által.* A költő nem említi, — közönsége úgyis jól ismerte e szokást, — hogy ilyenkor vagy átemelték a menyasszonyt a küszöbön, hogy a rosszjelentőségű megbotlástól megmentsék, vagy ha maga a menyasszony lépett át a küszöbön, nagyon óvatosan tette, hogy a lába hozzá ne érjen a küszöbhez.

166. *Nézd, bent biborkerevetre dőlve férjed epedezve sóvárog a te jövedetre,* nem a hálószobában, hanem az ebédlőben, a hol már megkezdték a lakomázást. A biborkerevet a vőlegény gazdagságának jele. A költő itt úgy adja elő a dolgot, hogy a vőlegény már a saját házában barátaival lakmározik, mikor este menyasszonyát hozzá viszik, ámbár a 136. skk. versek szerint azt kell hinnünk, hogy a vőlegény is részt vesz a menyasszonyt kísérő menetben. A görögöknél az volt a szokás, hogy a vőlegény maga ment menyasszonyáért, római szokás szerint azonban csak elébe ment a közeledő menyasszonynak. A költő nem tartja szükségesnek, hogy minden mozzanatra tekintettel legyen.

173. *De még nagyobb ott a mámor.* Megvallom, e fordítás az eredetitől kelleténél jobban eltér. A költő voltaképp azt mondja: «A vőlegény keblét csak olyan belső (= titkos, ki nem mutatott) láng égeti, mint a menyasszonyét, de még bensőbben, azaz még inkább rejtj,» mert a rómaiak nem tartották az aristokrata méltósággal megegyezőnek a heves érzelmek élénk kifejezését.

176. *Nemes ifjú, ne is tartsd hát vissza a lány puha karját.* Voltaképp több nemes ifjú vezette a menyasszonyt a nászszoba küszöbéig, ahol aztán a nászasszonyok (pronubæ) átvették.

181. *Tisztos hölgyek . . . a nászasszonyok,* a családdal baráti viszonyban álló tisztességes matronák. Csak olyan nők lehettek pronubák, a kik egyszer mentek férjhez, hogy e tekintetben jó auspiciumot szolgáltatassanak a házassághoz.

183. *A menyasszonyt helyezték el,* t. i. a nászágyban, a lectus genialisban.

193. *Írántad sem volt mostoha Vénus,* a ki a kellemet adja, mint a szerelem főkellékét.

199. *Nyiltan vallod:* most még nyitva van a nászszoba ajtaja, csak a 227. versben van szó a bezárásáról.

201. *Zaharának futó porát, csillagsereg nagy táborát . . .* v. ö. 7, 3 skk.

208. *Ily ősi névre szégyen.* A manlius Torquatusok patriciusi családja már három századdal azelőtt is nagy tekintélyben állott.

211. *S kis Torquatus hamar legyen . . .* «Rendkívül modern passage» — mondja Ellis. Talán inkább Heine szavait alkalmazhatnók rá: «Es ist eine alte Geschichte und bleibt immer neu». Vagy ha már önkényesen, más értelemben használjuk az idézeteket, Horatiussal is rá mondathatnók: «Ut pictura, poesis». (V. ö. Verg. Aen. IV, 328.)

222. *Anyja lelki öröksége,* vagyis az anyjától örökölt nemes tulajdonok. A gondolat ez: Anyjától örökölt nemes tulajdonai ép úgy dicsérjék származását, s ép oly dicsőségére váljanak, a mily dicsőségére vált Telemachosnak, Odysseus fiának, hogy egy Penelopénak szülötte volt s annak példaszerű erényeit örökölhette.

226. *A játékból elég,* t. i. a lakodalmi mulatságból, éneklésből, szóval az ünnepi dalból.

62. Nászi karének.

Ez a nászi karének (epithalamium) mintegy pendantja az előbbi menyegzői dalnak, de több tekintetben különbözik tőle. Abban maga a költő írja le és ünnepli Torquatus és Vinia lakodalmát, tehát egy bizonyos római egybekelést a római lakodalmi szokások szemmel tartásával; ebben ifjaknak és leányoknak adja át a szót, hogy velük ünnepeltesse egy bizonyos, meg nem határozott lakodalomnak azt az egy mozzanatát, a melyben az ünnepi lakoma végeztével az ifjak és leányok kara a menyasszony atyjának házában váltogató énekkel (carmen amœbæum) versenyez a palmaért, mielőtt a menyasszonyt vőlegénye házához kísérné. Eleinte különböző érzelmeket fejeznek ki, a mennyiben az ifjak tartózkodás nélkül dicsőítik a házasság intézményét és Hesperust, az esthajnali csillagot, a melynek megjelenése a házasság megkötésének hirdetője, a lányok ellenben szüzsies szeméremmel, sőt, mint az ifjak szemükre vetik, némi képmutatással kárhoztatják a kegyetlen csillagot, a mely a leányt letépi az anya kebeléről. Végül

a megjelent menyasszonyt az ifjak üdvözik (nem a költő, mint Riese hiszi) s intik mint a 61. költeményben a költő tette (146 skk.), hogy legyen engedelmes hitvese férjének. A költemény szerkezete a következő: 1. *Prologos* (1—19), a dalversenyt előkészítő situatio. 2. *Maga a karének*, a dalverseny (20—59), Hesperus kárhóztatása a leányok, dicsőítése az ifjak részéről. 3. *Epilogos* (60—67): a győztes ifjak intelme a menyasszonyhoz. Többen azt gondolták, hogy ez a karének ugyanarra az alkalomra készült, a melyre a 61. Azonban az erre, általában római szokásokra czélzó vonatkozások teljes hiánya, római szokásokkal ellentétes dolgok említése (pl. hogy a leányok is részt vesznek a lakomában, a mi a görögöknél volt így), végre maga a költemény alakja, a mely görög minták (Theokritos, Sappho) utánzásának tartható, az Olympos, Oeta emlegetése stb. mind arra mutatnak, hogy e karének nem alkalmi költemény Goethe értelmében, hanem tisztán irodalmi studium szülötte, akár csak a Goethe Achilleise. Az sem lehetetlen, a mit már Vossius Izsák állított, hogy az egész költemény görögből, nevezetesen Sapphóból való fordítás, vagy inkább több görög költemény elemeit egyesítő átdolgozásszerű alkotás. — Keletkezése idejét nem tudjuk.

1. *Itt van az est.* Az *est-en* (= Vesper) voltakép Hesperust, az esthajnali csillagot jelenti. Az esthajnali csillag, Vénus csillaga adta meg a jelt, hogy a menyasszonyt a vőlegény házába kísérjék.

3. *Hagyva a dús asztalt*, t. i. a lakomát a menyasszonyi házban.

7. *Éj követe* = Hesperus. *Oeta*, mint az Olympos, thessaliai hegy. A leányok felelete a váltogató ének törvény szerint ugyanannyi sorból áll, mint az ifjak beszéde (*responsio*). Még az egyes sorok tartalma is megfelel. Megjegyzendő, hogy a leányok külön asztalnál ültek, már t. i. a görögöknél, mert a rómaiaknál leányok épen nem vehettek részt a menyegzői lakomán.

32. *Hesperus egy társunkat, ó lányok, elragadta* ... A 20—24. sorokban általánosságban mondott vádat a jelenlegi konkrét példával akarja bizonyítani a lányok kara s egyúttal vádolja Hesperust, mint a félelmes éjszaka hirdetőjét. Azonban ez egy soron kívül a többi hiányzik a kéziratokban, sőt valószínűleg az ifjak feleletének is hiányzik az eleje (3 sor?).

34. *De te visszatérsz még . . . t. i. mint hajnali' csillag* (Eous). Ezért mondja a magyar is *esthajnali* csillagnak a Vénust.

41. *Lágy szél simogatja . . .* Ez után hiányzik egy sor, mert a leányok hasonlatának is 10 sorból kellett állania, mint az ifjak hasonlatának. Valószínűleg a virág színéről és illatáról volt szó a hiányzó sorban (Haupt).

47. V. ö. «Vissza se megy többé deli szüzek közé» (Arany, Zách Klára).

54. *De ha társul szilfa törzse védelmezi.* Itáliában ma is szeretik a szőlőt fára futtatni, különösen szilfára meg nyárfára.

63. *Nem csupán a te birtokod, tudd meg, szüzességed,* azaz : nem te magad rendelkezel magaddal, a szülők akaratára kell hajolnod.

63. Attis.

A házasságot ünneplő két költemény után erős ellentétül van besorozva ez a nagy verve-vel írt, drámai momentumokban gazdag epico-lyricum (ma talán balladának mondanók), a mely Attis öncsonkításával kapcsolatban Cybele istenasszony ünneplését állítja szembe a házasság intézményével. (Elfogult balvéleménnyel szól e költeményről *Düntzer Philol.* 1894. p. 146. «Man sollte kaum einen wahren Dichter einer solchen Verirrung fähig halten.» Düntzer azonban görcsös erőlködéssel iparkodik Horatius fejére visszahelyezni az újabb időben Catallusnak vindikált babért.) *A költemény tartalma*: A szép Attis Cybele cultusáért rajongva elhajózik Görögországból Phrygiába, vallásos fanatizmusaiban megfosztja magát férfiúságától s példáját követő kíséretével Cybele berkébe siet az Ida hegyére, a hol a fáradságtól s a fájdalomtól elcsigázva mély álomba merülnek (1—38). Álom közben Attis őrjöngő lelke megcsillapul: reggel kijózanodva visszafut a tenger partjára s keserű panaszba önti fájdalmát, hogy hazáját, szüleit, barátait elhagyta s férfias kedvteléseiről lemondott (39—73). Meghallja ezt Cybele istenasszony és haragra kelve egy bős oroszlánt küld az ellene lázadó visszatérítésére. Attis az oroszlán láttára megrémülve visszafut a berekbe s élte végeig Cybele papja, vagy mint a költő mondja, papnője, szolgálója

(famula) maradt (74—90). A költő végül egy 3 soros epiphonémában kéri Cybelét, hogy őt kímélje meg az ilyen örült rajongástól (91—93). — Három drámai jelenet van tehát szoros egységbe fűzve: Attis fanatikus tette; a megbánás panasz, a mely Attis multját is föltárja előttünk; a szabadulás lehetetlensége, a végleges bűnhődés, melyhez aztán a költő a maga subjectiv könyörgését kapcsolja befejezésül s egyúttal ellentétes erkölcsi felfogása kifejezésekepen, mert megnyugtató befejezést másképp nem is adhatna.

A mindenség anyjának eredetileg *Mã* vagy *Ἀμῶς* volt a neve, a mindenség atyjáé *Πάπας*. Mivel különösen hegyormokon tisztelték őket, az istenasszony Kybelé (vagy Kybebe) nevet kapott Kis-Ázsiában (*κύβη* = fej, orom), *Πάπας*-t pedig a rokonjelentésű *ἄττις* (v. ö. papa: atya, *ἄττα*) váltotta fel. A kettő közül különösen az istenasszony orgiaszerű ünneplése lett általánosabb és nagyobb szabású. Kocsiját oroszlánok húzzák, zajos, tomboló tiszteletének papjai a *κύβηβος*-ok vagy Gallusok (illetőleg Gallák, mert már nem mehetnek férfiszámba), kiknek ezt a nevét a régiek a Gallus folyótól, a Sangarius mellékfolyójától származtatták, mint a melynek vize fanatikus őrzöngésbe ejtette az embereket, Attis mint istenség háttérbe szorult és vagy Cybele első szolgájának, vagy Cybele korán elhunyt kedves ifjának (v. ö. Adonissal) tekintették s Pessinus városában sírját is mutogatták. Cybelének, a Magna Maternek cultusa, a kit már Euripides a krétai ósanyával, Rheával azonosít, korán, még a peloponnesosi háború előtt elterjedt Görögországban s a második pún háború idejében Rómában is. (E tiszteletnek élénk rajzát adja Lucretius 2, 610 skk.) Catullus költeményének keltét nem határozhatjuk meg, valószínűnek kell tartanunk, hogy különösen bithyniai tartózkodása alatt volt reá a cultus közvetlenebb hatással s részben ez szolgáltatta költeménye tárgyát. Egyébiránt inventiójának magyarázatául semmi más költőre nem hivatkozhatunk. Mert habár költeményének jellemző mértékét, a galliambust valószínűleg alkalmazta az alexandriai Kallimachos, de hogy ily tárgyú költeményt írt-e, nem tudjuk. Hogy a költőt a tárgyon kívül alexandriai költemények is inspirálták, majdnem kétségtelen, hogy azonban műve nem volna egyéb fordításnál, az nem valószínű.

Nagyon jellemző és a tartalom heves, fanatikus voltával egybevágó a költemény versalakja, a galliambus, a melynek különben igen kevés példája maradt reánk. Ebben az uralkodó láb az ionicus a minori (◡ ◡ — —), mely némi módosításokkal ilyen sort alkot:

◡◡ — ◡ | — ◡ — — | ◡◡ — ◡ | ◡◡ ◡◡

E mértéket megtartottam a fordításban, bármily nehézséggel járt is s mert az ionicusok közt általában diairesist alkalmaztam s az utolsó láb hosszú szótagját nem oldottam fel két rövidre (a mi teljességgel szokatlan is volna a magyar verselésben) egy négy ütemből álló magyaros rhythmusú verssort nyertem (4+4+4+3), a melyet csak szigorú mértéke különböztet meg a népdal rhythmusától. Megjegyzem egyébiránt, hogy az ionicus a minori tactust a magyar rhythmus is szereti s Aranyánál is gyakran találjuk (pl. «Itthon» cz. költeményében).

1. *A sikon sebes hajó*, t. i. Aegeus tengerén Görögországból Kis-Ázsiába. A költemény kezdete mindjárt az események közepébe (in medias res) ragad.

2. *A phryg berekbe*, nem a voltaképeni Phrygiába, a mely beljebb esik a tengerparttól, hanem Ida hegyének berkébe a gyakran phrygiainak nevezett trójai földön.

5. *Kovakőnek élivel*, mert a vallásos cultus a prähistoricus kor hagyományaihoz ragaszkodott.

8. *A kis dobót*, a marhabőrrel bevont kézi dobót, a tambourinet, a melyet Cybele zajos cultusa szeretett, s a mely a déli népeknél ma is kísézője az exstasisba csapó táncznak.

12. *Gallák*. Catullus Cybele papjainak, a Gallusoknak nevét nőnemű alakban használja, valamint a 8-ik verstől kezdve Attisről is mint nőről beszél, mivel sem ő, sem Cybele többi papja nem tekinthető férfinak.

13. *Dindymene* Cybele istenanyának mellékneve Dindmosy phrygiai hegyről, a mely neki volt szentelve.

21. *Hol a cymbalmok csörögnek*. A cymbalmok rézből való üres félgömbök voltak, a melyeket — mint ma a réztányért — összeverték.

23. *A borostyános Maenasok* (helyesebb alak, mint «Maenadok» ,

a mely szokottabb, de németes). A Mænasok bacchansnők, tehát Bacchust ünneplik szintén orgiaszerűleg; épen ezért gyakran azonosították őket Cybele tisztelőivel. Ezért itt a költő is Mænasoknak nevezi Cybele papjait. *Borostyánosok*, mert a bachchansok borostyánnal ékesített thyrsus-botokat csóváltak kezükben. *Fejüket vetik vadúl*, t. i. táncz közben hátraszegik a nyakukat, mint régi reliefeken és vázákön gyakran láthatni.

25. *Az istennő bolyongó raja* t. i. a már ott levő s Cybelét ünneplő gallusok, a kikhez most Attisék is csatlakoznak.

35. *Cybele lombos lakát* t. i. szent berkét, a mely Cybelének házául, templomául szolgált.

43. *A hol szivrepesve Pasithea fogadá.* Pasithea a Charisok (Gratiák) egyike, a kit már az Iliasban (14, 267. skk.) Hera az álom istenének ígér feleségül.

46. *Mit veszíte* t. i. férfiasságát.

50. *Drága nemzöm ... szülő anyám*: mindkét kifejezéssel házját, Görögországot illeti Attis.

53. *Havas ormát hogy bejárom.* Az Ida hegye 1752 méter magas.

54. *A fagyos tanyák felé*, t. i. a hol a vadállatok tanyáznak.

60. *Hol a fórum, tornacsarnok, a palaestra, pályatér?* A görög ifjú foglalkozásának színhelyei. A fórumon a tétlenek időztek, a tornacsarnok (gymnasium) mindenféle testedzés színhelye volt, a palaestra (biroktér) porondján birkózás folyt, a pályatéren (stadium) pedig versenyfutásokat tartottak.

63. *Én a férfi, én az ifjú, én legény, én a fiú.* Attis visszamenőleg sorolja fel előbbi (férfi) voltának korszakait, szembeállítva őket mostani (asszonyos) mivoltával. (A kéziratok *mulier*-t írnak *iuvenis* helyett, a mely Rossberg javítása.)

65. *Hogy' özönlék el az ajtóm, küszöböm hogy' áthevült.* (Jobb szeretném így írni: hogy' előzönlék...) T. i. azok, a kiket Attis szépsége elbájolt, szerelmesek módjára jártak utána. V. ö. Corn. Nepos praef. 4. «laudi in Græcia ducitur adulescentulis quam plurimos habuisse amatores.»

66. *Viruló virágfüzér hány koszorúzta házamat.* V. ö. Lucretius IV, 1169: «At lacrimans exclusus amator limina saepe Flori-

bus et sertis operit postisque superbos Unguit amaracino et foribus miser oscula figit.»

67. *Mikor a nap kelte hívott t. i. a gymnasiumba.*

74. *Mikor a rózsás ajakról...* Catullus a 8. verstől kezdve nőhöz illő kifejezésekkel illeti Attist.

75. *Leoldta... az igát arszlániról.* Cybele kocsiját oroszlánok húzták. Az istennél sincs kegyelem.

91. *Dindymusnak asszonya* l. a 13. vershez való jegyzetet.

64. Peleus és Thetis lakodalma.

Ennek az alexandriai mintára írt költői elbeszélésnek, vagy kis eposznak (epyllion), mint a régiek nevezték, a halandó Peleus és a halhatatlan Thetis egybekelése a tárgya, a melybe a költő külső kapcsolat útján Ariadne szomorú esetét is beleszővi. *Tartalma a következő*: I. Az argonauták kalandos útján történt, hogy Peleus meglátta a tengerből kibukkanó Thetis istenasszonyt, Nereus és Doris leányát, szerelemre gyuladt iránta és Juppiter beleegyezésével feleségül is nyerte. Boldog hős kor! (1—30).

Itt a költő nem említi Juppiter elhatározásának okát; nev. Thetist maga Juppiter akarta bírni, de mivel egy (Themistől vagy Prometheustól származó) jóslat azt mondta Thetisről, hogy ha fia születik, az felülmulja az atyját, Juppiter, féltve uralmát, lemondott Thetisről és beleegyezett, hogy halandó emberhez menjen feleségül.

II. A menyegzőre Thessalia egész népe egybesereglett Pharsalusban s minden munka félbeszakadt. Peleus palotája ragyogott a sok ékességtől, különösen a násznyoszolya takarója vonta magára a figyelmet (31—49).

III. Ez a takaró ugyanis azt a jelenetet ábrázolta, mikor az elhagyott Ariadne a tova szálló Theseus után tekint kétségbeesetten. S itt a költő elmondja főbb vonásaiban Theseus vállalkozását, hogy ment Kréta szigetére megölni a Minotaurust és megszabadítani hazáját, Athént a szörnyű adótól; hogy szerette meg őt Ariadne, Minos király leánya s mikép segítette vállalatában, hogy hagyta el érte hazáját, szüleit s hogy hagyta el Dia (Naxos) szige-

tén a hűtlen Theseus (50—123). Itt következik az epizód fénypontja, Ariadne panasza és átká (124—201). Az átok teljesedett; Theseus ép úgy megfélemedezett apja intelmeiről, mint Ariadne szerelméről s Attika partjaihoz közeledve nem vont fel fehér vitorlát a fekete helyett s így atyja, Aegeus, abban a hiszemben, hogy fia elveszett, a tengerbe ugrott (202—248).

Míg azonban a takaró egyik részén Ariadne a távozó Theseus után mered tekintetével, addig más részén az a jelenet volt ábrázolva, midőn a szerelmes Bacchus ujjongó kíséretével közeledik Ariadnéhoz, hogy magával vigye feleségül (249—264).

IV. Most visszatér a költő a lakodalom rajzához, a mely a 49. verssel megszakadt. A vendégek, miután megbámulták a remek takarót, lassanként eloszolnak s helyet adnak az isteneknek. Először a félistenek jönnek nászajándékaikkal, Chiron, Peneus, Prometheus, azután Juppiter az összes olympusi istenekkel, csak Apollo és Diana maradtak távol. A lakoma alatt a sors istennői, a Párkák, menyegzői dalt énekelnek s megjövendölik Peleus és Thetis születendő fiának, Achillesnek dicsőségét (265—380).

V. Az egészet a költő reflexiói fejezik be; igen — úgymond — akkor az istenek is időztek a földön és meglátogatták a jámbor embereket; de mióta a föld mindennemű gonoszság fészke lett, azóta az istenek se mutatkoznak többé halandó szem előtt (381—407).

Látni való, hogy a főtárgyat, Peleus és Thetis lakodalmát, inkább csak keretül használta a költő, mert sokkal jobban érdekelte Ariadne sorsának a rajza s ezért inkább feláldozta költeménye szerves egységét, csakhogy az alexandriai iskola ízlése szerint változatos, új, megkapó lehessen (Vergiliusnál is Aen. V, skk. egy biborköpenyegbe van beszőve Ganymedes elrablása). A régi epos objectivitásával szemben nagy tér van juttatva e költeményben a költő subiectivitásának, retorikus pathosának, a mely azonban nem mesterkelt, sőt egyszerű igazságával megragadó (pl. Ariadne panasza, a melyet Vergilius Didója nem egyszer emlékünke idéz). Jellemző továbbá a detailok részletes kifejtése s ezzel szemben a gyors átmenetek, a hézagosság a tények elbeszélésében. Általában Catullusnak e kis eposa határozottan roman-

tikus jellegű s ezért szabadabb mozgást engedett a költőnek. Némelyek hajlandók azt hinni, hogy az egész Kallimachos valamely elveszett költeményének a fordítása; azonban maga *Riese*, a ki régebben e Merkeltől származó (Præf. ad Ibin p. 360) föltevés mellett kardoskodott (Rh. M. XXI. 1866. p. 498. skk.), kiadásában eláll e nézetétől, különösen azért, mert Catullus epyllionában több régibb és újabb költő hatása tükröződik vissza. (*Haupt* is czáfolja e föltevést Opusc. II. p. 75., valamint *Schulze* Jahrb. f. Phil. 1882. p. 208. skk.) Ez annál természetesebb, mert Ariadne története kedvelt tárgya volt mind a görög, mind a római költészetnek és művészetnek, de más tárgyú költemény is, pl. Apollonios Rhodios Argonautikája, nagy hatással volt Catullusra tárgya és bizonyos helyzetek (pl. az elhagyott Medea panasza) rokonságánál fogva. Viszont — mint említém — Catullus Ariadnéja nagy hatással volt Vergilius Didójára, valamint Zrinyi Miklósról, a ki Catullus e költeményének hatása alatt írta Arianna sírását.

Catullus e költeményének keletkezése idejét nem tudjuk, azonban a stil egyöntetűsége és biztossága arra mutat, hogy nem korai kísérlettel, hanem az érettebb kor költői studiumával van dolgunk. (Schwabe: Q. C. p. 354. — Couat Étude sur Cat. p. 252).

Versmértékében, a hexameterben, gyakori (31-szer fordul elő) a versus spondiacus (az 5-ik lábban dactylus helyett spondeus), a melyet az alexandriai költők annyira szeretnek.

1. *Pelion ormán*. A Pelion hegye Thessaliában van. *Mint a rege mondja*: rationalis vonás (az alexandriai költők sajátja).

3. *Phasis habja felé, aietesi földre sietve*. Aietes király országában. Colchisban, a Phasis folyója mellett volt a Phrixostól felajánlott arany gyapjú, a melyet Jasonnak, Pelias király parancsára el kellett hoznia. A költő nem foglalkozik a monda előzményeivel, hanem egyszerre in medias res vezeti az olvasót.

8. *Az az istennő, ki a várak gondviselője* t. i. Athene Polias, a kita fellegrvárakban, akropolisokon szoktak volt különösen tisztelni.

15. *Nereusi-nymphák, Nereisek*: Nereus tengeri isten és Doris leányai.

16. *S emberi szemnek e nap nyújtá ama boldogságot*. Versus spondiacus. Az eredetiben az előbbi vers ilyen.

19. *Thetis iránt Peleus ekkor gyűladt szerelemre.* Apollonios szerint (I, 558.) Peleus már nőül birta volt Thetist, mikor az Argonauták vállalatában részt vett, s fia, Achilles már Cheiron nevelésére volt bízva.

20. *És eme földi frigyet Thetis istennő se veté meg.* Másképp beszél erről Homeros (II. XVIII, 433.), a ki azt mondatja Thetissel, hogy akarata ellenére lett Peleus felesége.

22. *Ó ti dicső daliák . . .* subiectív apostrophe. Romantikus vonás.

23b. *Legyetek üdvöz még sokszor s kegyelemmel irántam.* Ez a vers hiányzik a kéziratokban ; a veronai scholionok idézik az előbbi verssel együtt, de csak ennyit: *progenies, salvete iterum.* A többi (*placidique favete*) L. Müller kiegészítése.

26. *Thessaliának a vára* (az eredeti szerint: oszlopa). Peleus a thessaliai Pharsalusnak s Homeros szerint Phthiának is királya volt.

28. *Téged ölelt Nereus szépséges lánya valóban ?* ismét subiectív, romantikus kitérés. Együttal azonban a skeptikus kor jele.

29. *Néked adá Tethys.* Thetis anyjának, Dorisnak, Okeanos és Thetys voltak a szülői.

30. *S Okeanos . . .* Az Okeanos Homerosnál a földet övező folyó, Catullusnál tenger, illetőleg tengeri isten.

35. *Elhagyják Cierost, megürül phthiotisi Tempe.* Cieros Thessaliának régi fővárosa. *Phthiotisi* itt=thessaliai, mert a híres Tempe völgye a Peneios torkolatánál voltaképp messze esik Phthiotistól, a mely Thessaliának déli részén van.

36. *Crannon és Larisa* Pelasgiotis városai a Peneios partján.

38. *Nincs ki művel földet . . .* A nyugalom, tétlenség rajza öt hexameterre terjed, melyek közül három (38. 40. 42.) szól a mezei munka szüneteléséről.

39. *Küszö szőlőtöt.* Hispaniában és Kis-Ázsia némely részein nem futtatták fel a szőlőt, mint Itáliában (v. ö. 62, 51.).

48. *Kirakva az ind elefánt agyarával,* azaz berakott elefántcsonttal díszítve.

49. *Csigavér-áztatta* t. i. a bibor-kagyló nedvével festett. Contrast az elefántcsont színéhez.

52. *A haboktól vert Dianák a partjain állva.* Dia Kallimachos-nál Naxossal azonos.

62. *Hajh, csak utána mered.* Az érzelmes előadás szereti az ismétléseket. Catullus e költeményében nagyon sok szó és kifejezés ismétlődik.

72. *Erycina* = Vénus, a kinek az Eryx hegyén, Sicilia nyugoti partján ősrégi phoeniciai szenthelye volt.

77. *Vérdíjul Androgeosért.* Androgeost, Minos király fiát, a ki Athénban (Cecrops városában) a harci játékokon győzelmet aratott, irigységből megölték az athéniek. Ezért Minos haddal támadt rájuk, aztán éhség és dögvész is pusztította országukat. Ekkor az oraculum tanácsára elfogadták Minos békeajánlatát s arra kötelezték magukat, hogy évenként kilencz ifjat s kilencz szűzet küldenek martalékul a Minotaurusnak, Minos neje, Pasiphaë borzasztó szülöttének.

83. *Holt-eleven sereget,* mert elevenek voltak, de halálra szánva.

84. *Szép mint myrtus, a mely nő Eurotasnak a partján.* Az Eurotas Lakonia folyója. Myrtus bőven tenyészik Peloponnesosban.

94. *Isteni gyermek:* Amor, Cupido.

96. *S istennő, ki birod Golgit . . .* Goldi és Idalium városok Cyprus szigetén, híresek Vénus cultusáról (v. ö. 36, 12. skk.).

98. *Szőkehajú idegen vala minden sóhajtása.* Jellemző versus spondiacus.

100. *Sápadtabb . . . a sárga aranynál.* Mi a nagy sápadtságot a falhoz hasonlítjuk, a görögök és rómaiak az aranyhoz, mivel a barna arcszín elsápadáskor inkább sárga, mint fehér.

104. *Csendes ajakkal.* Ariadne csendes ajakkal imádkozott, mert titkon szerette Theseust s mert nem akarta, hogy más valaki az ő fogadalmait meghallván, ellenkező imádsággal megghiúsítsa azoknak foganatját.

105. *Taurus* hegyén, Ciliciában hatalmas tölgy- és fenyves-erdők vannak. Az antik költészetben gyakori a nagy fák kidöntéséről vagy kidőléséről vett hasonlat: már az Iliasban többet találni.

113. *Igazítá gyöngé fonállal.* Ma is emlegetjük az «Ariadne fonalat». A Minotaurus t. i. egy bonyodalmas útvesztőbe (nem kertbe, hanem házba) volt bezárva s nem volt elég a Minotaurust megölni, a labyrinthusból is ki kellett találni. Valóban ma is látni Gortyna mellett szabálytalanul tekergőző barlangszerű folyosókat, a melyek egy-egy dombnak egész belsejét keresztül-kasul átvagdadják. Ezek eredetileg kőfejtésre szolgálhattak.

116. *Ámde miért térjek le tovább útjárul a dalnak,* t. i. miért térjek el dalom tulajdonképeni tárgyától, Ariadne panaszától? Alexandriai modorú önmegszakítás (reditus ad propositum), szónokias elem, a mely azóta meglehetősen elterjedt a költői előadás technikájában, valamint az itt vele kapcsolatos *praeteritio* is, vagyis az a látszólagos mellőzés, a mely mégis elmondja a látszólag mellőzött dolgokat.

118. *Édes testvérét* t. i. Phædrát, a kit később épen Theseus vett nőül s a ki mostoha-fiába Hippolytosba lett szerelmes s a nem viszonzott szerelem fájdalmaiban Hippolytosnak vesztét okozta (Euripides: Hippolytos, Racine: Phædra). Apollodoros még két másik testvérét is említ Ariadnénak t. i. Akalét és Xenodikét.

150. *S rá szántam magamat, hogy öcsém pusztuljon el inkább,* t. i. a Minotaurus, a ki szintén Pasiphaétól, Ariadne anyjától (meg egy bikától) született s így Ariadnénak testvére volt.

153. *S porlott csontjaimat sir hantja se rejti ölébe.* A ki halotti szertartások nélkül ment a más világra s legalább három marok port nem hintettek a testére, azt Charon, a Styx révésze, még az alvilágba sem engedte be s így lelke nem talált nyugodalmat.

154. *Nemde oroszlán volt a szülőd* ... V. ö. a 60. költeménynyel. A kétségbeesett szerelem retorikus kitörése gyakori, különösen az antik költészetben. Már Homerosnál megtaláljuk (Ilias 16, 34), valamint igen gyakran Euripidesnél, a ki a szív retorikájának megteremtője. Catullus e helyét utánozzák Verg. Aen. 4, 365. skk. Ovid. Metam. VIII. 120. skk.

156. *Syrtis avagy bős Scylla* ... A Syrtisek, tengeröblök Afrika északi partján, veszedelmesek voltak erős hullámvásáruknál fogva, melynek következtében a felkavart fővény néha egész hajókat eltemetett. A *Scylla* és *Charybdis* tengeri szörnyetegek-

nek képzelt veszedelmes zátonyok voltak a sicíliai tengerszorosban.

172. *Hogy cecropsi hajó a gnosusi partot elérje.* Cecrops Athén ős királya volt, *cecropsi* tehát = athéni. Gnosos vagy Knossos Minos király székhelye volt Kréta szigetén. — Ariadnének itt kifejezett kívánsága Euripides Medeiája első sorának visszhangja (v. ö. Verg. Aen. 4, 657.). Általános pszichológiai vonás.

178. *Menjek az Ida hegyére?* ... Nem csak Trója mellett volt egy Ida nevű hegy, hanem Kréta szigetén is.

181. *Kin öcsémnek a vére tapadt volt?* t. i. a Minotaurusnak.

183. *A szívós evezőt hajlítva az árban* t. i. mohó sietségében.

192. *Bosszúló Furiák*, az eredetiben: Eumenidák (= jóakarók), t. i. Alekto, Tisiphone és Megaira a megtorlás istennői. Aischylos szerint is kigyófürtjeik vannak.

204. *Ráint nagy hatalommal az istenek égi királya* ... Catullus e sorokban (204—206) Homerosnak egy híres helyét utánozza, (Ilias I, 528. V. ö. Verg. 9, 105. 10, 115. Ovid. Metam. 1, 180. 8, 771. Stat. Theb. 7, 3.). Juppiter bólintása annak a jele Homerosnál is, hogy meghallgatta a kérést.

212. *Pallasnak a várát* t. i. Athént.

216. *Csak alighogy visszanyerélek.* Theseus t. i. nem atyjánál, hanem Pittheus troizeni királynak, anyja Aithre atyjának udvarában nevededett és csak mint felnőtt ember tért vissza atyjához Athénba.

224. *Őszbe borult fejemet földnek pora éktelenítse:* a legnagyobb gyász és bú jele a régieknél (Jób könyve 2, 12. Ilias 18. 23. skk. Verg. Aen. 12, 611.).

227. *Hiberusi rozsdá-színével.* Hiberusi azaz hispaniai, a hol gazdag vasbányák voltak; de a caucasusi Hiberiára is vonatkozhatik e kifejezés, a hol a vasipar szintén ki volt fejlődve.

228. *Itonusnak szent asszonya, őre* t. i. Pallas Athene. Két Itonos volt, az egyik Thessaliában, a másik Bœotiában, mind a kettő híres volt Athene-cultusáról.

229. *Erechtheusnak székhelyét védi:* Athént, a melynek ős királya volt Erechtheus.

230. *A bika vériben*, a Minotaurusében.

241. *A magas várból kémlelte a tengert* t. i. az Akropolisból, mások szerint (Hygin. fab. 242. Stat. Theb. 12, 624) Sunion hegyfokáról, a mely közvetlenül a tenger fölött emelkedik, tehát a tengerbe ugrott, melyet róla neveztek el ægeusi tengernek. Ha azonban az Akropolisról vetette le magát, akkor nem eshetett a tengerbe, de azért halálra zúzhatta magát.

249. *Ott nézé szomorún az a gályát.* Itt tér vissza a költő az 52. vershez.

251. *Ámde felé szállott más részről az ifju Iacchus.* Az ágytakaró másik részén ábrázolt kép: az ifjú Bacchus (=Iacchus), a mint bacchantikus kíséretével, a Satyrosokkal és a Nysa-hegyi Silenusokkal Ariadnéhoz közeledik. Nysát a régiek hol mint várost, hol mint hegyet említik s különféle helyeken lokalizálják. Magának Bacchusnak is születése helyéül szerepelt.

254. *Bacchans-nők raja is...* E sor előtt egy sor elveszett, mely épen a Bacchans-nőket említette, mint a rájuk vonatkozó *quae* mutatja, valamint a tartalom is.

255. *Évoé:* Bacchushoz intézett ujjongó fölkiáltás. Ebben az egész leírásban Euripides Bacchans-női lebegtek a költő szeme előtt honnan egész kifejezéseket átvett.

259. *Orgia szent szereit.* Az *orgia* a titkos szertartás szereit jelenti, a melylyel Bacchust tisztelték. Ezeket a szereket szekrénybe zárva hordták a papok és csak a beavatottaknak mutatták meg.

262. *A czimbalom érczén* v. ö. 63, 21. jegyz.

264. *A barbár sip* t. i. a phrygiai furulya.

270. *S reggeli szelletivel Zephyrus borzolja a tengert.* Napkelte előtt gyakran előforduló jelenség. Evvel a kedves, üde hasonlattal v. ö. Arany Buda hal. XI, 50. skk.

276. *Úgy hagyták el azok szintén a király palotáját* azaz előbb kisebb, majd nagyobb-nagyobb tömegekben.

278. *Chiron jöve meg legelőször.* Chiron centaurus, Peleus Pelion hegyén lakó szomszédja és barátja, később Achilles nevelője.

281. *Nagy hegyein,* minők az Olympos, Ossa, Pelion. *Folyamának* t. i. a Peneiosnak.

285. *Eljöve Peneios, gyönyörű Tempét oda hagyván,* t. i.

Peneios folyamisten. A folyó torkolatához közel az Olympos és Ossa előhegyei közt volt a költőktől annyit magasztalt Tempe völgye, a melyet classicus iskolánk költői gyakran emlegetnek.

287. *A nájásoknak hagyván mint ünnepi táncztért.* A nájások vizi nymphák, sellők.

291. *Hugát Phaëthonnak* t. i. nyárfát, mert mikor az elbizakodott Phaëthon a nap kocsijáról leesve elveszett, testvérei, a heliasok bánatukban nyárfákká változtak (Ovid. Metam. II. 340 skk.).

294. *Prometheus* azért böles, mert mindenféle mesterségre ő tanította az embert, lelopván számára a tüzet az égből (Aesch. Prom. 506. *πᾶσαι τέχναι βροτοῖσιν ἐκ Προμηθεώς*). Ezért büntetésül a Caucasus sziklájához lánczoltatta Juppiter, a honnan később Herakles szabadította meg. Neki annál több joga van részt venni a lakodalomban, mert az ő tanácsa következtében határozta el Juppiter, hogy Thetist Peleushoz adja feleségül.

298. *Istenek atyja*: Juppiter, *szent élete párja*: Juno.

299. *Phoebus maradott csak az égben.* Phœbus és Diana csak Catullus szerint nem vesznek részt a lakodalomban, de elmarádásuk okát nem fejt ki a költő. Valószínűleg alexandriai inventio, a mely nem találta összeegyeztethetőnek, hogy Apollon, a ki a trójai háborúban Achillesnek ellensége volt, részt vegyen Achilles szüleinek lakodalmán.

300. *Idrusnak a bércezn.* Idrus valószínűleg kariai hegy volt. Diana, mint a vadászat istennője, a hegyeknek is úrasszonya (34, 9.).

306. *Elkezdének igazmondó dalt zengni a Párkák.* Hogy Peleus lakodalmán a Párkák énekeltek nászdalt, az más költőnél nem fordul elő; másutt Apollo vagy a múzsák kara szerepel.

311. *Bal kezük a guzsaljat tartá...* Pontosabb, realistikusabb leírást kívánni se lehet, mint a minő itt a Párkák fonásának rajza. Egy csésze, a mely az orvietói temetőből került ki, szakasztott ilyen módon fonó asszonyt ábrázol (Arch. Ztg. 35. 1877. Taf. 6. p. 52). Catullus leírása szerint mindenik Párka egyaránt fon, nem úgy, mint más felfogás szerint történik, hogy t. i. Klotho fon, Lachesis nyújtja a fonalat, s Atropos, mikor neki tetszik, elmetshi s ezzel az illető ember élete fonalat megszakítja.

318. *Ragyogó gyapjú puha pelyhe*, a melyet még föl kellett dolgozni.

328. *Hesperus*: az esti csillag, Vénus (v. ö. 62, 1. jegyz.).

340. *Pályuterén a futásnak*. «Gyorslábú Achilles» (Homeros).

334. *A phryg síkság*: Trója síksága (v. ö. 63, 2. jegyz.). *Teukrosi vértől* = trójai vértől. Teukros Trója ősi királya.

346. *A hiteszegte Pelops unokája* t. i. Agamemnon. Pelops hitszegése abban állott, hogy Myrtilost, a ki őt a szekérversenyen győzelemhez s ezzel Hippodameia kezének megnyeréséhez segítette, a megígért jutalom megadása helyett a tengerbe taszította.

357. *Xanthosnak a habja*. A Skamandros vagy más néven Xanthos folyó nagy szerepet játszik az Iliasban, különösen a 21. énekben, a hol Achilles belegázol a menekültek után s a habok közt öldösi őket.

364. *A hókeblű leány szüzi vérét kapja adóul*. A további sorok meg is nevezik Polyxenát, Priamos leányát, a kit a görögök feláldoztak Achilles sírján. Ugyanis a trójaiak nőül ígérték volt Achillesnek Polyxenát, de mikor Achilles érte ment, Paris halálra sebesítette a sarkán. Ekkor Achilles azt kívánta, hogy a görögök, ha Tróját elfoglalják, áldozzák fel Polyxenát az ő sírhalmán, hogy így bosszút álljon a trójaiak hitszegéseért. Polyxena feláldozása kedvelt tárgya volt a képzőművészetnek.

367. *Ilium Neptunus-rakta tetőit*. Trója falait Neptunus meg Apollo építette.

377. *A ma viselt fonalat nem kötheti már a nyakába*, azon babonás hiedelemnél fogva, hogy a szüzesség elvesztése után a nyak izmosabbá válik. Egy utazó adata szerint, a kit Ellis kommentárja idéz (p. 281), Itáliában ma is fennáll ez a babona.

377 b. Ez a sor hiányzik a kéziratokban.

381. *Isteni keblükből ily dalt zengettek a Párkák* — üdvöt ígérve. Ezzel a költő félbeszakítja a nász további leírását, minőt pl. a 61. költemény nyújt és subiectiv reflexiókat fűz tárgyhöz befejezésül.

384. *A halandókkal mulatoztak*, mint pl. a Homeros-rajzolta hőskorban.

388. *Százával látá a bikákat földre terülni*, mikor t. i. hekatombát, azaz száz bikából álló áldozatot mutattak be neki.

389. *Alászállott a Parnassosrul a kóbor Bacchus*. A Parnassos két csúcsu hegye Phokisban, Delphi mögött emelkedett. Delphiben kiválókép el volt terjedve Bacchus cultusa.

395. *Tritón asszonya*: Pallas Athene (Minerva), a ki a libyai vagy boeotiai Triton tavánál született («Tritogeneia» Homerosnál.). *Rhamnusz szüze*: Nemesis boszuálló istenasszony, a kinek Rhamnusban (Attikában) volt leghíresebb temploma. Hogy a csatában részt vesz, az bizonyára alexandriai inventio. Az Iliasban Athene és Ares tüzelik csatára a harczos feleket.

397. *Ámde mióta a föld...* A vaskornak e leírásához Hesiodosz szolgáltatta a főbb vonásokat (Erga 171—199.) V. ö. Ovid. Metam. I, 128 skk.

398. *Testvérek kezüket testvérnek a vérbe mártják*. Némelyek a mythikus Eteokles és Polyneikes halálos viszályára gondolnak, de valószínűbb, hogy a költő saját korának valamely többé nem ismert esetére céloz.

399. *A szülők holtán nem tud keseregni a gyermek*. Némelyek itt is mythosi személyekre gondolnak, pl. Orestesre vagy Alkmaionra; ez azonban nem valószínű, mert Orestes is, Alkmaion is búsult *atyja* halálán, anyja halálán pedig nemcsak nem búsult egyik sem, hanem épen gyilkosai voltak anyjuknak, a kin atyjuk halálát megtorolták. A költő itt is inkább korának mindennapi tapasztalataira céloz.

400. *Egy atya tudta kívánni legény-fia sirba leszálltát*. Riese itt is mythikus magyarázatot ad s azt hiszi, Theseusra céloz a költő, a ki Poseidontól fia, Hippolytos halálát kérte, a kit felesége, Phædra, Hippolytos mostohaanyja rágalmozott előtte, hogy el akarta őt csábítani, holott épen Hippolytos állt ellen Phædra (e klasszikus Potifárné) csábításainak. «A chronologiai ellentmondás — úgymond Riese — hogy Theseus itt Peleus után, az Ariadne-episódban pedig előtte élt, nem zavarja a költőt.» No már ez túlságos non-chalance volna. Sokkal elfogadhatóbb az a magyarázat (Ellis, Bæhrens), hogy itt kortársára, Catilinára céloz a költő, a kiről Sallustius mondja (Cat. 15, 2.), hogy mikor Aurelia

Orestillát nőül akarta venni, eltette láb alól felserdült fiát, mert féltette tőle fiatal feleségét.

41. *A mostoha nőnek*, a ki t. i. a legényfiának, ha az életben marad, mostohája lett volna.

402. *A fiú tudta' kívül ágyába lopózik az anyja*. A mythikus magyarázat Oidipusra és Jokastéra mutat rá, de helytelenül, mert ezek mindaketten tudtokon kívül követtek el incestust. A költő itt is kora eseményeire s nevezetesen olyan emberekre ezélez, a minőnek pl. maga rajzolja Gelliust (l. 89. 90. 91. költ.).

65. Hortalushoz.

A költő Q. Hortensius Hortalus híres szónokhoz (élt 114—50 Kr. e.), Cicero vetélytársához intézte a levelet, kísérő iratul a következő (66) költeményhez, egy Kallimachosból való műfordításhoz, (nem valószínű, hogy *többhöz*) a melyet Hortensiusnak kérésére csinált, a mint ez magából a levélből kitűnik. «Ámbár — ugymond — testvérem halála miatti fájdalmam elvon a költészet-től, mégis teljesítem kérésedet és küldök műfordítást Kallimachosból». E levélből az is kitűnik, hogy nem sokkal testvére halála után írta (5. v. «a multkor», latinul: *nuper*, ámbár e szót Cicero 3 évi időre is alkalmazza; inkább e kifejezés irányadó 10. v. «hát sohasem láthatlak többé» — *posthac* —), akkor a mikor még nem látta a sírját (v. ö. 101. költ.), tehát 60—59 táján valószínűleg Veronában (v. ö. 68, 76.) — Hortensiusról, mint rossz versek gyártójáról, már egészen más hangon emlékezik meg a 95. költ., a mi arra mutat, hogy baráti viszonyuk meglazult, vagy épen ellenségeskedéssé vált, a mi Catullusnál nem meglepő (v. ö. 10. és 22. Varrusról).

2. *Helikon szüzeit* a muzsákat, a kiket az eredeti itt *tudós szüzeknek* nevez.

6. *Mosta meg a hullám Lethe vizének ölén*. Lethe a feledést nyújtó alvilági folyó. Az egész kifejezés a halál körülírása.

7. *Trójai föld fedi őt, rhoetéumi partnak alatta*. Catullus testvére Troasban halt meg. Rhœteum hegyfokán volt Achilles (vagy Aias) sírhanja is.

9. *Hozzád szólok... szádnak igéit.* E sor hiányzik a legjobb kéziratokban, csak a codex Datanus és a vele rokon codexek tartották fenn, de azokban is hiányzik az utolsó előtti szó. Lachmann e vers elé beiktatja a 68. költ. 21—24; 93; 92 verseit, de ezzel csak még nehézkesebbé teszi ezt az egyetlenegy constructionból álló s elég nagy incisummal (9—14) megterhelt költeményt.

13—14. *Philomela meghalt Ityseért zengi örök panaszát.* Tereus thrák király beleszeretett felesége, Prokne hugába, Philomelába és meggyalázta. Ezért a két nő bosszúból megölte Tereus fiát, Ityst vagy Itylost és feltálalta Tereusnak. Tereus észrevette a dolgot s üldözőbe vette a nőket, mely alkalommal Prokne fecskévé, Philomela fülemülévé, maga Tereus bankává változott. Philomela azóta is Itysért kesereg a sűrű falombok között: a görög és latin költőknél ezerszer emlegetett momentum. (V. ö. Ovid. Metam. 6, 425—670.)

16. *Kallimachos versét:* a köv. 66. költeményt.

19. *Mint szüzi kebléből...* Ez a genre-kép gyanánt szépen kifestett hasonlat a homerosi hasonlatok mása annyiban, hogy Homeros sem törekszik arra, hogy a hasonlatnak minden vonása a szóban levő dolog megvilágítására szolgáljon: megelégszik azzal, ha a hasonlatban egy fő momentum van, a hasonlat éle vagy magva (tertium comparationis), a mely a költői ideák associatiója szerint talál. Így Catullus hasonlatában az a hasonlítás alapja, hogy valamint a leánynak tudtán és akaratán kívül hull ki kebléből az alma, és megpirítja a leányt, úgy Catullusnak is — Hortalus föltevése szerint — kiveszhettek volna lelkéből Hortalus szavai s ezt Catullus ép úgy szégyenlené, mint a leány az ő vigyázatlanságát. — Az *alma* a szerelem egyik igen gyakori symboluma, talán, mert domborúsága a szüzi mellre emlékeztet (Ellis).

66. Berenice hajfűrtje.

Kétséggkívül ez az a Kallimachosból fordított költemény, a melyet — mint az előbbi költeményből értesülünk — költőnk Hortensius Hortalusnak küldött ajándékul. Kallimachos, a tudós

alexandriai könyvtárnok és költő (élt Kr. e. 260 táján) valóban írt egy *Βερηνίχης πλόκαμος* (Berenike haja) cz. elegikus költeményt, a mely azonban csak gyér töredékekben maradt fenn, úgy hogy ezek alapján még azt is bajos eldönteni, vajjon Catullus egyszerűen fordította-e vagy pedig némi önállósággal használta föl (Kallimachos töredékeit l. Schneidernél Callimachea II, 144 skk.). Valószínű, hogy fordította, de nem szó szerint, nem aggódalmas pontossággal. E költemény megértése sok nehézséggel jár. Lássuk először is a tartalmát. Magának a csillagcsoporttá vált hajfűrtnek a szájába (!) van adva a szó.

I. Én, a ki azelőtt hajfűrt voltam Berenice fején, az ég bolt-jára jutottam csillagcsoportnak s a híres csillagvizsgáló *Konon* fedezett föl az égen; ugyanis maga úrnőm, Berenice, ígért volt engem oda az isteneknek, ha férje, a ki mindjárt a nász után hadakozni ment Assyriába, szerencsésen haza tér. Ó mert a menyecske, bár látszólag nem könnyen engedte át magát, és már mint leány bátor szívet tanusított, mégis nagyon epekedett ifjú férje után: ezért ígért oda engem az ég urainak. Csakugyan megtért a férje győzelmesen és én ide jutottam áldozatul (1—38.).

II. Nem szívesen váltam meg a te fejedtől, csak a könyörtelen vas hatalmának engedtem, a melynek semmi se állhat ellen. De hirtelen eltüntem a templomból, a hol elhelyeztél: Zephyros felragadott az égbe és Vénus ölébe tett. Vénus pedig a csillagok közé iktatott s kijelölte a helyemet. De mind e tiszességnak daczára jobb szeretném most is úrnőm fejét ékesíteni (39—78.).

III. Emlékezzetek meg rólam, ifjú menyecskék és menyegzőtök napján mindenekelőtt nekem öntsetek áldozati italt, de csak is a kik becsületesek, mert becsstelen nőktől nem fogadok el ajándékot. Te is emlékezzél meg rólam, királynőm és ünnepnapokon áldozz nekem, hadd irigyelje meg sorsomat a többi csillag (79—94.).

A prózai háttérrel tisztán látjuk *Hyginus*-nál (poet. astr. 2, 24), kinek elbeszélése szerint Berenice azt fogadta, hogy levágja a haját, ha férje Ptolemæus megtér a harczból. Mikor ez megtörtént, teljesítette fogadalmát s Venus Arsinoë templomában helyezte el levágott haját. Más napra a haj eltűnt. A király haragját

Konon matematikus azzal a magyarázattal engesztelte meg, hogy a haját a csillagok közt fedezte fel és hét csillagot mutatott, a melyek szerinte a hajból lettek.

Ezek szerint, bár a hajfürt beszél, a költemény igazi hőse vagy főszemélye *Berenice*, a kyrenei királynak, Magasnak a leánya, a ki anyai részről II. Ptolemaios Philadelphos egyiptomi király testvére volt. Berenicét az apja Ptolemaios Philadelphos fiával, Ptolemaios Euergetessel jegyezte el; azonban felesége, Arsinoë ellenezte e házasságot és férje halála után a makedoniai Demetriost, Poliorketes fiát hívta Kyrenébe, hogy annak adja a leányát. Demetrios elfogadta a meghívást, de magával Arsinoëval kezdett bűnös viszonyt, a mi nagy visszatetszést szült, s épen Berenice szította azt az összeesküvést, a melynek Demetrios áldozatául esett. Ez volt Berenicének az a «hős tette», a melyet Catullus költeménye a 27. versben magasztal. Így aztán Berenice csakugyan Ptolemaios Euergetes felesége lett. Euergetes Kr. e. 247-ben jutott Egyiptom trónjára, nőül vette Berenicét és csakhamar háborúba indult. — Az egész költeményt mintaszerű alapossággal tárgyalja *Vahlen*: Über ein alexandrinisches Gedicht des Catullus. Sitzungsber. d. kön. preuss. Akademie d. Wissensch. in Berlin 1888. p. 1361—1385.

A költemény írása idejéről semmi bizonyost nem mondhatunk, de valószínű, hogy az előbbi költemény írását kevéssel előzte meg, ha megbízhatunk Catullus azon állításában, hogy testvére halála megszibbasztotta alkotó képességét, azért nem küldhet Hortalusnak eredeti költeményt, csak fordítást.

3. *Hogy vesz a napnak . . . fénye homályba*: napfogyatkozásakor.

4. *Biztos időben*: bizonyos évszakokban.

5—6. *Édes vágy . . . csalja le Dianát . . . latmosi bérczek alá*. Diana, mint a hold istennője (Luna) szerelmes volt a szép pásztorfiúba, Endymionba s leszállott hozzá a Latmos hegyének barlangjába Kariában. Ilyenkor aztán holdfogyatkozásnak kellett lennie. — Az első hat vers Conon tudományát jellemzi.

7. *Ép e Conon látott engem . . .* Conon Ptolemaios udvari astronomusa, Samoson született s Archimedesnek meg Kallima-

chosnak barátja volt. Munkái elvesztek. A «Berenice haja» nevű csillagkép az északi égen van, 36 szabad szemmel látható, negyed, ötöd és hatodrangú csillagja van, tehát nem nagyon fényes.

12. *Pusztítani szállt . . . Assyriát*, voltaképen Syriát. E két nevet a római költők gyakran fölcserélik. Ptolemaios Euergetes t. i. II. Seleukos, syriai király ellen indított hadat, hogy bosszut álljon rajta, a miért az ő testvérét, a kit szintén Berenicének hívtak, megölte.

15—6. *Avagy hiu könnyel rontja . . . a szülők . . . örömét.* V. ö. 61, 171 skk. 62, 87.

22. *Könnyed a hön szeretett bátya után szakadott?* Az egyiptomi királyi családoknál a testvérek házassága, a mit a görögök fajtalanságnak tartottak, napirenden volt. (Régente a görögök is helyeselték az ilyen házasságot, mert Zeust és Herát nemcsak házastársaknak, hanem testvéreknek is gondolták épen úgy, mint az egyiptomiak Osirist és Isist.) Azonban Berenice és Ptolemaios nem voltak testvérek, csak unokatestvérek. Hogy mégis Euergetes feleségének és testvérének nevezték (pl. a kanoposi rendeletben is), az avval magyarázható, hogy házasság alkalmával ruházták rá az egyiptomi felfogás szerint megtisztelő «testvér» nevet.

27. *Elfeledéd hős tetted . . .*, Demetriosnak, anyja szeretőjének megöletését (l. a bevezető magyarázatot).

36. *Egyiptom jármát Ázsia elfogadá.* Ptolemaios Euergetes az adulei fölirat szerint is sok hódítást tett ekkor Kis-Ázsiában (=Ázsia), sőt az Euphratesen túl is.

42. *Ám hol a vas pusztit.* Vas=olló.

43. *Legmagasabb hegye . . . vastól dőlt romba . . .* Az 1936 méter magas Athos hegyét Xerxes átfuratta s az így készített csatornán kelette át hajóhadát. Igazi alexandriai, udvari hasonlat.

44. *Thia utódja:* Helios, a napisten, a kinek Thia (Theia) volt az anyja (Hesiod. Theog. 371.).

45. *Méd=perzsa.*

48. *A chalybok faja mind veszszen el, ó Jupiter.* A Fekete-tenger partján, Pontosban lakó chalybsok híresek voltak vasiparukról. Plinius (7, 197) meg épen úgy említi őket, mint az aczél megmunkálásának feltalálóit.

52—3. *Memnoni vér Zephyros, Locrisi Arsinoë . . . paripája.* Az idegen vonatkozásai miatt nehéz költemény legfogasabb helye, a melynek magyarázatai már egész könyvet kitennének. Ime röviden az elfogadható eredmény: Arsinoë Ptolemaios Philadelphosnak testvére és felesége, halála után Aphrodite Arsinoë néven istenitisztelet tárgya lett s Zephyrion hegyfokán, Alexandria és Canopus közt emeltek számára templomot, a melyről Zephyritisnek is nevezték. Pausanias IX, 31, 1. szerint Arsinoë a Helikonon úgy volt ábrázolva, a mint egy struczmadáron ül. E szerint Arsinoë szellőszárnyú paripája a strucz, a mely azért memnoni vér, mert Emathionnal azonosították, a ki meg Memnonnak, Tithonos és Aurora fiának a testvére volt (Apollod. III, 12, 4). Így magát Memnont is azonosították a fekete sólyommal (Ovid. Met. XIII, 600). E szerint Berenice haját egy struczmadár, Arsinoë szárnyas paripája ragadta magával s vitte fel Vénus (=Arsinoë) ölébe. Igaz, hogy a struczmadár nem repül, de gyorsasága repüléshez hasonló. Vahlen szerint (id. m. p. 1367) nem kell azt gondolni, hogy a strucz felragadta a haját az égbe, hanem hogy elszárguldott vele s Venus Arsinoë zephyrioni templomába tette le. A *per aetherias umbras* kifejezést Vahlen az ő homályára érti. Arsinoënak *locrisi* jelzője (a mi különben Bentley coniecturája a kéziratok *elocridicos*-a helyett: «Locridos») avval magyarázható, hogy valamikor Locri-beliek telepedtek le Kyrenaikában (Verg. Aen. 11, 265 és Servius magy. e helyhez). Az alexandriai költők nagyon szerették a rejtettebb vonatkozásokat, kevésbé ismert mythosokat, ezekkel adtak költői műveiknek tudós színt. Igen vonzó egyébiránt Bergk coniecturája: «Arsinoës *Cypridos*».

57. *Zephyritis = Arsinoë.*

58. *Canopusban Grecia-szülte honos.* Arsinoë I. Ptolemaios leánya Egyiptomban született ugyan, de családja görög eredetű volt.

59. *S hogy ne csupán Ariadne fejről . . .* A sornak eleje annyira romlott szövegű (*hi dii ven ibi vario*), hogy kielégítő javítása a tömérdek kísérlet mellett sem sikerült. Mint alakilag és értelmileg legsikerültebbet, Ellis coniecturáját fogadtam el (*hic iuveni Ismario*). Az «ismarosi ifjú» Bacchus (Ismaros thrakiai

hegy). Bacchus, mikor Ariadnét nőül vette (1. 64, 253.), annak a hajából levágott egy fürtöt és csillagnak az égre helyezte (Ovid. Met. VIII, 178): Északi korona a neve ma is. Arsinoë tehát irigységből és féltékenységből, hogy ne csak Ariadne hajfürtjének jusson az a kitüntetés, hogy csillagul az égen ragyoghat, gondoskodik róla, hogy Berenice hajának is hasonló sors jusson osztályrészül.

64. *Aphrodite* t. i. *Aphrodite Zephyritis*, vagyis *Arsinoë*.

65. *Érintve a Szűz fényét*. Neve *Erigone*, a ki apja halála miatti bújában felakasztotta magát s a csillagok közé jutott.

67. *Követőm a lassu Bootes*, azaz először a Korona száll alá, utána *Bootes* az ökrész, *Erigone* atyja, *Ikarios*. *Bootest* már *Homer* későn alászállónak nevezi (Od. 5, 272).

70. *Téthys ölébe merit*. A régiek azt hitték, hogy a csillagok nappalra az Okeanosba merülnek s ott fejezik be körútjukat, hogy keleten ismét feltűnhessenek az égen.

71. *Rhamnus szüze*: *Nemesis* (64, 394), a ki az elbizakodót megbünteti.

77—8. *Tőle, kivel — kenetet . . . sohasem önte leányul — együtt élveztünk sok-sok ezer kenetet*. E kétes szövegű és sokfélelekép magyarázott hely valószínű értelme ez: «míg *Berenice* leány volt, egyszerűbb életmódot folytatott és nem kente haját drága kenetekkel, de mikor férjhez ment, nagy luxust fejtett ki haja ápolásában és diszítésében; ezt a boldog kort emlegeti a csillaggá vált hajfürt». *Athenæus*ból tudjuk (15, pag. 689 a), hogy *Arsinoë* és *Berenice* nagyon szerették a drága parfümöket és hogy épen *Berenice* idejében készítettek *Kyrenaikában* nagyon drága rózsaolajat. Ha fölteszszük is *Vahlennel*, a mit a költemény sehol se mond, hogy *Berenice* férje távollétében elhanyagolta haja luxoriosus ápolását, még se kell *Vahlennel* azt hinnünk, hogy a hajfürt csak egyszer részesült drága kenetekben, t. i. *Berenice* menyegzője napján (id. m. p. 1372), mert a 13. versből nem következik, hogy *Ptolemaios Euergetes* mindjárt a nászját követő napon elindult a háborúba s mert egyetlenegy alkalommal a hajfürt nem élvezhetett volna «sok-sok ezer» kenetet (*milia multa*).

79. *A nász örömét meghozta a fáklya*, t. i. a menyegzői fáklya, a melylyel a menyasszonyt férje házába kísérte a násznép (l. 61, 15).

82. *A kedves onyx.* Az onyxból vagy alabastromból kenettartó edényeket készítettek. Berenice haja tehát hiába lett csillag, mert csak úgy megvannak régi vágyai; azt kívánja, hogy a becsületes házasságban élő nők neki, mint a tiszta házasság védőistenének, drága keneteket áldozzanak. Becstelenektől azonban nem akar áldozatot kapni s ezzel talán Berenice anyjára, Arsinoéra czéloz, a ki bűnös viszonyt folytatott Demetriossal (l. a bevezető magyarázatot). Vahlen nem hiszi, hogy e szavakban czélzás volna.

89. *Szent ünnepnapokon:* mily ünnepekre czéloz, nem tudjuk. A hajfűrtnek tehát most is csak a drága kenet egyedüli vágya s ezt kér Berenicétől most is.

93. *Ekkép zengjen.* Itt ismét nehézséget okoz a latin szöveg. Mindamellett a sok bizonytalan javítás helyett biztosabbnak találtam megtartani a hagyományozott olvasást (*cur iterent*), mert kellő értelme van (*cur* t. i. czélzatos). A hajfűrt t. i. azt hiszi, hogy ha sok drága kenet áldozatában részesül, akkor a többi csillag méltán megírigyli az ő sorsát és szintén jobb szeretne hajfűrt lenni Berenice fején, mint csillag az égen. Igaz, hogy e magyarázatot részben ki nem elégítőnek mutatja a 94. vers, mely szerint a Vizöntő meg az Orion mégis az égen maradna. E nehézséget még leginkább eloszlatná Guarinus és Pontanus coniecturája: *sidera cur retinent?* csak azt nem értenők, miért okolja itt Berenice haja a többi csillagot az égen maradásáért. E szempontból *Lachmann* javítása figyelemre méltó (*sidera corruerint utinam*), mely szerint Berenice haja a csillagok vesztét óhajtja, csakhogy ő megint hajfűrt lehessen. Azonban a *corruerint* mint kívánság kifejezése grammatikailag nem látszik elfogadhatónak.

94. *Vizöntő mellett hintene fényt Orion.* Az Orion 120 foknyi távolságban van a Vizöntőtől, a Zodiacusnak a Capricornus és a Halak közt eső jegyétől.

67. A házasságtörő asszony ajtaja.

Párbeszéd a költő és egy ajtó közt. Az ajtónak ilyen megszemélyesítése többször előfordul a római elegikusoknál (l. pl. az ajtó monologját Propertiusnál I, 16.), valamint az olyan költemények

is gyakoriak voltak a görögöknél és rómaiaknál, a melyeket a költő kedvese zárt ajtajához intézett, bebocsátásért esdekelve. (Az ilyen költemény neve : *παράκλησις*.) Catullus e költeményének a megértése nem kis nehézségekkel jár. A megszólított ajtó egy veronai háznak az ajtaja és öre, a melyben régebben egy bizonyos Balbus nevű agglegény lakott, Balbus halálával pedig Cæcilius lett a ház ura. Sokan azt hitték, hogy ez a Cæcilius Balbusnak a fia s a 23. versben említett atya Balbus; ez esetben azonban érthetetlen volna a 3. versben az ajtónak mondott bók. Cæciliust tehát nem tarthatjuk Balbus fiának. Ez a Cæcilius, midőn a házat birtokába vette, Brixianban elvett feleségével együtt beleköltözött s épen ezt az asszonyt állítja itt pellengérre a költő. Erről az asszonyról beszél az ajtó egy *cronique scandaleuse*-t, nevezetesen hogy a ház asszonya azelőtt, míg Brixianban (Brescia) lakott, első férjének az atyjával, sőt másokkal is bűnös viszonyt folytatott. Így tehát az ajtó nem tehet róla, ha az asszony most is multjához méltó életet folytat, botrányok színhelyévé teszi a házat, a melyet nem érhetett ilyen vád, míg az öreg Balbus lakott benne. Cæcilius, mikor elvette, *virgo*-nak hitte a nőt, mert előbbi férje *impotens* hírében állott, azonban hiedelme mégis balga volt, mert az *impotens* férj tisztét apja végezte el, valamint más brixiai urak is viszonyban voltak a nővel, t. i. Postumius, Cornelius (v. ö. Schmidt prol. p. 47.). Mások (pl. Riese) azt hiszik, hogy a 20. versben említett *impotens* férj maga Cæcilius; azonban az ajtó nem beszélhet ilyen megvetőleg arról, a kinek föntebb (9. v.) tetszésére vágyik. Fordításom egynyelvű kiadásában még magam is Cæciliust hittem az *impotens* férjnek. Egyébiránt az egész költemény csupa rejtvény, nem hiába nevezte el Turnebus *Folium Sibyllae*-nek.

1. *Szeretett férjek meg atyák kedveltje*: gúnyos czélzás lehet arra, a miről a 23—26. versek világosítanak fel bennünket, de lehet őszinte dicséret is, mivelhogy az ajtó őrzi a szeretett férjnek feleségét, az atyának leányát.

6. *Kiterült az öreg*, humorosan = meghalt. Az öreg t. i. Balbus. *Házások ajtaja löl*. Ebből következik, hogy Balbus nem volt házas, vagy legalább is özvegy volt. A házások: Cæcilius és a felesége.

12. *Ám e közönségnél a kapu felelős*. Az eredeti sor romlott,

a legjobb kéziratokban így hangzik: *Verum istius populi ianua qui te facit*. Ez a sor arról nevezetes, hogy a *qui te*-t Scaliger *Quinte*-re javította; ezt az olvasást Lachmann is elfogadta, s ezzel *Quintus* prænoment ruháztak Catullusra a *Gaius* helyett. Ma már általában elvetik ezt a coniecturát és méltán. (V. ö. Schulze: *Drei Catullfragen* Ztschr. f. d. Gymn. W. 34, 1880. p. 360.)

20. *Nem mert tán hozzá nyult az előbbi ura*, t. i. a brixiai impotens férj, kinek tehetetlen volta köztudomású lévén, Cæcilius azt hihette, hogy szüzet vesz nőül.

23. *Atyja bitorlá*, t. i. az impotens férj atyja, de nem Balbus.

32. *Hirdeti Brixia*. Brixia a mai Brescia. A 34. vers Verona anyjának mondja Brixiat. Ez az adat másutt nem található. *Chinusi ormok alatt*. A szöveg romlott: *chinea suppositum specula* (Vossius: *cygneae suppositum speculae*). Akár *chinea*-t (illetőleg *chineæ*-t) akár *cygneæ*-t olvasunk, egyik szót se tudjuk megmagyarázni. Egyébiránt Brescia egy halom tövében fekszik, a melynek mai neve *Falcone di Lombardia*. Valószínű, hogy ezt érti a költő.

34. *Anyja Veronámnak, Brixia, hön szeretett*. A kapu érzelmeinek kifejezése. A kapu Veronában van, ahhoz ragaszkodik, mint hazájához, de épen azért szereti Brixiat is, mely anyja (metropolis) Veronának. Ez mutatja, hogy a kapu értesülvén a Brixian történekekről, azokat most beszéli el a veronaiaknak.

35. *Említi a viszonyát Cornelius- s Postumiussal*. Ismeretlen személyek.

41. *Ő maga*, t. i. Cæcilius felesége.

46. *Hogy szeme rőt ivét rám ne meressze nagyon*, azaz fel ne bősziüljön ellenem. Kire céloz a kapu, nem tudjuk. Az akkori veronai közönség azonban bizonyosan tudta, ki az a rőt hajú nyurga legény, a kinek pört kerített a nyakába egy hazug szülés. Ezt vagy úgy kell értenünk, hogy a szóban levő nyurga legény ellen egy más állapotban levőnek látszó nő apasági keresetet indított, vagy úgy, hogy ő maga idegen gyermeket adott ki saját gyermeke gyanánt, talán, hogy egy bizonyos örökségtől el ne üssék.

68. Alliushoz.

A maga teljes egészében sok nehézséget támasztó költemény. A magyarázat azon fordul meg: *egy* összefüggő költeményt látnunk-e benne, mint a hogy a kéziratok (a melyek különben összesen tartozó költeményeket is sokszor összefűznek) adják s mint Lachmann, L. Müller, Haupt, Vahlen stb. kiadásukban közlik, (v. ö. H. *Magnus*: Die Einheit von Cat. Gedicht 68. Fleckeisen's Jahrb. XXI. 1875 p. 849 — 854. W. *Hoerschelmann*: De Cat. carmine 68. commentatio. Dorpati Livinorum 1889.) vagy két külön darabra osztjuk (1—40 és 41—160), mint Schwabe, Fröhlich, Rossbach, Brunér, Heyse, Ribbeck, Bährens, Schulze stb. követve *Ramler*nek 1793-iki fordítását, a melyben először van e költemény ketté osztva, vagy végre három részre szakítjuk, mint *Riese*, a ki a 149. verssel egy harmadik darabot kezd. Hogy ítélhessünk, lássuk az összefüggést.

Te, barátom, a szerelem és a költészet örömeit elveszítve, hozám fordulsz vígaszért s tőlem kéred Vénusnak és a múzsáknak ajándékait. Örvendek baráti ragaszkodásodnak és bizalmadnak, de sajnálom, hogy nem adhatok vígaszt, mert magam is szerencsétlen vagyok (1—14). Zsenge ifjúságomban énekeltem ugyan a szerelem örömeit, de testvérem halála minden boldogságomat, a költészetben való minden örömemet megölte (l. a 65. költ.). Ezért most ez az unalmas, szerelmi gyönyöröket nem nyújtó Verona felel meg leginkább buba merült lelkem hangulatának (15—30). Nem pengethetem hát vígaszodra a szerelmi lantot, már csak azért sem, mert csak egy könyves-ládikát hoztam magammal Rómából (ott van csak élet!). Így hát elégedjél meg azzal, ha *csak egyik kéreseedet* teljesítem, t. i. nem Vénusnak, hanem csak a *múzsáknak* vígaszát adhatom ajándokul (v. ö. 65, 15.) a következőkben (31—40). Jőjjetek hát *múzsák* és segítsetek Alliust dicsőíteni, hogy neve el ne vesszen soha (41—50). Hiszen én nagyon sokkal tartozom neki. Mikor szerelmes szivemben az Aetna tüze lángolt, Allius volt az, a ki nekem segedelmet adott: ő nyitá meg házát nekem s kedvesemnek (Lesbiának), hogy boldogok lehessünk; s oda jött az

én kedvesem, épen úgy, mint egykor Laodamia ment Protesilaos-hoz, sajnos, időnek előtte, mert Protesilaos háza még nem volt felavatva, a gazda nem mutatta be áldozatát az isteneknek. Meg is adták az árát: alig élvezték a boldogságot, Protesilaosnak el kellett indulni a trójai háborúba. Ó, az az átkozott Trója, az rabolta el az én testvéremet is (v. ö. 65, 7.), kinek halála minden örömömet elhervasztotta. Ott esett el Protesilaos is, a kin Laodamia olyan páratlan szerelemmel csüngött (51—130). Csaknem ilyen szerelemmel jött az én kedvesem is Allius házába engem boldogítani. Tudom ugyan, hogy nem egyedül az enyém a szerelme, de hálás vagyok érte így is, hiszen saját férjétől lopja a nekem adott örömöket (131—148). — Ez az a múzsák ajándéka, a melyet neked adhatok, Alliusom, viszonzásul a te sok szivességedért s a melylyel neved dicsőségét fentartom. Légy boldog kedvesiddel együtt s legyen boldog kivált az én kedvesem (a ki mintegy szintén Allius háza-népéhez tartozik) (149—160).

Nincs-e ebben kellő összefüggés? sőt nincs-e a három szakaszban világos egymásra vonatkozás és hivatkozás? Mondhatjuk-e Couat-val: «C'est un jeu de patience plutôt qu'un poème»? (Étude sur Catulle. p. 174). Allius Catullustól várja Vénus és a múzsák adományát (10). A költő csak az utóbbit adhatja (39), s azt tehetsége szerint meg is adja (149) cserében Allius szolgálataiért, melyeket egyaránt emleget mind a három szakasz (12. 41. 66. skk. 150 skk.).

Ezzel szemben a szétválasztók (*χωρίζοντες*) más okokat hangoztatnak, a melyek a költemény egysége ellen szólnak. Legnyomósabb ezek közt az a külső argumentum, hogy az első szakaszban *Manlius*hoz (Mallius; Malius), a másodikban és harmadikban *Allius*hoz intézi szavát a költő. Két nomen gentili-ciuma, nemzetségeve nem lehetett Catullus barátjának. E nehézségen azonban segít Lachmann coniecturája, a ki a Manlius helyett *Maniust* ír, mint praenomen. S valóban milyen könnyű elképzelnünk, hogy a G. codexben található cím *Ad Mallium* nem egyéb, mint összeírása ennek: *ad M'. Allium* (= ad Manium Allium). Egyébiránt a nehézség Scaligérrel úgy is megoldható, hogy az egyik nemzetségnevet adoptio útján származottnak föltételezzük. — A szétválasz-

tóknak másik oka, hogy Allius a 6. vers özvegynek tünteti fel, aki most veszttette el nejét, a 155. vers pedig szerencsét kíván Alliusnak és kedvesének. De vajjon okvetetlenül özvegyi ágynak kell-e értenünk a 6. vers *lectus caelebs*-ét mikor a *caelebs* általában csak nőtelen, legény embert jelent? Igen, de — kérdik — miben áll akkor Alliusnak az 1—8. versekben érintett szerencsétlensége, a mely ellen Catullustól kér lelki vigaszt? Ezt bizony nem tudjuk, de semmiből se következik, hogy felesége elvesztésében. Hiszen a *desertum in lecto caelibae* azt is jelentheti, hogy Allius és kedvese közt valami viszály keletkezett, a mi azonban nem zárja ki a 155. vers üdvkivánatait. Jól mondja Kiessling (*Analecta Catulliana* 1877 p. 14.), hogy Allius, ha a neje halt volna meg, nem kért volna *munera Musarum et Veneris*-t s nem tréfálgozott volna panaszkodó levelében úgy, mint azt a 27. és köv. versek elárulják. (Harnecker azt hiszi, Allius szerencsétlensége abban állott, hogy valami hivatalkeresésben kudarcot vallott s *neve* kompromittálva volt; ezért keres vigaszt s ezért igéri Catullus, az 50. és 151. versekben, hogy Allius *nevét* megmenti a feledés homályától. De ez csak pusztá gyanítás). — Gyöngébb kifogás a költemény egysége ellen, hogy a 20—24. versek panaszja csaknem szóról-szóra ismétlődik a 92—96. versekben s ez egyazon költeményben nem lehetséges. Hát két különböző költeményben, a melyek két különböző személyhez szólanak, lehetséges? Aztán distinguáljuk a dolgot. A költemény első szakaszát (1—40.) nem úgy kell felfognunk, mint az Alliusnak szánt *munus Musarum* elejét, mert az Alliusnak írt tulajdonképeni költemény, mint a muzsákhoz intézett invocatio is mutatja, csak a 41. verssel kezdődik, s annak stílusa is sokkal magasabban jár, mint az első szakaszé, hanem úgy kell tekintenünk az 1—40-et, mint az Alliusnak szánt költeményhez bevezetésül csatolt kísérő levelet olyan formán, mint a hogy a 65. költemény kísérő levél a 66-hoz, azzal a különbséggel, hogy a 65. és 66. közt semmi belső összefüggés nincs (hisz a 66. csak fordítás), míg a jelen költemény bevezetőlevele belső összefüggésben és határozott vonatkozásban van az Alliusnak szóló tulajdonképeni költeménnyel. Minthogy azonban az Allius által kért költemény, már t. i. a mit Catullus adhat, a

41—160. versekből áll, az 1—40. pedig csak egy hozzá csatolt és azt előkészítő költői epistula, lehet-e csodálkoznunk azon, hogy a költő a testvére halálán érzett fájdalmát ugyanazon szavakkal fejezi ki az Alliusnak szánt költeményben, mint a hozzácsatolt epistulában? — Abban sem kell ellenmondást látnunk, hogy a 19. és 26. skk. versek szerint Catullus úgy beszél magáról, mint a ki testvére halálán való bűjában a szerelem örömei iránt is fogékonytalan, a 135. skk. versek szerint pedig boldogságát találja kedvese szerelmében, s botlásait is elnézi, mert a 19. és 26. versek értelme nem az, mintha Catullus magáról Lesbia szerelméről is lemondott volna, hanem csak az, hogy nagy bánatában nem pengetheti a szerelmi lantot, mint azelőtt (v. ö. 17. v.), sőt léha szerelmek után sem jár (v. ö. 28. 29.).

Vége az az ellenmondás, hogy az első szakaszban megtagadja barátja kérésének teljesítését s a másodikban mégis teljesíti, megszűnik a 39. vers helyes magyarázata által, ha t. i. azt úgy értjük, hogy Catullus nem mind a két kívánságát teljesíti Alliusnak, csak az egyiket (*munus Musarum*). Hogy pedig az Alliusnak szánt költemény miért nem *munus Veneris*, holott szerelem a tárgya s az Allius iránt a szerelem pártolása miatt kifejezett hála, annak valószínűleg az az oka, mert a költemény nem az érzelmek közvetlen, lyrikus kifejezését foglalja magában, a szerelem csak mellékes benne (legalább látszólag), a fő dolog Allius vigasztalása neve dicsőítése útján, legalább a költő így tünteti föl. Ezt a felfogást nem rontja le az, hogy a költemény legnagyobbbrészt mégis a Lesbia iránt való szerelemmel s a hasonlatul használt Laodamia-mythossal foglalkozik: hiszen nemcsak rhetori, hanem poetai szokás is a *praeteritio*, mikor valamit a látszólagos mellőzés színe alatt kimerítően tárgyal az író. (Verg. *Aen.* VI. 625 non, mihi si linguae centum sint ... Hor. *Carm.* IV, 2. Berzsenyi: Ki tudja méltán festeni a huszárt? ...) Hogy a költő gúnyból hasonlítani össze a hűtlen Lesbiát a hű Laodamiával s halála kifejezésében is gúny nyilvánulna, mint Brunér hiszi (*De ordine et temp. carm. Cat. Acta Soc. Fenn.* VII, p. 625), azt el nem fogadhatjuk.

Ellis szerint az egész költemény egy személynek szól s Allius azonos Manliussal, de mert 1.) Catullus az első részben (1—40)

megtagadja barátja kérését; 2.) mert ugyanitt Allius *caelebs*, a 155. vers szerint pedig felesége vagy szeretője van; 3.) mert 1—40 közönséges stilusban, a 41—160 magasabb stilusban van írva: mindebből azt következteti, hogy az 1—40-et előbb írta Catullus, a 41—160-at jóval később. Mindamellett kijelenti, hogy az 1—40 bevezetés a 41—160-hoz; «separable it is true, but with the separation not well defined».

Az én álláspontom röviden ez:

1. Az egész 68. költeményt egy alkalommal egy személyhez intézte a költő.

2. A *munus Musarum*-ot, a melyet a költő Alliusnak ad, a 41—148 versek foglalják magukban s ez mint költői alkotás egy kerek egészet képez.

3. A küldött költemény alkalmiságát és személyes vonatkozásait a bevezetésül (1—40) és befejezésül (149—160) hozzá fűzött költői epistula, mintegy elő- és utóhang magyarázza meg, a melyeket a költő prózában is írhatott volna, de jobbnak találta versben írni (talán Allius is versben írt neki), mert úgy érezte, hogy ezek a stilbeli különbségek mellett is szervesen hozzátartoznak az Alliusnak írt költeményhez, annak alapot és háttérrel szolgáltatnak prologos és epilogos gyanánt.

Catullus Veronában írta e költeményt (v. ö. 27. v.), mindenestre bithyniai útja előtt (Kr. e. 60—59.). Allius, a kinek kilétét nem tudjuk, Rómában volt.

Említsük meg még curiosumképen Birt magyarázatát, a ki (De Catulli ad Mallium epistula, Marburg Cattorum 1890) az 1—40 sorokat külön költeménynek tartva, komoly tudományos apparatussal azt a képtelenséget akarja velünk elhíttetni, hogy a veronai Mallius a Rómában élő Catullustól régi írók költeményeit (*munus Musarum*) és az előkelőbb izlésnek megfelelő leányt (*munus Veneris*) kért, mivelhogy Veronában hagyott előkelő barátairól e részben «pæne lenonis munere functus» Catullus szokott volt gondoskodni s az ő szégyene, ha a veronai ifjak e részben hiányt szenvednek (!) Catullus azonban azt feleli, hogy költőket nem küldhet, mert nincs belőlük készlete (Birt e magyarázat kedvéért fölteszi, hogy Catullus Sirmion vagy Sabinumában írta

levelét), leányt se küldhet, mert testvére halála miatti bűjában nem jár utánuk. E monstruosus magyarázatot nem czáfolgatjuk, csak azt kérdezzük: miért kért volna Mallius Catullustól régi költőket, mikor azok nem adták neki gyönyörűséget? (7. v.); aztán: ha a régi költőkre nézve Catullus azzal védekezik, hogy Sirmióra vagy Sabinumba nem vitt magával költői műveket, miért nem él ily védelemmel a kért leányra nézve is? miért hivatkozik testvére halála miatti bűjára? Catullus költeményének komoly hangja teljesen kizárja a Birttól föltételezett frivol vonatkozást sokat.

3. *Kérve hajótörtként, kit, stb.* valószínűleg idézet Allius költői leveléből.

5. *Minthogy sem a szent Vénus...* Miben állt Allius szerűsége, nem tudjuk; valószínű, hogy meghasonlott a kedvesével, azért nem hagyja nyugodni Vénus, azért nem talál vigaszt a régi költőkben s azért kér Catullustól vigaszul szerelmi költeményt s általában valami új, érdekes költeményt, a minők pl. az alexandriai költők művei voltak. A költő — úgy látszik — remél a kibékülésben (v. ö. 155. v.). Ellis és Magnus azt hiszik, hogy a *munus Veneris*-en egy új maitresse-t kell érteni, a kit Allius Catullustól kér, miután feleségét (?) elvesztette. Különös volna, ha a Rómában lakó Allius efféle kárpótlásért a Veronában tartózkodó Catullushoz folyamodnék, holott tudja, hogy a jobb körbe való ember Veronában nem igen találhat magának való szeretőt (v. ö. 27. skk.). Vagy valami római szépséghez kérne ajánló levelet Catullustól is? s ezt Catullus azért tagadná meg, mert testvére halála miatt nem érdeklik a szerelmi dolgok? Minő képtelen feltevés! Vagy méltó Alliusnak erős színekkel rajzolt szerencsétlenségéhez, méltó Catullus nagyszabású komoly költeményéhez ilyen kérelem, mint motívum? Különös marad ugyan, hogy Catullus megkülönbözteti a *munus Musarum*-ot a *munus Veneris*-től, ha mindkettőn költeményt ért, de miért ne lehetne az utóbbin apró szerelmi költeményeket értenünk olyan játszi bohóságokat (*nugæ*), a minek épen Catullus nevezte kisebb költeményeit (l. 1, 4), míg a *munus Musarum* olyan nagyobbszabású költemény, a melyhez nem elég a Vénus-adta ihlet, hanem a muzsáktól kell hozzá segítséget kérni,

mint ezt Catullus meg is teszi az Alliusnak írt jelen költeményében (41. 45.).

12. *A barát tiszte nekem keserű.* A fordítás a maga szűk határai közt nem lehetett pontos és nem fejezhette ki a *hospitis officium*-ot. E kifejezés egyenes vonatkozásban van a 68. és köv. s a 156. versekkel, a melyekből megtudjuk, hogy Catullusnak és Lesbiának Allius háza adott titkos tanyát és szerelmi üdvöt.

15. *A hogy először adák vállamra a férfiú-tógát.* A római ifjú 16—17 éves korában öltötte föl a toga virilist.

17. *Zenge szünetlen a lant . . .* azaz akkor sok szerelmi költeményt írtam, Vénus a megmondhatója. E költemények azonban még aligha Lesbiának szólottak.

19. *Hajh de hogy elhunytál, bátyám . . .* Catullus fitestvére (bátyja-e, nem bizonyos) Trója földjén halt meg (v. ö. 65. és 101. költ. és a jelen költ. 91. skk. verseivel).

22. *Egész házunk sirba hanyatla veled.* E sorból következtethetjük, hogy bátyját vesztette el Catullus. Atyja ugyan még élt, de özvegyen, maga a költő nem gondolt házasságra: így a bátyja halála a család kihalását vonta maga után.

27. *Szégyen rám, irod, hogy Veronában időzöm, tudva, hogy itt . . .* Allius nyilván hívta Catullust Rómába, mivelhogy finomabb embernek nem való Veronában lakni, a hol a provincialis demimonde nem felel meg a római izlésnek. Erre válaszolja Catullus, hogy nem szégyen ő rá nézve Veronában lenni, mivel ő most úgy sem jár szerelmi gyönyörök után, csak szomorú, hogy mostani állapotában épen a sivár Verona felel meg az ő hangulatának. — A kik a *hic*-et Rómára értik (mint Schwabe, Ribbeck), azok természetesen egészen más magyarázatot adnak e helyhez, nev. «mert itt (Rómában) minden finomabb ember abban az ágyban melengeti testét, a melyet te elhagytál, azaz: kedvesed azalatt, míg te távol vagy, másokkal éli világát; siess tehát haza». Ha azonban Allius ilyen váddal lépett volna fel levelében, akkor a költő nem beszélhetne kedveséről úgy, a hogy a költeményben beszél, különösen a két utolsó sorban; de meg ebben az időben Lesbia még nem is süllyedt annyira, mint pl. a 11, 17. skk. írása idejében, hogy Allius a finomabb férfivilág maitresse-ének mond-

hatta volna. (Palinodia 1880-iki első Catullus-fordításom 39. lapjához.

33. *Aztán írókból sincsen nagy készletem itten.* (*Scriptorum* nem a *scripta* többes genitivusa, mint többnyire értik, hanem a *scriptor*-é v. ö. 7. v.) Azaz: nem hoztam ide költőket, vagyis költeményeket, nev. alexandriai költők műveit, hogy azokból fordíthatnék számodra valami helyzetedhez illőt (v. ö. a 65. és 66. költ.).

39. *Hogy nem teljesítém mindkét kérésed,* tehát csak az egyiket teljesítém, nev. nem Venus sugallta apróbb szerelmi költeményeket küldök, hanem olyan nagyobb költeményt (enkömiont), a melyben hálából a muzsák segítségével a te nevedet dicsőítém.

41. *Nem hallgathatom el, muzsák...* Itt következik az Alliusnak szóló enkömion az alexandriai művészkedés stílusában és szerkesztése módjában. A szerkezet művészi voltát feltünteti a köv. felosztás:

41— 50	Proemium	(10 vers)	
51— 56	<i>Catullus szerelme:</i>	<i>hasonlat</i>	(6 vers)
57— 72	<i>Lesbia:</i>	két <i>hasonlat</i>	(16 vers)
73— 86	<i>Laodamia</i>	(14 vers)	
87— 90	<i>Trója</i>	(4 vers)	
91—100	Testvére halála:	(10 vers)	középpont
101—104	<i>Trója</i>	(4 vers)	
105—118	<i>Laodamia</i>	(14 vers)	
119—134	<i>Lesbia:</i>	két <i>hasonlat</i>	(16 vers)
135—140	<i>Catullus szerelme:</i>	<i>hasonlat</i>	(6 vers)
141—148	Befejezés	(8 vers?)	

L. Skutsch: Zum 68. Ged. Catull's (Rh. M. 1892. p. 138—151.). Skutsch a szétválasztókhoz tartozik ugyan, de ez nem alterálja a strophá-responsio kimutatásának helyességét.

47. [Éljen a dalba' tovább, noha sirnak halma borítja.] E hiányzó vers csak találomra van kiegészítve. (Bæhrens így próbálta meg latinul: *versibus ut nostris etiam post funera vivat.*)

53. A mikor úgy égtem, t. i. a szerelem lángjától. Trinacria (=Sicilia) bérce: az Aetna.

54. *És mint Thermopylén Malia hő vize pezsg.* A Thermopylai név épen hévizet, hő forrásokat jelent, s az Oeta tövében, a maliusok területén fakadó kénes forrásoktól kapta nevét.

57. *Az ezüst patak így szakad le:* t. i. ilyen szakadatlanul. A szünetlenség, szakadatlanság a hasonlat magva, a hasonlat különben önállóan van kiszinezve homerosi módon, de mesterkéltbben (v. ö. Ilias 16, 3.).

65. *Castor és Pollux,* a Dioskurosok (Zeus fiai) mint csillagok a hajósoknak oltalmat adtak a viharos tengeren (v. ö. 4, 27, Horatius Carm. I, 4, 2 «Fratres Helenæ»).

68. *S benne a kedvesemet.* Annyiban, a mennyiben alkalmat adott a vele való együttlétre.

73. *Laodamia is így jelenék meg a Protesilaos házának küszöbén.* Itt következik az alexandriai művészkedés módja szerint laza kapcsolattal hasonlatképen a költeménybe beleszótt mythikus episod. A hasonlítás magva első sorban az, hogy Laodamia is olyan kedves, ragyogó jelenség volt, mikor férje házának küszöbén megjelent, mint Lesbia, mikor Allius házába lépett, hogy Catullust boldogítsa.

Protesilaos és Laodamia itt érintett mythosát lényegében már Homerosnál megtaláljuk (Ilias 2, 700 skk.), de nagyon valószínű, hogy valamely alexandriai költő is feldolgozta e mythost egy epyllionban, a melyet Catullus szem előtt tartott. Ezek szerint Laodamia annyira szerette Protesilaost, hogy még a házassági áldozat bemutatása s Protesilaos házának teljes elkészülte és felavatása előtt beleköltözött, de Protesilaos nem sokáig lehetett vele boldog, mert csakhamar el kellett mennie a trójai háborúba és ő volt az első, a ki ott Laodamia nagy bánatára elesett. Lehet, hogy erre is célloz a költő, t. i. Lesbia sem felavatott házba lépett azaz nem törvényesen egyesült vele (v. ö. 144. v.), azért nem lehetnek igazán boldogok. Euripides Protesilaos cz. drámájában úgy adta elő a dolgot, hogy Protesilaos mindjárt a nászjé után háborúba ment s ott elesett; de Laodamia szerelmi bűvában addig kérte az alvilági isteneket, míg megengedték, hogy Protesilaos egy napra visszatérhessen hozzá. Protesilaos visszatér, nejével egyesül, de jó Hermes, hogy visszavigye a holtak országába.

77. *Rhamnusi szüz*: Nemesis, a ki az emberi fenhéjázást megbünteti. (64, 394. 66, 71.)

89. *Ázsia és Európa közös temetője*, mert sok európai görögnek és sok kis-ázsiaiinak sírja lett. Subiectiv kitérés.

109. *Oly mélységbe, minő cyllenei Pheneus mellett szarítá a talajt*. A Pheneus városa mellett elterülő mocsaras völgyet Arkadiában egy tíz méternyi mély csatornával csapolták le, a melynek — a monda szerint — Herakles (Amphritrui fia) volt a készítője. Pheneus cyllenei, mert a Cyllene hegyéhez közel volt.

111. *Hazudta az atyját*, azaz nem Amphitruo volt az igazi atyja, hanem Zeus.

113. *Hitvány gazdája szavára*. Herakles a hitvány Eurystheust volt kénytelen szolgálni s az ő parancsára hajtotta végre 12 nagy munkáját, melyek közé tartozott a stymphalosi madarak lenyílazása. (Stymphalos keletre volt Pheneustól.)

115. *Egygyel több isten hadd lépjen az ég küszöbére*: azaz Herakles azért hajtotta végre tizenkét nagy munkáját, hogy istenné válhassék és az Olymposra szállva Hebét nőül vehesse.

124. *Arrul az ősz fejről* (t. i. nagyatyja fejéről) *űzi a kányahadat*. A kányahad az örökségleső rokonság.

133. *Körülötte csaponga Cupido*, mint Venus körül, «quam Iocus circumvolat et Cupido» (Hor. Carm. I, 2, 33.).

136. *Mig okkal-móddal csal, no hisz elviselem*. Ilyen laza szabadelvűséggel Catullus másutt se fogja fel Lesbíához való viszonyát (Riese). V. ö. 8, 15 skk.

142. *Agg apa gyötrelmes gondjait üzd el azért*. (E vers előtt két vers hiányzik.) Azaz: ne féltsd, mint egy öreg atya a leányát, mert azt megúnja (v. ö. 137. v.).

144. *Syr illattal telt házba*. Az eredetiben «Assyrio odore»; a római költők azonban maguk is gyakran fölcserélik a kettőt s egy értelemben használják (v. ö. 6, 8. 66, 78.).

148. *Följegyez ünnepeként*, az eredeti szerint: «fehérebb (fényesebb) kövecskével jelöl». Egy thrák néptörzsnél (Plin. H. N. 7, 131) volt az a szokás, hogy különböző színű kövecskéket dobtak egy urnába minden nap minémiségéhez képest; a szerencsés napokat fehér, a szerencsétleneket fekete kavicssal jelölték. Erre

a szokásra gyakran hivatkoznak a római költők (v. ö. 107, 6. Hor. Carm. I, 36, 10.).

153. *Mit Themis . . . adni szokott*, t. i. az aranykorban, mikor még a földön lakott. Themis az igazságosság istenasszonya; gyakran Astræával azonosították.

157. *És a ki kezdetben révpartra vezette frigyünket*. Az eredeti szöveg romlott («et qui principio nobis terram dedit, aufert»). Tömérdek coniectura készült e hely javítására, mi haszna sorolnók fel? Leginkább ragaszkodik a hagyományhoz *Vahlen* coniecturája: *dum qui principio nobis terram* (= vitam) *dedit* (t. i. Juppiter), *aufert*, tehát = halálom órájáig. Azonban a sor kezdete (et qui) mégis azt mutatja, hogy itt más valakiről emlékszik meg a költő Alliuson kívül, talán arról a jó barátáról, a ki őt Alliushoz (vagy Lesbiához) bevezette. Ily értelemben készült *Heyse* coniecturája, a melyet sokan elfogadnak: *Anser* (*aufert* helyett), t. i. az ismert költő. Csak az a baj, hogy Catullus különben sehol sem említi Ansert, bár háladatosságától elvárnók. (V. ö. Prop. 2, 34, 84.) Mások másra gondoltak. A javítók harmadik rendje abból a föltevésből indult ki, hogy a költő itt egy másik jótevőjéről emlékezik meg ugyan, de nem nevezi meg, csak körülírja, mivel Allius úgy is tudta, kiről van szó. Ezért Lipsius *auspex*-et (házasságszerző), Rossbach *auctor*-t olvasott az *aufert* helyett, mert ez a szó a leggyanúsabb. Én Lipsius javítását fogadtam el.

69. Magyarázat.

Rufus, a kinek e nem gyöngéd támadás szól, többek szerint (Muretus, Statius, Schwabe, Haupt) nem más, mint M. Caelius Rufus, Catullus barátja s egyszersmind Lesbia szerelmében vetélytársa. Mások (Vulpius, Doering, Riese) ezt lehetetlennek tartják, azonban olyan nagy impressionistánál, mint Catullus, az *odi et amo* emberénél, nem lehetetlen a baráti érzelmek gyors váltakozása sem (l. az 58. költ.-hez való jegyz.) s bár Cicero szép embernek rajzolja Caeliust (pro Caelio XV, 36. III, 6.), Catullus azt itt bátran ignorálhatta.

6. *Szörnyű bak*, t. i. bakszag, a melyről a költő tréfásan, mint eleven bestiáról beszél.

10. *Ha futnak előled. Cur fugiunt* nem okvetlenül hibás, mert függő kérdésben is előfordul az indicativus, de szemléletesebb a kérdés helyett a Rufusra nézve szomorú tapasztalat kiemelése, ezért irtam *cum*-ot.

70. Női szó.

A 72. költemény tanúsága szerint Lesbiáról van szó. A szerelem verőfényes napjaiból (*candidi soles* 8, 3.) való, de hát a napnak is vannak foltjai, s a legboldogabb szerelem is kételkedő. Egyébiránt Catullus itt nyilván Kallimachos 26. epigrammáját utánozza, csak hogy sokkal talpraesettebben fejezi ki gondolatát. Az a gondolat, hogy a nők esküjét a vízbe kell írni, gyakori a költőknél, már Sophokles egyik töredéke mondja: *ῥοχον δ' ἐγὼ γυναικὸς εἰς ὕδωρ γράφω*. (V. ö. Prop. 3, 24, 8.)

71. A vígasznyújtó Nemesis.

Catullus azzal vigasztal(?) valakit, a kit kedvese elhagyott, hogy vetélytársa is, kedvese is lakolnak bűnükért, mert maga podagrával fizeti meg az élvezett gyönyört, a leányt pedig bakszagával gyötri agyon. Hogy kinek szól ez a kétes vigasz, s ki a bűnhődő vetélytárs, nem tudjuk. Némelyek azt hitték, hogy a költő itt maga-magát szólítja meg, de ez esetben nem hiányoznék a név (Catulle), mások a 69. költ. miatt Rufusra gondoltak, de talán inkább a bűnhődő vetélytárs Rufus?

72. Egykor és most.

A 70. költeményben kifejezett kétség már nagyon is bevált; minden *illutio* oda. A költő nem becsülheti többé Lesbiát, csak a romboló szenvedély, a vér pezsgése köti hozzá még egy ideig (v. ö. 75. költ.). V. ö. Schiller *Das Lied von d. Glocke*: «Die Leidenschaft flieht, die Liebe muss bleiben». Catullusnál ellenkezőleg történt.

4. *Mint atyasziv csügg fián s vején.* A fiú és a vő a család folytatói, fentartói.

7. *Az ily méltatlanságon* = méltatlan mellőzésen.

73. Hálátlanság.

Keserű tapasztalatból származott pessimismus. «De így jár, a ki emberrel tesz jót» (Petőfi). Ki volt az a barátja, a kiben ennyire csalódott, nem tudjuk. Lehetne Alfenus (30. költ.), lehetne Rufus (v. ö. 77. költ. Schwabe Quæst. Cat. p. 85.).

74. Gellius és a bácsi.

Gellius ellen ezenkívül a támadó epigrammáknak egész sorozata van: 80. 88. 89. 90. 91. 116., csakhogy ezek nincsenek chronologiai rendben s valószínűleg a 116. az első támadás, mert a többivel is az fenyegetődzik. Ki lehetett ez a Gellius, a kit Catullus e költeményekben a legborzasztóbb fajtalanságokkal vádol? A 80. 1 szerint («ajkad e rózsza színére») fiatalnak kellett lennie. Valószínűleg az a Gellius ez, a kiről Valerius Maximus (V, 9, 1) is megemlékezik s elmondja, hogy az öreg L. Gellius, a ki 70-ben Kr. e. censor volt, vádolta a fiát a senatus előtt mostohaanyjával elkövetett fajtalansággal és ő ellene tervezett gyilkos merénylettel, azonban az ügy megvizsgálása után a fiút apja hozzájárulásával fölmentették a vád alól Kr. e. 58. E fölmentésből nem következik, hogy Catullus Gelliusa más személy, először mert Catullusnak elég ok lehetett a támadásra maga a vád, a fölmentés pedig nem mindig bizonyítja az ártatlanságot (Schwabe Quæst. Cat. 116). Ez a Gellius később, 36-ban consul lett. A költeményben említett nagybácsi pedig talán az a Gellius Publicola, a kit Cicero (pro Sestio 51, 110) megtámad, mint Clodius buzgó párthívét; a ki kicsapongó ifjuság után a philosophiára adta magát, de már 56-ban megvénült és egy libertinát vett nőül. Ez lehetett a 74. költeményben említett «patrui uxor». — Westphal azt hiszi, de kellő alap nélkül, hogy csak a 88. 89. 90. 91. költemények szólnak a fiatal Gelliusnak, a 74. 80. és 116. pedig a nagybátyjának

(L. Rettig. Catulliana III., Berne 1881). A 91. költ. mutatja, hogy Gelliussal sokáig jó barátságban volt a költő, de mert az bizalmát megcsalta és Lesbiát el akarta ütni Catullus kezéről, Catullus barátsága olthatatlan gyűlöletté változott.

4. *A férj hallgat, akár csak a hal.* Az eredeti szerint: «a nagybácsit Harpokratessé tette». Harpokrates egyiptomi istenség (más néven: Horos). Az egyiptomiak úgy ábrázolták, hogy mutatóujját a szájára teszi, ezért a rómaiak a hallgatás istenének tartották. A zsémbes bácsi azért hallgat, hogy háza hírét ne rontsa.

75. Meghasonlás.

Ezt a magában kerek egésznek tevéő kis költeményt töredéknek nézte Scaliger és első szavát egy interpolált codex szerint Nunc-ra változtatván eléje helyezte az ettől elég messze eső 87. költeményt, hogy a két töredékből (?) egy tökéletes egésznek állítson helyre. Ezt az agglutinációt csodálatosképpen Lachmann helyeselte s azóta a legtöbb kiadó követi, pedig ez az egyesítés erőszakos, mert ennek a kedvéért kellett a jelen költemény kifogástalan, természetes stilusán *huc est mens deducta... ut iam*, (a minek kifogástalan latinságát Ellis több példával igazolja) változtatni (*nunc est mens diducta...*) s e szerint coniecturát coniecturára, tehát nagyon bizonytalan alapra, építeni. Sajátságos, hogy Riese is követi az összeforrasztó műveletet, mert a *huc est mens deducta* kifejezést nem tartja elég jellemzőnek, mint a mely «csak akkor volna lehetséges, ha a 75. önálló költemény volna». Sajátságos okoskodás, mely az ellenkezőt bizonyítja.

3. *Hogy többé nem becsül.* V. ö. 72, 6.

76. De profundis.

Bocsánat ezért az anachronistikus, de azt hiszem, találó címért. Catullus egyik legszebb, mindenestre legmeghatóbb, igaz és mély érzésekben, keresetlen egyszerűségben leggazdagabb költeménye. Ez is önmagához intézett monolog, mint a 8. költ., de az arany napok itt már annyira elmúltak, hogy visszatértüket

remélni sem lehet. Lesbia hálátlanságán és hűtlenségén hajótörést szenvedtek a költő vágyai és reményei. Nincs tehát más hátra, mint a végleges szakítás, de ehhez az istenek kegyelme, segítsége szükséges. *Dispositio* : I. Te, Catullus, nyugodtan tekinthetsz vissza szerelmedre és hűségedre, melyért Lesbia csak hálátlansággal fizetett: miért gyötröd hát magadat? (1—10). II. Végy erőt magadon, bármily nehezedre esik és vedd el magadtól e szerelmet (11—16). III. Ha hűségem és becsületességem megérdemli e kegyet, istenek, segítetek rajtam és mentsetek ki e lélekölő korból (17—26). — Ime a vallásosság, mint a méltatlanra pazarolt bűnös szerelem expiálása! A Lesbiához intézett költemények közt talán csak az 58. (s talán a 11.) költ. későbbi keletű.

19. *És ha tisztán éltem*: természetesen akkori fogalmak szerint.

77. Csalódás.

Rufus, a hálátlan barát, a kinek a költemény szól, valószínűleg M. Cælius Rufus (l. a 69. és 58. költ.-ben való jegyz.), mint már Statius és Muretus hitte. Tudjuk Cæliusról, hogy szerelmi viszonyt folytatott Lesbiával (Cicero: pro Cælio).

4. *Minden üdvöt, édest*, t. i. Lesbia bírását.

78. Jó példa.

Ki az a Gallus, a kinek ez a gúnyos epigramma szól, nem tudjuk. Baehrens a 74. költ. Gelliusának nagybátyját látja benne, a mi azonban nem valószínű.

78. b. Töredék.

Nyilván vége valamely elveszett epigrammának: azt sem tudják, kihez volt intézve. Scaliger és Schwabe a 77. költemény folytatásának tekinti, Bergk a 80.-ikhoz csatolja. Baehrens azt gyanítja, hogy olyan megcsonkult költemény, a mely, mint a 78. költ., Lesbiust, illetőleg Clodiust támadta. A leány, a kiről szó van, mindenesetre Lesbia.

79. A szép Lesbius.

Ha Lesbia = Clodia, Lesbius nyilván nem más, mint Publius Clodius, Clodia testvére, a hirhedt néptribunus, Cicero esküdt ellensége. A *szép* jelző annyival inkább ráillik, mert *Pulcher* volt a cognomenje (Publius Clodius Pulcher). S valóban Cicero (pro Caelio cz. beszédében) szemére veti Clodiusnak, hogy saját testvérével fajtalankodott. Úgy látszik, hogy Catullus e vers írásakor még csak gyanakodott, mert különben keményebben, élesebben szólna. Így csak azt mondja: Lesbiának kedvesebb a szép Lesbius, mint én; csak hogy ez a szép Lesbius engem családommal együtt rabszolgaságba hajthat, ha azoktól, a kik ismerik (s tudják, hogy a száját fajtalan műveletekre is használja) három csókot kapott. — Igaz, hogy ezt a fajtalan műveletet Cicero nem Publius, hanem Sextus Clodiusnak veti szemére (pro domo 25), de azért Catullus vádját nem tüntetik fel teljesen alaptalannak azok a jellemzések, a melyeket Cicerónál P. Clodiusról olvasunk. Egyébiránt Clodius csakugyan szép arcú volt, de kicsapongásai hamar tönkre tették a szépségét.

2. *S minden nemzetségedet.* Ez azért van kiemelve, mert Clodia a Claudiusok híres patricius családjából származott.

80. Gelliushoz.

Gelliusról és a neki szóló költeményekről lásd a 74.-hez való jegyzetet. Itt ugyanazzal az ocsmány művelettel van vádolva, mint az előbbi epigrammában Lesbius.

6. *Phallosnak falója.* Phallos görög szó = *penis*. Az eredetiben nincs szójáték.

7. *Nyavalys Victorinak.* Ismeretlen egyén.

81. Juventiushoz.

Annak a Juventiusnak szól, a kiről a 15. 21. és 24. költeményben már szó volt. A 24. költeményben azt vetette szemére a

költő kedves Juventiusának hogy Furiust eléje teszi, itt meg, hogy egy pisaurumi (ma Pesaro, Umbriában az Adriai-tenger partján) embert boldogít kegyével. Egyébiránt Westphal (p. 213) és Couat (p. 98) azt hiszik, hogy itt is Furiusról van szó, ő a pisaurumi ember. (?)

82. Kérelem.

A költő kéri Quintiust, Aufilena kedvesét (100, 1.), hogy ne vegye el tőle azt, a ki neki legdrágább a világon. Hogy ki ez a legdrágább, Lesbia vagy talán maga Aufilena, arra nézve megoszlanak a vélemények. Minthogy a költő a 100. versben sem Quintiusnak, hanem Caeliusnak kíván szerencsét s minthogy Aufilenát bírni maga is vágyott (110.), valószínű, hogy e költemény reá vonatkozik s abból az időből való, mikor Catullus még a szülői házában élt s Lesbiát nem ismerte. (Schwabe Qæst. Cat. p. 142.)

83. Következtetés.

«A szerető haragja éppen szerelmének tanubizonysága.» Ugyanezt a gondolatot fejezi ki a 92. költ. (V. ö. Prop. III, 8, 11. Ovid. rem. am. 647). Minthogy Lesbia (Clodia) férje, Q. Metellus Celer Kr. e. 59-ben meghalt, e modern ízű epigramma kétségkívül az 59 előtti időből való.

84. Az aspiráló Arrius.

Ki volt az az Arrius, a kinek affektált kiejtését Catullus itt nevetség tárgyává teszi, nem tudjuk. Talán az az Arrius szónok ez, a kit Cicero Brutusában (69, 242) úgy említ, mint alacsony sorsból minden különös érdem nélkül fölkapaszkodott embert. A megrótt hehezetes kiejtést rusticusnak tartották, mindamellett Catullus korában és később mindinkább lábra kapott. Toscanában ma is szeretik az aspirálást. Catullus Arrius *anyjának* a családját okolja a rossz kiejtésért, a mely nem annyira új divat, mint inkább régieskedés volt. Cicero szerint (de orat. III, 12, 45) a nők legkonzervatívabbak a beszéd dolgában.

8. 10. E két vers a kéziratokban rossz helyre jutott, mert nyilván itt kívánja őket az összefüggés (Haupt Opusc. I, 29.).

3. *Bácsija*: avunculus, anyai részről való nagybácsi. Catullus Arriusnak csak anyja részéről való rokonságát hozza fel. (E sorban *Liber* valószínűleg romlott olvasás).

5. *Syriába küldeték*. Cicero azt mondja az említett Arriusról, hogy Crassus párthive volt. Valószínűleg Crassussal ment Syriába, a ki Kr. e. 55-ben vette kezébe Syria kormányzását.

12. *Hión lett miatta*. A tréfa abban áll, hogy hiába ment el Arrius, mert az ión tenger, a melyen utazott, mégis hión lett. Hogy ezt a fáma zengi, annak az lehet az értelme, hogy Arriusnak valamely útítársa írta meg Rómába az ión tenger tréfás metamorphosisát.

85. Szerelem és gyűlölet.

A 72. és 75-tel rokon. Ebben a két sorban, mely «tisztá mint a gyöngy» (Haupt) a legnagyobb erővel és a legnagyobb egyszerűséggel van kifejezve a lelki meghasonlás. (V. ö. Shakespere Cymb. III, 5, 70 «I love and hate her».)

86. Lesbia és Quintia.

«A pusztá szépség nem elég, bájjal, kellemmel kell egyesülnie. Quintia csak szép, Lesbia bájos is, ezért őt illeti a szépség pálmája.» V. ö. Petronius frg. 31. ed. Bæhrens:

«Non est forma satis, nec quæ vult bella videri,
Debet vulgari more placere sibi.
Dicta, sales, lusus, sermonis gratia, risus
Vincunt naturæ candidioris opus.»

Quintiáról különben semmit se tudunk, ha csak nem a veronai Quintius (82. és 100. költ.) testvére.

87. Senki más.

E töredéknek látszó négy sort Scaliger, mint említettük, a 75. költeménynyel forrasztotta össze, de erőszakosan (l. a 75-ik költemény jegyz.)

88. A buja Gellius.

Gelliusról l. a 74. költ. jegyzetét.

1. *Anyjával* t. i. mostoha anyjával.

5. *Tethys*, azaz a tenger, mert Tethys Okeanos felesége (l. 64., 29.). V. ö. Shakspere, Macbeth II, 2, 60. «Will all great Neptun's ocean wash this blood.»

8. *Önmaga nyalja magát*. V. ö. 80, 6.

89. A sovány Gellius.

Az előbbinek pendantja, tele gúnynyal.

90. Gellius frigye.

Catullus folytatja gúnyos támadásait Gellius és anyja (mostoha anyja) ellen s azt jövendőli, hogy e bűnös frigyből bizonyosan mágus fog születni, mert görög írók emlegetik, hogy a perzsáknál a mágusok elvehették saját anyjukat vagy testvérüket. Hogy egy római embernek perzsa mágus lesz a fia, s Gellius incestusa perzsa szempontból még vallásos is, a maró gúny ne-továbbja.

91. Gelliushoz.

E kegyetlen gúnynyal írt költemény tudtunkra adja, miért volt költőnk annyira elkeseredve Gellius ellen. Catullus ugyanis szerelmének valamely ügyében Gellius szolgálatát kérte, nem mintha teljesen megbízott volna benne, hanem mert tudta, hogy az ő kedvese (Lesbia?) sem nem anyja, sem nem testvére Gelliusnak, mégis csalódott benne, mert Gellius közelebbi rokonság híjján

annyi jussal is beérte, hogy *barátja* kedveséről van szó s nem átalított Catullus bizalmával visszaélni; világos jele annak, hogy az aljasság az igazi elem, a melyben jól érzi magát.

5. *Nem anyád, testvéred.* V. ö. a 88. 89. és 90. költ.

92. A szerelem logikája.

Ugyanaz a gondolat, a mi a 83. költeményben, csak hogy a férjre való vonatkozás nélkül.

93. Caesarhoz.

Nyilván elutasító válasz egy Cæsar részéről jövő békítő kísérletre olyan támadások után, minő a 29. és 57. költ. — Később, mint Suetoniusból (Jul. 73.) tudjuk, mégis létrejött a kibékülés.

94. Mentula.

Az első támadás Mentula ellen, folytatása a 105. 114. 115. epigrammákban. Muretus óta általában elfogadják, hogy Mentula Cæsar műszaki ezredesének, Mamurrának álneve, a kit a költő igazi nevén támadott a 29. és 57. költeményben. S valóban a jelen epigramma, valamint a 105. 114. és 115. egybevágnak a 29. és 57. költ.-kel, a mennyiben azokban is, ezekben is szó van a megtámadott egyén pazarlásairól és tobzódásairól. Bajos azonban megmagyarázni, miért nevezi most Mentulának a költő azt, a kit előbb saját nevén nevezett, mikor ő különben Clodiát kivéve általában mindenkit saját nevén nevez, támad. Az azonosításnak az is ellene szól, hogy a Mentula szó mértéke nem egyezik a Mamurra szó mértékével, pedig ez az álnév használatának szabálya a római költőknél. Mi nem hihetjük azt Junglaussennel és Schwabéval, hogy a költő itt Cæsar iránti tekintetből kimélni akarta volna Mamurrát, azért nevezte álnéven, mert kiméletet ez epigrammák épen nem tanúsítanak, hanem valószínűnek tartjuk, a mit Riese is föltesz, hogy a *Mentula*, a mely szó épen a 29, 13 visszhangja, mint álnév nem a költő találmanya, hanem Mamurrának a nép

száján vagy inkább a katonák közt elterjedt és általában ismert gúnyneve volt, ezért a költő bátran használhatta az igazi név helyett, mert így is ráismert mindenki.

1. *Mentula ... mentula*. Először mint álnév, másodszor mint köznév szerepel, mivel jelentése: *penis*. Ezért: «maga gyújt főzni valót a fazék» (v. ö. «*similis simili gaudet*», «meglelte zsák a foltját») azaz *Mentula* *mentulájának* szerez örömeit.

95. Cinna Zmyrnája.

Gaius Helvius Cinnáról, Catullus jóbarátjáról s bithyniai úti társáról szó volt a 10. költ. 29. sorában. Hozzá van még intézve a 113. költ. Cinna is az ifjabb költők iskolájához tartozott és Zmyrna ezímen egy alexandriai stilű epylliont írt (mint Catullus 64. költ.) Zmyrnáról (másoknál: Myrrha), a ki saját atyjába volt szerelmes és attól szülte Adonist (v. ö. Ovid. met. 10, 248. skk.). Ez a költemény, melyen Cinna 9 évig dolgozott (talán erre alludál Horatius híres mondása: «*nonum prematur in annum*»), elveszett, csak három sora maradt fenn más írónál. Ennek a kis eposznak megjelenését üdvözli Catullus s egyszersmind kigúnyolja a gyorsan dolgozó Hortensiust meg Volusiust.

Ez a *Hortensius* valószínűleg nem más, mint Q. Hortensius Hortalus a híres szónok, a kinek a 65. költ. szól. Úgy látszik tehát, hogy azóta megingott köztük a barátság. — *Volusius* a 36. költeményben kigúnyolt krónikás költő.

4. [*Egy év alatt százezer vers dől ki belőle*]. E hiányzó verset taláломra pótoltam.

5. *Satrachus habjáig*. Satrachus folyó Cyprus szigetén, épen a Zmyrna költemény cselekményének színhelyén.

7. A *Pó* (= Padus) *partján*. Valószínű, hogy Volusius ott született.

8. *Inget szab belőlük a halnak* t. i. halat csomagol bele. Ma inkább a sajtárust emlegetnők.

10. *Antimach' dagályán*. Antimachos görög költő Kr. e. 400 táján 24 könyvben írta meg terjedelmes és unalmas részletekbe vesző Thebaisát, a melyből különben semmi sem maradt fenn.

A költő egyébiránt Antimachosról szól, de itt is Volusiusra gondol, a ki szintén olyan hosszadalmas krónikás költeményeket írt.

96. Quintilia halálára.

Quintilia felesége (Schwabe p. 265.) volt C. Licinius Calvusnak, Catullus jó barátjának (1. a 14. 50. 53. költ.). Propertiusból tudjuk (3, 34, 89.), hogy maga Calvus is írt gyászdalokat neje halálára. Catullus valószínűleg nem mindjárt Quintilia halálakor, hanem később, talán a rá következő halottak ünnepén (Feralia) írta ezt a kedves vigasztaló költeményt.

97. A deli Aemilius.

Aemilius ismeretlen személy. Az utolsóelőtti sor arra mutat, hogy Catullusnak egyik szerencsés vetélytársát kell benne látnunk. Ez az ellene intézett pásquill kvalifikálhatatlanul durva. A költészet csődje. Egyébiránt a görög Anthológiában találni egy pár epigrammát, a mely hasonló.

10. *Jobb, ha malomba kerül s ott a számárra ügyel*, mint egy büntetésre ítélt rabszolga ügyel a malmot hajtó számárra.

98. A szószátyár Vittius.

Támadás egy Vittius (Victius, Vettius) nevű ember ellen, a kiről semmi bizonyosat nem tudunk, ha csak nem arról a L. Vettius római lovagról van szó (mint Scaliger óta fölteszik), a ki mint rágalmazó denuncians ismeretes, a mennyiben Cæsart Catilinával való czimborasággal vádolta és többeket Pompeius elleni összeküvéssel gyanúsított, de előbbi vádja következtében börtönbe került és ott meghalt (Cic. pro Sestio 132. ad Att. II, 24, 2 «Vettius ille, ille noster index»). Catullus támadása csak kellemetlen szószátyárságát hangsúlyozza Vittiusnak, árulkodásról nem szól, ha csak az 5. versben nem erre van célzás. Mindamellet a két tulajdonság épen nem zárja ki egymást.

99. Juventiushoz.

Juventiushoz vagy Juventiusról szólanak még 15. 16. 21. 23. 48. és 81. A jelen költemény valószínűleg a korábbiakhoz tartozik (Ellis), bár Bæhrens az utolsó sorból azt olvassa ki, hogy épen ez a cyclus legutolsó darabja. Azonban a hang nem komoly, és pathe-tikus volt humorosan túlzott.

2. *Játék közt*: érthető Juventius gyermeki játékaira, de érthető palæstrai játékokra is.

11. *Amor... kezébe átadál* azaz szerelmemet szítottad.

100. Szerencsekivánás.

A költő két veronai barátja, Cælius és Quintius, két egy test-vérbe szerelmes, t. i. Cælius Aufilenusba, Quintius Aufilenába: a költő mind a kettőnek szeretne szerencsét kívánni, de mégis inkább Cæliusnak kíván sikert cserében azokért a szolgálatokért, a melyeket Cælius tett neki örült szerelme idejében. — Cæliusról lásd az 58. költ. jegyzetét. Quintius valószínűleg a 82. költ. Quintiusa. Aufilenáról szó van a 110. és 111. költ.-ben. — Mind Cælius és Quintius, mind Aufilenáék Rómában éltek, bárha talán az utóbbiak is veronaiak voltak. — Hogy Cælius mivel bizonyította meg barátságát Catullus szerelme idejében, nem tudjuk, mert hogy Catullus csalódott benne (ha ugyan a többször emlegetett Cælius egy azon személy és Cælius Rufussal azonos), bizonyítja a 77. és 69. költemény. Azonban meglehet, hogy a költő azért hálás, mert Cælius lemondott Lesbiáról.

101. A testvér sírja mellett.

Költőnek fitestvére (bátyja?), a ki talán egy korábbi bithyniai prætor kíséretéhez szegődött volt, Troasban (Kr. e. 60 táján) meghalt s ott volt eltemetve Rhœteum hegyfokánál. Catullus most (Kr. e. 56 tavaszán) Bithyniából hazatértében meglátogatja testvére sírját, bemutatja rajta a szokásos halotti áldozatot, valószí-

núleg síremléket is emel neki s feliratául írja a jelen költeményt, a mely egyszerűségével, bensőségével egyik gyöngye Catullus költészetének. — Testvére halálán érzett fájdalmát fejezi még ki a költő 65, 91 skk. 68, 91 skk.

3. *Siri adományom* t. i. a síremléket és sírfeliratot.

6. E vers után Haase, Schwabe és másra beszúrnák a 65. költ. 9—14. sorait, de szükségtelenül, sőt rontva a hangulat egységét.

102. Bizalomkérés.

Ajándékozzál meg bizalmaddal: nem fogsz bennem csalódni. Ki az a Cornelius, a kihez költőnk e szavakat intézi, nem tudjuk, némelyek Cornelius Neposra gondolnak, a kinek az első költemény szól.

4. *Harpokrates* a hallgatás istene (l. 74, 4.).

103. Silóhoz.

A becsület elemeire tanító gúnyos leczke Silóhoz, a ki 10,000 sestertiussal (körülbelül 2260 korona) tartozott Catallusnak, azt nem adta meg s még ráadásul goromba is volt. Ugyanilyen összeget kívánt kegyéért a 41. költeményben említett hölgy. Ezért némelyek összefüggést keresnek a Silónak előlegezett (?) 10,000 sestertius és ama hölgy között. Azonban nem bizonyos, hogy Silo professionatus kerítő volt, lehet, hogy csak Catullus nevezi annak; miért szólítaná fel különben arra, hogy ha a pénzben telik öröme, szünjön meg kerítőnek lenni, hiszen ez a mesterség épen nagy jövedelmi forrás volt. Aztán Catullus vagyoni helyzete talán még sem volt olyan fényes, hogy 10,000 sestertiust fizetett volna valakinek egy kilátásba helyezett maîtresseért.

104. Egy kotnyeleshez.

Mind a névtelen kotnyeles, mind a 4. versben említett Tappo ismeretlen előttünk. A névtelen — úgy látszik — azzal vádolta Catullust, hogy gyalázta Lesbiát (mert nyilván róla van szó, a

mea vita mindig neki szól), hiszen maga a költő bevallja, hogy szüntelenül átkozza őt (92. költ.), csak hogy ily vallomásokból nem szabad fegyvert kovácsolni a költő ellen, a ki sokszor múltó hangulatnak is maradandó kifejezést ad költeményeiben. Mommsen (Archæol. Mitteil. XL. köt. 176.) egy Vercelliben talált föliratból azt derítette ki, hogy *Tappo* a római lakomák állandó bohócának a neve. Tappóra hivatkozva tehát a költő azt akarja mondani, hogy az illető, a kinek a vers szól, felkapta Catullusnak bor és tréfa közt elejtett szavait (v. ö. Schmidt Prol. XI.).

105. Hiú erőlködés.

Mentula vagyis Mamurra (kiről l. a 94. költ. jegyzetét), úgy látszik, költői babérokra is áhítozott. A költő nevetségessé teszi ebbeli erőlködését s szerinte a muzsák a tolakodó Mentulát, mint nem az ő körükbe valót, vasvillával vetik le bérceükről.

106. Könnyű portéka.

Egy szép gyerekről szól, a kit a költő az utczán egy kikiáltó kíséretében pillantott meg. A kikiáltók árveréseknél, eladásnál szoktak szerepelni. A költő tehát azt következteti, hogy a kikiáltó társaságában látott szép gyereknek az a vágya, hogy eladassa magát. Az epigramma pointje gyöngének látszik, a mi arra mutat, hogy nem értjük teljesen a vonatkozását. Westphal (p. 203.) egyébiránt Juventiusra és Furiusra gondol, Ellis pedig Clodiusra; ő volna az a szép gyerek (Cicero pulcellus-a), a ki kikiáltó társaságában járja be a népet, hogy hiveket szerezzen, illetőleg hogy szolgálatait eladja.

107. Nem remélt boldogság.

Lesbiához, a ki egy már szakításnak hitt elhidegülés után váratlanul visszatért a költő karjaiba. A mélyen érzett boldogság megható, igaz kifejezése. Idejét nem határozhatjuk meg, de valószínű, hogy a szerelemnek abból a korszakából való, a melyet még nem zavart meg sok viszály (v. ö. 8. költ.).

108. Útlevél a másvilágra.

Cicero (pro Cluentio 100) két Spoletiumból való lovagrendű Cominius-testvért említ, Publiust és Luciust, mint derék, ügyes szónokokat és Staienus vádlóit. Asconius pedig (in Cornelianam p. 59. Orelli) említi, hogy 66-ban C. Corneliust vádolta a két Cominius, de jó pénzért elállottak a vádtól, mindamellett 65-ben az egyik ismét föllépett Cornelius ellen, a kit aztán Cicero védelmezett. Valószínű tehát, hogy egyik vagy másik Cominiusnak szól Catullus támadása.

109. A kívánság teljesültéért.

Mintha csak a 107. költ. után írta volna a költő, a ki az istenekhez esdekel, hogy Lesbiával való frigye szentül tartson életük végeig, de azért a kétkedés is kiérzik e fohászból (4. v.) s mutatja, hogy szerelmük már rázkódást szenvedett.

110. Auflénához.

Auflénáról szó volt a 100. költ.-ben, mint egy bizonyos Quintius szerelme tárgyáról. Itt mint szószegő félvilági hölgy van feltüntetve, a 111-ben pedig mint nagybátyjának maitresse-e. (V. ö. Ovid. Ars am. III, 46.).

111. Ugyanahhoz.

Lásd az előbbi költ.-hez való jegyzetet.

112. Nasóhoz.

Mivel Nasót nem ismerjük s a *multus* (= sok) szóval való szó-játékot, mely az egésznek pointje, megfejtteni még nem sikerült, s mivel végre a szöveg sem látszik romlatlannak (*te scindit* Haupt coniecturája *descendit* helyett): meg kell vallanunk, hogy nem

értjük ezt a kétségkívül gúnyos epigrammát. Valószínű azonban, hogy az első *multus* obscén értelmű (= fututus).

113. Cinnához.

A kéziratok Mæcilia-ja (voltakép : mecilia) helyett, a mely név ismeretlen, Pleitner (Q. Val. Cat. Epigramme in Jul. Cæs. und Mamurra Speyer 1849) *Mucilla*-t coniiciált s e szerint Pompeius harmadik feleségéről, Muciáról volna szó, a kit Pompeius 80-ban vett nőül, de hűtlensége miatt 62-ben elvált tőle. Mucia 58 táján a jellemtelen M. Aemilius Scaurushoz ment nőül, s mindig mélyebbre süllyedett. Így értjük, miért hozza kapcsolatba a költő Mucilla erkölceit épen Pompeius consulságával. Aztán Mucia féltestvére is volt Q. Metellus Celernek, Clodia férjének. A két első szeretőn valószínűleg Cæsar és Mamurra értendő (Schwabe p. 213) Suet. Julii 50-ből tudjuk, hogy Cæsarnak egyebek közt Muciával is viszonya volt. Pompeius harmadszori consulsága Kr. e. 55-re esvén, ez időből való az epigramma.

Cinnáról l. a 10. és 95. költ.

114. A szegény gazdag.

Mentulának (igazi nevén Mamurrának l. a 94. költ. jegyz.) nagy birtoka volt Firmum (ma Fermo) mellett a termékeny Picenum-ban, de — mint a költő mondja — olyan pazarló életet folytatott, hogy nagy jövedelme mellett is koldus volt. Mamurra pazarlásairól sokkal erősebben szól a 29. költ.

115. Cræsus vetélytársa.

A költő tettetett álmélkodással rajzolja Mentula gazdagságát csak azért, hogy végül csufondáros gúnynyal mind ennek föléje emelje magát Mentulát, a ki nem is ember, hanem egy ijesztő nagy mentula (v. ö. 94. költ.).

6. *Túl Operenczián.* Az eredeti szerint: «egészen a hyperboreusokig». E mythikus népséget a világ végén, északon lakónak képzelték.

116. Gelliushoz.

Bevezetés a Gelliust támadó költeményekhez (74. 80. 88. 89. 90. 91). Catullus Kallimachosból fordított valamit s azzal kedveskedett Gelliusnak, hogy megrendült barátságukat helyreállította. Gelliusra ez nem hatott, tovább is áskálódott Catullus ellen. Ezért Catullus a legerősebb támadásokkal fenyegeti s nyilván a fentemlített költeményekben valószínűleg fenyegetését. A Kallimachosból fordított s itt érintett költemény nem maradt reánk.

Töredékek.

1.

Ezt a Priapusnak, a termékenyítés istenének szóló ajánlást Terentianus Maurus grammatikus művéből ismerjük, a ki például idézi ezt a priapusi versmértékre. Utána más grammatikusok is idézik. Egyébiránt ebben a mértékben van írva 17. költ. is. Valószínű, hogy nem Catullus szentelt berket Priapusnak, hanem más valakinek a nevében szól, a ki őt erre fölkerlte, talán egy Lampsakosban élő római barátja nevében (Ellis). Lampsakos és Priapos városok a Hellespontosnál és a Propontisnál a Priapus-cultus főszékhelyei voltak.

2.

E versus Phalæciust Horatius scholiastája, Porphyrio idézi. Valószínűleg egy Cæsart támadó költemény töredéke (l. az 54-ik költ.).

3.

Nonius (p. 134) idézi a *ligurrire* szó magyarázatául, mint egy Priapushoz szóló költemény részletét.

TARTALOM.

Előszó	Lap VI
Bevezetés	XIII
I. Catullus élete	XIII
1. Neve, születése helye, ideje	XIII
2. Családi viszonyai, nevelése	XVII
3. Rómában	XIX
4. Lesbia	XXII
5. A bithyniai út. Testvére sirjánál	XXXV
6. Clodia vádja Caelius ellen. Ismét Rómában	XXXVIII
7. Más szerelmi viszonyok	XLI
8. Barátjai és ellenségei. Halála	XLIV
II. Catullus mint költő	LI
III. Catulli Veronensis liber	LX
Veronai Catullus verses könyve	1
Jegyzetek	95

A Franklin-Társulat kiadásában Budapestén megjelent:

GÖRÖG ÉS LATÍN REMEKÍRÓK.

Kiadja a m. tud. Akadémiának classica-philologiai bizottsága.

ANAKREON.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Ponori Thewrewk Emil.**

Ára füzve 3 K 20 f. — Görögül és magyarul 4 K.

CICERO A KÖTELESSÉGEKRŐL.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Csengeri János.**

Ára füzve 2 K. — Latinul és magyarul 3 K 20 f.

GAIUS RÓMAI JOGI INSTITUTIÓINAK NÉGY KÖNYVE.

Magyarra fordította s jegyzetekkel kísérte **Dr. Bozóky Alajos.**

Ára füzve 4 K. — Latinul és magyarul 6 K.

THUKYDIDES.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Zsoldos Benő.**

I. kötet. I., II. és III. könyv ... 2 K 80 f. Görögül és magyarul 4 K 80 f.

II. kötet. IV. és V. könyv ... 1 K 60 f. Görögül és magyarul 2 K 80 f.

III. kötet. VI., VII. és VIII. könyv 2 K — f. Görögül és magyarul 4 K — f.

Mind a három kötet egy kötetbe füzve magyarul, iskola kiadás 4 K 80 f.

PUBLIUS VERGILIUS MARO AENEISE.

Fordította és jegyzetekkel kísérte

Dr. Barna Ignác.

Bevezetéssel ellátta

Dr. Némethy Géza.

Ára füzve 4 K. — Latinul és magyarul 6 K.

PLATON THEAITETOSA.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Simon József Sándor**

Ára füzve 1 K 20 f. — Görögül és magyarul 2 K 40 f.

GÖRÖG ANTHOLOGIABELI EPIGRAMMÁK.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Ponori Thewrewk Emil.**

Ára füzve 2 K. — Görögül és magyarul 4 K.

Folytatás a tuloldalon.

A Franklin-Társulat kiadásában Budapesten megjelent:

CATO BÖLCΣ MONDÁSAI.

Szövegét megállapította, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta

Dr. Némethy Géza.

Ára füzve 80 f. — Latinul és magyarul 1 K 20 f.

HERODOTOS TÖRTÉNETI KÖNYVEI.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Geréb József,**

I. kötet. I—III. könyv. 2 K 80 f. — Görögül és magyarul 5 K 60 f.

II. kötet. IV—VI. könyv. 2 K 40 f. — Görögül és magyarul 4 K 80 f.

III. kötet. VII—IX. könyv. 2 K 80 f. — Görögül és magyarul 5 K 60 f.

LYKURGOS BESZÉDE LEOKRATES ELLEN.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Fináczy Ernő.**

Ára füzve 1 K — Görögül és magyarul 1 K 40 f.

PATERCULUS C.Velleius. Róma történetéről irt két könyve.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Szölgvény Ferencz.**

Ára füzve 1 K 60 f. Latinul és magyarul 3 K.

DEMOSTHENES BESZÉDEI.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Dr. Gyomlay Gyula.**

Második rész. Második kötet.

Ára füzve magyarul 4 K. — Görögül és magyarul 6 K.

SUETONIUS TRANQUILLUS.

CSÁSZÁROK ÉLETRAJZAI.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Dr. Székely István.**

Ára füzve 4 K 80 f. — Latinul és magyarul 8 K.

PROPERTIUS ELÉGIAI.

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Csengeri János.**

Ára füzve 4 K. — Latinul és magyarul 6 K.

PLATON EUTHYPHRONJA,

SOKRATES VÉDŐBESZÉDE, KRITONJA ÉS PHAIDONJA

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta **Simon József Sándor.**

Ára füzve 2 K 40 f. — Görögül és magyarul 4 K.

